



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

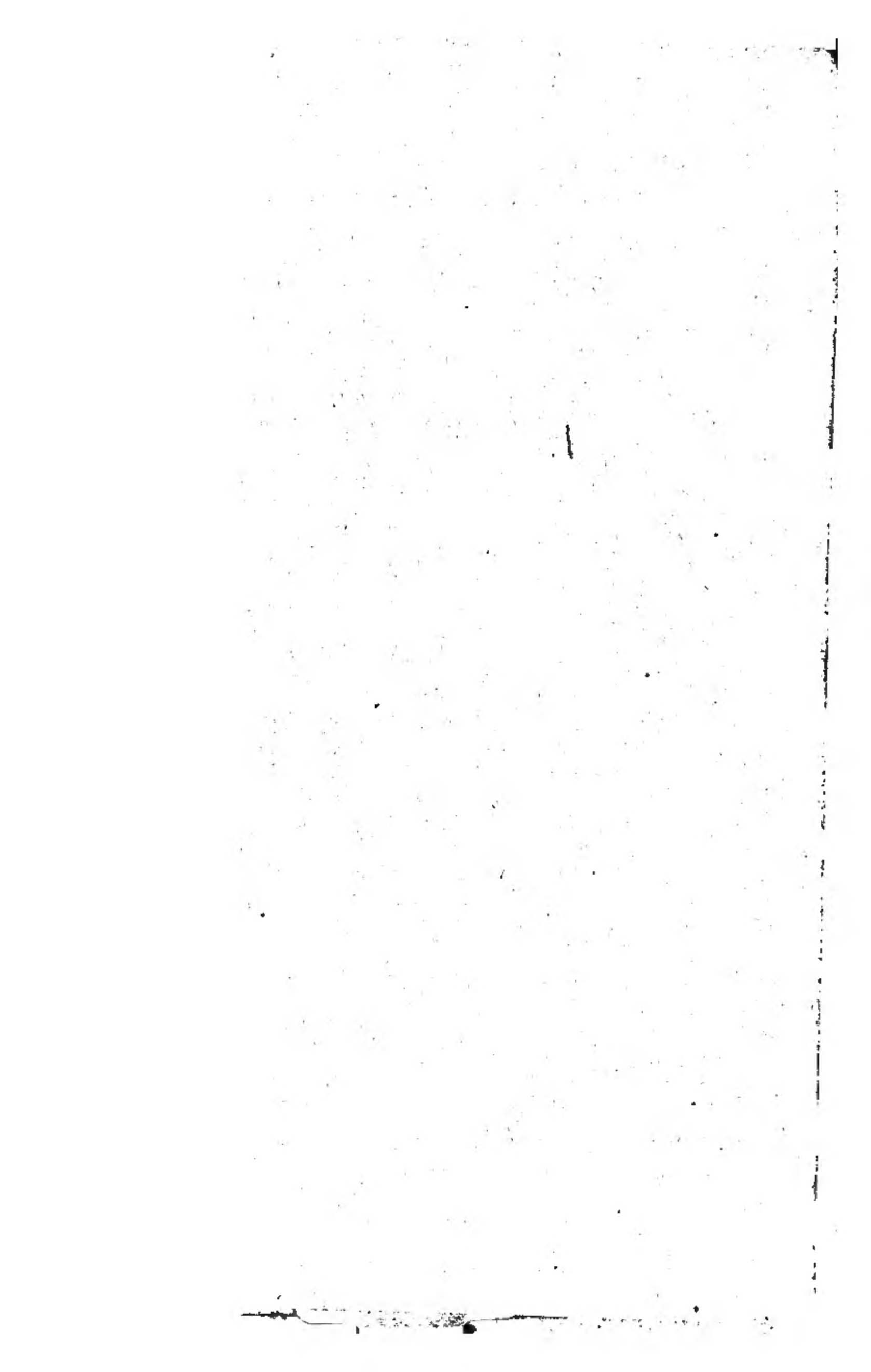
El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

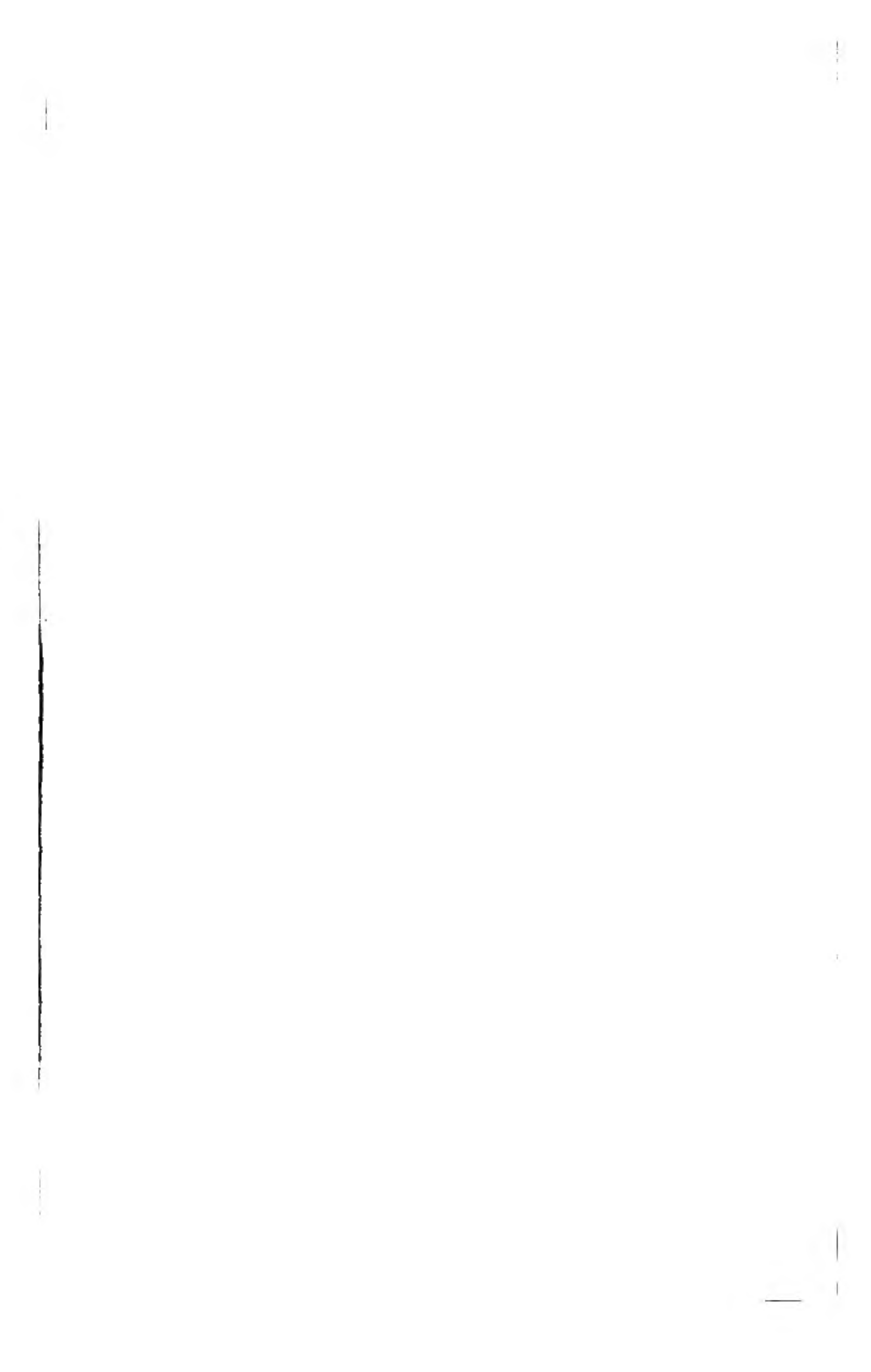
Span 2213.8

ARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828

Sample





Reservats h

A CRÍTICA ECLESIASTICA

DE

LUNYA

PER

BOFARULL Y BROCA

EN JURISPRUDENCIA;
SPONENT DE LA REAL ACADEMIA
DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA
DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA
I LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA;
ALS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECARIS
I GENERAL DE LA CORONA D'ARAGÓ; PRESENTAMEN
OBERT PER L'ATENEU CATALÀ
HISTÒRICS, CRÍTICS Y DOCUMENTATS DE
CATALUNYA; AL DE GIRONA.
ALS HISTÒRICS-CRÍTICS D'OBRES
I EN ALTRES DIVERSOS CARÀCTERS LITERARIS.

da ab apèndechs
segons les més modernes descobertes històriques

MO XI

MTES-REYS

BARCELONA
CLÀSSICA CATALANA
1907

Span 2213.8

✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY N
MINOT FUND

July 20, 1925

CAPITOL XXX

JAUME II

Dés del any 1291 al 1296

a mort del seu germà. Vinguda d'En Lluïa ab la seua armada aments de defenaa d'Aragó y Catalunya. Falleix En Jaume als amena lo seu germà Frederich governador de Sicília en comp-dret a aquesta dominis. Es regonegut com a comte de Barcebé d'una manera particular. Protèsta original y jurament, ça. Sofismes del Rey per esser-ho alhora d'Aragó y de Sicília, de Castélla a Monteagudo: tractat incompreensible. Bàndols y En Jaume la infanta castellana qui havia d'èsser sa muller. tat y comerç als genovesos, y noua arbitris per seguretat de la armada catalana al Arxipèlech. Compromís dels catalans a armada catalana ajuda a la castellana, y vencen abdues a diplomàtics. Desmesures dels richs-homens, y bàndols a Arates ab don Sanxo de Castélla: inich procehir d'aquest. Quesatalans. Lo legat Calamandrana prevé lo coratge d'En Jaume vistes secrètes d'aquest ab Carles d'Anjou, e indicis d'una política de part del aragonès. Comencen los recels y desconfiances, qui obren lo camí a En Frederich per fer-se rey de Sicília. Millora la situació de Tortosa, com a ciutat de realechu. La Santa Seu a Nàpols: Celestí V resigna lo papat, y lo succeheix Bonifaci VIII. Pintura d'aquest, obgecte de la pau que-s proposé y vergonyós acatament d'En Jaume. Usurpació y restitució de la vall d'Aran per los francesos. Devolució de la infanta de Castélla per tindre-s que emmullerar En Jaume ab la filla d'En Carles d'Anjou. Assentada del Papa y l'infant Frederich: cèlebre proposta donada a aquell per En Lluïa. Justa desconfiança dels sicilians, y eczigencies a En Jaume. Condescendeix aquest del tót a la voluntat del Papa y dels seus antichs enemichs: cedeix los fills del rey Carles, y prèn, a Villabertran, Na Blanca d'Anjou per muller. Alça-s l'entredit. En Jaume fa saber als sicilians que torna la illa a la Esglesia y a Carles: savia resposta d'aquells. En Frederich és aclamat rey de Sicília: preparatoris de guerra. Coronació de Na Blanca a Çaragoça. Bonifaci nomena a En Jaume almirall, ganfanoner y capitá general de la Esglesia: desastrosos resultats d'aytal distinció. Càos immens a Castélla: lo seu rey cedeix lo régne de Murcia a En Jaume. Inútil campanya del infant don Pére a Castélla y Lleó. Setge de Murcia per lo Rey. Serveys d'En Lluïa a En Fredericompiment ab aquest y fatals conseqüencies d'aquest acte. Se-n va a Roma a Constança acompanyada d'En Pròxida.

alguna vegada, dés que començarem a escriure aquesta història, nos havèm sentit mancats de voluntat, és estat

en la ocasió present, al tocar-nos descriure lo reg
monarca d'Aragó, En Jaume II. No és prou a an
renom de la dinastia catalana que aquest repre:
arrauliria, com en èpoques venidores, la dolor d
condoxada escarnida encadenada Los senys de

ort, fermats los ulls y la memoria en no torcés jamás lo camí que li havia dor de Sicilia, d'ençà que, per prime- n de les nostres costes les galères ca- vindicar en les mars l'heretatge d'En

cats los ulls a la llum lo rey En Al- del seu concell y casa enviaren, séns a Sicilia, per fer assabèr tan imprevis- ume, e hi anà un cavaller català, gran y de la metéxa casa reyal, nomenat esa o Manresana.

ent en aqueixs reyalmes l'almirall Ro- va una vegada més que lo rey de Si- s intents ocults del seu germà En Al- condicions de la pau que havia signa- lit a satisfer-lo en un desig, que per pau; havia consentit en trametre-li les èr li havia demanades per defendre es acomeses dels enemichs vehins. Ca- enviades, sóts lo comanament d'En ort a Valencia molt pochs dies abans is. Estava en aquella sahó l'infant En or que éra del antich reyalme, en les presidiant-les y disposant-les per con- ue atemptas En Joan Núnyeç de Lara, a mort del seu germà, rebent ensémps ons de Catalunya per que hi anas cor- ar çò que més fós mester. Ja que-s tro- ó, se-h anàs a Çaragoça, ón aplegà, lo os richs-homens per dexar establert un la terra, fins que vingués lo nou rey, ie l'almirall passas de Valencia a Bar- n fins a havèr-se informat del estat del nés convinent fer per la seua conser- ança que prova aximetéix la armonia ró y de Sicilia en aquell témps, car

essent En Lluria la ànima
día ignorar açò que acaba
fons, y no obstant venia e
rall al qual un germà del
lancia y gayre-bé li dema

Diuen que éra ving
Beatriu, y que per ésser r
ça, maridà-s aquell en seg
Berenguer d'Entença, jats
sió o més tart. Ab ordina
lladà, donchs, En Lluria
allà encomanada la filla a
gada aquella Làscara de
sions, y partí vers la dita
lia, en questa del nou rey
per acompanyar-lo lo co
homens d'Aragó y Catalu

Lo primer comissiona
Jaume, y qui arribà a Me
que se-n portas copia del
tut del metéix havia de c
per aquest conducte, o pe
pochs dies després, l'info
éra esdevingut, pogué sat
róna d'Aragó, calia-li dex
fins en aquella hora, al al
fent-se tal com s'éra fét a
Pére, per dexar axí més p
sia llur independència, ja
sòts lo protectorat d'Arag

Emperò en aquell ac
proves de injust, car, sèns
germà, per sí o per conse
fistes, deliberà recalcar lo
títols qui éren favorables
tament del pare, fét abans
titució o successió éra ma

· éll rey de Sicília, per molt que pogués am-
 un document ón s'hi amstras lo desig del
 : declaració formal ni en ninguna clàusula
 ho fôu ans bé per mutual conveni ab lo seu
 ns, y endemés per la aclamació solemne y es-
 urlament de Sicília: bé podia atendre a la rahó
 seu germà generós ab éll, per practicar ne
 ial cas, ja que dexava a Sicília, a costat de sa
 germà, jóve de grans circumstancies y del
 a esperar ni desamor a la casa payral ni inca-
 er rey d'abdues Sicilies, posat que entre élls
 ys hà, y no podia fallir-los séns perjudicar-se
 propria mare qui restava en sa companyia.
 i Jaume coronar-se a Çaragoça, com a rey
 brirèm estensament, per la protesta que hi
 ls que adoptà, la manera torçada de interpre-
 el seu dret, per apropiari-se un heretatge que
 mas, de prompte, y solament al tractar del
 com a successor immediat d'En Alfons, de-
 que, a ésser la disposició testamentaria de
 la refereix lo Zurita—car ja sap lo llegidor
 e y complert testament (1) no eczisteix—man-
 : respécte als capítols qui tocaven los drets
 , per més que açò éra ja resultat immediat,
 ch o anticipat de la declaració posterior a Ça-
 ptar En Jaume la corón a d'Aragó, lluny de
 lia al seu germà Frederich, confórme indica-
 stament lo primogènit, lo nomenà solament
 la illa, y se-n anà d'aquesta usant encare
 ab què s'éra distingit dés la mort del seu

ijusticia, o millor, tal greuge fôu la primera
 tura dels desplahers qui sobrevinguéren la
 onament de la Sicília per En Jaume, valda-
 iadors no hagen anat a cercar-la dés de tan

rresponent nota anterior.

lluny. En Frederich no podia duptar de qu'Alfons li dexava la coróna de Sicília, sabia rey de la illa après del seu germà En Jaume esser-ne d'Aragó, y no obstant, se resigna y menar-se simplement governador, y a mantenir en nom d'aquell qui fins a-les-hores l'hav

ogué induhir a semblan
e lo Gran, y si considerac
aquella hora éra estat lo
u lloch-tinent sicilià go
que aquell li feya, de seg
rés y més a fer causa cor
lo qui-s vanagloriava d'é
d'havèr-se-n nomenat. La

ta per part d'En Jaume tón que, ans de
hagués de córrer perill de la vida en
presa, féu testament, lo día 15 de Juliol
1, en presencia de diferents magnats, y
téix que ell rebujava del testament del
accessió (en defalt de fills) dels dos reyal-
ilia, per orde 'de primogenitura, los dos
infants En Frederich y En Pére. Obrà, si
ip V, qui establí la lley sàlica, després
ia succehit a Espanya (1).

rvà per aquella hora En Frederich més lo
germà En Jaume que no la disposició
Alfons, y lo nou successor d'Aragó,
principal en lo consell y govern de Sici-
; partí ab aquest ensemps del port de
ie ab quatre galères, envers Palerm, pas-
est port al de Tràpani, y d'aquest, final-
Juliol, féu-se a la vela ab la major part de
quests reyalmes. Per voluntat o per ne-
allorques, constant que s'hi trobava lo

coróna d'Aragó, pergami 7 d'En Jaume II.

lus d'Agost (1). Bé és cert, com s'és de parèr, ne procurà no titular-se més que rey de Sicília jurat com a comtè de Barcelona y com a rey aquest mirament era per respecte a la legalitat, ía per obrar com a rey fins a haver-se complit s la cerimònia de coronació y jurament, y si d'ia com a sobirà d'aquests Estats, menys li calia respecte d'altres qui n'eren feudataris, conquestats, dónguen-los lo nom que-s vullen: lo domini al era sempre més duptós que no aquells que lo veritable heretatge del successor d'Aragó: a menys que en l'antich reyalme y que en lo comercir actes de sobirania lo successor d'En Albstant, en la metéxa data sus-are citada, dreçant-tament a les tres illes Balears, instava-les, nó per a rebre lo seu jurament conforme anava ell a Aragó y Catalunya, sinó per que hi anassen los tius comissionats a prestar-li lo de fidelitat com ; y axò procurassen complir-ho sens trigá, per anar-se-n molt prést a Catalunya (2), llà ón de èm ja a 17 de les calendes de Setembre, conform la dita del Zurita de que arribà a Barcelona als

taner, refereix les grans féstes que-s féren en tat tan bell punt com desembarcà lo rey En Jaume no parla d'aplech de córts ni de cerimònia de jurament com a comte de Barcelona conforme veu practicat en altres regnats successius (3). Les

—
esta la primera-data de la estada d'En Jaume a Mallorques, quiistre 90, foli 1.

de la *Coróná d'Aragó*, registre 90, folis 2, 3 y 4.

o regoneximent *séns córts*, emperò promet lo Rey «que-s tindran no será aquest exemple en perjudici » En document apart cone tots los privilegis y libertats concedits per En Jaume, En Père y eneral; y després especialment fa la metéxa confirmació als conens de Barcelona. Los dos primers documents són de 11 de les èmbre del 1291, y lo darrer de 6 de les calendes del metéix mes

a *Coróná d'Aragó*, pergami 17, 18 y 20, d'En Jaume II.

fèstes y pompes que féren en obsequi del nou desmerèxer en la part religiosa, car ajustats tots natges de la córt en lo convent de Fra menors, comisses y altres actes piadosos *de còs present*, en s rey En Alfons. Hi afig lo Cronista que duraren les funeralies y quinze les fèstes, passats los qual Rey de Barcelona dret a Santes-Creus, per pagar i al senyor rey pare seu, qui allí éra soterrat, y prenguit lo camí de Lleyda, s'encaminà vers Çarago féu la major fésta que jamés sia féta.

Ans no isqué de Barcelona, recompten que féu una protèsta davant cert nòmbre de persónes—que fossen los comissionats del reyalme de Aragó—dono rebria la possessió dels règnes per rahó del tes rey germà seu, sinó per lo dret de la primogenitura atanyia per la seua mort, y conforme al testamento son pare, per ço com lo seu objécte éra també si sí lo règne de Sicília.» Són aquestes paraules de qui al recitar l'acte del coronament, que-s verifícostúm, a la esglesia de Sant-Salvador, congregats los aragonesos, lo díe 24 de Setembre, hi afigressenya, que devèm traslladar per sa importància Rey y confirmà los privilegis que havien concedit al reyalme los seus predecessors, ab los seus furs y fóu coronat y ungít per rey, en la fórmula acostumada condició de que lo rey En Pére, y après lo rey En coronaren, protestant que no rebia la coróna abment que per lo reyalme degués fer a la Seu, conservant lo seu dret, quant a la exempció y s d'ell en la part temporal. Aiximetéix féren un al per lo Rey, que no prenía la possessió de aquests y senyorius com a hereu del rey En Alfons germà, ço com dexava ordenat que-l infant En Frederic en lo Reyalme de Sicília, y éll pretenia succehir a a fill primogènit (1).»

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, pergami 16, d'En Jaume I

l'aquest jurament crehèm que-s concessions fètes per l'antecessor En Al-s de creure que s'hi avingué En Jau-
ngués en cor, mas per fer-se benvolèr
no complaure-ls, podien per ventura
ich respècte a la manéra com s'es-
t del jurament, o sia a la rahó en vir-
nou rey que succehía en aquests re-
om ja indicarem, tan sofística com la
r no dexar la corón a d'aquesta illa al
; car si apeláva al testament del pare,
ó dels fills en l'universal domini, ca-
universal domini, precisament en la
it En Père, no comprenia la Sicilia,
la encare lo seu libertador, y si motiu
a disposició del germà primogènit En
ventura que no éra tot hu Sicilia y
calia que En Jaume remembras que
la illa ho devía a la generositat del
al succehir a Aragó, no volgué inter-
re la clàusula principal del testament
venis y avinences fètes entre éll y En
o divent aquest ésser respectat en lo
no ho devía ésser en los romanents
at, y, per consegüent, si aquests devía
als, nul éra lo dret en què reposava
tat rey de Sicilia, y per tant menys
podia desobehir les disposicions del
ó, con s'hi proscrivia en aquestes que
succehis en l'universal domini antich,
omini nou, o sia a Sicilia. Materia és
ir molt que discórrer a jurisconsults,
e los d'aquell témps no-s deturaren
que fa a deduhir per ço que calla la
óu acceptat ab benvolença y satisfac-
nt los metéixs títols que portà lo rey
ajustat lo úe rey de Sicilia al de rey
arcelona,

Per los actes que acabam de descriure se començan les intencions que portava lo nou rey a la imprevista mort del seu antecessor apartat domini. Fins ací podèm dir que calçigava; obrava En Jaume com el seu pare, ab esperit sicilià, y en los seus elcom féu ab cor aragonès o català. Els seus antecessors féren al començament emporitzar ab los eczigents, ésser ruyats en les desavinences; mas per lo que regonèxer que lo segon fill d'En Jaume téxa situació que lo primer y en lo primer rey En Jaume tenia sobre sí, com a responsabilitats que 'tingué ab el domini, la més trascendental y com a ocasió li ocasionava l'ésser de més a nua en aquella illa per lo domini de la qual hi havia guerres y escàndels anteriors y com a de obligar a En Jaume a pensar com revisquessin les trames diploemàtiques, no tenia altre resolució la política del seu pare, prudent germà, retre-s del tót a les necessitats dels enemichs, mancant a tots los

ostisqués En Jaume de cerimonia onà proves de obrar ja ab certa manera. Un hom dir que començà imitar el seu germà y antecessor: mas no ens entornem, lo germà d'En Alfons, transigent que no aquest, y li fuy voluntat, en tots indrets, la tradició. No sabèm si aquest caràcter dels tractadors dels afers públics o per la ambició que regonegué en lo sistéma de fer-se-l seu ab aquest defecte; emperò lo resulta

inveterats enemics d'Aragó y de Sicília, çò que jamés poguéra esperar lo llegid rey que, buscant legalitats, y com desafia i perseguíen lo seu germà y son pare, vé la cadira que aquests ocuparen. La esposi successos en què dés d'are ha de intervenir icaran ben prompte la veritat de la opin

ura lo primer pensament que li ocorregué donar estabilitat al seu domini en aquests e conservar íntima aliança ab les restants oles, y com-se-vulla que per part de don ni havia igual interès, ja que s'era mort lo seu contrincant,—En Alfons d'Aragó qui s de la Cerda com a rey de Castélla,—cor ianxo y En Jaume, a instancies del primer, o escoltar lo nostre En Jaume les pretensions de la Cerda (1), y ans bé concórrer a unes co, les quals se tingueren a Monteagudo a ón signaren abdós la més estreta aliança, d rmances y signant-se després esposalles a tre Rey y la filla del rey castellà, la infant comptava a-les-hores sols nou anys, lo die 1 desembre.

articles més notables del dit tractat éra l i per l'aragonès al castellà de que soltor fills del príncep de Salern, o sia del rey () sabèm explicar sinó com a manya del ca

ita crítica al Muntaner, suposant havèr dit aquest que en prèls quelcom relatiu als fills del infant don Ferran, no cell antich cronista no parla sinó de çò que-s tractá ab lo as, la part eczagerada està en la heretat que, diu, doná d s infants. Lo cronista de Barcelona, en sa manla de desvi ta aquesta ocasió per atacar lo ab la autoritat del Zurita, r ab los historiadors generals y veja-s de quina manéra e ueats, amparant-se en documents. » Tals documents no-la ta ni lector algun, car no néguen los historiadors general iè ací tractam. Més valdria que ans d'aventurar aytal i parat lo tést del Zurita ab l'original del Muntaner, y llav interpretació que nosaltres fem notar.

netent a complir açò En Jaume, s'empenhà el tractat fèt per lo difunt En Alfons, que era çò que ell no volia. Profitantume per aconseguir allò que per ventura, si bé no déxa de fer meravellar que es se perferis com a mijancer (1) per apaciscàndols que hi havia a Aragó entre los Urrees y los Lunes e Híxar, y ho aconsellà seguir y servir lo Rey, si bé, segons la més avinent de concordar tots aquells s de Catalunya, que dexar en tréva lo Sarrià.» Lo veritable origen d'aquesta èm descobert, emperò atès lo caràcter de la sobirania, arribam a creure que era un m, car lo Sarrià se distingí en moltes parts, de manera que abdós podien existir, per çò que, segons assegura lo monès, «abdós fóren dels més excelents s que hi hagué en aquells témps». (2) En los passos del nou rey en aquest primer Aragó, y conformant-nos ab l'autor que serveix de guía, trobam que de Soria alatayú, ón s'hi féren noves féstes ab les fermades (3), distingint-se en aquell ué a lluytar en una justa o taula roc

er fôu don Sanxo en la qüestió dels bándols aragorant a la pau general. Notam açò per tal com lo Cridarrer, arribant a dir que féu En Sanxo altretant com regnat anterior; y qual-se-vol compendrà que no e té a la alçada del anglès, per podèr influir en la pau ra dit al contrari, car trobam, d'aquest metèix any, y Aben-Jacob, rey del Marroch, fèta per intervenir a *Corón d'Aragó*, pergami 68 d'En Jaume II. Proves de la desamigança que hi havia entre En Ll de la *Corona d'Aragó*, pergami 94 y 95 d'En Jaume II. gur devia veure En Jaume lo resultat d'aquestes ie calla trigar fins a podèr se verificar lo matrimoni ue féu a sa futura, datat a Soria lo díe de les calendes ja a don Sanxo benvolgut sogre, *socero nos*, *Corón d'Aragó*, pergami 60 y 61 d'En Jaume II.

à nomenat Berenguer A. d'Anguéra, —
fermar-se y ratificar entre aquests pri
bre, lo metéix tractat que signaren fey
o Soria. No-ns explicariem aquesta con
iata al tractat si no vegéssem que l'o
icle passat per alt en aquell, o sia una
ració del rey don Sanxo, per la qual s'
a En Jaume que no concordaria ningun
ab los reys de França y Jerusalèm sens
y voluntat. Axò, y lo dur-se-n ab sí lo
ta castellana que ab lo témps havia d'é
ue alhora no dexava d'ésser una ferma
e tot quant fôu convingut per part de de
nar una idea del camí que-s proposava
lo successor d'En Alfons y d'En Pér
dicarem en un començament, no trigar
en veure perduts tots aquells esforços
ient a açò que-s convingué en lo prime
En Jaume com a rey d'Aragó.

ita que aquesta pau ab Castélla fôu mo
obrà En Jaume com a rey fadri o sên
rey don Sanxo en res no podia ajudar
e, ab la favor d'En Jaume, podia lo c
is temor de pertorbacions per part d'A
nemichs forasters, los mauritans, qui l
a en los seus dominis. Cert pot ésser
rò, a parèr nostre, no obrà desencerta
sa la idea que-s proposava de tenir alia
inceps espanyols per contrastar a tot f
s seus dominis, essent sols la mala reex
rs actes, no la inesperienza del Rey,
la nova pruija ab que tornaren sên
chs de la casa d'Aragó y de Suavia per
stant obgecte.

etéix autor unes trêves assentades er
y Carles, y sôbre-tôt una nova confeder
e Gènova. Se comprèn la utilitat d'aquel

més lliurement al principi del i
 la confederació, no assegura
 ar l'unich document en què la n
 t un tractat, sinó un memoria
 mbaxadors per solicitar la pau
 tractat que no éra purament co
 Alfons, y tampoch d'aliança, o, a
 s, per ésser amichs d'amichs y
 olament per tenir un enemich e
 ra un dels seus articles en a
 enyor Rey y requir al Capità y
 que són los seus amichs, que
 e algun o alguns d'aquella ciuta
 s amichs contra éll, y axò trame
 er sabèr que los seus amichs
 e, y no deuen consentir-ho lo
 ser açò falliment d'amistat, y
 lanys. Per tant, lo senyor Rey
 : les seues terres a élls perjudic
 is, etc.» En un altre article supo
 que dés que ell se-n anà de Sicil
 novesos, y axí dóna-ls facultat
 iperò no passà axò d'oferiments
 es podien aquests proporcionar
 ell privilegi o privativa dona
 r dels catalans, *tot aximetéix co*
vesos: y com a-les-hores lo rey
 ilia, no crehèm que pogués f
 s, séns perjudicar los seus pro

açò, no obstant, que En Jaun
 er la hora que Roma y França
 sóbre la qüestió antiga: y axí
 entre obrava ab la diplomacia, a
 rial de la illa de la qual s'intitul

de la Coróna d'Aragó, registre 252, foli 31

tal obgecte, donchs, trameté a Sicilia, com a capità general de la provincia de Calàbria, al aragonès En Blasco d'Alagó, lo qui, si a la primeria despertà la enveja d'alguns èmuls y y adhuc fòu calumniat a la capital de Sicilia, percaçà gonyar-se les generals simpaties après d'havèr batut los francesos, près Montalto, y fèt presoner lo cabdill Guiu de Primeranto, mètre que l'almirall Lluria, exint de Barcelona per lo mes d'Abril (entrat ja l'any de Incarnació 1292) cap a Calàbria, anà recorrent aquelles costes, y menant trenta galères, entrat ja lo mes de Juny, va vèncer enfront de Castella, en lo territori de Cotrone, lo cabdill francès En Guillèm de Estandart, fent altres presoners importants, après la qual cosa, prenent la via de Romania y costejant la Morea, s'apoderà de Malvasia y Corfú, barrejà la illa de Xio y féu-se senyor del port de Modon, fins que, ja envers lo mes d'Octubre, regressà triumfant y carregat de despulles a Messina. «D'aquells fets ençà, diu lo Capmany, assegurà En Lluria lo imperi del Arxipèlech a la Coróna d'Aragó y Sicilia, dexant lliure la navegació dels catalans per totes aquelles mars».

De la metéxa data primera que havém citat, o sia envers lo mes d'Abril, apunten los nostres historiadors una nova que apar secundaria y de interès privat, emperò que no déxa de tenir certa significació política, per qual rahó la repetím. Diuen, donchs, que En Guillèm de Roca-full, qui estava força heretat a Valencia, se-n passà al servey del rey de França, y que llavors En Jaume donà la baronía d'En Guillèm a En Asbert de Mediona, al qual llevà alhora lo rey de França un castèl que tenia en lo Carcassés, apellat Montlauró. D'ençà que los nostres comtes dominaven en lo Migjorn de la França, catalans hi havia qui tenien possessions ací e allà, y mal podien ésser bons súbdits dels nostres reys i qui en aquella ocasió tenien llurs principals havèrs o tal gada lo solar payral, com En Roca-full, en terres ón tenia mini lo cabdal enemich de la dinastia descendent dels renguers, per més desigs que tinguéssen d'ésser fehels a uesta. Emperò de totes les manères, con se resolía lo ca-

talà a abandonar les seues honors de Valencia França, senyal de que hi hagué instigació per par senyor sobirà d'allà, y per tant corresponia molt bé donant los béns del fugitiu a un dels principals catalans qui més escamnaren als francesos ja en el rey En Père, al defensor de la frontera de Besalú, fós l'acte d'En Roca-full obra del govern de França guera aquest apoderat, sens triga, de la propietat tingué lo Mediona. Petites espurnes són aquestes revelen de totes passades la existencia de foc menys llunyadans qui fàcilment podien esclatar, tòm que donas l'afer llavors aparentment abandonau.

Durant encare los efectes del tractat ab Castèl gué ocasió de prestar los catalans a don Sancho que, si donà profit a aquest, no dexà de procurar nom als nostres mariners en lo litoral dels dom llans. La armada de don Sancho havia batut en el rey de Marroch, qui, des de Tànger, anava passar-panya, y com fós Tarifa lo centre o focus de la guerra s'hi éra aplegada per donar segurament fi a la guerra s'havien proposada, delibérà don Sancho acometre-ces majors de les que lo dit rey comptava en la guerra qual fi partiren les nostres galères cap a Sivilla, i per lo viç-almirall Berenguer de Montoliu, ja cone allà isqueren junctes la flota castellana y la catalana via endret la dita ciutat de Tarifa, que entraren après de diversos combats per mar y per terra, en Setembre. No menciona aquesta expedició lo Cap però no hi hà pas dupte de que-s verificà, ab la nostres, essent aquella la ocasió en què s'encomat portant plaça a aquell Guzman, nomenat per los cristians, per havèr-la sabuda gordar, segons diuen, ab del seu fill únich.

Per aquest temps morí lo papa Nicolau IV, lo qui ja reya algún temps que venia treballant per persuadir a En Jaume a que renunciàs lo dret del regne de Sicilia, y fins li havia

HISTORIA DE CATA

n, y després, la seguretat
tan prést ab lo rey de Ca.
a aximetéix lo príncep de N
sa més convinent al benesta
el pas que acabava de donar En Jaume, ni al mèrit
né contraure deturant los sicilians, qui més o menys
virien ab l'Aragó: s'encaminà lo nostre rey confiat,
t en sa companyia la tendra dona Elisabet, regone-
públicament per reyna, a la ciutat de Logrony, llà
è hi féu cap En Sanxo, méntre que fent lo desentès
nins amagats anà acostant-se a aquelles fronteres
ent de guerra de Castélla, la qual s'acampà en les
es de Soria y Agreda.

tats ja los dos monarques d'Aragó y de Castélla.
. l'acte lo sogre, proposant al seu gendre que-l relle-
obligació que tenia de valdre-li ab cinch-cénts de
n cas de tenir guerra ab lo rey de França, que altre-
retindria en son podèr los fills de Carles, que, de tan
o ab sobrada indiscreció, li havia fihat feya poch lo
y, y encare més tres cavallers principals qui també
se en ostatge y estaven en companyia dels infants
y adhuc, si axí li plagués a don Sanxo, retindria
it la persóna del rey d'Aragó, la seua muller Na
y los richs homens de casa séua. No-s deturà ací lo
narca castellà, procehint d'aytal manéra com no ho
més ruhí e vilà de tots los seus vassalls: eczigi que
plét homenatge, prestat per los seus richs-homens,
nça del tractat que signà anteriorment, s'anulas la
que de diversos castells havia oferta, y finalment
y d'Aragó juras al rey e a la reyna de Castélla (Na
ai també éra allà present) y a la infanta Na Elisabet,
éix que jurassen los infants En Frederich y En Pére
séus, y los richs-homens dels seus reyalmes, que en
noris sèns dexar fills mascles de la infanta Elisabet
altra dona, y romangués filla d'aquell matrimoni,
aquella en los reyalmes de la Corón a d'Aragó
per reclamar tot açò, lo qui deuria estimar-se cava-

àvol fill del savi don Alfons, en-
 ninà tota sa vida, cridava examo-
 , fent de mijancer en la pau de
 més nobles reys íntim parent y
 , y-l subgéctava en son podèr al
 casa y-l violentava tirànicament
 ; que s'esteníen davant los seus

ijançaria entre aquells dos perso-
 longa engrunat la Historia; als 21
 nuncia dels socòrs dels cinc-cènts
 ir de la vila—car hi hà qui afferma
 Sanxo deturar En Jaume, a escu-
 r-li lo rey Carles,—mas, dos dies
 ales intencions del sogre, en pre-
 éren En Ramon de Vila-nova y
 tres dos privats séus, En Ramon
 Costa, protestà secrétament, que
 oses que ell otorgas (són paraules
 tat ni ho entenía complir, ni d'al-
 i havíen fét lo rey de Castélla y
 uest protest lo renovà tantost En
 , a 26 del mes d'Agost, apartat ja
 s'éra gordat fins a-les-hores per
 araçona, çò és, en terres d'Aragó,
 ys per tractar de la concordia que
 actar-se a Logrony.

bi de semblants actes, que-s recort
 me de Gaeta, y veja com al pre-
 resta encare a tenir assentades,
 seu metéix burlador, instrument
 ichs, ha de regonèxer per necessi-
 iés que apurada, o que l'obligava
 l'algun nou plan d'avinença, no
 Abdues rahons son de tenir en
 gona, convé dir que certament se

DE CATALUNY

sistia en prop
la d'En Carle
sicilia, y per t
dita illa, rent
ll depenjaven
l'apri e altres
r, y prengué
los fills del I
té ab sí a Bar
, tenint-ne co
le Puig-vert.
entada en terr
nalment la res
, a parer nos
là, parlà En J
à llavors con
ts, sóts pena
que ignoram,
erí tractar al
nsegüent y fa
r gayre.

o Rey ab sa
'Alagó, a 28 d
n divisió y gu
t-los-hi, segór
s s'éren com

Feliu, apayl
entre no hi h
ien no éren lo
Templers ense
ó de llavors r
vegada del cc
es pretensions
nt per senten
pendents, no s
de que ún no

n les córts de 1291, que cita lo Feliu (1), a ne té prou ab dir que éra en les que *dar-*
es, tenint axí que fóren aquestes córts an-
 y a la tréva que-n resultà. Atesos l'estat
 dola dels feudals, no déxa també de ma-
 quells descontentadiços sabéssen desistir
 veu del Rey: per tant, ningun comentari
 aquest punt, limitant-nos per are a do-
 contendents, qui éren (inseguint al Zurita)
 ceps Armengol comte d'Urgell, En Ponç
 puries, En Alvar vescomte d'Ager, En
 de Mont-cada y altres barons, y de la al-
 os primers: En Ramon Fólch vescomte de
 on Roger comte de Pallars, En Ramon
 almau de Roca-bertí y En Uguet d'Em-
 e Bas, ab altres barons y seqüaces cata-
 en resolts al desafiament.

eval, conexent per ventura los enemichs
 o éra la ocasió més oportuna de precipi-
 , fiaren tots l'afer a un experimentat diplo-
 , saviesa y calma anas aparellant lo nou
 , trobant-se ja a Tarragona lo nostre Rey,
 e la arribada de Bonifaci de Calamandrana,
 it apostòlich que ja havia tramès a En
 ía del seu regnat a Aragó, lo papa Nico-
 començar-lo a iniciar en los progéctes que
 irien exint. Deya-s llavors l'antich legat
 del rey Carles, y com mijancer entre éll y
 iijós alhora de servir a abdós, pregà en
 gran instancia, En Jaume, que desistis de
 ra fins que-s pogués veure ab lo rey de
 etant, elegint-se nou Pontífech, com espe-

ustificar la seua asserció. fa una referencia al Arxiu Re-
 ar document, y si solament l'armari ón s'estojava, cosa
 guetat, dificulta la comprobació actual ab lo nou sistè-
 qual está are distribuit lo mencionat Arxiu.

raven, per ventura arribarien a pau, acceptant-ho lo Rey benig

Serien, donchs, resultat de l'ardra la vista que no gayre apr y En Jaume, per lo qual se-n anjan Novembre del 1293. Van al les vistes en lo metéix lloch y a què-s celebraren les que tingué fons, y axí, après d'assentar no guerra, trobaren-se los dos re coll de Paniçars y la Junquera com mereix, al Zurita, «açò qu tan secrét, que no donaren a en taven molt confórmes en procu los arbitris que trobar-se pogu zo del mes de Desembre se-n 1 *procurar tots los arbitris* per conc aquelles famoses vistes, dés de adherir-se molt més que no ha antecessor En Alfons: no podèm assegurar si fou lo temor, la ambició, lo penediment o lo veritable desig de pau lo qui decantà d'aquí-avant a En Jaume per un altre camí, y lo llegidor podrà resoldre-ho per sí-metéix en vista dels aveniments qui-s van succehint.

Mig any havia transcorregut dés de les vistes ab Carles, y entretant refent-se l'esperit patriòtich dels sicilians, qui van preveure lo resultat que per ell havia de tenir lo comportament misteriós d'En Jaume, o ja creguéren, ab la continuació de la Seu pontificia vacant y ab la guerra en què se entretenien França y Anglaterra, podèr obrar lliurement assegurant la llur independència, començaren a tractar entre élls de la manera de constituir-se prescindint d'Aragó. No éra axí avinent, com creu l'Amari, que ho poguéra ésser anar a cercar un rebrot de la dinastia de Suavia qui no fós de la branca femenina, de sanch catalana; y axí naturalment los vingué al pensament aquell metéix qui ja de dret éra rey, ui tenia, per altra part, un nom històrich a Sicilia, y cone-

nanejament dels afers de la illa. No hets dels sicilians lo jóve Fredericomesa per lo germà la hora que ó llevaria son fruyt en aquests morer fill d'En Pére a acceptar lo seicilia, sobre los enderrochs del que 'Anjou.

ns, los afalachs als febles solen inguir en llurs propòsits, sóbre-tót si afalaguen són enemichs llurs; va a En Frederich ésser senador de enador vassall o rey independent, uest costat, y axí s'aparellà éll ab ssar endavant, tan bell punt com i cobria la hipocrisia diplomática. 24 féu-se, per fí, elecció de nou Pontitá dels Abruzzos, home de santa orrone, lo qui, al acceptar lo pontiestí V. No hi hauria tan sols témps lítics aquell humilíssim varó, enrenal, con la assentada de Paniferencia entre En Carles y En Jaurar *per totes vtes* una concordia,— 8 del propri mes de Juliol, trétze legit lo Pontífeh, envià En Jaume, a, lo seu camarlench En Ramon de it, com diu erradament l'Amari,— posar de gran confiança d'En Jau-

Tomas de Pròxida havia fét lo es vistes ab don Sanxo de Castésa embaxada tractar ab la reyna ederich, com si no-res, per induisen en los mijans de pau; y com cant als súbdits, portava lo dit Vi- En Conrat Lança, mestre justicier Blasco d'Alagó, per que se-n vin- 'En Jaume, car eren, a parer de

e, entretant, seguía a Barcelona esperant
nassen fent los afers, y és de creure que
feya estada, y que allà degué tractar-se
a la metéxa fi que conjuminat havia la
que consta que als 20 de Novembre arri-
na embaxada del rey de França, compos-
de Clairmont, conestable d'aquell reyal-
lota, noms que trahèm del Zurita, lo qui,
plica l'objecte de la dita embaxada ni
e tractà; y con, après d'havèr concertat
yna Na Maria de Castélla, sa duptosa so-
élla dihent que li éra impossible en aque-
d'ací.

après segueix encare En Jaume en la
is ho acredita l'Annalista aragonès per
allà féu de Justicia d'Aragó als 4 de
er mes del any de la Incarnació 1294) y
també espatxà en la metéxa temporada,
mereix ésser mencionat per çò que fa al
òsit. No fà gayre que havèm posat a
eczistents a Tortosa, que procurà disol-
, y ab tót que no tingam nova certa y
sentaven los dits bàndols o de quínes
de quiscun d'élls, tenim en cor de fer
con no gayre après d'havèr-los lo Rey
l'acte que anam a retraure.

o llegidor que, en acabat de verificar-se
ortosa en témps d'En Ramon Beren-
artit lo domini de la dita ciutat entre
Guillèm Ramon Dapífer o de Montcada,
rt de la ciutat y la Çuda o fortalesa, y
judaren a la conquésta, possessors axi-
erça part, la qual venéren després al me-
p en 1153. Lo rey En Alfons, fill d'En
tronella, confermant les donacions del
Milicia del Témple, llavors molt puxant,
ciutat, ab diferents drets y atribucions,

la tinença de Coves d'Avinromà, ab lo ves, Salzadella, Albocacer, Vilanova y Serra a Valencia, lo domini y jurisdic-llers y en la Conca de Barberà, y les rt; y per lo segón, cedí En Montcada r la part que tenia a Tortosa y Peuls, y Jaume en feu honrós, lliure de servey, atalunya, los castells y viles de Vallo-ies, heretats, possessions, censals, ju-ets y rèdits que la milícia del Témple seus térmens, tot lo qual devia tenir lo m tenia lo lloch de Fraga, sèns que per e lo servey al qual estava obligat per la a data de la primera permuta és als 16 ubre del 1294, y la de la segón, de les y any, cosa que convé advertir, per tes molt posteriors al mes de Març al en què ab tót pogué havèr-se fèt lo ibas a solidar-se o fermar-se fins a més uesta nova en vista dels indechs antichs iu, per no ésser prou puntual la que téix, en alguns historiadors (1).

n podia esperar en l'afer de la pau ge- l Pontífech. Los biografs de Celestí V, ié l'anacoreta dels Abruzzos, han dit ament senzill, 'que arribava a prescin- e la pompa o cerimonial que havien ssors, 'citant en corroboració alguns ac- a al témps de son exalçament al pontifi- ie deduhim que sa senzillesa no dexava uelcom voluntariosa, no cuydant perçò les seues virtuts, y entre altres li-n la Seu pontificia a Nàpols.

que havien eczistit en l'*Arxiu general de la Co-* mplement extractats en los indechs rahonats del enya antiga con en lo dit establiment no s'ha adop- nt regidor, *Armari Dertusae, A, nombres 7 y 10.*

Bé podia açò ésser que altres li suggerissin que ment és de veure que los homens senzills téssentament propi allò que no és sinó inspiració part dels qui-ls volten: emperò, com-se-vulla que vol podrà calcular què fa esperar d'un var-

que dona la pràctica dels afers públics a córt de Carles d'Anjou, y tenint naup seu, ja d'ençà que féu la seua entrada d'Aragó, ab lo qual tenia penjant un pontífex havia de ratificar. Féu efectivament, a la primeria d'Octubre del 1264, émpis concedí delmes a Carles per la creà gran nòmbre de cardinals, la major circumstancia que no dexava d'ésser un avinador per l'Aragó,—cridà a Ischia ansémps li escrivé que consideras com ab Na Elisabet de Castélla, sòts penat, per ésser abdós esposos íntims per li se'n donava a En Jaume après com don Sanxo de Castélla, si axò, en cas d'hibició absoluta y legal, no fós altra cosa l'un obstacle per més fàcilment dur a terme s'atemptava usar per atraure lo rey de Sicília.

La dupte de que a-les-hores nasqué a aquests prínceps ab princeses de l'Í atènyer tot d'una, per l'ajustament general. En pràctica posarien tantost com esperant una resolució definitiva es-

Exiu de la Coróna d'Aragó, nòmbre 1, de les butlles; nòmbre 2 conté un breu que lo Papa exhorta a En Jaume a complir lo tractat de pau projectat; lo 3, una butlla, a sa filla Violant y a d'altres sis dones de sa cort los divinals oficis, a instancia de la metèxa reyna; li dona altre títol sinó *nobilis mulieris Constantie regine*; lo 4, és un breu endreçat a la metèxa senyora per invent los béns de què havia estat injustament despojada; entre documents los únics ací recòndits del papa Climent IV.

i sospengué aquexa espectativa un nou avenit, fill del caràcter d'aquell varó axí en estrém, regonexent sa incapacitat per lo pontificat, o opinió de molts historiadors) espantat dels echs y menaces que li feya lo cardinal Gayet, fort bréu témps de fer çò que no havia fét us antecessors, promulgà una constitució deial podí ell resignar lo pontificat, y després, cardinals, lo resignà en la ciutat de Nàpols, vémbre, la vétlla de Santa Llucia, y llevà-s pontificals, dexant, com diu lo Gúido en sa Història nou exemple de humilitat y de menyséix, que havia d'ésser imitat de molts pochs, ot-hom».

buí aquest fét a la consolidació dels tractats y nostre rey, jatsí de prompte apar que haja rari. Los cardinals qui, irresoluts, havien de 27 mesos sèns omplir la anterior vacant de cia, tras lo pontificat de Celestí, que havia dunesos, no s'adormiren aquest colp per trobar-nt que en havent renunciat l'humil anacoreta esémbre, lo 24 restava ja substituït per un al-rengué tantost lo nom de Bonifaci VIII. Mas novament elegit fôu aquell metéix Gayetà per males arts la renúncia de Celestí; y si aldar-ne poguéssim, no dexaríem de creure-ho actes posteriors, car tot just com hagué escaficia lo nou Papa, no obstant y deure-ho tot a eu antecessor, tancà dins gréu presó al Celestí tots-témps reclós fins que no gayre après s còrre la veu, no de mort natural. Deyen d'ell com a guineu, regnant com a lleó, y que morí: *intravit ut vulpes, regnavit ut leo, morietur ut* rebuja lo Florez ab ben poch fonament, sèns Historia justifica la data. Convé donar aquestes nuderies per la relació que després ténen ab

rs; y altres irregularitats per l'estil
t al viu lo caràcter del home qui,
ancies, ocupava la càtedra de Sant

s explica ab molt gran puntualitat
exalçament del nou Papa, en l'afer
nts als quals nos referim acrediten
aquell savi al investigar, ab aytal
arxiu; per què adoptam tan prést
la substancia dels seus recomptes.
ue féu Bonifaci a la ordenació de la
er, li trametè los seus embaxadors
gual caràcter fóren tramesos per En
Cruilles, En Guillèm Durfort, En
m Galban, qui éra gran lletrat en

i, aquests la concordia, que explica-
nia, estant allà present lo Papa y lo
ue declaren fóu que En Jaume pren-
er, filla del dit rey Carles (2), obli-
-li cent mil marches d'argent y los
-li donats per contemplació de matri-
de pagar al punt que s'efectuas, y la
tèrmens que lo Papa assenyalas, de-
y-cinch mil si-s desfeya lo casament;
ia a sa muller, segons costum, vuyt
i quiscun any, en rendes de viles y

tingut de restituir a la Esglesia la
e possehides havia lo pare de Car-
i sicilians, y prestar ajuda al Papa

protecció de Sant Père lo Rey, los seus reyal-
escomunicà los qui en tal tèmps atemptassen
ona d'Aragó, butlla 15, lligall 20 de Boni-

Aragó, nòmbre 5, de les butlles de Bonifaci VIII
id. nòm. 2 y 4 de id. id.

als 22 del metéix mes, y fóren còm se-

ó y Mallorques calia que-s féssen rego-
prestassen les metéxes fermances y ho-
ts en l'instrument assentat entre lo rey
rques y son germà lo rey En Pére; de
ésser aquell senyor dels seus dominis,
Aragó, cosa que convé tenir-ho present
definitiva agregació d'aquell reyalme a
centuria.

rques devia restituir tots los castells de
y lo d'Aragó procuraria donar equiva-
y d'altres que lo seu germà En Alfons o
ats en les illes per mijà y provisió d'En
ada, senyor de Fraga, qui éra a-les-hores
per lo rey d'Aragó en aquelles.

fi, que fós tramès un legat a les confinies
o compliment d'aquesta concordia, que
a ab butlla especial dada als 27 del dit

ests dos tractats, o sia lo de la pau gene-
iar com a conclós, y acceptat, posat que
prou podèr lo juraren y sots-signaren; y
a la concordia ab lo mallorquí, pot consi-
a perfét, al constar que En Jaume s'ad-
tancia del Papa y manà posar per obra
vingut.

téxa acasió, segons apar, donà lo Papa
s homenatges y juraments que lo Rey e
i germà y diferents richs-homens havien
mplis lo matrimoni d'En Jaume ab la in-
istélla, y donà-l per disolt y declarà ésser
y ésser invàlit, afermant axí més resol-
festada ja per lo papa Celestí (2).

Una d'Aragó, nóm. 8, 11 y 21, lligall 19 de les butlles

Una d'Aragó. Lo nómre 16, lligall 19 de les butlles de

Es cosa de veure la que observa l'Annalista a motiu dels referits tractats, dihent ésser açò tal clarà en públich, mas que en secrèt s'hi afegí que renunciàs lo dret del régne de Sicilia per les illes nova v. Còrrega, de les quals li havia de fer donacions. Metéix en secrèt prometé lo nostre rey de cessar la guerra que aquest tenia ab lo d'Aragó, i socórs coranta galères armades, ab les quals les quals satisfaria en part lo favor que li havia de fer, i de pagar solament per los nostres les presències dels nobles que-s féssen; divent al metéix temps a servir com a valedor lo de Castélla a qu

e al primer tracte secret, no participa
alista, a qui no sap mal l'afer de rebr
que-s perdía, y sí de la que manifest
es córts tingudes a Barcelona per la c
iguéren que «lo rey éra estat engany
car dexava çò que tenia, que éra cos
re d'un altre allò que li prometien y
es armes;» afegint-hi nosaltres no de
mirar sols l'avantatge o desavantatge
ert o guanya, sinó, ans que tót, la pro
ent de la tradicional divisa que los s
n dexada y l'estalvi de la sanch dels

segon tracte secret, no ns és tampoc
consideració ab lo nostre Rey, per q
en la estretor ón se veuria En Jau

onté un trasllat d'un breu a En Jaume per que s'ac
ica, filla del Carles, y no *al que tractaven ab Na I*
unça, difunt. Fôrma un veritable contrast aquesta b
matrimoni d'En Jaume, per rahó de consanguinit
téix Papa, datada en lo metéix dia, mes y any, 10 de
r del pontificat, per la qual dispensa a don Alfons
, lo matrimoni ab Na Violant, filla d'En Père rey d
ient de consanguinitat entre lo segon y lo tercer g
-s nòmbre 19 y 20 de les butlles de Bonifaci VIII.

scindible a no ésser enemich dels seus a cosa és dexar de batallar ab lo poderós na altre ajudar a aquest contra los qui que séns duple ajudarien llavors a la ell qui la regia hagués tingut la fermesa contra França, y cridara al seu voltant llavors avorrien aquesta nació.

gueren lloch aquests tractes, despertà-s ment en semblant avinentesa podia revènt los nostres en les darreres cam- en les diverses temptatives d'entrada illorques féu ab l'adjutori dels francesos) d'Aran, s'apoderaren aquests d'aquella

comarca, posant gornició en los seus castells. Los nostres embaxadors reclamaren lo retorn de la vall, y com los de França hi oposassen dificultats, disposà lo Papa que hom ne rebés informació, y si constava que éra estat ocupada après del rompiment de la guerra, fos restituida al rey d'Aragó, reservant son dret al rey de França; y si no constava que la haguéssen desemparada los nostres, se-n restituis la possessió al rey de França, reservant lo dret al rey d'Aragó sobre la propietat: y a aytal, consentiren los embaxadors que fós la vall segrestada, posant-la en poder del Papa, o del seu legat o representant. Nosaltres arribam a sospitar si fóra qüestió de la vall d'Aran, con, en lo tractat ab lo rey de Mallorca, imposaren a aquest la obligació de *retornar los castells* que hagués ocupats dels dominis d'Aragó (1).

Recompten que, conclosa la pau, estant lo Rey a Barcelona, per lo mes d'Agost, envià uns comissionats a Castella per fer sabedora la reyna Na Maria de la dissolució o invalidació del matrimoni ab sa filla Na Elisabet, en virtut dels

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, nombre 21, lligall 19, de les butlles de Bonifaci VIII.

Posteriorment, al 14 de Novembre del 1297, Felip de França donà poder y menà plenipotenciaris seus lo bisbe de Carcassone y En Père de Viterris, canceller de la església Aureliana, segons los rescriptes pontificis, per la restitució que calia fer a En Jaume, de la vall d'Aran y altres castells que ocupaven los francesos. Copia simple, enclosa en la butlla 34 del papa Bonifaci VIII

breus dels dos darrers pontífexs; y en lo curs d'a
que tingué prou durada, per tenir-se que anular,
quència, mijanceries y fiances que-s feyen de di
tells, resulta y donà-s per clar que après les vistes
çona entre En Jaume y don Sanxo de Castélla,
greuge que aquell rebé, li calgué dur-se-n de no
per ventura la hi trametèren més tart, la nina inf
bet, provant açò mala intenció y egoisme de part
Rey: y axí ho conferma lo veure que en venint ja
rey Carles y lo legat ab l'objecte de solemnitzar
celebradores entre En Jaume y Na Blanca de Nà
servava lo nostre rey en son podèr la referida inf
llana, com que de Figueres estant, a la primeria
designà lo bisbe de Lleyda y tres cavallers arag
que dés de Tortosa l'acompanyassen fins a Daroc
tót, no hagué encare compliment aquesta orde, c
lo Zurita «en après, lo Rey deliberà de sobress
fins a la seua vinguda al reyalme d'Aragó.»

Fins ací lo nou camí inventat per los diplom
sotsjogar los prínceps descendents d'En Pére lo (c
Mamfret, no s'éra aplicat sinó en part, si bé ab
exida, car lo rey d'Aragó acabava d'acceptar tot
venia als seus enemichs: mancava are fer la obra
mancava que l'infant Frederich, que probable
ésser aclamat rey a Sicilia, caygués en lo metéi
havía parat al seu germà lo rey En Jaume. Ja ab
elegit Papa lo successor de Celesti, inseguint lo
d'aquest en esguart al rey d'Aragó, havia fét pre
derich que-s vegés ab éll a Ischia (provant açò l
que tenia d'ésser elegit Papa, o quant menys de
que allà anava a proposar seria allò metéix qu
tantost lo Papa qui vingués) per parlar-li de c
nents a sa honra y profit.

No hi hagué témps de complir la assentada, i
qui axí convidava al governador de Sicilia, acab
elegit Papa, y natural y cavallerós fôu que En F
licitas a Bonifaci, no dexant aquest pas de fer ot

llavors novament lo Papa, li trameté l'acompanyassen, y bastant-li a En Fre-
 obrada bona fè, que allò fos a gust del
 , isqué al encontre del novell Papa, que
 de Velletri, qui anava cap a Agnani.
 dors d'aquell témps que en acabat de
 t ab grans mostres de benevolença, lo
 e veure que anava armat ab algunes
 li que-s meravellava de veure que dés
 ués amostrat tanta afició a les armes, y
 esprés al almirall qui l'acompanyava,
 r ventura aquell tan cruel adversari y
 ia, qui havia llevat la vida a tanta mul-
 li per resposta En Roger de Lluria ab
 el mariner, encare que ab sobrada rahó,
 Pare Sant, fôu açò fêt a gran càrrech y
 edecessors y vostra (1).—Imprudent es-
 sant-se en térmens que ben segur no ha-
 ssentada que sollicitava abans d'èsser
 posta que cuydà fer per *honra y profit*
 duhí a dir als sicilians de sa comitiva
 dien ésser vassalls, sinó de la Esglesia,
 i llur alçament contra Carles; emperò
 r altres senyors, y axí, que tornassen a
 ab élls demunt, dexant a la seua mà,
 overnador, l'ordenament de la illa.
 respondre l'infant o algun de sa comi-
 la Historia, emprò és cosa certa que
 Frederich, dexant al lloch seu embaxa-
 an de Pròxida y En Mamfret Lança,
 lo Papa çò que més feya a tractar di-
 x infant. Declarà a aquests tantost Bo-
 ida la pau entre lo Carles, En Jaume, la

, al parlar lo Cronista de Barcelona d'aquesta res-
 cita solament al Amari, com si a éll deguéssim la
 in donada a conèixer tots los nostres historiadors y

Esglesia y lo meteix En Frederich, çò que de fé per part d'aquest, y en prova que descobrí y p hores als dits tramesos lo progecte que s'hi ér hom pogués restituir la illa de Sicilia a la Esg tint en prometre al infant un afer per l'estil del sat havien al seu germà (çò és, lo compliment idea o nova vía per dominar al ún y al altre), dret que pretenia tenir a Sicilia, y en recompen narien per muller Na Caterina, filla de Felip de néta de Baldoví, darrer emperador que hi hagu tinoble, de la casa de França, neboda de Carles sora per presumpte dret del imperi de Roman donarien-li lo títol d'emperador d'Orient: y com aquesta possessió no podia tindre-la En Frederi conquerir-la, perferien-li tresors y gent a consegurant-li lo Papa ensémps ab lo rey Carles que en adjutori cent trenta mil unces d'or, en quatre

Aquesta éra en resum la nova idea, la nova tica per reduhir En Frederich axicom se reduhí mà En Jaume: prometre una nuvià, prometre di tre dominis que, si bé decadents, com ho éra lo d'Andrònich Paleòlech, emperò que al cap y a l querir, malbaratant la sanch dels nostres compa nyanes terres, per tenir que bàtallar ab gents góns podrà veure-ho lo llegidor con tractarèm c ses de la Companyia catalana d'Orient.

Al regressar ab la proposta, los embaxadors l'infant a Melazzo, après d'ésser estats a Ischi a veure-l los embaxadors del seu germà, séns d li assabèr çò que ell acabava de signar, y en çò que calia fer-se tan prést a Sicilia. Sembla millor aquesta pressió per part d'En Jaume oc conflicte del qual no podria consolar-se lo fill ni allà éra també en sa companyia, y tras aquesta tretor, alleujament havia de semblar la proposta los embaxadors, entant que arribà a córrer la v Frederich acceptà lo partit condicionalment, çò

cosa assenyalà un terme dins lo nitivament resposta: emperò ni més del casament, tant que la ada ab un altre príncep, demas socórs de galéres per defensa tot lo progécte en una nova misper que anassen a Sicilia a fer miní de la Esglesia, los quals de re víctimes de la furor del poble it tinguéren lo precis témps de

un historiador sia, regonexerà bava En Frederich, y no haventeyal, no podía tindre una voluntatsmesos, y principalment dels los qui oficialment podien comb, al pas que, com a amichs, com a consellar lo llur benvolgut godes convenir-li en bé seu y en bé sure, con en la comitiva ab què tre los embaxadors qui hi roman: i més ilustres del govern de la nió general dels sicilians la hora derich y la nova independència hsible que, en aquesta ocasió, lo ver ésser conseqüent ab la pintuencament de sa obra, del venevesca a dir que, ja en aquella anyia aquell patrici al infant per *la alla via più ignobile*, com no és odern sicilià ab la més lléu nova

que restava assajat lo darrer y los fills d'En Pére y Na Consue, rey d'Aragó, ja no podía desue li ordiren los interessats en la solució del menor, d'En Frede-

rich, per que la obra fós complerta: mas, del bon sentit dels sicilians, no podèm d'lent de Bonifaci mereix llohança, fins a t'obren los habitants d'aquella illa axí lans. De bon principi, s'abut'és que los :eren enemichs de tot domini foraster qu'zats o ocasionats desplahers y trastorns, y al metéix témps recordaven ab tanta gloria lo del rey En Pére, llur libertador, lo del seu fill En Jaume, que contents s'estimaven sotsmesos d'aquest, prescindint de la injusticia que féu al seu germà Frederich; axí, que no podien acabar de capir una defecció per part d'aquell, ni favorejarien lo germà si segurs hagués-sen pogut estar de que En Jaume fós lo continuador de la política del seu pare. Ja al comparèxer En Frederich a Velletri, lo Comú de Palerm li escrigué una carta, fent-li veure lo perill ón se sebolliá la patria segóms com procehissen los qui la representaven, advertint-li lo mirament ab què obrar devia per no caure dins un parany, e illuminant, per fí, aquell jóve per ventura poch experimentat en lo camí que d'aquí avant anava a empendre.

Aquesta carta, per més que lo senyor Amari vulla donar-li procehencia exclusivament popular, va signada per un cavaller y per dos jutges, venint açò a provar que los estaments als quals aquests pertanyien eren los que més s'interessaven en la honor del pabis y del príncep qui representava la dinastia llavors dominant a Sicília. No cal, donchs, atribuir a tal o qual estament determinat aqueixa ansia y aqueixa previsió, que tant l'afecte com la desconfiança, con fôu hora de sentir-les, per semblant les sentiren úns y altres estaments, los habitants tots de la illa. Conferma aquesta opinió en aquesta part açò que tantost féu-se a Sicília: tan bell punt com sabéren la nova d'havèr sots-signat lo rey En Jaume la concordia qui-ls perjudicava, enviaren a aquest los sicilians una embaxada composta de cinch persónes, totes naturals de la illa, sèns que n'hi hagués entre elles ningun català, per demanar al Rey que complís la seua promesa tants colps repetida de que ja may la Sicília no exiria de la

que per sossegar los coratges dels sicilians molt alterats, fés plét homenatge en pública i no compartiria de sa coróna la Sicília ab els, que açò metéix jurassen l'infant En Pere i tanta dels més granats barons d'Aragó, Castella, y los síndichs de les ciutats de Çaragossa, Lleyda, y s'obligassen de no fer guerra per a los sicilians; que li enviassen l'un dels castells y la meytat dels ostatges; que los castells a qui estaven en podèr dels batlles del Rey naturals, per si determinava desamparar-la; lo casori ab la filla d'En Carles; que los catalans que hi havia a la illa y tenien allà Estats, ent als sicilians, y si lo Rey donava la illa sen lliures de la fehelitat y naturalesa que li emperò les villes y castells que hi tenien, poguessen tornar deçà.

que és passat desapercbut per lo senyor i eja bé l'esperit de tots los sicilians en la i què tingué lloch, y és de creure quin seria ultat de la embaxada, con per ella posava-se aume de obrar resoltament, y de sa resolució inant depenjava la que estaven disposats a ns sèns dilació. Mentre que arriba, emperò, decisiu, convé donar compte d'altres fets sa dels quals en complir-los prova la que-s préstament, sòts un metéix jou, lo rey d'Aragó a ésser rey de Sicília.

no fà gayre, lo rey En Jaume a Figueres, tiya qui havia de portar-li la ansiada núvia, que li feyen los tractats de la pau, en paga d'indencia. Lo Muntaner, y després lo Zurita expliquen les minucies d'aquest singular embolitzament l'intim lligam més que de dos es-amiies enemigues qui guerrejant havien fins fensa de llurs drets o pretensions sèns establiment dels llurs respectius sotsmesos.

Ans no passas En Jaume de Giróna tramès ja a Perpinyà En Bernat de Sarrià seu concell y gran privat, ab podèrs per ficar les condicions de la pau y lo mat arribà prompte la comitiva esperada, qu rey Carles, lo cardinal de Sant-Climent, qu més modern) se nomenava Guillèm Fel Blanca y diferents senyors napolitans y rey d'Aragó la componien En Jaume, son gran còrt de richs-homens y cavallers d'A anant en la metéxa los fills del rey Carles éren estats en ostatge, y, segóns apar, los cilia, qui seguien lo Rey fins a cobrar una a llurs darreres proposicions, y tal vegada enganyar-se per llurs propis ulls de ço gueren cregut. Morí, segóns recompten, estant a Perpinyà, lo legat qui venia, emp lo lloch d'aquest als arquebisbes d'Ambru açò a entendre que la comitiva se det dies.

Per fi arribà lo rey Carles ab los seus monestir de Sant-Feliu, entre Peralada dupte per haver regressat En Jaume en Giróna: mas en tornant a Figueres, s'enc aplegades abdues comitives. Féu-se allà lo del rey Carles al pare llur y dels ostatge gats, en presencia del poble, llevaren l'ent en los reyalmes (1), y determinant tantost verificassen a Vilabertran, fermaren lo cor Octubre, y passaren a aquell monestir, 1 Novémbre, o sia per la diada de Tóts-Sament lo casori, ohint després missa abd

(1) *Arxiu de la Corón d'Aragó*. Lo Papa havia Valencia y al cardenal legat per absoldre de les censu lligali 19, de les butlles de Bonifaci VIII.

(2) *Sancta regina madona Blanca de sancta pau*. acort estam ab lo senyor Cronista de Barcelona en que a honrosa, emperò no tenint-ne ninguna culpa la *sancta* ?

tal motiu, havènt corregut la nova, hi féu cap una immensa gentada qui omplia tota la comarca, a sabèr, Peralada, Cabanes, lo monestir de Sant-Feliu, Figueres, Vilabertran, Alfar, Vilatenim, Vila-seguer, Castelló d'Empuries y Vila-nova. Hi hagué féstes públiques, segóns diu lo Muntaner; posà lo Rey una magnífica coróna al cap de sa muller, al descobrir-la, per qual rahó començaren d'aquí-avant a nomenar-la ja senyora reyna, y, per fí, complí tot allò principal que havia motivat aquella entrevista; prenguéren comiat les comitives, encaminant-se la d'En Jaume a Barcelona, y la de Carles, per lo Rosselló, a França.

En arribant aquesta a Bella-guarda, los fills de Carles aprovaren y ratificaren la renuncia que lo rey de França y Carles de Valois havien féta dels drets que conferí a aquest lo Papa Martí sóbre l'Aragó y Catalunya, y lo pare féu lo metéix a Perpinyà, lo díe 7 de Novembre, prometent d'una y altra part que en ningun témps no atemptarien contra açò que estava capitulat.

Con en aquest entremig, méntre que lo Rey, tot esperant la comitiva de Carles, se-n anà a Giróna, apar que-l seguiren los embaxadors de Sicilia, continuant després fins a Perelada; mas lo Rey los entretenia tots-jorns ab bones paraules, sèns declarar-los curt y ras la renuncia que asseguraven que calia fer del regne de Sicilia. Pot fer-se que a Girona no gosaren presentar llur *ultimatum* los sicilians, per havèr-se allà emmalaltit un xich lo Rey; emperò un colp a Vilabertran, ón tot era fésta, apar que complirien aquell propòsit, con lo Rey los donà final resposta, dihent-los-hi llavors net y clar, que en lo tractat de la pau, éll dexava y cedia la illa de Sicilia y Calabria a la Esglesia, Romana y al rey Carles son sogre (1).

gentill y digna de respecte pogué ésser, per bé que fós filla del rey Carles), valia ena de que lo dit autor no glosas ab tanta insistencia lo sóbre-nom ab que la lteix lo Cronista antich. Emperò lo Muntaner la llohava, y ja n'hi havia prou.

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*. Los nòmbres 36 y 38, lligall 19, de Bo-i VIII, comprenen dos breus, ón S. S. declara a En Jaume lo mou y forma ha de restituir la Sicilia y ses adjacents a la Esglesia, y los castells de Calabria, Basilicata, illes y terres de part enllà del Faro.

La torbació dels embaxadors sicilians fóu ohint la confessió del Rey, per élls tan cruel, y rita que la escoltaren com lo qui ou sa sentenc vehent que axí inhumanament los desamparav ren en nom de tots los sicilians que s'eczimien y naturalesa que li devien, crehent-se lliures d mis, homenatge y jurament de fehelat que pre sen, y per consegüent ab facultat de proclama que volguessen. Semblant manifestació o prot tà En Jaume, estenent-se-n formal escriptura; dels embaxadors, en eloqüent llenguatge, pro lamentacions per lo procehir del Rey, planyer de la situació en què-s dexava los seus comp veure la fretura ón eren posats de cuydar per va respondre-li En Jaume, après de recomana la amor que devien conservar a sa mare y gerr tes prou significants paraules, expressió ferma, tre, de la lluyta de sentiments que per sort se aquell moment dins lo cor del fill d'En Père infant En Frederich germà meu, no-us deman n car essent éll cavaller, bé sap allò que ha a fer altres sabèu açò que-us toca fer.—

Per l'interès que ofereix, traslladam ací lo di ciat per lo referit embaxador, que dóna de par Catau Ruffo, seguint lo tést del Zurita, qui-l dupte d'alguna antiga crònica siciliana: «—¿Per tort y lliurat per nosaltres aquell régne del poc del tirà, y s'és defès tant de témps del seu jóu, vèr-lo cobrat, lo desamparam; y essent-ne dós l de llavors ençà, tan gloriosament defesa la nosi farà més dany y malbarat la nostra bonaventur gué fer-ne la contraria, con estavem sèns cabdil perdre-ns? ¿Què-ns donen tantes victories gony tres enemichs per mar y per terra, ab gran llah ció catalana y nostra, y havèr gonyada tota l sotsjogada la major part de Bassilicata, y con tan gran de Pulla, si tras tots aquests aveni

de cridar los francesos, gent superbiosa y cruel, per ficar-los dins les nostres coses, en la possessió primera de llurs abominacions y turpituts, per que perdurablement per tot arreu vengen la sanch dels llurs, de què estan encare les parets tenyides? ¿No aparexerà vérament, ínclit Príncep, als qui après vinguéssen, que dexareu la possessió d'un régne tan abundós y rich, essent-ne vencedor, sinó que essent vençut la perdereu, o que tinguéreu tan contrariós lo Cel, que tal imaginació posà en lo teu pensament, y qual-se-vol manifestament veurà al cap-de-vall que los francesos ab llur perseverança y fatlera han cobrat çò que catalans y sicilians en tanta prosperitat y confermitat no han pogut sustentar ni defendre. Si ab tanta prosperitat no-t persuadexes a tirar avant la teua bonaventura, y no la seguexes, tenint-la axí experimentada, vols atemptar nou camí, aminvant y mensespresant ta corón a y estat, tenint axí conformades y ordenades les coses d'aquell Régne, y tant fonamentades ab tantes victories, que apar, baldament se conspiren los seus naturals, no pot algú ja transferir en alièn y estrany senyoriu.

»Quan lluny no-us veig, sereníssim Príncep, de imitar allò que d'un dels antichs reys de Sicilia hom recompta, que solía dir, que aquell havia de jaquir lo reyalme al qual li portaven ja rocegant, y no lo qui estava a cavall, ab llança y escut en les mans, significant que hom no deu dexar de regnar fins a la darrera fortuna, y que entant que està un Príncep en sa libertat, no desistesca de prosseguir lo seu dret al Reyalme. Emperò ño seguiscam exemples tirànichs e injusts; tinga hom compte ab la igualtat y justicia, y estigam a dret en açò que-ns persuadeix la rahó. Tingué Carles més fonament y causa d'ocupar ab les armes lo Régne de Sicilia y Pulla, Càpua y Calabria, que no los sicilians d'exir de llur jóu y opressió, prenent per rey lo qui més dret tenía y libertanyía, dés los primers conqueridors, y d'aquells qui l'onyaren dels infehels. ¿O per ventura lo papa Nicolau III, dongué menys podèr de concedir-lo al invictíssim rey Enric, que Climent IV, qui l'havía concedit a Carles?

esventurats sicilians, rebujada y a
tra part no-us pot valdre tan jus
qui confón totes les lleys divir
les gents, desamparant sa prop
seus naturals y sotsmesos, y n
cedint-los y posant-los en mans y
Quanta diferencia no hi hà de la
fons germà vostre, Príncep dig
qui havènt ab gran despesa y
ent aquesta guerra y la causa d'é
d'aquell régne, essent vós lo
uell, perseverà en la demanda, fi
er molt que-us n'agreujaieu, al q
nblarà ésser obra de molt savi
la guerra de casa séua y rég
allò tan principalment pertocava
certs de la pau venien obligats de
e desistisseu d'aquexa empresa, y -----
declaras per lo vostre enemich, bé donà entenent
ries de sa vida açò que fét haguéra, a no sobreve-
rt. car dexà ordenat en sa darrera voluntat que la
sa succehís en lo régne d'Aragó, ab tal condició
erisseu y dexasseu lo dret que-us pertanyía en lo
Sicilia, y en los estats d'aquella Corón, al infant
ich lo vostre comú germà, Príncep merexedor de
almes y senyoriús; y en cas que triasseu de ro-
aquell Régne, ans de dexar-lo-hi, o no vingués-
sts Reyalmes, hi instituesca per hereu universal
Infant]

xí s'és passat, que-s descobrí la cobdicia de tenir-
on desconfiareu de podèr-vos sustentar en la pos-
Regne de Sicilia, féreu una pau, no solament min-
gonyosa, emperò deshonest, e injusta contra tot
humà, y contra la voluntat y disposició del rey
y açò que és major infamia contra la excelentís-
mare vostra, qui és la nostra senyora natural, y
que no és vostre als vostres enemichs. Digau, ¿con

querireu-nos vós per ventura ab les armes y comprareu-nos ab lo vostre diner, per que tingau per la mà d'enagenar-nos? ¿no és notori a tot-hom que los sicilians elegiren al vostre pare y a vós, per los llurs reys, per çò que-ls defenésseu dels llurs enemichs, y axí ho prometéreu y jurareu ab grans sacraments?

»Dóna-m cor per parlar tan lliure y atrevidament lo veure-ns reduhits a la darrera de les miseries humanes. Si lo rey En Jaume, al qual teníem per nostre senyor natural, nos desampara y jaqueix, de quí havèm de valdre-ns? Y si és cosa que ho consenti la rahó y dret de les gents, que aquells que tingué per merexedors que fóssen los seus sots-mesos, havènt estat acollits sòts la fè y valença de la reyal Corónà, se reputen per indignes que sien per éll en la necessitat defesos, ¿a quí mana que-ns sotsmetèm? ¿Caldrà que-ns donèm a aquell, al qual per sa causa, essent-hi éll present, condemnarem a sentència de mort? ¿En mans de quí dexarèm la Reyna sa mare, y la infanta Na Violant sa germana? ¿Per ventura en les del fill d'aquell qui fôu causa de que lo rey Mamfret avi séu, en un jórñ, perdés lo reyalme y la vida?» A semblant pregunta o admiració, afig lo Zurita que fôu tan gran lo sentiment y plors dels embaxadors, que començaren aquests a esquexar llurs vestidures, alterant tots los qui éren presents y movent-los a llàstima y pietat.

Un colp lo Rey a Barcelona, ab sa esposa Na Blanca ensemps, colguéren-s'hi grans féstes ab motiu del matrimoni, y per més que lo Montaner diga que anaren tantost los nuvis solaçant per tots los llurs dominis, no pogué axò ésser fins algun temps després, a guiar-nos per les dates d'alguns féts que llavors esdevinguéren. Per la relació d'aquest cronista semblaria que fins après d'aquest viatge de deport no-s verificaria altre casori notable, lo del infant En Pére, car diu ie durant aquest viatge no s'apartava aquest príncep del estat de la reyna, y que aquesta suplicava lo Rey que pro-ras la honor del seu germà, cercant-li muller tal com li rresponia, y que de fét heretà En Jaume l'infant y donà-li r muller una de les més poderoses donzelles, llevat de

filla de Rey, que a Espanya hi hagués, y fôu Guillem de Montcada, filla d'En Gastó VII Bearn, ab grans riqueses, posat que solament tenia, entre bons castells, viles y llochs, tres-ce emperò, en opinió del Zurita, aquexes nocces ce en aquesta primera temporada d'estar los reys. Aquesta senyora era estada muller del infar de Castélla, en vida del seu pare En Alfons, e prés disolt aquest matrimoni, mala usança arre en aquell segle, que no-ns ne mancaran exemp encare en aquest regnat.

A mijan Novembre seguexen encare los r lona, y fins aquella hora no donaren orde per reyna Na María de Castélla, vídua ja del rey c infanta Elisabet, ab la qual devia abans casar-se qual objécte envià los competents comissionat tots los tractes anteriors; als 19 del metéix mes rida ciutat, provebí que En Bernat de Sarrià castells y fortalezes qui estaven en podèr de pe tenien per la dita infanta Elisabet, y fins al 11 c nent no-n féren la formal donació, a Daroca, a nyaren dos respectables catalans, En Ramon prior del orde del Hospital de Sant-Joan d'E Berenguer de Cardona, mestre de la Cavalleria a Aragó y Catalunya. Fôu la dita senyora, ab l ller d'En Joan, duch de Bretanya, y aquest és u exemples als quals aludirem en lo paragraf ant

Fins a les darreríes del any apar, donchs, c gueren los reys de Barcelona, y axí ho dexta c objécte del viatge que des d'allà emprenen ve per coronar la reyna, havent sojornat en aquest les fêstes de Nadal y de Ninou, en les quals que-s fés la cerimonia. Ans d'empendre En Ja ruta política que li marcava la nova situació ó cat, vejam emperò los efêctes d'aquesta en lo r germà a Sicilia, méntre que transcórren los d des de la data del casament d'En Jaume, y viat

vers la llur patria, ón hi régna lo duple y entre los més fehels patricis.

a Sicilia lo ressò, no més que ressò, car hi fè, de la concordia fermada per En Jaume consegüent de la illa, nasquéren dues opinions, que a durar més témps podien per ser llastimosos desastres: deyen los uns, a aquests los més granats y més fehels al e éra impossible la veu que corria, y adstréms arribaren a maliciar si podia ésser partidaris d'En Frederich per fer-lo rey: i accedir a les eczigencies dels qui, més, esaven lo contrari. Asseguraven los altres á duptar del perill qui menaçava la illa; ster constituir-se, prescindint del rey inva entre aquestes opinions En Frederich, i part disgustar lo germà, y per altra manera ilusió d'ésser emperador de Constantinojörn qui passava, quant més anava en augment, majors éren les desconfiances y les sospites dels uns y dels altres: tot-hom experimentava un malestar general, y no més podia donar fi a aquella situació la confirmació de la fatal nova que a tot-hom desenganyas y a tots los ajustas a la resolució d'En Frederich de obrar d'una manera decisiva, gonyant-se lo partit més dominant y ab aquell dominar l'oposat.

Fóu en segón lloch açò que esdevingué: repugnant al monarca de França lo casament de la Courternay ab lo sicilià, intrigà per anular semblant projecte, com axí de fét ho conseguí. Vegé En Frederich esbargida sa ilusió, se decantà ab açò més resoltament als qui desijaven proclamar-lo, observant aquesta nova actitud los altres, cansats d'escar als embaxadors,—que una tempestat gità a les costes Provença, y allà éren cayguts presoners,—ans que accedís a les instancies dels demés, y no volent passar com a al·leys a En Jaume, tancaren-se dins alguns castells, is que axò fós més que prevenció filla de llur lleyaltat, y

no actitud hostil que-n pogués originar-se una guerra intestina (com creu lo senyor Amari) qui menaçaria. Entre los encastellats compten que hi havia En Joan de Pròxida, En Mateu de Tèrmini, En Mamfret de Claramont y lo català En Ramon Alemany, ab molts altres cavallers catalans y aragonesos. Los tres primers, sicilians, concellers y amichs íntims de la reyna Constança y dels seus fills, testimonis constants del comportament d'En Jaume a Sicília, ¿còm podien may creure-s que lo rey llur se transformas en butxí de la illa? y al català Alemany ¿què li tocava fer per acreditar la confiança que li merexia son Rey, con feya poch que l'havia tramès allà, precisament per exercir un dels principals càrrechs de Sicília, lo de mestre justicier?

No culpen, donchs, los polítichs moderns aquells antichs patricis per la actitud que prenguèren, que prudencia y no més que prudencia acredita quan féren. L'almirall Lluria, y ab éll En Vinciguerra de Palizzi, romanguèren (segóns és de veure) a la expectativa, car éra aquell massa poderós per lo seu braç y aquest per sa eloqüent paraula, per témbre o acabar uns o als altres.

Resolt estaria En Frederich a seguir la opinió y desig del major nòmbre, segóns dexe veure-ho, segurament per tenir ja noticia certa del procehir del seu germà, car trobant-se en la vall de Mazzara, llà ón diuen que éra anat *per provehir en la refórma del bon estament, del reyalme*, convocà a parlament, en lo qual fóu declarat, que pochs dies abans a Melazzo se-n éra aplegat també un altre, los representants del qual havien manifestat públicament açò que acabava de fer En Jaume, sots-signant la pau y abandonant la illa: axí que, determinassen en aquell nou parlament allò més convenient a fer, ja que no hi cabia dupte algun tocant a la resolució presa per lo qui fins aquella hora éra estat lo rey llur. De comú acort dels barons y demés qui concorregueren a dit parlament, féuse palès lo desamparament en què cahie los Sicilians, y la necessitat d'aclamar nou senyor; per qu suplicaren En Frederich que sèns recel y lliurement posa la seua persóna y estat a la defensa d'aquell régne, y acce

tant l'infant la proposta, fôu aclamat rey de Sicilia, intitulant-se axí d'aquí-avant.

Era aquell aplech lo primer pas, més o menys regular, donat per la dignitat de Sicilia, y per tant, ab la fí de que la nova constitució de la terra fós féta ab tota la formalitat deguda, acordaren allà metéix que-s convocas de nou a parlament, emperò no parcial com los dos anteriors, mas general de la illa, tenint lloch aquesta resolució lo día 11 de Desembre, que és la data dés de ón comença lo regnat d'En Frederich. S'aplegà, donchs, lo nou y general parlament a la esglesia major de Catania lo día 15 de Janer prop-vinent; y abans En Lluria y En Palizzi anaren al castéll de Calataniseta ón era En Alemany, al qual convencéren d'havèr renunciat En Jaume lo dret de Sicilia, y de quant resolts estaven los sicilians a mantindre per rey llur, l'infant En Frederich, davant la qual cosa va reduhir-se al seu servey y ab éll tots los restants qui s'éren recollits en los castélls. Açò dóna-ns entenent de que al parlament de Catania concorreríen, convençuts o desenganyats, molts dels qui a la primeria no podíen creure en la renuncia d'En Jaume, tant més quant consta y és opinió de tots los historiadors sicilians, que féren cap al dit parlament tots los richs-homens y cavallers aragonesos y catalans qui estaven a Sicilia.

No podèm ací resistir, al consignar aquest acte en estrém honrós dels nostres antichs patricis, la principal influencia dels quals tantost contribuí en gran a la independencia de la illa,—com no pot estar-se de confessar-ho lo metéix senyor Amari,—veure la fantasiosa interpretació que dóna aquest flamant autor a la concorrencia dels catalans al parlament de Catania, per çò com gosa dir que obraren axí, no esperonats per los nobles sentiments que són de supondre, sinó per esperar millor ventura allà que no en la llur patria natural, *quanti nobili catalani e aragonesi sperassero ventura mè, più che in lor patria!*

Es de creure que al parlament féu llarga plàtica en Roer de Lluria, explicant los drets del nou Rey, y secundant després En Palizzi ab igual objecte, fôu solemnement

Frederich, assenyalant-se qual tingué lloch lo 25 de aquest acte armà lo Rey r nà per almirall En Roge ech, com tost veurèm, y p En Blasco d'Alagó—qui, m e, estimà més ajudar En F antost (1),—fra Reynals de Cortellà) comte de Catànza tres famosos homens de g III, sèns duple per ésser su qui, ab lo nom de segón, nalmart posant-lo a noves lo seu exèrcit contra la 1 é lo crit de guerra, cridant aparellant-se tantost, per alç dels seus enemichs. t arribà a obida de Bonifaci é, per llà lo Janer, a En F isbe d'Urgell y aquell Calavàvia aparellat lo terror en nari que escrivé lo Papa y als palermitans y demés ltres, procurant amansir-lo: ot lo qual devia la nunci C.

a donació de la baronía de Sinòpolis
Regni Siciliae marescalco et a Fa
glione 27 aug. an. Inc. 1297. *Arxiu*
Jaume II.

nyor Amari creu que l'havèr-se nom mática, y nosaltres crehèm que és a i entendre a la gent gúelfa que no s n'aparexia un tercer per fer-los la g aléga lo Muntaner per çò com a va éll en tots los seus diplomes) y e no valen la pena de mencionar-les, ò és lo cas que les aduhides per l' sta del qual ell se-n riu.

eu donat a Agnani als 9 de Juliol h
santa Esglesia Romana, a Na Co

ixí ho provà al desembarcar a Mes-
y altres, y no precisament a *la facció*
vida, com s'ens rahó ni fonament diu
primer avís de que aparexien aquells
guiats per l'almirall Palizzi y altres,
e de no tirar avant, y ventura que
en aquella terra, havent-los-hi dit lo
xà, En Père d'Ansalone, noble sici-
raules: «Que los sicilians procura-
s ni instruments, mas ab aquesta a la
a), y-us amonesten, s'ots pena de mort,
e la illa.» Ab tal rebuda als nuncis
clarà Bonifaci no romandre altre re-
a.

i independent, ab lo seu rey, no res
successiva ab la nostra patria. La
ra, no obstant, indispensable, per la
e los fets d'allà y los que són ob-
tre treball: per tant, encare prescin-
d'En Frederich, no podrèm passar-
igar aquells fets ab los nostres, só-
elació ab los catalans. Salvada aques-
e alguns mesos, y tornèm al encon-
de sa muller, que havèm dexats per
1295, a Çaragoça.

yres dies de la coronació solemne de
arrera ciutat, con lo rey En Jaume
a alta distinció, tan alta, que fins ar-
del rey En Père per demunt los res-
tianitat. Elegí Bonifaci, lo día 20 del
aragó per ésser Almirall, Gonfano-

los sicilians, remetent-los les injurys y danys
de la *Coróna d'Aragó*, nóm. 25 y 26, lligall 19,

res breus, comissionant l'arquebisbe de Messina
guessen tornat a la obediencia de la Esglesia y
en l'entredit,

ner y Capità general de la Esglesia Romana y conquèsta que hom projectava de la Terr
més, *contra tots los rebelles y enemichs de la Esg*

Ab lo primer d'aquests dos objéctes ha
semblant honra diversos prínceps y empera
situació ón se trobava o en què havien al
Jaume ¿podia tindre tan honorífica distinció l
nificat y objécte que tinguéren altres nome
y anteriors? De les dues obligacions imposad
¿fóra la primera, la conquèsta de Terra-Santa
compliment, o solament la segóna, a escuse
aquesta ambigüetat reposa la manya del qui
nor: los rebelles a la Esglesia, que axí pod
com cristians descombregats, havien d'ésser
lo nou servidor de Roma, y puix lo gonfand
aparellat a anar contra l'enemich que lo seu
indicas, bé podia fer-se que no trigas Bonifa
com a principal enemich y rebelle a la Esgle
Frederich, lo propri germà del rey d'Aragó.

Si arriba a veure tan gran exemple de in
ingratitude lo valerós rey En Pére, de segur c
dins lo seu propri sepulcre de Santes-Creus,
irós, y com a home, com a pare y com a rey,
humiliar en la póls l'indigne front del mal
narca qui, sèns cor per sentir, anava a batall
ble germà, humiliava les honors de sa patria
major tristor la examorosa mare qui a abdos
nat vida y amor continuada. Bé és cert que
Esglesia fàcilment podia encontrar en les m
almirall qui fôu sèmpre terror de tots los en
lia; emperò no éra d'esperar que En Lluria
combatre ab lo qui éra estat lo seu rey, co
tesa, predilecte amich y gran favorejador, y
de tal fórmula podien complicar-se los fets, tal
haver-hi en introduir desplahers y scismes e
rich y lo seu almirall, que fins... ¿apar impos

nòstich!... que fins ab lo témps vingués a ésser En Lluria lo almirall del almirall de la Esglesia.

De tal manéra compregué En Jaume les intencions del Papa, que de bell començament procurà despendre-s totalment de Sicilia, o millor, traure-n tots los elements qui poguéssen destorbar-lo con no tingués altre remey sinó complir aquella obligada empresa: envià uns missatgers a aquella illa ab lletres al mestre justicier En Ramon Alemany y al mestre portolà (encarregat dels ports) En Berenguer de Vilaragut (1), en les quals lletres ordonava a aquests y a tots los catalans y aragonesos residents en la illa que se-n vinguéssen al seu servey.

En aquesta ocasió seria con tingué lloch açò que lo Muntaner recompta, dihent que en les cartes del Rey se prevenien a tots los oficials o alcayts qui gordassen castells que no-ls retessen a ningú, y si que-ls desamparassen tot cridant no més ans de jaquir-los, a les portes de les metéxes fortalezes, ab les claus a la mà y per tres vegades consecutives:—¿Hi hà per ací algú del Sant Pare Apostòlich, qui voldrà rebre, en nom séu y en lo de la Santa Esglesia, aquest castell?—en après de què, no comparexent ningú, los hi calia dexar les portes obertes, les claus als picadors, y anar-se-n.

Tant si-s complí com nó aytal fòrmula, la veritat és que-s féu lo missatge, mas lo resultat no fóu com li-n donarà vija-res fins ací al llegidor. En Ramon Alemany, que havia favorejat lo Rey trametent-lo de mestre justicier a Sicilia, ja en època per éll sospitosa, y En Vilaragut per motius que ignoram, és a dir, los dós a qui havia principalment requerits En Jaume, y altres cavallers que no nomenen les cròniques, desepararen ben cert los llurs estats y oficis, y se-n vinéren deçà, ón, diu encare lo Cronista, fóu esmenat a quis-

(1) Del original del Muntaner semblaria que aquests fóren los tramesos, però no éra possible, per residir llavors aquests personatges a Sicilia axicom reix lo propri cronista. Fóren, si, tramesos missatgers a Sicilia a En Ramon Alemany y a En Vilaragut, mas no tramesos aquests com a missatgers, segons a lo qui pos esment al tést original o catalá.

ò que desemparat havia a Sicília; emp catalans y aragonesos no atenguéren l lo qui, certes, ningun perjuhí podia c romanguéssen allà servint lo nou rey E patxaven d'aquest servey un foraster per altra part, en la concordia que h lo nostre rey En Jaume, los embaxad en dihent que los sotsmesos d'aque es d'anar a servir a qui volguéssen, y a esquivar-ho lo Rey si éra per ajudar a de França: y en prova d'açò que, jati cions per los qui regressaren de Sicil agó, no fóren segregats los béns perta là romanguéren, y sí solament de .

Encare més: no solament no regressa os catalans y aragonesos, sinó que ans abdal defensa y valiment d'aquell rég rple d'havèr-se-n anat en aquella ocas : altres En Blasco d'Alagó, que tant s' la illa, lo qui induhía los restants a q emple, alegant públicament a Sicília s) lo dret que tenien tóts de servir ac y encarint, per tal motiu, la importan i, car deya que Aragó per los seus fi os seus usatges y costumes, éreo los r de millor condició de tót lo món; per defendre En Frederich y lo seu d i, qui éren los llurs comuns enemichs, ant la córt de qual-se-voí príncep, par nent aprovades per l'ilustre Huch c là, ab diverses rahons, y tal fón lo s resolució s'alçà, que a la seua ómbra defensors del nou rey, essent los nostre er avant més treballaren per mantenir endencia, com no poden amagar-ho ressats en rebaxar la gloriosa interve m en aquella època.

e esperam que l'almirall de la Esglesia justifi-
 . del seu nomenament, vejam en què s'entreté-
 ó, lliure ja de poderosos enemichs per efécte
 versal, ab la fi d'acreditar, no menys ab altres
 i propers, que éra, com a capità, digne descen-
 nes y dels Péres. D'encà de la mort de don
 stélla, éra tal la anarquia d'aquexa nació, que
 isquéra, si los maures haguéssen tingut més
 ars plans: les unes ciutats obehien a En Fer-
 ll e immediat successor de don Sanxo, y altres
 de la Cerda, lo coronat per En Alfons d'Ara-
 òn Joan, germà del difunt don Sanxo, alegant
 ahons que aquest alegà con volgué usurpar lo
 eus nebots, se lligava ab los maures de Gra-
 rien aximetéix ajudar-lo per atènyer la corón:
 enrich, fill de don Sanxo, ajudat dels Haros,
 ls demés y movia guerra als biscains en de-
 senyoria que, deya éll, havia-li dexada son
 infant don Enrich, germà d'Alfons *lo Savi*, y
 i oncle de don Ferran, sublevant diferents po-
 ls, reclamava la tutoria del jóve rey, de què
 lós, y arribà aconseguir-la: lo rey de Portugal.
 an, desafiava alhora lo rey de Castélla y don-
 unt que aquest feya tractes d'amagat ab úns y
 aven los úns una empresa per aplicar-se a una
 i desconfiança y desorde, aprovant un die allò
 rien desaprovat, convenint-se lo pretendent don
 i pretendent don Alfons, 'lo de la Cerda, per
 ntre abdós los dominis, —per tal que lo primer
 rey de Lleó, Galicia y Sivilla, y lo según de
 do, Còrdova, Murcia y Jaen,—fermava lo dit
 Bordalua, poblet d'Hariza, als 21 de Janer, la
 gne de Murcia a favor del nostre Jaume, ab lo
 dava, obligant-se aquest a ajudar-lo y valdre-
 a contra lo rey Ferran.

concordia o plan de compartició dels reyalmes
 ervenció de la reyna Na Violant, avia del me-

téix don Ferran, y dels
y a major força o con
fanta Na Violant, anav
Castélla—del qual me
havèm ja parlat en una
de Bonifaci sobre los q
ven entre En Jaume y
de regonèixer, ab açò,
ràcter de recompensa y
tas al pretendent Alfo
tres donacions, entre
rents castells y viles
se-n desprèn, aquest c
lla campanya, y lo pri
me hi feya un afer, ca
part del seu protegit, a
confrontant ab los séu
drets de successió, mé
que éra d'En Jaume
Murcia.

Una crònica castel
puda la guerra per lo
metéix lo Muntaner, di
no estant-hi confórm
aquest lo qui desafià a
del Zurita, encare que
poch no-ns meravella
nades no solen proceh
sostenir una rahó, y p
sap manyosament es
aquest lo qui-l repte,
culpa. Nosaltres presc
ment lo reptador y qu
clarar que hi hagué ro
va lo nostre En Jaum
de çò que és de veure
nica del Muntaner), ói

castellans apar un fét independent de la campanya que s'emprèn lo metéix rey En Jaume en persóna contra Murcia: mas si un hom para esment a la naxença d'abdues empreses y a les dates ón abdues emsémeps se verifiquen, bé-s dóna a cómpendre qué ére l'obgécte enviar com a avantguarda l'estol del Infant, y tan bell punt com s'hagués internat per Castélla, impossibilitant més y més de que forces castellanes concorreguésen a la defensa de Murcia, entrar per aquest régne En Jaume ab estols suficients, y complir per obra açò que no més constava com a prometença de un simple tractat.

Los féts qui-s van succehint en diferents reyalmes que no éren de la Corónha d'Aragó, emperò complits per catalans y aragonesos, no podran menys de fer acceptable lo nostre parèr. A la primeria d'Abril (y aquesta és la primera data que citam del nou any de Incarnació 1296, començat al Març) estaven aplegades ja les nostres forces a Hariza, y als 9 del dit mes avançaren cap a Montagut y Almazam, amenant l'infant En Pére, segóns lo Muntaner, mil cavalls armats, de catalans y aragonesos, y uns cinquanta mil homens de peu, almogavars, que ja sap lo llegidor quina mena de trópa éra; combatent per força d'armes o cremant quantes viles y castélls no volien pendre la veu d'En Alfons, y talant la terra arribaren fins al régne de Lleó, assetjant-ne la ciutat del metéix nom, y havent aconseguít de retre-la (1), en élla ab solemne fésta prengué En Alfons lo títol al qual aspirava de rey de Lleó, Galicia y Sivilla: a aytal exemple, aclamaren-lo altres capitals y ciutats, y com fós llavors resolt, com a més convenient, no abandonar Lleó per passar a Burgos, menys d'assegurar-se abans vencent Mayorga, qui

(1) ¡Y continua la manía del Cronista de Barcelona contra lo Muntaner! Car l'Ortiz de la Vega explica ab paraules diferents la sotsmissió de Lleó, diu lo seor Balaguer que aquest autor corrige al altre, car la ciutat obrí ses portes al prenent. Apart de que ninguna nova no retrau lo Cronista de Barcelona per propar semblant opinió, encare donat que fós certa, no devía culpar per la contraria Muntaner sol, sinó al Zurita y a d'altres veritables historiadors antichs y moderns, inclus lo Romey, lo qui diu que «la ciutat se reté a discreció», suposant un setge anterior més o menys durador.

estava a cinch lleugues
fóssen d'aquesta opinió
los seus catalans y ara
gonyant de passada.
Riosseco, Villafafila y
aquesta petita indecisió
descobrint o sospitant
la defensa de Mayorga,
dominar-la ab la promp
poblacions, romanent p
mas tal contratemps sol
lo més desastrós de qu
posar fí a les llurs jorna
una cruel pestilencia e
gran mortalitat, sóbre-t
ven a les darreríes d'
víctimes innumerables
En Pére, qui morí lo d
ón l'havien portat no
don Ximèn d'Urrea y l
Anglesola, gran privat

Ab tan inesperat en
l'esforç ni les armes, pe
ment nostre, y que per
atènyer més gloria y p
emprenia alguna altra
acabada, que en los llus
al anar dret a Aragó la
dels més ilustres finats,
forces qui havien segui
detingut segurament pe
ses l'exèrcit portuguès
pant-se l'estol qui des
versat tot victoriós tot
quèstes y la sanch vess
dent don Alfons ab les
perdudes, ben mermade

errat en lo monestir de frares Menors, així-
revingut l'infant, ordenant al meteix temps
al seus peus En Ramon d'Anglesola, per tin-
panyia en vida y en mort.

a campanya de Murcia, portada a fi al meteix
ant En Père passejava les banderes de les
er los regnes de Lleó y Castella. Al Munta-
vèm principalment la ressenya, jatsia bréu,
anya, car no-n diuen res de nou los historia-
escrit ab pòsteritat: donchs, per çò ún vé a
no solament previngué En Jaume exercit de
re competent armada, qui anà costejant y al-
star la ajuda que convingués y proporcionar
ota-hora que no-ls oferís lo pahis. Prova de les
ies que hi haurà tocant a aquesta armada és
ó que-n fa lo Capmany al tractar de *Les Es-*
d'Aragó, limitant-se a dir que, «a protegir les
campaments contra los moviments de don
rey de Castélla, qui-s declarà enemich o en-
ços de les banderes aragoneses en aquell re-
: una forta armada catalana a la guarda
s, les quals féu tenir a ratlla fins a sotsme-
alacant y altres ports;» indicació que, com
lment lo lector, està errada tant en la part re-
te de la armada com en la alusió a don San-
nort l'any anterior, cosa que deu solament
a distracció involuntaria d'aquell gran savi
s deutora la Historia de Catalunya.

ndriem, donchs, dir referent a la campanya
excediria d'açò que-ns recompta lo cronista
es aquest lo més estès y més antich, preferim
les seues propries paraules, que no déxen
sémpré grat per la galanor del estil qui les
iant puntualment lo capítol 188 de la famosa

lloch del régne de Murcia ón ell vench fó
baté la vila e la près. E puix muntà al cas-

ells castells del món, e pens
sus per la montanya amunt
nuntà ab molts cavallers a p
Un poch llunyat de la porta
derrocat dins: e per aquell
ren lo castell. E siats certs
óra estat lo primer qui hi fós
espert de Cathalunya, per no
ltó, qui tirà lo senyor Rey
erà açò? lexats a nós entrar
no escoltà, ans se més a avan
ig-moltó saltà a avant, e un
ells de dins van se defendre
cavallers fóren morts, si no fós
la spasa en la mà e ab l'escu
fó lo tercer qui hi entrà.

Rey fó dins, e En Berenguer
en lo senyor Rey qui-ls fó de
Lo senyor Rey més-se dava
dedins (qui éra companyó d'E
del castell, e éra gran e valen
que tenia en la mà, e donà-li
mer del scut, que més de mi
or Rey passà avant, qui éra j
tal colp donar per mig del
l que portava vestit no li val
é: puix, va trer la spasa de
que lo braç ab tot lo muscle n
de lo senyor Rey, de la sua m
och: e entretant les gents ate
rtal. E En Berenguer de F
r Rey, e aximetéix feya d'a
s diré! que ab molta cavalle
yor Rey, se-n anà a la porta
ab la spasa en la mà dest
ra, e aquí ell se defensà: ma
ue tót fó aquí pecejat.

stéll fó prè, lo senyor Rey manà que rat en cementiri, ans lo donà per trayar lo cors als cans. Per què, senyors qui, gordat-vos, con emparats castéll per castéll empara per senyor, la primera el cor és, que saul lo castéll a son sen pusca exir a honor de sí e de son lli-r axí a tots, ni ab molts qui are reeben era cosa en què pensen fan lo compte: rda del castéll, e per aytant trobaré un larà; per què, aytant me-n sobrarà quisells qui açò pensen fan fóll pensament, avallers e altres bons homens stats morts senyor los ha donat per traydors.

cavaller, alcayt d'Alacant, per nom En orí (e-l defensà méntre vida li bastà) e en: mas per çò com no hi tenia compa-hi devia, e de que prenía sou del rey de-ria més en obra çò que-n prenía cascun élla, per quiscuna d'aquestes coses fó do-xí dich-vos que dels grans perills del per senyor, per gran pau que-y sia, que nuyt vé çò que jamés no-s cuyda hom

or Rey hach prè lo castéll, recomana-l Puig-moltò; e fó gran rahó, que bé ho valla-se-n a la vila, e En Ramon Sacerenguer e En Saverdú, qui eren dels b tots los altres, féren sacrament e ho-ley, que avallarien a éll a la vila davall, castéll éra perdut, e conexien que no-s i vila: que, per cert, si lo castéll no fós nps no-s fóren retuts al senyor Rey; per le Castélla e tot lo món los ne tènch per de Castélla, com ho sabé, los donà per e donà per traydor En Nicolau Pèris,

yor Rey havia feyt, com a bon senyor mal l'havia donat.

En lo senyor Rey hach ordonat Alacant posà setge a Elx, e hi tragué ab trabucts nps que lo setge tenia, hach tota la vall d'Alia de Nompot, Asp, Petrez e la Mola, e hach e l'arraix se-n vench a éll, e-s féu son hom e puix hach Favarella e Calloça e Guardamar. Tant ténch assetjat Elx, que l'hach e-s reté a éll. Oriola e lo castéll que li reté En Pére Ruiç de qui n'era alcayt, qui-l reté con vehé que la vila hauda: e hach gran rahó que-ls retés lo castéll is costada, que hu dels pus forts castélls e dels d'Espanya. E axí podets entendre que lo can bondat e gran cortesia, que axí reté lo castéll. E hach près lo castéll de Mont-agut, e la cia, e Cartagena, e Lorca, e Molina e molts ; los quals és vér que la major partida perien ésser del senyor Rey per just títol, segóns havets pogut entendre en la conquêta del cia. E com lo senyor Rey hach hauda la ciutat i major part del régne, establí la terra, e llexà noble En Jaume Pére, son frare, ab molta a que hi llexà ab éll.»

clara lo Zurita algunes de les dates en què h aquests diversos fets, afegint-hi major nóm-s, car diu que sostenint lo setge contra Elx, als Juliol, donaren-li un molt fort combat, y que nuant lo setge encare, als 17 del metéix mes, arcè a En Berenguer de Vilaragut del castéll yda y de la torra Carricola, ab los seus térmens ue éra estat d'En Conrat Llança, «al qual con-ots los llochs que tenia en lo seus reyalmes, indre al seu servey y romandre ab lo rey Fre-anéra què aquesta és una de les confiscacions minades persónes, que demunt retraguérem, totes les altres per recaure en los béns d'una

ma de la família reyal, benvolguda, y
modrida per la reyna Constança, y com-
sa dels fills del rey En Pére, entre los que
hi havia En Jaume, lo metéix qui ordenava lo segrést.

En aquella metéixa ocasió y situació, dos dies abans de
la data darrerament citada, recompta encare l'Annalista que
compareguéren al camp dos cavallers de la casa de don Joan,
fill del infant don Manuel, per pendre en nom séu (qui era
molt jóve) algun bon sehent y concordia, la qual s'establí,
diu, entre los llochs qui estaven a la obediencia del Rey, y
entre les viles y castells que don Joan tenia en lo regne de
Murcia, d'aquell día ençà, fins que don Joan tingués vint
anys, y lo Rey havia de fer-lo venir ab les rendes d'Elx y
del port, y d'Asp, Xinosa y de Monnovar y de les salines,
pagant lo sou que fós necessari per la guarda de la Calahor-
ra, declarant-se alhora que, si don Joan, en tenint vint anys,
volgués regonèxer lo Rey per son senyor y rey del regne
de Murcia, li faria a mans séues aquella vila y lo port ab los
altres llochs qui éren de don Joan. Entre los richs-homens
qui s'obligaren al compliment d'aquest pacte, y que nomena
lo Zurita, s'hi mencionen los catalans En Ramon Folch
vescomte de Cardona, En Galceran d'Anglesola, En Pons
de Ribelles, En Jazbert vescomte de Castéll-nou y En Gil de
Vidaura, donant-nos axí a conèxer los compatricis nostres
qui allà éren, com axí també dels qui formaven lo concell
del Rey, nomenats igualment sòts aquest caràcter, constant
que-l formaven cinch persónes, quatre d'élles catalanes, a
sabèr, En Ramon Alemany, En Bernat de Sarrià, En Ramon
de Vilanova y En Berenguer de Vilaragut, ja coneguts dels
nostres llegidors per los llurs fets ací y a Sicilia (1).

La presa de la ciutat de Murcia la posa lo metéix autor
lo día 2 d'Agóst, assegurant que lo 18 estava ja En Jaume
de tornada a Valencia, havènt-se prestat homenatge al nos-
tre Rey per la universitat y concell, après de regonèxer lo

(1) Cal agregar als noms ací mencionats los d'En Dalmau de Castéll-nou,
En Amat de Cardona y En Guillém Durfort, que cita lo metéix annalista entre
los qui s'assenyalaren en aquella guerra.

tractat fét ab don Alfons, qui s'intitulava rey de lo mes de Juny *durant lo setge*, era lo 1334, y s'exemple Elx y altres poblacions, ab consentim de Alfons García de Papeliga, vassall del infant en les nones d'Agost del 1296. D'aquestes nov de Murcia, se-n desprèn que degué durar lo se ún no creu, y que ja dés de molt témps s'estav ab los assetjats, suposant que sia certa la dita d d'ors de que fôu presa la ciutat lo 2 d'Agost.

Gayre-bé a un metéix témps tinguéren fi les nyes que havèm descrites, car a la primeria d'A de tornada de Murcia En Jaume, y a les darres mes se mor En Pére de la pesta, causa prim d'havèr-se esboyrat la empresa que aquest dir lencia estant féu-se ja públich tan prést, segór que passava contra la illa de Sicilia, per la qua embaxadors a la reyna sa mare y al rey Freder séu, apellant-lo infant, dihent-los-hi que ell s'anar a Roma, ab l'obgécte d'entendre en los afe y-ls demanava y encarregava que-s posassen anar-hi; portaven encare orde los dits embaxad l'almirall procuras lo metéix y persuadís lo re que no fés altra cosa, y escrigué lo Rey a de Palerm y Messina y a les altres del reyalme, a que condescendissen en los mijans de la conce

Lo Zurita, de qui prenèm aquest resum, se consultà Speciale sóbre aquests subjécts; emperò tor no podia traure la interessant nova d'hàvèr-tanta anticipació lo reyal almirall Lluria, per q decantar lo coratge d'En Frederich; Bentost ve seqüència que trahèm d'aquesta nova. Quant féu Jaume a Valencia, a la tornada de Murcia, no-s però, ab la promptitut que fóra de suposar; tot transcorregué encare sèns que lo rey d'Arag los seus passos envers Roma, car abans hi h progéctes a realitzar que no estaven prou apa

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, pergami 660, 661, 678 y

altres térmens; la fruyta que calia collir no estava encare madura.

Una bréu ressenya posarà fàcilment lo llegidor en camí per arribar al punt que desijam. Dés los primers moments que sospitaren a Sicilia la intenció del rey En Jaume, havèm vist ésser lo gran àulich d'En Frederich l'almirall Lluria, com-se-vulla que en lo primer parlament ón fôu aclamat lo dit príncep per rey, prengué la paraula, y ab Palizzi ensembs sostingué los drets del nou monarca y dels sicilians. Gran privadesa era, donchs, la que En Lluria gaudia en la nova córt: emperò ¿per ventura l'impolit mariner, lo guerrer barbre, l'hom amanyagat constantment per la victoria, la veu del qual respectaven sotsmesos tots los amadors de Sicilia, sèns pensar més que en la gloria, no en la justícia dels llurs actes, tindria la suficient prudencia per governar o consellar, sóbre lo govern d'un pahis, y la conformitat suficient per oblidar sa propria voluntat con la hi contradigués la del jóve príncep qui era ja llavors rey? Per altra part, la metéxa fama y prepotencia del almirall havien d'havèr-li creat enemichs, envejosos del seu renom, com eren aquells cortesans qui, ja durant lo regnat d'En Jaume a Sicilia, li havien criticat les seues millors prohoménies, y als quals envergonyí l'almirall en presencia de tota la córt; enemichs, que serien en major nómber are, posat que havien d'environar un rey jóve e inespert, envanit ab la idea de que era lo nou salvador de Sicilia, y que procurarien encoratjar los qui ocultament favorissen la idea d'En Jaume, per que axí resultas, com ne resultà, un rompiment entre lo Rey e l'almirall.

Aquestes metéxes causes regoneix çà com llà l'Amari, emperò ni éll ni los demés historiadors qui s'han ocupat de aquest afer no-s són deturats prou en l'esbrinament de la causa qui puga ésser la principal, o una de les més cabdals. ¿Quí ha investigat lo veritable caràcter d'En Frederich? ¿sabèm, per ventura, si la cobdicia pogué ésser una de les febleses d'aquest príncep, o si-s distingí son caràcter per aytal lleugeresa, que fàcilment se prestas a la opinió d'aquells qui-l dominaven, a la cridoria dels cortesans? Si axí no fós,

uestió de parèrs, sinó que desaprovà
it féu En Lluria, y recordant aquest
gué lo Rey que bé prou pagats éren,
tar lo seu ergull, y que ja podia anar-
en plaher, fent-ho axí l'almirall tantost:
quell rompiment En Conrat I. lança,
e, y en tal forma sabé oblidar En I. lu-
ederich, que seguí prestant grans ser-
à al comte de Mont-fort del setge de
Otrant y Letxe, y entre altres batalles
s, en una va bregar còs-a-còs ab l'al-
t de notar que tots aquests fets los
lo témps en què lo senyor Amari dó-
ot-ser com a relacionat ab los ene-

étes, qui acreditaven lo podèr de Sici-
t són degudes al personatge donat per
órt d'En Frederich lo frare prehicador
ssatger del rey En Jaume, per induir-
uest una assentada a Ischia, accedint-
ey, si la opinió general no ho desapro-
sta s'alça la enèrgica veu d'En Lluria,
als quals s'aventuren lo Rey e la Si-
no s'avé ab lo germà, car totes les po-
quest, oberta la guerra; no voldran los
catalans; se minvaran les forces sici-
n un tancar y obrir d'ulls, ab lo major
enemichs de la illa se-n apoderaran, y-s
a aquesta la gran ocasió per fer ene-
l'home heroych: adherint-se En Fre-
eral, no pesa la intenció ab què parla
al lo concell, dihent-li que la voluntat
è, ha de guiar, y que solament la justi-
nou séns fer cabal de res més. Passa-
a lliçó, éra lo decidit y autoritzat ergull
ant-se al del súbdit o vassall, éra la
ràcter d'En Frederich aparellat dés de

...vist, allà creuria per ventura v
e pau beneficosa a tot hom, y
la segurament per los diplomà
ilitat! lo fehel companyó, lo pre
altat per Bonifaci, l'almirall que
y d'En Frederich, qui-l vilipend
Jaume, servidor a-les-hores de la
els Anjous.

at: lo gonfanoner, l'almirall y c
En Jaume d'Aragó, nomenà all
ues armades, y dés d'aquella ho
engués la guerra com havien a
sellers de Bonifaci, que lluytasse
catalans y Catalunya se comb
Sicilia, y que conduhis a la lluy
los primers aquell metéix qui a

guià als uns y als altres contra les osts dels qui llavo
deyen los seus amichs y favoridors y-l prenien solament
a instrument de les llurs venjances. Aquesta és la vi
del fét: En Lluria agreujat per la imprudencia d'En F
richs, passava al servey d'En Jaume, al qual espletave
enemichs de Sicilia. Emperò no és géns d'admirar, com
mira lo modern historiador del *Vespro*, de que demunt lo
almirall recayguéssen gracies y perdons de la Santa Seu
no és açò paga de trahició, sinó seguretat per no perd
gran campió que per ventura un jörn podia reclamar to
Sicilia regonexent les errades del seu monarca o la int
dels envejosos cortesans qui-l féren errar.

Ab Na Constança partí (1) aximetéix dret a Rom

(1) Convé donar aci compte de dos documents molt importants, rel
Constança, per los quals s'acredita la vida que portava aquesta senyora a Si
la época de la seua anada a Roma. Durant la Seu Pontificia vacant, lo bis
...rich y de Santa-Rufina la facultava per elegir confessor, y l'apellava *novi*
gregie muliere in Christo sibi dilecte Domine Constancie sorori ordin
re, etc., any 1292, y dés de Roma, a 12 de les calendes de Febrer del any
tificat de Bonifaci VIII, aquest li endreçava un breu, amonestant-la a qu
ilia y les monges qui la volguéssen seguir del convent ón residia, jaquis
altrement revocaria tots los indults que fins en aquella hora havia-li co
Arxiu de la Coróna d'Aragó, pergami 122 d'En Jaume II, y butlla 3
le Bonifaci VIII.

Tròxida; y açò és prou per que l'a
en aquest témps per volcar del
rici, descarrech ací ab mà irada co
En Lluria, tractant-los de traydor
y rutinaris los historiadors qui-l

l'especial obgécte d'aquesta Histo
vindicar-los, com ho fariem, esbriu
le consemblants impostures, odis
nint en compte la edat y les inter
ncebre la idea de libertar la Sicili
Gran, e investigant, com no ho
aina casta de patricis éren los qu
en aquells témps, ab altres obs
uhir-nos a la obtenció de la just
m per are a una sola consideració
uejaments ha perjudicat lo senyo
ia, car si (ja en témps del rey E
castichs contra personatges qui l
me en la revolució de les Vespre
onar per traydors, no traydors pe
venals de los homens més grans
periode més esplendorós de sa l
air o concloure que éra mala niça
dèm esperar nobles actes dels hor
uella terra, entant que los més
, cosa que-ns gordariem bé prou
nar, per tenir formada una idea me
nrosa d'aquells antichs companyo
nt als uns y als altres com a germ
erills.

uacions com la que acabam de de
el tót la política seguida feya témp
a, en què la lley vé interpretada
entit s'apliquen les disposicions te
ermans se transformen en enemich
ia causa se fan inconseqüents, los
e la pau, se fomenta lo major espe

ART

on, i

.tan

par

ossi

a a

sió

tot

, y

tes que resulten al sostenir-la y
aquesta resolució, indispensable a to
per crítich en semblants cassos, ni h
tres llegidors la transcendencia dels
metéix senyor Amari, lo talent de
pectam, no ha de veure en los nostr
pliment d'un noble devèr.

—



CAPITOL XXXI

Dés del any 1296 al 1311

Data de la anada del Rey a Roma. Successió de la casa de Pallars e invasió d'En Arnau d'Espanya: qüestió jurídica. Bonifaci fa donació de Sardenya y Còrcega a En Jaume. Absolució d'anticha perseguidora de la Esglesia. En Lluïa vençut per los catalans y aragonesos de Sicília. Regoneximent a En Jaume de Mallorca. Còrta: remissió del bovatge. Surt la armada ab lo Rey: obgecte d'aquest a Roma y Nápoli. La armada d'En Jaume acomet la de Sicília y és vençuda. Invasió inútil del comte de Foix al Pallars. Vindicació d'Entença. En Jaume y En Frederich lluyten ab llurs respectives armades, y pert aquest, al qual salva En d'Empuries. Crueltats d'En Lluïa. Vergonya del triumphe per En Jaume. Lluyta En Frederich ab lo dux de Calabria, y-l fa presoner. Disposicions y actes del Rey a Catalunya, Valencia y Aragó. Fundació y Estatuts de la Universitat de Lleyda. Irrupció d'En Jaume a Castella. Noves trames diplomátiques. Los unionistes menyspresen les més sagrades institucions, y són escarmentats. Rompiment entre lo Papa y lo rey de França. Pau entre En Frederich y los Anjous. Apareix per primera volta En Roger de Flor. Mort de la reyna Constança: ses disposicions. Lluytes feudals. Lo primogènit de Mallorca entra en religió, y son germá En Sanxo presta homenatge al rey d'Aragó. Ansia per fer emperador de Constantinoble a diferents prínceps. Actitut compromesa d'En Jaume respecte de Castella y de França: recobre del antich poderlu. Los Colonnae, ab los francesos, maltracten lo papa Bonifaci, causant-li la mort. Ubgecte de la expedició a Orient. Nou tractat ab Castella. Mort d'En Roger de Lluïa: son sepulcre a Santes-Creus. Translació de la córt pontifícia a Avinyó: ses fatals conseqüencies. Idea de la conquesta de Sardenya y Còrcega: rahó per la qual En Jaume podia aspirar al llur domini. Càstich dels Templers a França: inculpacions que-ls hi feyen, y llurs riqueses, fto dels robejosos. Instancies del rey de França al d'Aragó per que s'estinguesca l'Orde en los seus dominis. Los Templers de Catalunya se defensen: són vençuts, y llurs fortalises segregades. Eloqüents escrits dels principals Templers, vindicant-se. Concordia ab lo rey de Castella, per anar contra Granada. Moda de fer-se frares los primogènits dels reys: efectua-ho lo d'Aragó, y la mulier que havien-li assenyalada passa a casar-ho del segongènit. Convenis ab lo nou rey del Marroch. Campanya contra Almeria. Mutacions en la dinastia granadina, y ses conseqüencies. Colps-de-cap dels feudals, e irrupció d'En Roger de Comenge, fàcilment esborgida. Embaxades a Roma, per contrariar la fatlera que tenia lo rey de França d'ultratjar la memoria de Bonifaci. Devolució de la vall d'Aran. Mort de la reyna Blanca. Plans d'una campanya per castellans al Africa, a la qual cosa no dona importancia En Jaume. Situació política de Italia, y gréns compromisos del Rey per ella. **PASSATGE A ROMA—O EXPEDICIÓ DE CATALANS Y ARAGONESOS CONTRA TURCHS Y CHS.**

IAVEM ja indicat que no pogué lo rey En Jaume anar-se'n a Roma fins al mes de Febrer prop vinent—que Zurita compta ja del any 1297, ab tót que hi mancava en-

s p
que
st v
de
r, v
uir
a
tens
fill
lera
tr
ey
me
lica
lòg
alla
l'
qui
dis
la
a c
a a
hin
ér
cos
l'aq
av
s p
nts,
rob
ife
ch f
t va
aj
it e
m a
trin

E DOFARULL

altra per muller, vivin
esta nova muller ting
Arnau Roger y Ramon
tenir aquests ningun d
car ni devallaven d'ell
tingué llur pare del
al qual aquesta féu
tót, per tal que axí ho
a veure-s com lo prin
u Roger, s'intitulà coi
y no-s crega ún perçò-
manastre Roger de Co
om després veurèm. Lo
Pallars, prengué per
e Grecia de la qual ha
ui la casa reyal havi

aplica y embulla més y
car no tenint lo matr
masculina y sí solamer
germà del Arnau, s'int
stats; y en vida d'aques
En Roger de Comeng
via fét venda y dona
reguts drets, que ére
rs possehien lo comta
luytes e invasions er
it burlada la del Comer
lla tenia algun títol.
e, ja en vida d'En Rar
illèm de Brull, veguer,
isa de la comtessa Làsc
los feus de Bèrga y d
hereus del comte Ari
Roger, fóren encare l
àscara, y en tal situac
raure, segóns la orde

tal fós lo seu intent, si bé ho congecturèm, mas la que, per donar les demunt dites disposicions, passà de Çaragoça a Catalunya, y d'aquí se-n anà dret a l'hi arribà a les darreríes de Març (1), per la qual dat deduhir con d'aquí partiria. La nova que dóna lo sobre havèr anat lo Rey, ab flota, a Palamós, passa a Coplliure, per veure-s ab lo rey de Mallorques, i reix a aquest viatge, que diuen que-l féu sol En Jau comitiva y córt, sinó al segón, con ja ab gran nómbreres armades se-n tornà a Roma per rebre lo pe Esglesia, que havia de servir de guía en les bat s'emprenguèssen contre los enemichs d'aquesta, c sicilians.

Curta fôu la absencia d'En Jaume, y no pass mes, car si arribà a Roma als darrers de Març, lo Maig se troba ja de nou a Catalunya, y no sería data la del díe del seu retorn o arribada, per çò c metéxa, estant a Igualada, torna enténdre ja del comtat de Pallars, per havèr-li dit que En Arnau d y En Roger de Comenge insistien en les llurs pret feyen molt cruel guerra en lo referit comtat.

Cal ací notar que una de les filles del comte Ar ger, nomenada Sibilia (nom molt comú en aquella Catalunya) s'era casada ab En Huch de Mataplana, Ramon de Urgell, qui éra dels més principals barons terra) Lo Zurita hi afig que éra dels més emparent Rey, y nosaltres ignoram si ho éra per sí o per la sa muller com a filla de la infanta gréga Làscara, d imperial de Constantinoble: mas fós per la una o p linia, bastava que lo Mataplana y sa muller fóssen rats parents del Rey, per compendre-s que En J

(1) Bonifaci concedí a En Jaume que, en los viatges que empi gués amenar vuyt frares prehicadors agregats al seu confessor. Citar cument per calcular si açò fôu per ventura un obsequi que féu lo nostre rey mentre que sojornaria a Roma, llá ón está datada a dos c des d'Abril, any tercer del pontificat de Bonifaci VIII. *Arxiu de l Aragó*, butlla 10, lligall 21, d'aquest Pontífech.

favor, com axí ho projectà tantost mai gents per acometre fermament als invas a fi d'esquivar la transcendencia d'ayta -n sapiam lo motiu, s'interposà en aque ion Fólch comte de Cardona, en ocasió c i posat demanda contra los invasors, y se vehéssen personalment ab lo Rey, y, e en pau y tréva, segóns costum de Catalu tre en ostatge los dos castells ja referit derats, los quals romandrien sóts lo con lèm d'Anglesola, qui-ls tindria per lo Re leterminat lo dret de qui éra, y llavors fi tingués lo triumfe en la causa; y en ca os invasors semblant proposició, fóssen élls al Rey. Per lo compliment d'açò qu na, En Jaume nomenà per jutges lo mes omte d'Urgell y lo metéix vescomte de essors y lletrats competents per fer la lluny d'acceptar-ho En Arnau d'Espany, liment de çò que-s proposava, y llavor omportar dilacions y per acabar ab les isposà, de Lleyda estant, passar d'alli ho féu lo día 5 del mes de Juliol, en dire eort, davant lo qual se posà y manà cot de sis dies hi féu cap En Roger de Con a del Rey se concertà ab l'Huch de M xes condicions proposades per lo Card tréves per espay de cinquanta anys, ha s castells en ostatge, y havènt refermat are del Roger, dés de Gascunya.

esser és aquest fét, sóbre-tót per los ll sconsults, los qui avinentment regonexe ns y altres pretendents al comtat de Pa dels uns són nulls per no ésser vàlida la antiga comtessa de Pallars, nulls s r no descendir ni del donant ni del de si aquells sé prevalen de títols, aquests

A. DE BOFARULL

possessió; emperò tót ilegal, essen-
te en tan encesa lluyta no apareg-
la comtessa, únich en tal cas qui le-
i possessió y heretatge, per tot
ir que pogué lo rey En Jaume, pe-
atalunya, advocar a favor d'uns
e, no procehí ab justicia, car no l
orresponía la possessió al fisch, l
part que fôu venuda, y encare pe-
venda fôu motivada. Tan sols lo
cessar aquella lluyta en la qual
fàcil que-s renovellas quantes veg-
escendent del primitiu donatari.

urita aquestes opinions que asse-
araules, no solament a manifest-
rigens de certs drets y propietats
heràldica ab què-s gloriegen fàcil-
ir devegades o recordar aquells
icia los atribuhí. Axí parla l'A-
nament del Rey, perdent la causa,
ianà lliurar los castells a la comte-
it séu; y resolguéren de bell-nou l-
ips, favorejant lo comte de Fóix
i y a En Roger de Comengé
sa Sibilia y En Uch de Mataplana
estat y los llurs successors, los c-
molt témps en escut de camp
r, que éren les armes dels emper-
devallava la comtessa Làscara, y
escut d'or ab brodat de vermell, c-
rons de Mataplana, fins que be-
s de Pallars, no sé per quina ra-

m abans al de Fóix lo més traydor que tenia
o de Cardona havia donat fermança al Rey
svahiria Catalunya, y adhuch la defensaria c-
gués. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, pergam.

les llurs armes en àliga imperia
 pits d'aquella les de Mataplana
 devèm passar avant sèns consi
 ts, per les dates dels quals un ho
 e la estada d'En Jaume a Lleyda
 n vist que, a la primeria de Mai
 en aquesta metéxa ocasió y en l
 ita, con se concertà En Jaume a
 fill d'En Guillèm, obtenint que l
 o castéll de Cervelló ab los se
 egat, per lo qual li-n donà lo Re
 mil en diner, y per los resta
 s de Rey, y, tant com visqués, V
 es pactes y condicions, essent u
 h d'En Jaume per esquivar que
 comarca y ribera del Llobrega
 avinentment als qui exirien de
 alteració que s'hi pogués promo
 sabèm con se-n anà En Jaume
 Juny signa ja a Lleyda, ón va r
 on Joan Alonso de Aro y don
 cavallers molt principals de Cas
 ren dir los seus senyors que
 Alfons intitulat rey de Castéll
 Jaume com també ho fóu del
 est. Posterior a la present data, l
 a mencionada del cinch de Julio
 lo castéll de Leort, y axí és de
 ot lo témps entremijà en la refe
 xant are aquéts fets particulars,
 de més general, de la anada del
 at que-s véu palès y sèns tardan

A Igualada, a 7 dels idus de Maig del 1297
 Créus totes les escriptures sóbre lo castell
 omprat la dita propietat.

Arxiu de la Coróna d'Aragó, pergami 802 d'
 encare, sóbre Cervelló, los pergamins 803, 804, 80
 inclusiu

DE BOFARULL

en tant que proci
e li oferis la guer
en aquella gran
michs de totes je
el papa Bonifac
tèmps al nostre
tots los seus desc
enya y Còrcega,
a mans una copa
quest acte, y, n
pa a En Jaume y
feu perpètuu gra
estar a la Esgle
unt-ne anualment
, dos mil marchs
rrent en escomun
lua del feu, si tan
cera vegada, ço
primera vegada,
a vegada, en pen
gracia pontificia
at d'En Jaume, n
bligació que vení
tal fôu, que lo
ccedit, éra tingut
ia, ab cent homes
'espressa, a tres-c

recursos ideats per Er
comte de Fôix, car hi hà
idus de Juny del 1296.
at més tart aquella pi

, pergami 1223 d'En Ja
"Aragó, butlla 2, llig
tèxa data d'aquesta seg
Bonifaci, n'espedia aqu
del feu de Sardenya a
lgués, si li feya mestu
21 de Bonifaci VIII.

y ab cinch-cents pehons, entre los quals casen cent ballesters, naturals d'aquests rey del Rey, y per témps de tres mesos, compt que entrassen en terres de la Esglesia; empli convingués llur servey al Papa, podia er ab tal que-ls hi pagas lo metéix sou. Si en c força de terra preferís lo Pontífech la de ma les metéxes condicions, devia servir-lo En galéres ben armades, ab la sola diferencia calia que fós per un any, si n'hagués fretu

Per assegurar la possessió, assenyalare tura certes regles que no déxen d'ésser e manéra de succehir en lo senyoriu del fe lo rey d'Aragó y los seus successors fóss Sardenya y de Còrcega, séns disgregar-se del altre, mal vingués lo cas de succehir reyalme, la qual éra entès que devia maric catòlich y no enemich de la Esglesia, y c havèr-hi successor lledesme, tornas a aque que, may per may, lo qui fós ensémps rey denya, no pogués ésser rey de Romans o cas d'acceptar l'Imperi degués renunciar a allà-s tractava. ¿Qui duptarà que la conces rey d'Aragó és fehèl espill de la polític témps? Per élla veyas complit açò que los pogut aconseguir dels nostres reys des lo *Catòlich*; la protèsta fèta per quiscun dels s monarca al coronar-se, de que *no rebien de i ni la tenten per la Esglesia ni contra élla*; la per En Jaume, per En Père, per En Alfoi per lo metéix Jaume II de bell començan pagament del cens que oferí lo *Catòlich* en yalme d'Aragó séns consentiment dels a ineficac des d'aquella hora; la persona qui d'Aragó, baldament ningun compromís no tenir per aquest reyalme, restava, com a feudatari y censatari de la Esglesia; con a

omandria la persóna del l
 a rey aragonès ni com a
 atari sart o corcesch, devia
 esia con lo Papa lo cridas
 nir d'ésser los soldats qu
 orseschs, sinó catalans y ara
 li tantost, com axí ho féu, lo
 itréta y senyalar-li com a c
 ans, y contra ells no tiné
 r feudatari de Sardènya, em
 la sanch d'Aragó y Catalun
 enys, la provisió d'admetre
 e fémbra, costum no usad
 es-reys—y que rebujaren e
 del reynat d'En Père lo C
 or d'Alemanya no podia e

or, y encare que axò no haja v
 algun historiador, estam segu
 àlculs e interpretacions: no
 t de quiscun home, y ax
 rt en la flor de sa jovent
 e la metéxa manéra podia
 , y llavors lo successor im
 ragó havia d'ésser En Fre
 com a enemich de la Esgl
 d'Aragó, podia resoldre-s l
 o tenia res que veure En F
 ue fóssen fills d'una meté
 nien germanes, fàcil fóra de
 en lo reyalme una d'aqu
 a Violant, qui, en aquella
 ur-se en Roma, ab En Robe
 rey Carles: de manéra qu
 ue arribassen a dominar en
 ó los descendents dels Jaum
 e Nàpols, los més antichs e

de la casa de Barcelona y dels llurs successors lo
 tant a la segona salvetat, bé podria su

Frederich de Sicilia, besnét del e
 Suavia, emperador d'Alemanya y re
 dent d'un altre Frederich també emp
 ió s'intitulà tercer lo qui en aques
 elegit algun jón per ocupar la cadir
 qual cas éra impossible que lo d
 ombregats fós ensémps, com a rey
 nsatari de la Esglesia Romana (1).

un dels resultats de la dominació del
 al nostre En Jaume, lo qui devia a
 mplir les ordens que li donà lo seu
 en quan toca a la guerra contra los
 a; mas mancava lo resultat d'un a
 a enfeudació per que lo servey que re
 mplís ab tot lo prestigi que podien
 ierau de Parma, bisbe de Sabina, e
 io féu, l'almirall Roger de Lluria,
 vit havien en les guerres passades
 : d'escomunió en què éren caygut
 seguidors de la Esglesia.

que la reconciliació ab la Esglesia, e
 los antichs enemichs: axí ho donà a
 ant-se-n no en lloch més que a Nàpols,
 ni dels triumphes del almirall de Sicili
 rejar entussiasmada algun colp, ofene
 eys, y mancant a la feheltat, car bas
 e lo gran mariner anava a veure-s a
 En Jaume segon d'Aragó, per dedul

revisió respécte a la eventualitat d'ajustar-se l
 Sardenya en una metéxa persóna, descobre pe
 ia veu en aquells témps sóbre la possibilitat d'és
 icipal esperança dels gibelins, y açò aludiria, sé
 re les rahons que dóna per tal com li diguéren t
 n Jaume, aléga com a darrera la següent: «e apré
 qui fós stat emperador d'Alemanya;» cosa que
 per lo cor que li éra vija-res al senyor Amari.

ivant al gendre del rey de Nàpo
política que ún y altre adoptasse
açò esdevenia o que feya sospita
ey Frederich volgué apoderar-se
tenia en la illa y que gordava
in de Lluria, en companyia del qu
també un fill y part de la familia del almirall.
que, a partir de la primera vegada que En Lluria
ab En Frederich y s'allunyà de sa córt, los dits
tarien almenys en actitud de defensa, y ab la abs
tiva del senyor, fàcilment l'actitut defensiva se tra
en subversiva, no duptant per tant lo Rey de
combatre-ls tot-seguit. Sia que los llurs gordado
sen ja resolts a defensar-se, o que-ls hi indugués la
del Rey, donant per enemich públich y rebetle, l
per què li-n oferí pot-ser avinent escusa cert ava
hagué a Randazo,—és lo cas que no-s retéren to
taleses tantost: mas vençuda la qui gordava la
almirall, fôu permès a aquesta anar-se-n a Nàp
pactes que s'éren féts (1). En Frederich seguia g
l'almirall resolt a combatre los castells qui-s tenien
per En Frederich, se llançà obertament a la guer
séns dupte que, enfora del seu esforç, ab lo s
atrauria ben prompte a costat séu fins los més f
pitans, tant que féu parlar al aragonès En Blasc
encare que infructuosament, per haver-ne hagut
Rey, qui procurà encontinent assegurar més y
lença d'aquest cabdill otorgant-li contínues graci

Volgué la sort que Catànzaro, qui havia alça
per lo rey Carles, fós lo teyatre d'aquella primera
què la Sicilia anava a batallar ab lo seu antich de
córre-hi En Alagó ab lo seu estol, les esponere

(1) En un breu data-t-a Civitavecchia, a 3 de les nones de Setem
le Bonifaci, aquest fa assabér a En Jaume que ha determinat socorr
b diner, galères y gent, per sostenir sa muller y fills y los casté
Sicilia, com aximetéix per defensar la Calabria, en espera de que
contribuirà. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 23, lligall 21, de

guarden los c
 Guillèm Ran
 de la victoria
 defensors de
 semblant a ui
 mirall; abaxa
 pròs de la ma
 qui sèmpre g
 y al qui ja m
 templar desp
 ferit, y gitat
 pendre, sèns
 tallanda (al q
 heretat), no li
 çre ab vida a
 plir sangonos
 als novells se

Tinguen i
 sen, la gratiti
 gó; car, malg
 derns aquella
 primera volta
 lia, en la jorn
 lla illa y régr
 depenjava la
 lo pròs y rest
 tat d'aragone
 cavallers y g
 provat con lo
 fer-se d'aques

Fóren, aqu
 de la tardor d
 lo motiu éra l
 ditat del hive
 empresa que l
 ligats. En Llu
 dir açò no sia

fert la causa de la seua ja manifestada resolució a ferment del partit güelf-galo-romà, car lo nomenament de tots los reyalmes d'En Jaume s'era ja espedit lo die 2 d'Abril del metéix any. Y a propòsit d'aquament, no podem estar-nos d'admirar la interpretació tesa que li ha donada lo senyor Amari,—no menys altre del any 1291, que no-res té que veure ab los tichs posteriors,—car aglevant los diferents articles compon un privilegi-nomenament d'un almirall al qual den donar amples facultats, y les atribucions del tantos y tan distinctes, recompta com a una gracia cultat concedida, ab tót que no sia sinó fórmula y u costum en totes terres, com a un nou engranall per dor, per tal que fins arriba a mencionar lo sou, com huc los més lleials) poguéssen servir sens éll (1), per fi, dihent que aytals condicions éren lo preu de ciò, *furono in parte il prezzo del tradimento di Loria!*

Durant aquest témps de indecisió, encare que preparatoris més o menys secrets, és natural que lians s'impacientassen, y l'Amari refereix que, per l de Novembre, tractaren d'acabar ab l'almirall, vale homens resoltos y ben pagats, *di spegnerlo per una mini risolutti, allettati di gran premio* (çò que vérra quelcom a *brau*) o de fer-lo desafiar en públich de un notable campió, designant-se per açò, diu éll, defensor de Giróna en témps del rey En Pére, a Ramon Fólch vescomte de Cardona, lo qui devia retraydor segóns los Usatges de Barcelona o los Furs per axí donar-li mort, o, cridant-lo a Espanya, arramenys d'allí aquell mastí qui estava aferrat al coll c derich. Aferma aquesta nova l'Amari en un docume

(1) Força gracia nos ha feta, al parlar del sou, veure com ha escrit Amari lo nom de la moneda, que ha dextat en cursiva, per no havèr pintant-ho d'aytal forma: «il soldo di 60 *soſbarch* al giorno.» En tantments com han passat davant los ulls del erudit sicilià no ha sabut una sola vegada lo nom de la moneda més coneguda en la ciutat que còrt a En Jaume, *sòldos barchinonenses*, sous barcelonins?

HISTORIA DE CATALUNYA

imperò encare donat que no sia
a, per aquell no resoldriem qu
l'elegit per lluytar ab En Ll
éxa familia hi perdura devesga
com, pochs mesos abans, en ha
os qui no volien defensar la se
n Fólch vescomte de Cardona
me, y mijançant en la qüestió
haurà oblidat lo llegidor.

compta aximetéix aquest fét, c
ich un missatger nomenat M
strany) a En Jaume, per estalvi
«y comunicas ab lo vescomt
rahent de part del metéix Rey
o qual donava-li facultat per de
o què donaria-s a compendre q
cilia seria un súbdit d'En Jaur
yalmes, per lo qual motiu és c
jatsia, per altra part, hi afig
i Jaume, lo vescomte no tingu
7 En Montaner de Sosa se-n to
essen (1).

ie passas l'hivern per compli
ps los plans que calia ostenta
egué aquell algunes ciutats |d
Terol, vers lo mes d'Octubre, '
sa de don Alfons de la Cerd
la-nova, qui venia fer plét hor
ca y altres viles de Castélla
ció son senyor al infant En P
s al seu germà, lo rey d'Arag
à encare En Jaume, en aquest

rites les precehents ratlles, havèm descob
la facultat donada per En Frederich al C
a: y l'altre la prometença de donar-li :
Jaume no vaja contra Sicilia. Abdós són
róna d'Aragó, pergamins 1,003 y 1,006 c

y lloch, referents a Castélla y que no interessien pe-
cial obgécte d'aquesta Historia, axicom posà esment
lença de don Joan Núnyec de Lara per que-l rebé
servey, ab la idea de cobrar Albarrací, disputant-se-
sesió feya molt témps y atribuí al cap-devall lo nos-
al dit Núnyec, despullant perçò als qui fins a llavors
possehit, que éren Na Agnès Çapata, antiga amant
En Pére, y los seus fills, germans naturals, per con-
del metéix En Jaume, lo qui (segóns manifestà lo Z
recompensà com se merexien aquells parents.

En lo metéix any, no sabèm si abans o après
sus-are relatats, féu-se lo retorn per lo governador c-
rra a En Jaume d'alguns castélls retinguts dés lo té-
rey En Pére: en tant ja l'any següent, 1298 de Inc-
trobam lo Rey a Valencia ab motiu de la recepció
natges que anava a prestar-li lo nou senyor d'Alb-
en lo mes de Juny, recompte l'Annalista aragonès q-
diada de S. Pére y S. Pau, estava en lo castèll d'Arg-
la diòcesi d'Elna, ensémps ab lo seu oncle lo rey Er-
per que aquest, al qual havien ja retut les illes, pre-
menatge, y abdós se féssen mutual regoneximent, seg-
s'éra fét en témps del rey En Pére, ab la qual cosa i-
la antiga confederació; y darrerament, vers lo mes c-
lo vehèm ja ab sa poderosa armada navegant entre
y Sicilia.

Al apuntar aquesta darrera data semblarà que-ns
camí per citar la llunyana ruta de la armada, séns
nar-ne abans la partida; mas com la data d'aquest fét
ben aclarida, tant que ni-n resen molts historiadors
consignat les que consten, fins a veure En Jaume
compliment als desigs dels seus confederats, y d-
aquest punt la investigació de la data mijancera q-
m, combinant les diverses noves qui eczistexen s-
bject que correspon ací tractar, y que tot jus-
iciat.

Es cert que lo Zurita diu que per lo regoneximen-
els dos Jaumes, nebot y oncle, feren abdós cap al c-

rs, y lo Muntaner (si bé confonent la pr
laume a Roma en aquest viatge en què a
ley tota la armada) recompta que, havent
me a Palamós, isqué ab cent-cinch galères
dir abans al seu oncle, lo rey En Jaun
que estigués a Coblliure, ón farien escal
xí fôu complit, havent-se obsequiat mú
7 tenint lloch a-les-hores la confirmació d
de les illes, ab la qual fí dexà en represen
rey lo noble En Ramon Fólch y lo nob
de Sarrià, los qui féren lo lliurament cor
previngut, la qual cosa complida, conti
atge.

qui sapia la gran propinquitat d'Argilers
endrà bé que aquest éra lo punt d'escala
re la estada oficial y regia que escollirí
quí per rebre y obsequiar-hi lo príncep
rent y sobirà senyor; donchs puix no hi l
entada dels reys per la devolució de les i
er lo Muntaner, és la metéxa de què par
dament del viatge de la armada, y aquest
la data d'aquest acte lo díe de S. Pére del
ificultat podèm calcular que poch abans,
éix díe, o tot lo més l'anterior, fôu lo de la
a, per què n'hi hà prou parant compte en
que hi hà entre Palamós y Coblliure.

Annalista aragonès, qui esbrinaria detin
tura de regoneximent mútuu y de lliur
abstracta molt per estens aquest interessan
er lo nostre objécte, ab la fí de tenir ma
ures solucions, basta consignar que s'h
ció que ténen los reys de Mallorques, co
prestar homenatge als reys d'Aragó; cor
lo feu, d'estar a dret davant los metéixs
de Catalunya una vegada l'any, si-n fósse
nar gordar en los comtats de Rosselló
ure y Vallespir los usatges, costums y con

córrer en aquests la moneda de Catalunya. De les obligacions personals n'esceptua gracia especial, lo seu óncle y vassall lo nperò nó ningun dels seus successors; Alment, tot conflicte qui pogués sobrevenir als o Estats que tinguéssen a Rosselló y a vassallers catalans, o al contrari, que cavats los tinguéssen a Catalunya, se declara seguesquen en aquests, tal com estaven, éll-nou, En Dalmau de Castéll-nou son ón-lorsavi ab los seus fills, los hereus d'En brenys y tots los richs-homens d'aquelles en les guerres passades als reys d'Aragó ques.

la data de la sortida de nostra armada, esta s'efectuà, y lo resultat que produí la fí per En Jaume y encoratjada o apareonfederats, alguns d'ells nous parents, y émps, enemichs de Catalunya y de Sicília. is, s'obre-tot sicilianes, s'hi troba que En antagonista d'En Lluria, no feya gayre una petita flota a Malta y a Marsalo, es temptatives restaren frustrades per la or nómbre de les forces enemigues. No t, y si ho fós, no podia tindre la expedició aràcter que lo d'esploració: emperò de ra un acte indiscret y aventurat: indiscret, intencions d'En Jaume d'Aragó, con les Nàpols podien fer lo metéix ofici s'ens inventurat, car, s'ens esser aquella provatura íen lo perill En Sarrià y les seues gaélres res dels seus enemichs, privant-se axí irall y d'un nómbre de naus que faria empresa. Com-se-vulla que sia, conste que n armada, ab tot y ésser nomenat En

luria almirall de tots los reyalmes d'En Jaume, éra En Sarrià lo cap sobirà de totes les forces navals qui s'aplegaven a



YA

com

au

eso

r l

a]

í p

, y

Jau

pec

tin

a fe

del

icia

s (lc

uè

es

per

qui

lus

per

per

en

s es

arr

sí

ista

s coi

en có

nque

s'oc

ls co

serv

Sicil

ue E

ans p

çò és

comprendre que vol dir naus y na d'embarcacions ne compten tant navili. Lo Capmany posa reparteix los bastiments en dió de la armada, que fa sortir ma: «La primera divisió, ma-éra composta de vint galéres, e, isquéren comanades per En stants galéres, y una sexan-les per capitans barcelonins, squéren ab lo Rey.» De ma-o per buchs, encare resulta nyalat per lo Muntaner, indi-diu aquest cronista o que lo a cent-cinch se referiria se-or port sés ésser galéres.

vèr tingut lo comanament de Sarrià, la devèm ja abans al «arribà aquest mariner a la mauritans, y la barrejà, du-us y riqueses, passà contra y En Berenguer (de Vilara-costes de Calabria;» y aquest la, a parèr nostre, són los que indicarem, per tempdives de En Sarrià y frustrades per

er historiadors coneguts, dó-

nermos a comperare també com pogué l'almirall Lluria ve-nir de Sicília a Terol, y passar d'aquí a Barcelona per la or-denació de la armada; emperò que no hi aniria, per ésser tin-gut de tornar-se-n per ventura a Calabria, a aparellar la del y Carles, car fins a tant que després s'apleguen, no sona lo u nom, y durant la travessia conserven lo comanament res-ectiu de quiscun còs d'armada los nostres capitans. Per ay-al rahó concebém que ometés lo Zurita lo nom d'En Lluria

r dels preparatoris y anada de la no
anava lo Rey.

bà aquesta a la platja romana y se-n
és de ón passà En Jaume a Roma, a
mens y barons cabdals de sa córt. L
romangués en lo dit punt, car no se-
t con fa cap a Nàpols, y lo Rey, apr
del Pontífech l'estandart de la Esg
squé de bell-nou envers Nàpols, ón c
arles, y calia a éll aplegar-se En R
i, y lo cardinal Landolf de Volta, l
ica. Apart del compliment d'aques
i altre desig conduhía En Jaume a la
éra la esperança de veure-hi sa mu
a, y sa mare Na Constança, qui sér
quella córt, gojosa de veure, séns
iét que Déu li trametia.

abèm si En Jaume arribà separadam
mer que aquesta a Nàpols; emperò c
esperada, y que tenint-ne noticia En
e la aventurada empresa d'anar a
avals a Ischia y batre-la ans no tin
se ab la napolitana. Mas, descobri
apar que escrigué a En Frederich c
s temerariament fora de casa séua
y ans entengués en la defensió dels
s, consell diuen los autors, que
e Sicilia recollint-se. Trobam nosalt
iència, y més encare lo consell, car
s ab los demés actes d'En Jaume.

fí aplegaren-se a Nàpols abdues arm
na. Era aquella ja famosa, segóns v
ue pugat merèxer al plega com a ar
a les forces napolitanes, car bé con
axí que, la gloria o minva que més a
incipalment nostra. Lo primer plan
consellat d'En Lluria, fôu anar al

DE BOFARULL

ser properes als castells que
ir no gayre confiança, per
ca. Isqué, donchs, En Jaume
del duch de Calabria y
cavall, ab tot lo bò y millor
, y en arribant al punt dret a
lles de Messina, desembarcà
é contra la ciutat, qui estava
a serra, y sèns combat la re
guint tot-seguit l'exemple
Nuçario, Mont-fort, y altre
s tractes d'En Lluria.

els dels frets, no estimaren pu
quells punts conquerits, y c
viar la armada a Siracusa pe
l metéix témps per conquer
rt la flota a les darreríes d'

y desembarcada la gent de guerra, començà a talar lo
a combatre lo llogar per mar y terra; emperò defen
rosament per En Joan de Chiaramonti,—qui castigà
gues convinguts ab los assetjants per retre-l,—per
ment lo témps lo nostre rey, y encare que, per la t
triumfe, sotsmetéren-se tost, axicom a Patti, los c
llochs propers, Buxemí, Palàcolo, Xurtino, Ferla y
aquesta darrera població tornà en pochs de dies a
d'En Frederich, burlant les volences d'En Armengol
d'Urgell, qui volia defensar-la per En Jaume.

Entretant En Frederich s'establí ab la seua gent
nia, y En Blasco d'Alagó anà discorrent per los en
del Reyat, Joan Baresi, qui éra home molt distingit
cipal, crehent-se ben segur perduda la causa de Sicil
als nostres los seus castells de Petrapexa, Naso y
Orlando, y conexent llavors En Alagó que allà fa
os nostres, profitant una nit de tempestat, molt fós
nolts llamps y trons, posaren-se al aguayt a Farret
n los calia passar, y de fét romanguéren saptats y
ats, amenant-se los sicilians y catalans d'Alagó pre

HISTORIA DE CATALU

ostres capitans En Alvar c
rà del comte d'Urgell, En
era ab la major partida de

gurament noticia d'aytal
atti se declararen altre col
i trameté allà gent de Mes
ells En Huch comte d'Er
agonesos y catalans, de n
e: mas al heure-n noticia E
ia que hi concorregués ab
ar als assetjats, y recompt
Lluria, travessant la illa al
s assetjants la propera arrib
ur lo perill certà que podia
l'almirall, dexant encare n
ximetéix, tornant-se-n al E
en lo cas de poder censu
alères en socórs de Patti, p
en marina suficient per e
certes que aquest fraccior
s desastres que tantost esp
nt los messinesos tots los
ser no mancant-los-hi cai
seus plans, deliberen anar
romanades per lo nebot del
: havia de tenir los conexir
oncle,—s'espandeix l'esca
quest sa major esperança, a
lues galères de les que ge
s'abóquen a la mar al enc
primera volta que En Fi

l'Amari ab estremat enginy l'aval
historiador, y si un pot tolerar-li
la època, explica l'odi dels mess
ur independència, no admetèm la
ultratges contra los catalans, ni m

un acte consemblant, exint a esperar la armada a Ischia, dihuen que tenien los sicilians sexante-quatre galères armades y molts altres vaxells de gran port, y que confiaren lo comanament a En Conrat Doria, que l'any anterior éra stat governador de la Senyoria de Gènova ensémps ab En Conrat Spínola, qui tenia una gran part en la dita armada: emperò aquesta vegada no sona lo nom del cap de les forces navals messineses, per dur-se-n per ventura tota la importancia del fét lo recort del triumfe que conseguiren.

Méntre que lo rey En Jaume s'entretenia en lo setge de Siracusa, la armada de Messina esperà que tornas En Lluria, y al aplegar aquesta al lloch nomenat Murtila, acometé aquella a aquesta y la desbaratà, aconseguint apresonar setze galères, entant que les altres quatre, per ésser lleugeres, a força de rems s'escaparen, emperò no, com diu l'Amari, venent cada galéra siciliana una de catalana,—car seria açò un testimoni patent de la inferioritat de la raça catalana respecte de la siciliana, donchs si axí fós, les vint-y-dues havien d'apresonar-ne almenys totes les vint, y no dexar escapar les quatre,—sinó resultat en conjunt de la bona disposició de la armada siciliana, del esforç dels seus tripulants o de la casualitat, ja que és lley de guerra que, vençuda la part principal, com axí pogué esdevenir, fàcilment sia dominat lo romanent. Entre los presoners s'hi trobà també En Joan de Lluria, qui fou conduhit a Messina, y allà, per rebetle, degollat, restant los demés catalans, als quals per ultratge

buir-se los sicilians la salvació dels catalans en altres ocasions: *in tutti è una brama di perire o pigliar vendeta di cotesti catalani, predon venderecci, venuti a portar guerra ingiusta a lor liberatori della vittoria di Roses*. Somni constant del senyor Amari és confondre los catalans ab los sicilians, *i nostri*, la hora que s tracta de glories; emperò, apart d'ésser una vana fantasia la salvació de Roses per sicilians, fóra prou a despertar l'historiador lo testimoni de ses propries relacions, les primeres campanyes dels sicilians independents, vassalls del català Frederich, conduhides a fi per los Alagó, Pons, Castellà, comte d'Empuries y altres molts cabdills catalans, principal nirvi d'aquella guerra, y a ohida dels quals sonarien malament los menys-preus fets a la llur nació, qui ninguna culpa no tenia en ésser víctima de la errada d'un rey o dels enganys de la diplomacia.

nent haguéra sojornat lo nostre rey ina, si no li hagués sobrevingut una no obstant d'havèr corregut perill la bé moral que no física, com compen- ant, fàcil de curar aparexent una contra-causa també moral, car si la tristor del oprobí pogué fer emmalaltir lo rey d'Aragó, deslliurar-lo pogué del mal la satisfacció que experimentaria al veure lo naximent del seu primer fill, d'un successor al trònus, per çò que estant a Castel-nuovo, recompten que donà a la llum la reyna Na Blanca l'infant En Alfons.

Durant aquests fets íntims d'abdues families reys, aragonesa y anjovina, treballaren los sicilians per recobrar la major part dels castells que havien ocupats en la illa los soldats d'En Jaume, y a posar-se en orde per si aquest tornava allà ab majors forces, com axí ho provà poch témps després: mas per açò, convenia-li al monarca d'Aragó tornar-se-n a sa patria, y a aytal fi jaquí Nàpols ab la armada a les darreríes de Març (començat ja llavors lo nou any de Incarnació 1299), arribant, al degut témps, a Barcelona sa ciutat natal, y habitual córt de tots los comtes-reys.

Fóu aquesta la famosa campanya empresa per lo segóngenit d'En Père *lo Gran*, complint los desigs dels fahedors de la pau, y esquexant la antiga y famosa senyera que havia enarborat lo seu gloriós pare, per salvar los drets materns dels seus fills. Poch podèm endevinar los sentiments, devers y compromisos qui rocegaren a En Jaume a totes les humiliacions de què anava essent víctima, y no més que concedint-li lo seny d'home, no l'esperit voluntariós del poderós coronat, bé podèm creure que, al tornar-se-n a la seua patria ab setze galéres menys, dexant a Sicilia numerosos presoners, recordant en aquelles mars los triumsfes adquirits per seues armes y l'almirall En Lluria contra francesos y anjins, aparexent-li per tot arreu les fantàstiques y sango- ses ómbres de les víctimes innocents qui, per causa d'ell, vien prèss mort lluytant ab germans, les ombres d'aquells alans qui periren sòts la espasa d'altres catalans, forçosa-

ment devia alçar los ulls al cel y regonèxer la justícia divina qui castiga les injustícies de l'home més indomable que tots los exèrcits, y per la qual res, en comparança, con se proposa de obrar, acreditats prohomens, l'hàbit del triumphe, la riquesa, la molta diplomàtica y fins los anatemes ment deguéra obrar sèmpre guiat per la virtut desapassionada.

Al arribar En Jaume a Catalunya, trobà guerra que s'era promoguda en lo comtat de abans del seu viatge a Roma. Ja recordarà lo motius que donaren peu a aquelles infructuoses ceses per lo mal vehí comte de Fóix, y tant crec nos al fer aquesta inculpació, com que aquesta guerra góns les escases noves que tenim d'aytals avui hem ésser lo metéix comte l'invasor del comtat ignorant si fôu sôts la excusa de les antigues querelles altres que inventaria, per no desmentir lo seu començament a enujar-nos. Fôu lo cas que, profitant la debilitat del Rey, entrà lo dit comte ab les seues gents, y conquistà los castells de Barrós, Leberçuy y Escaló, y posà setge sôbre los de Leort y Aguilareny, per la qual seus actes tal terror en lo comte de Pallars, mançions, ben segur ab motiu del estol tramès contra ell, que tots los llochs oberts restaren desamparats.

Per contrastar al bulliciós comte, s'aparellà En Sarrià, fent tot quant hi havia a fer en aquella guerra endavant, segóns apar, van procurar tractes ab aquells qui gordaven los castells assetjats, y lo digne comte obligant les companyies que pogué de gents d'aquella marca —confermant açò la fretura de gornicions aban —pujà-se-n ab elles a la montanya, socorregué lo comte de Leort y Aguilareny, impossibilitant axí que l'enemic los prengués, dexà en lo primer bona defensa davant-lo a En Bernat Roger d'Erill, prengué lo comte la fortificà y assegurà més y més tots los llochs d'aquella marca. Donat aquest primer pas, ne donà un a

la y resolució lo vigilant Sarrià: entrà ab sò de guerra, y fent-la de fét, en lo vescomtat de Castèll-bò y a Urgellet, que-s tenien per lo comte de Fóix, méntre que En Ramon Fólch, vescomte de Cardona, tractant de conciliar, com la altra vegada, demanava una assentada al de Fóix a Organyà, ab la fi de procurar alguna tréva, y ja fós aquesta influencia o la actitud d'En Sarrià, y pot-ser per altra part la nova de la tornada d'En Jaume, és lo cert que tót vingué a sobresseure-s, concordant-se tréves per mijanceria del Cardona.

Poch témps romandria a Barcelona lo rey En Jaume, a la seua tornada de Nàpols, car lo vehèm a Valencia y altres punts donant ordens per gornir ab forces aragoneses les fronteres contra lo régne de Granada (1) y contra Molina y Cuenca, llà ón s'agombolaven les forces castellanes; y ab tót y aquest entreteniment, y lo que li oferirien los preparatoris per lo nou viatge que volia empendre altra vegada ab la seua armada, y aftres alers als quals per precisió li calgué aténdre en aquell entretant, sobrevingué un fét per lo qual vé provat que a la primeria de Maig, o sia un mes après de havèr jaquit Nàpols, tornava a estar a la capital anjovina. L'explicarèm axí per alt, encare que no sia sinó per aclarir algunes males interpretacions.

En Berenguer d'Entença, emparentat ab los nostres reys, emperò defensor de la causa siciliana, fôu substituït, per merèxer sa generositat més confiança al rey Frederich, a un tal Guillèm Palotta, en la guarda d'Otrant: per dissort o per traició passà aquest punt a mans del anjovins, y no seria culpable En Entença, con restà empresonat a Nàpols. Al arribar a aquesta ciutat per segona vegada lo rey En Jaume, se interessà en favor del seu parent, tant més essent com éra

(1) Dés de Barcelona, dos dies passats del Febrer de 1299, donava podèr Jaume a En Bernat de Segalas, per cobrar del rey de Granada don Mahomet abdlille Abennacer Amiramuzlemm «unas doblas de oro que á Nós fincan á gar del tiempo pasado en las aduanas.» Podria fer-se que fos la excusa per la guerra. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, pergami 1.311 d'En Jaume II.

Lo llengüatge d'aquest document, y encare més la fôrma de recomptar, acren que lo segretari qui ho escrigué no éra català.

En Entença un dels cabdals y més pot d'Aragó, y aconseguí sa deslliurança, s per cavallerositat hagué de complir; tal en dos mil marchs d'argent, que per de ofendria al rey Carles, y obligaren-se a nom séu En Armengol, comte d'Urgenç, germà d'En Berenguer, En Ram Pére Ximèneç de Samper.

Basta la neutralitat que, per deute d var En Entença d'aquí-avant, per que l la boca traydor: *traditore... passatto co'suo mica*, y axò no més que per tal com axí per lo qual seria també prou la inacció vèr, no podia batallar a favor de Sicilia

Perdonèm a un antich cronista lo b fèt sèns conèxer-lo, emperò lo modern ressò d'aquella veu ja apagada, devia força de documents, y si bé apar que a Amari, posant per nota una bona llista, niment, que hi par esment lo llegidor, no declara esplicitament la principal cerca. D'aquells se-n deduheix que los éren sospitosos, que alguns d'ells, per ren traydors, éren presoners, que l'ante Palotta, fòu després fehel al rey Carles bert y Felip deyen en un diplóma que Entença, y que éra tornat a la seua fè y *et mandata nostra reversurus* (y millor ha mal pot un hom tornar, *revertere*, llà ón tat); mas ab tot y admetent aquest dipl cú en podèr d'escriure còm millor li pla sóna con aquesta no hi intervé, ningun tota la tanda documental del senyor A var, sèns retop, la trahició del Entença venç al historiador sicilià, poques reflex vèncer los seus llegidors: ¿pot creure-s, nal reba, en paga, d'aquell qui-l comp

viure en trista presó? ¿calia despendre un rich-home d'Aragó, parent dels reys, a servir lo seu rey En Jaume, com altres ho vingut tan malament a aquest y a En Carles, voluntaria d'aquell ilustre cabdill, en lo qual gordat aquest d'empresonar-lo? ¿és traïdoria per deu anys, en paga de la liberació dels enemics signen tréves, y, com a partidari del anjoví, res no li costava ser sempre més?

Per ací lo plèt homenatge que féu al rey de complir lo promès, ab l'homenatge de l'anjou era son rey, ni En Jaume comportar-se mesos regoneguessen un altre senyor, y segons espréssa lo Zurita, y no lo segon, fecte a Nàpols, en presencia d'En Jaume, digo a la primeria d'aquest mes, que és la que per nosaltres com a nova per acreditar lo que nostre rey en aquests régnes y lo que entrar-se per segona vegada a Nàpols ab podem aquesta vegada dir de cert quin aléres y naus de què aquella se componia. Capmany no ns ha facilitat la menor llum confonent les dues expedicions, calla la que és una metéxa, sens tenir en compte menys que apresonaren los sicilians: per noticies del Amari, que, assetjada de Carles, no pogué facilitar gran adjutori especialment en galéres, de manera que sógué de recaure tot lo perill y tota la honor a l'empresa; y després, que féu-se a la vela menant lo Rey en sa companyia En Roderic, y En Felip, príncep de Tarent (que ja la primera volta).

La combinada ab les poques o moltes forçes constava de cinquanta-sis galéres, y partí sent-se deturat al cap de Lipari: tenint no-

ves a la illa de quants passós donava lo rey En bre-tót del que anava a donar a-les-hores, o sia r pèrdua y vergonya que comportà la darrera v mentà encare més l'escalf dels sotsmesos d'En car se recordaven de la llur darrera victoria y temples curullats d'estandarts que gonyaren a ira vençals, italians y catalans, y sèns rumiar gayre, sabèr que s'acostava la armada d'En Jaume, qu la llur y s'abóquen a la mar, a la aventura.

La armada d'En Frederich, de bell principi, coranta galères, assegurant algun autor sicilià agregar-se-li les de les senyories de Gènova y V però que no ho volgué lo Rey,—cosa difícil de ci com precisament aquella república estava llav ment unida ab Sicilia, tant que fins lo capità d éra genovès:—propries ò forasteres, no hi hà d les galères de Sicilia qui anaren al encalç dele éren en lo dit nòmbre, y a no confondre l'entis impaciencia o ab la imprudència, moltes més podè havèr-se-n anat En Matéu de Tèrmini a la vall de recollir totes les d'aquelles costes, tant que comp tost ab vuytanta galères més, per tal que, ajustall ab les altres, formassen una armada molt més poderosa que la nostra, y encalçant, per tant, ne ab élla s'enaltis més y més la fama dels sicilian prengué un tòm molt diferent la política g güelfa.

Lo gran reforç que portava En Tèrmini no é Cefalú, con les coranta galères sicilians doblava Melazo, y sabènt la propinquitat de les enemigu que duyen, sèns esperar lo reforç, sèns mesurar y desijós En Frederich d'esquivar que prengu donà la senyal d'avançar y exir-los al encontre. I s'acuytassen, al doblar lo cap d'Orlando, les gal d'Aragó havien atès lo llur obgécte y estaven al girades de cara a mar; emperò sèns arraulir-le avantatge que l'enemich tenia, baten rems los

céchs de furor, acometen. Los qui teníen los principals càrrechs en la armada siciliana éren En Alagó, En Uch d'Empuries, lo sicilià Palici y Gombau d'Entença, germà, segóns diuen, del altre Entença que l'Amari dóna per traydor: per lo combat se partiren les galéres sicilianes en dues ales, dinou a la dreta, vint a la esquerra, y al centre la capitana ón hi anava en persóna lo rey Frederich, tenint-hi lo càrrech de pópa En Bernat Ramon de Ribelles, qui éra comte de Garsiliato, y de la próha En Uch d'Empuries, qui éra vescomte de Bas, germà d'En Pons Uch, comte d'Empuries, a Sicilia comte de Squilatxe, y portant, entre un nucli de cavallers escollits, l'estandart reyal, En Garci Sànxec, és a dir, quasi tots catalans y aragonesos, divent açò bastar per que l'autor del *Vespro*, en lloch d'ésser tan exclusiu ab *i nostri*, entonas himnes de llohança en memoria dels qui tant s'aventuraren per salvar la independencia de la patria.

Lo guerrer experimentat qui dirigía les maniobres y les armes de les forces navals catalanes, En Roger de Lluria, manà encontinent embarbotar o travar les unes ab les altres totes llurs galéres, gitant los caps a terra; y duptant, al contemplar-ho, lo rey En Frederich, pot-ser no acometéra, a no sofocar-lo y decidirlo la cridoria dels seus, recordant-li los darrers triumphes y la esperança d'altres majors. Durant aquesta indecisió, En Lluria se desembaraça de cavalls y gent inútil, que fa exir en terra, acceptant en cambi reforç de cavallers y soldats dels castells de la vall d'Emina, desenllaça tantost les galéres, y se-n va mar endins, collocant també en lo centre de les dues ales, com en la armada enemiga, la capitana, llà ón anava lo rey En Jaume ab los altres prínceps y la flor dels cavallers. Fóu preludi del combat un tiroteig (que-n diríem are) de llances, darts y altres armes de git; mas, impacient per sa minyonía, y bé podríem dir per lo eu gran cor, En Gombau d'Entença, talla lo cap de sa ga-éra qui lo unía a les altres, y fent-se per avant, entremescla-s an agosarada nau entre les enemigues, dóna per la proha ontra una d'aquestes, entant que altres dues la acometen per los costats: declara-s axí començada la lluyta, rivalitzen ns y altres en feresa y resulta una mescla horrible. Víctima

fóu-ne bentost l'agosarat Entença, car prengué entrada la seua galéra, y mētre que leres sicilianes per ajudar aquesta o per atenc que partia d'un centre, no curaven de les espasres lleugeres trameses per En Lluria, apartade anaven acometent a les sicilianes per la potsometre.

Esdevingué açò un dissapte a 4 de Juliol, l pedint tan ardents raigs, que entre sa xardona nava la fadiga del combat, ne tinguéren promorir-se, sēns necessitat de rebre la menor f dats que atiava l'almirall Roger, breçant-se l'altguerrer en tots los goigs de la venjança, no ningú la vida, y escampant-se la terror en los qui per élls éren acomesos, anà tombant-se la dels nostres, y per vençuts calgué que-s donlians, estorcent alguns del fracàs com millor p

Los cronistes sicilians, al descriure aquell seus compatricis, referexen actes d'heroisme ració, sēns ometre la valerositat dels nostres, que En Jaume, ab tót y restar clavat d'una sa en la coberta de la nau (1), persistí batallant per no esmayar als séus, y que En Frederich, victoria se declarava per lo seu germà, cridà En-Blasco d'Alagó, per induhir-lo a que abdó tallant; emperò malgrat del seu gran esforç, a la fadiga y la calor, y caygué menys de sen estat, duptant ja alguns sóbre si anirien o no pasa al seu germà En Jaume, per lliurar-lo de mirall, qui no-l perdonaria, va salvar-li la vi ensémps un català, lo noble En Uch d'Empur que no dexaria ja may lo seu senyor en mans michts, profità lo moments, y fent agregar la g sis qui fugien deslliures y apartades de la bar

(1) En un document confessa En Jaume havèr estat ferit —*En quo nos in persona nostra extimimus vulnerati*. Ar d'Aragó, pergami 1,416 d'En Jaume II.

axí que la séua, la capitana, també s'escapas y ab élla pogués lo seu rey y senyor arribar sana y salvament a Sicilia. D'entre los capitans d'En Frederich citen encare los dits autors l'aragonès Fernan Péreç d'Arbe, lo qui no volgué passar per la ignominia de fugir, y ans de fer-ho, preferí matar-se, donant del cap contra l'arbre de la nau, fins que s'estabellà lo cervell.

Lo Zurita, qui parla sèns duple en vista de les referides cròniques, plànys-se de la crueltat d'En Lluria, qui-s passà en venjança de la mort del seu nebot Joan, fent acol·tellejar molts nobles messinesos qui s'éren retuts, entre los quals se trobaven En Frederich Ruffo, En Perono Ruffo, En Ramon d'Ansalone, En Jaume de Scordia y En Jaume Capítxe, y altres varons molt principals, «lo qual féu-se, vé a dir conclohent l'annalista, ab gréu nota de la nació catalana.» Lo resultat de la brega fôu havér-se salvat divuyt galères de Sicilia, inclusa la capitana, qui poguéren estorçre, restant-ne en podèr del rey d'Aragó altres divuyt, sèns que hom tinga noticia de les quatre restants, que ben segur romandrien inutilitzades o esfondrades, de manéra que en aquest segon combat recobrà En Jaume les setze galères que primer havia perdudes, y encare dues més. Entre los cavallers qui més s'assenyalaren en aquesta jornada, per la nostra part, citen-se los noms d'En Gilabert de Centelles, En Guerau y Ferrer d'Alemaný, En Père Sesse, En Ramon de Cabrera, En Guillèm de Sant-Vicenç, En Père de Mont-agut, En Simó de Bell-lloch, En Riambau Desfar, En Tomas de Pròxida (nebot d'En Joan y un dels presoners que féren los sicilians, als quals aquests donaren libertat per tornar-se-n a Nàpols) y En Père de Montornès.

Descrita aquesta sangonosa batalla, havèm recapacitat molt sóbre l'efecte que pogué produhir en l'esperit d'En Jaume, y havèm hagut la crehença de que lo vencedor, al revers de tots quants se proposen vèncer y ho aconseguen, romangué menys sossegat y satisfét aquesta vegada ab lo triumfe, que no la altra ón fôu desbaratat y va perdre-hi les setze galères. Lo fill d'En Père *lo Gran* y lo de Na Cons-

descendent d'En Père lo Catòlich y d'En les seues naus contra les d'aquells illa en los seus sotsmesos y tant l'estimaren, er los innumerables estandarts qui s'enarb per ún y altre bàndol los crits de mort y scobrir que gayre-bé tòts, llevat del qui po claus de la Esglesia, y algun d'escaducei ostentaven la molt noble insignia de les k a soles, ja enllaçades ab les àligues de Su cant de totes les passades l'origen comú c rs s'escorterava sí-metéix, la igualtat de entre los qui mútuament se combatien y se; la cridoria general qui encoratjava al metéix idioma: en català; les nobles fig qui figuraven en primer terme, qui cer ons o iguals entre l'enemich, havien, no f aplegats y sòts la senyera del metéix Jau riosos contra los qui éren al present com y parents d'aquest; aplegats éren estats l nces, Lluries y Llances, y are, dividits p rició y desig de venjança; ni les passade ven ni sabien preveure l'oprobí de que-ls idor. Trist, ben trist hagué d'ésser aytal ume, al pensar que fàcilment podia troba lo seu germà Frederich, al qual, si éll no advertencia del cor, podia ocasionar-la-hi all, manant-lo aterrar d'un colp de destr í, humiliat, en la seua propria sanch, lo g lls del germà, lo rey de Sicilia als peus d sicom se revolcà desesperat lo famós Con sa infantesa éra estat quasi germà d'En lrits a Catalunya en lo reyal palau dels óts cura de la virtuosa Na Constança. F cul a donar-nos lo convenciment de la oq .emperò com no hi fós, nos induhiria a l rtament immediat d'En Jaume, tan bell ; guit lo triumfe: car, en comptes de pross

al encalç dels fugitius fins a Messina, ón ésser que ab la fórma del aveniment y la ués l'acost del agreujat almirall tót ho sots-rere, ab la excusa de pendre les compa-que tenien a Calabrià, en reemplaçament de a armada que's trobà a mancar, y dur-los a rant poch après, davant los richs-homens, ert encare molt més d'açò a què éra tingut. at la empresa de manéra que avinentment ompliment, séns fretura de les seues forces, Calabria cunyat séu a Sicilia ab aytal ob- at del almirall y dels principals capitans, y Catalunya, a ón li convenia anar per resol- s dels seus reyalmes.

ora semblant resolució, permutà los barons ns que tenia presoners ab los aragonesos y óren abans en lo combat del Faro y en la t al duch les trópes de que pogués fretu- b sí lo príncep de Tarent, passà ab la arma- en la reyna Constança, mare séua, y la rey- muller, y duhent-les a Nàpols, d'aquí pren- dret a Catalunya, ón arribà y desembarcà a imeria del mes de Desembre.

de obrar, que revela, séns duple algùn, lo rrible penediment, bastant per donar fí a oria ha cognomenat lo *Just*, si lo sentiment ués fét més sensible son cor, no pogué és- naturalment se desprèn, per ningun dels qui s'interessaven en la nomenada pau ge- ab aquest acte, après de cobrir-se de infa- vessada, havia inflammat encare més los odis uor set de venjança, séns atènyer lo princi- qual tot allò éra fét: si abans se retrassa- tra Sicilia éra per la temor de les malastru-

gances, y are havia ocasionats los desastres, y la Sicilia se- guia de tót aximetéix, essent molt més difícil conquerir-la los anjovins tots sols, posat que l'enemich éra ja llavors més venjatiu.

La cort de Nàpols manifestà, donchs, de prom estréma fredor envers lo rey d'Aragó; sóbre éll, p malediccions que axí sortien de bóques franceses sicilians, y no éren passats tres mesos après d'aqu a 15 de Janer, con lo papa Bonifaci,—qui acabava de lo jubileu concedit a la Cristianitat de centuria en a les-hores per encoratjar als prínceps a la conc Terra-Santa (1),—escrigué a En Jaume culpant-lo comportament, exhortant-lo «a la esmena del séu reputació, que-n patien en la opinió pública» (2), i a seguir de nou la empresa, recomanant-li un socors leres que demanava lo rey Carles, y apremiant-lo, a que requeris los catalans y aragonesos que estaven que jaquissen lo servey d'En Frederich, com fôu ja al començament, sôts pena de procehir ací contra é llurs béns; emperò, segons declara lo Zurita, «lo Re excuses dihent que havia fét molt més d'açò que ér de fer, per los tractats de la concordia; car dexava l vençut y quasi desbost del senyoríu y possessió de lo rey Carles ja senyor d'aquesta ab lo seu almirall, après de sa persóna, tot quant dexar podia;» afegir en la part tocant al segrést y confiscació de béns, q a tots los qui no compliren la ordinació de venir-se-fóssen ocupats béns y réntes, «lo Rey les manava d seus parents, y contra llurs persónes, no declarà q incorregués en àvol cas».

La neutralitat o indiferencia, donchs, d'En Jaume major compromís respécte del pobre duch de Calab toçà carregar ab tot lo pès de la guerra, y en lo m ritori sicilià. Ni En Frederich ni los seus àulichs y s'esmayaren per lo contratémps sofert al cap Orla aparellaren nous plans de guerra, desplegaren gr lancies y activitat, y per tal perfidia d'aquesta part

(1) Dés de Roma, a 5 de les calendes d'Abril, any tercer del p Bonifaci VIII, aquest Papa havia convidat En Jaume a passar a concedint-li les indulgencies del Concili general. *Arxiu de la Coró butlla 5, lligall 21, de Bonifaci.*

(2) *Arxiu de la Coró d'Aragó, butlla 4, lligall 22, de Bonifaci.*

sabèr y relacions d'En Lluria per altra, començà d'aquella hora en avant un període lo més desastrós en lo qual les grans trahicions ocupen certament lo primer terme de la pintura que davant tenim. Nosaltres prescindim de descriure-l, si bé fórmèn part de ses menuderies aquells metéixs personatges catalans y aragonesos, sémprè fehels a En Frederich, que en anteriors fets han figurat, per no correspondre aquest treball al nostre principal objécte, y-ns limitarèm tan sols (remetent lo llegidor als Annals del Zurita qui ho descriuen més estensament) a fer memoria de que, tras avençes y pèrdues d'una part y altra, encesa per fi una batalla entre les tropes del duch de Calabria y les del rey Frederich, fôu fèt presoner lo princep de Tarent ab gran perill de la vida y vegé destroçat lo seu estol, prop de Catania, lo díe primer de Desembre—¡ben segur lo metéix díe en què En Jaume desembarcava tranquil a Barcelona, fugint de noves peripecies! — essent després portat l'ilustre presoner, separatament d'altres cavallers de sa comitiva que també fóren empresonats, al castèll de Cefalù, allà metéix ón lo rey Carles, pare séu, éra estat també empresonat en altre témps.

Ja havèm manifestat més amunt que En Jaume havia rebut lletres del Papa: fóren aquestes diverses, y arribaren a les seues mans estant éll a Barcelona, essent la darrera rebuda per lo Janer, de manéra que és probable çò que lo Zurita diu, de que no-s mogué lo Rey de la dita ciutat d'ençà de sa arribada fins al mes de Febrer. Lo motiu que alegà En Jaume al tornar a Catalunya, ón li calia espatxar molt importants afers tocants al seus reyalmes (apart de la ponderació), podia ésser lo mal jahent que havien près alguns dels dits afers que havia dexats penjants, entre élls, lo de lluytar ab Castélla en les fronteres, lo d'assegurar Albarrací fora del nini d'aquesta nació, lo de tallar qual-se-vol rebrot de guerra civil o entre nobles que pogués alçar-se, com la anor del Pallars, dedins Catalunya, y lo de pendre posició de Murcia que adquirida havia. A aytals objéctes agué En Jaume, a parèr nostre, entant que estigué a Bar-

celona, car durant los dos mesos darrerament ci al reforçament de les osts aragoneses de la frontera, previngué al alcayt d'Albarrací per si fós cas de que En Joan Núnyec no complís dins lo térme que li havien assenyalat per usar d'aquell senyoriu, y romangués, com axí ho féu, servint al rey de Castélla; fermà una concordia ab Na Guilleuma de Mont-cada, qui éra estada muller del infant En Pére, per que los seus béns, que consistien en Giróna, Manresa y Besalú, séns altres viles y rendes, tornassen, témps a venir, a la Coróna,—si bé axò donà lloch a pléts més tart entre los successors de la dita Na Guilleuma y alguna de ses germanes, en virtut de certa substitució que havia féta lo vescomte del Bearn, pare seu,—y finalment, estigué al aguayt respecte de les pretensions del rey castellà, per quant tocava a Murcia, com éra d'esperar, en acabat de ordenar lo referent a Albarrací.

La qüestió d'aquest senyoriu lo resolgué En Jaume, après de prevenir manyosament al castellà qui-l gordava o tenia encomanat, trametent-hi En Llop Ferrench de Luna, ab algunes companyies de peu y de cavall, al qual se retéren tantost les fortaleses y viles d'Albarrací, venint axí a raure d'aquella hora en avant aquell petit emperò important Estat, que tantes questions portà des de la antigor, agregat a la Coróna d'Aragó, ab doble avantatge, per empatxar axí que-l possehís Castélla y-l transformas en ciutadella y centre de forces poderoses a destorbar o malbaratar, en moments donats, les millors empreses que ideassen los nostres reys. Aytal colp inesperat a Castélla produhiria séns dupte algun un nou moviment de trópes contra los gordadors de les nostres fronteres, y per tant reclamava estremada vigilancia per l'esdevenidor: Fóu a-les-hores que lo Rey, per enténdre-ho axí, se-n anà a Barcelona, y passant a Valencia, no content ab reforçar los qui devien contrastar qual-se-vulla irrupció de Castélla o particular del despossehit Joan N nyeç, volgué encare revestir l'acte d'adquisició d'Albarra de tota solemnitat y pompa que feya al cas per que la met xa importancia que donaven al fét revelas la ferma resol

ció del nou possessor en conservar aquella propietat: isqué de Valencia ab gran seguici vers la referida vila d'Albarrací, y aplegats, la diada de Sant Pére y Sant Pau del mes de Juny del any de Incarnació 1300, a la esglesia de Sant-Salvador, los oficials, jutges, municipalitat, canonges, clergues y cavallers, aquests en gran nòmbre, y gayre-bé tóts aragonesos, inclus lo qui abans tingué encomanat lo feu, juraren a En Jaume per senyor natural d'Albarrací, y féren-li homenatge de mans y bóca, com éra costum, y lo Rey, en commemoració del fét, donà a Albarrací lo títol de ciutat, que fins a-les-hores no havia tingut; passat lo qual, se-n anà a Terol, ón se trobava a les derreríes de Juny—en la qual vila rebé un missatge d'un cavaller castellà qui, tement que fós acomesa Molina per En Jaume, l'interpelava al metéix témps que en lo tractament li llevava lo títol de rey de Murcia, al qual contestà ab estréma agudesia lo nostre rey, burlant la fatuitat del interpelant, segóns és de veure en lo Zurita;—y passà tantost d'allí a Çaragoça, ab l'objecte de celebrar córts, essent aquestes congregades a la esglesia de Sant-Salvador, y començant lo día 9 d'Agost.

Per les dates dels documents eczistents és de veure que En Jaume continuà a Çaragoça durant los mesos d'Agost y Setembre, y entre aquells hi sobressurten los relatius a un fét, ben segur més interessant que totes les batalles, les combinacions diplomàtiques y tractats y altres sengles fets qui-ns han ocupat fins are. Lo mencionat Annalista, qui certament los véu, dexà consignat lo fét en la seua gran obra, y donà-l com a esdevingut la metéxa hora que-s teníen les córts de Çaragoça, per més que, al nostre entendre, és un acte independent de les metéxes, no més que resolució del monarca, com és de suposar, aconsellat dels seus més íntims amichs, o per efecte de instancia o ilustrada declaració de les persónes interessades en lo bon nom de la patria y en la perfecció intelectual de tots los seus fills. En estrém honró és lo fét, clara resplendor de la civilització qui havia d'anar-se descapdellant a través dels segles, y en la que no romanqué per cert enrere la nostra nacionalitat, y puix recau en

esplendorosa gloria de Catalunya, y és una plana inble de la historia general de les arts y sciencies en sades centuries, tenim pruija en ampliar com corresenzilla indicació del Zurita, justificant-la ab noves brint la patriòtica mira qui induhí al rey En Jaumplir un acte per lo qual gayre-bé de grat li perdones les demés errades y caygudes que pogué cometi polítich y governant. Nos referim al establiment de versitat literaria de Lleyda.

Pot havèr-se donat aquesta general denominatèmps moderns a imperfèts y antichs estudis, lo forquals fós degut a alguna corporació particular, a la sitat d'algun capítol o a la anomenada que als metevalgut la casualitat de produhir un dexeble qui ab l arribas a ésser eminent, si no en les sciencies, en rechs públichs a ón lo portà la sort o lo curs natural en què intervingué: aximetéix podríem considerar le de determinades sciencies que tant a Barcelona com tres punts donaren alguns particulars gelosos de la instrucció, y animats de la generositat que inspira cia per dexar participar als demés dels avantatges i solament adquiriren, ja per lo llur propri mèrit y afany en l'estudi, ja per havèr tingut la sort de fr en altres ciutats forasteres, veritables centres scient aquells tèmps, les aules o públiques escoles que i per expandir per tots indrets d'Europa los conexim mans. Emperò lo pensament de l'Estudi general de apart de corregir les imperfeccions anteriors, d'apl ensenyances disperses y de igualar aquesta nació a avançades referent a la sobirana gloria del sabèr, i geix per la manéra especial ab que vé realitzada; ca que no fós llavors freqüent lo nom d'Universitat per un Estudi general,—ben segur per no confondre-l ab altra institució, posat que axí nomenaven l'ajustame bitants representat per la municipalitat en sengles p lo nou establiment literari de Lleyda tenia tot lo car què s'han distingit posteriorment los qui han mer

ent ésser dit que en sa organització es que de llavors ençà s'han anat aquests reyalmes.

dir que En Jaume fundà lo dit Estudi l Sobirà Pontífex, y que axò sia o pensament no partí de Bonifaci ni enir aquest esperit, no curara de favorosaltres, sinó d'En Jaume, com axí ho at del qual, a *petició y súplica del rey* upa al Estudi general, *que aquest havia* t, los metéixs privilegis, gracies e ccedits per la Seu Apostòlica al de Lo témps que mitjançà après de la tènyer la concessió de Sa Santitat

prova que, no obstant la data de la institució, éra ja anterior a; y axí vehèm que en lo primer privilegi de fund En Jaume, donat a Çaragoça en les calendes de del any de Incarnació 1300, dreçada als *pahers, y universitat de Lleyda*, fa referencia al breu del , que, sabèm, fôu instat o sollicitat per éll.

s'hi veure en tan notable document principalment atrie qui esperonà En Jaume a fer una obra axí sig d'expandir la sciencia en aquestes regions, y en revestir lo nou establiment de totes les perfectmerexia. Notable es la capçalera del privilegi, aquest costat, al expressar que convé recollir en yalmes y terres los fruyts que produhissen les lles doctrines que gitaren, per mijà del estudi, los ents, y que cés la necessitat d'anar a captar sciencions forasteres: *per quod viris eisdem scientiarum et honestarum apud nos alimenta condantur ut nec potiss fideles et subditos pro investigandis scientiis nationem expetere nec in alienis ipsos oporteat regionibus mendicfésta lo Rey que ha consultat mólt tocant al millor odia allogar-se lo nou Estudi, y que ningun apa-*

regué tan avinent comla ciutat de Lleyda, per ésser a
fertilitatis en fecunditatis conclusam ac fontem deliciarum si
que quasi quoddam intermedium terrarum ac regnorum no
existit

que deu en
 otia y arts y
 que hom
 nt que hon
 ayalmes, y
 rda; y decla
 reysals com
 t als qui són

de la metéx.
 jors qualitat
 -escollida p
e et quasi re
fertilitate vici
uarum et fl
insignitum a
 ordenances
 os als doctor
 alguns de m
 en resum: d
 que puguen
 ellers, un u
 ers, los quals
 doctors, me
 rrechs en la
 al títol de n
 nestres y de
 enyar) y la d
 on vicari, q
 a los drets
 tres dignitat
 qui hi ana
 y pergamin:

. DE BOFARULL

nguts d'anar a les cavalcades
sometent o crida o a qual-se-
semblants actes; prohibeix al-
guen fer *enquesta* o indagaci-
stres y escolars, clergues o il-
ous jaquesos o de cent açot
avalots qui puguén interro-
a regnar en lo punt que s'é-
dels dits protegits, tant si lo
assenyala altres diverses p-
rits, algunes d'élles fins cruc

hibeix y castiga los molts y diferents defalliments
guen cometre los estudiants, entre altres lo d'exir d
armes y estruments musicals, en qual cas, si són llé
dràn solament les armes y estruments, y si clergu
tramesos noresmenys al bisbe per que-ls castich; et

Tots los avantatges que resulten del nou establi-
recomana lo Rey, ab carta datada a les nones de S
a tots los bisbes d'Aragó y Catalunya, recomanant
distraguen als seus subordinats d'anar a estudiar al es-
y si van a estudiar a Lleyda, permeten als benefic-
percebesquen les rendes dels llurs beneficis axí-com
vissen. Y ab la metéxa data prohibeix absolutamen-
tudis en altres ciutats; faculta als doctors y mestres
cepten lo salari que-ls hi oferexen alguns ciutadans de
ab qual intent mana al veguer y pahers que facen u-
timent entre los vehins y que-l percebesquen tot-s
darrerament nomena, per que sia tantost uxier gene-
tacionari del Estudi de Lleyda En Andréu d'Espens,
emmullerat, en atenció a sa feheltat, legalitat y m-
prohomenia, tant com duras la seua vida, ab oblig-
portar los coderns y llistes dels estudiants, segóns és
per los uxiers dels estudis de Bolonya y Tolosa (1).

Conclohes les córts de Çaragoça, o ja desemp-
Rey del cabdal afer que s'hi devia tractar, se-n torna-
mes d'Octubre a Valencia, ón lo cridava, de segur, lo

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 197, foli 175 y següent

negoci qui abans allà lo cridà des de Barcelona, guerra, o aparença de tal, ab Castélla. Dièm apuïverament los preparatius no corresponien a la dèrreixa ans hé que aquells éren solament fets per mentres que-s resolguéssén altres afers per la viciosa. No seguia en millor estat Castélla d'aquell descrit sus-are, car no éren pochs los qui pretenien axí d'infants reials com de richs-homens, tant guéren ben prompte fer desunir lo jove rey don Enric mare donya Maria, originant-se-n nous bàndols y

A tot açò paraba esment En Jaume, ja molt convenia, ja escoltant quietament, y ben segur a poch expansiu, la embaxada y proposicions d'un rei de Castélla. La primera resolució guerrera que prengué fou anar a la vila de Lorca; mas sia per tolerancia séua, o previsió dels contraris, féu-hi cap ab forces suïses a defendre-la l'infant don Joan, fill del infant don Enric a les hores, a escusa d'exivernar, les osts aragoneses a llurs gornicions. Sobrepujà en aquella ocasió entre infants castellans un personatge portuguès, lo Comte de Barcelos, no tenint açò d'altre significat que la proua d'intervenir lo rey de Portugal don Dionisi, casat amb la mana del Rey d'Aragó, Na Elisabet (coneguda per aquell nom), en los afers que tractar-se degueren aprofit de la reyna dona Maria. En efecte, a mijan de l'any rebé En Jaume a Valencia una embaxada del rei portuguès, proposant-li unes vistes; si bé hi accedí a apar, mentre que trametia sa contestació, per causa de Ramon de Monrós, ab tot y havèr fets retraure les tropes qui havien d'anar a Lorca, ab pretext d'exir a aquella estació que és la més crua del any,—trametent les seues tropes a aquella vila, y manà començar ab gran furia, assenyalant un terme als seus dins lo qual devien sotsmetre-si en tot éll no ls donés lo rey Ferran, fent-ho aximetéix ab los castells de Fuentevieja y Xotos; y acabat lo terme, que començà a correr el 1 de Desembre, sots metéren-se a la fi les fortalezes

Puix que lo terme éra de cinquanta dies, podèm calcular lo témps que romangué allà lo Rey, almenys fins a la primeria del Febrer, y en aquest entremig, sóbre la fésta de Nadal, compareguéren al Reyal d'En Jaume uns embaxadors de Mahomet-Abvabdil Abennacer Alamir, rey de Granada, per tractar d'una concordia ab don Alfons de la Cerda (pot-ser aparellada per lo metéix En Jaume), de la qual parlarèm tantost. Ningú no duptarà, donchs, que hi estava en aquesta jornada personalment en Jaume, com axí ho confermen los homenatges que li prestaren; y segóns escriu l'autor de la *Historia del rey don Ferran*, les trópes del rey d'Aragó assetjaren després dos altres castells molt forts de Murcia, nomenats Mula y Alcalà, que fóren socorreguts per tropes de Castélla, afegint que En Jaume se recollí a Murcia, la qual ciutat poguéra ésser assetjada y combatuda en tant que s'hi deturà lo Rey, car la reyna Na Blanca havia parit, y estarién en gréu perill, si no ho empatxaven los infants don Enrich y don Joan.

Aquesta darrera nova, que transcriu lo Zurita, és duptosa sino confósa, car lo part de la reyna fora d'allà no seria motiu per que lo marit se recollís a Murcia y corregués perill, y a no entendre-ho axí nos caldria supondre que en aquesta ciutat o en lo campament estigués la Reyna, cosa no probable, per més que sia per aquest témps con Na Blanca infantà son segon fill, l'infant En Alfons (1). Lo Zurita diu que estava ja En Jaume a Murcia a les darreríes del mes de Jañer, provant açò que no hi hagué necessitat d'esperar tot lo terme convingut per apoderar-se de Lorca, y que al metéix témps lo Rey don Ferran estava a Guete, des de ón menaçava entrar en les frontéres d'Aragó; emperò segóns, és de veure, acabaren per esbargir-se tants d'aparats del ún y del altre monarca, car lo castellà féu retraure los séus, y En Jaume, qui no estava resolt a amollar çò que ja possehia y çò que anava agavellant y fins a tant que la força dels tractats o de la alta política lo convidas a fer-ho, se-n tornà tranquilament a Va-

(1) Era nquest lo segón fill que tingué En Jaume, y fóu lo seu immediat successor al trónus, per los motius que després dirèm.

lència, llà ón a 29 d'Abril—y d'aquesta data en avant de començar ja a comptar lo nou any de la Incarnació i començat al Març,—concordà la pau y aliança ab lo rey Granada, provant açò la esperança que-n tindria, con los baxadors del granadí anaren ab éll a Lorca, per ordenar altra concordia ab don Alfons qui s'intitulava rey de télla.

Semblant proposició del granadí reposava en la esperança que lo dit pretendent tenia de triuflar, si aconseguís los socors y ajuda de la França, ón lo mantenía actiu Jaume, y per si fós cas que de fét obtingués don Alfons domini de Castélla o que-s reservas lo régne de Sivil Còrdova, solicitava Mahomet que li donassen Tarifa, Medina Alcalà y Beger, que deya que éren séus y estaven ocupats contra dret. No sabèm la resolució d'aytal proposta o rebut, que depenjava del anament favorable que seguís los afers d'En Alfons, emperò prova açò tota-hora qu'havía inteligencies entre Mahomet y En Jaume, ab la intenció, de lligar les demés potencies espanyoles contra télla, y aquell, de profitar la ocasió per engrandir los dominis. Per més que En Jaume instas lo rey de França que favorejas don Alfons, pintant los greuges fets a aquell per lo difunt don Sanxo de Castélla, los avantatges que resultarien per Navarra (llavors francesa), si ajustat Aragó conseguía esténdre ses fronteres, y la facilitat de triuflar de don Alfons si Felip li ajudava, y sòbre-tót si per manéra que la Esglesia lo patrocina, no s'hi aplaques lo francès, dient que parexia millor una avinença entre dues branques qui-s disputaven lo setial de Castélla: per ventura convenir que los reys trametessen llurs embaxadors a Narbona.

Restaren interromputs per algun témps los plans madurant anava lo rey En Jaume, per un greujós fét vingut al reyalme d'Aragó. Havía tingut lo Rey la sorpresa que en los primers anys del seu regnat no s'éren recollits los richs-homens de crear los obstacles que sabien ofertes tot rey novell, dels quals estan ja prou informats los no

tas a aquells ambiciosos feudals la medenar lo pahis, li-n cercaren aquesta veau y benestar, per rahó de no ésser suenyalades per cobrir-se dels deutes que na, y s'ens més ni més, com de costum, rompre en irreverencies, començaren a s llogars del terme de Çaragoça, tant calgué posar-se en armes per contrascommoure los coratges, y de inflamar talunya contra lo Rey, y, en suma, coninvocaven ab la llur fantasiosa volença, lò més sagrat, axi tocant a les instiys establertes, y de les persones qui re y la justicia, pervers procehiment digne capitots s'ens lley ni patria de témps

com ja indicarem en ocasions consemde Catalunya, ocupar-nos d'aytals afers, ental, bastarà consignar, com ja ho conenyalats historiadors d'Aragó, que en nyors unionistes van propassar-se, atats y al element popular,—y encare hi l'are qui somnia veure en los alçaments de les modernes institucions lliures y vers la civilització de que gaudim!—toritat de les córts, la jurisdicció y podèr stancia d'ells metéixs s'era creat, proda la autoritat d'aquest jutge y d'aquella a la cortesía, al devèr de cavallers y a salls y de patricis, emigrant volun e comiat ni de les córts ni del Rey, per serveys a una nació estranya; y per

als gosadies, après del dictamen de les córts y de la senten cia del Justicia, a la qual se subjectà de bell començament En Jaume (y convé declarar aquest acte de dretura del seu sperit), fóren condemnats los renitents a perdre les honors, nenyaderies y cavalleries que del Rey tenien, declarant que uest pogués donar-los al que li vingués de grat.

me la nova d'aytal escàndel y c
osava fer la ciutat de Çaragoça a
stant a Lleyda, y dès d'aquí n
yalme y als demés oficials reyal
s y vehins d'aquella capital y d
ellat després lo Rey de que no c
nent a les córts, que podia congr
xí ho féu En Jaume. per oferir
veritables representants de la te
29 d'Agost, a la esglesia de Sar
raren los tràmits del procès que
del Justicia y fins la seua senten
it, hagué d'aturar a Çaragoça Er
dels altres afers públichs; y allà
re, con pronuncià lo Justicia la se
lir l'obgécte que havia servit
córts, a sabèr, lo jurament del ic
gènit y successor en lo reyalme,
ovembre, con respongué als c
s lo Fur d'Aragó disposava, er
ital del antich reyalme son mo
de Terol.

en quina manéra, tranquil y venc
iprèn novament En Jaume l'anam
llavors ab preferència la seua
sada. per que no-ns manquen ante
, donar una lléu idea dels avenin
bu lo príncep de Tarent vençut
mentà la valor y esperança dels s
s llurs enemichs; y axí lo duch
atania, axicom En Lluria, qui ér
socórs, valguéren-se de grans ren
ir progécte d'apoderar-se de Si
os d'una part y altra donaven pe
ontínua de triúmfes y aperduam
el castéll de Galiano, convingu
m punt donat, a Ursino, les ti

avien de fer cap, manades per Guàl-
n nòmbre de tres-cents de cavall. En
illèm Galceran (castellà) comte de Ca-
encontre, y après d'una terrible ba-
lls senyors del camp y lo de Brièn
vençuts, segóns lo Muntaner, se do-
naven títol de Cavallers de la Mort, y justificaren llur títol,
car trobaren çò que-ls convenia.

Ab aquest nou triúmfe dóna-s a comprendre que si havien
abans cobrat esforç los defensors de Sicilia, lo doblassen al
present, y s'aparellassen a les més arriscades empreses, axi-
com ho féren armant vint y set galères, ajustant-se-n'hi altres
cinch de genoveses, y donant lo comanament de tótes a En
Conrat d'Oria per contrastar la armada de Nàpols. Séns que
vullam atribuir més o menys mèrit als nostres compatricis,
podèm observar que sonen aquesta volta sols noms de sici-
lians com a principals cabdills de la empresa, y pot fer-se que
llur céch entusiasme los portas a un desengany que promp-
te havien de soferir, apar de quant pogués ajudar-hi la im-
pericia del almirall genovès y la astucia d'En Lluria, qui tin-
gué la bona pensada d'agregar a la seua armada les galères
de Pulla y altres set de genoveses, qui éren de la banda dels
Grimaldos, enemichs dels d'Ories, de manéra que en lo com-
bat que s'aparellava veurién combatre genovesos contra ge-
novesos, com en lo cap Rotllan van combatre catalans con-
tra catalans.

La impremeditació dels sicilians y del llur almirall d'Oria,
qui gosà desafiar a En Roger, tingué la fi que feya a esperar:
lo qui més imprudent era estat, En Benincase d'Eustasi, y qui
més s'entoçudí en presentar batalla, prop la illa de Ponça,
contra lo consell dels prudents, fóu lo primer qui se-n isqué
de la préssa, seguint tras la seua galéra altres sis, y l'almirall,
qui s'aguantà ab tenacitat, no retent-se fins a veure que
anaven a cremar-li la galéra, calgué-li retre-s a la fi ab los
seus genovesos, dels quals se venjà després vilment En
Lluria manant tallar los munyons y traure los ulls als ba-

llesters que aquests amenaven, restant per fi vint y vuyt galéres de la armada de Sicilia.

Aquest infortunat succés inclinà, com és de balança de la sort a favor de Carles, però com, per tractes, anaren-se a ell sotsmetent los castell vila, Rachal-giovanni (encare que aquest tornà b dèr d'En Frederich, Tabas, Delia, recobrat y després per En Berenguer d'Entença en servey d diferents altres, mentre que En Lluria, en companyat, cardinal Guerau de Parma, anava ab la armatón de la illa, convidant los habitants a la acometent als qui-s resistien, com s'esdevingué. En En Uch d'Empuries y En Mámfret de Chia carmentaren, per tal que tingué d'escondir-se y miracle, Aplegat després ab lo Duch, prosseguir metéix sistéma, dividint la armada, y discorregut part l'un la costa de mig-jörn y l'altre la del sep un temporal desbaratà llur propòsit, destroçant-dues galéres; y encare en aytal estreitor profità En agosarada astucia, car fent la vía de Palerm, cer tractar en secrét ab En Blasco d'Alagó, per tro d'establir una concordia entre los principals cont gant-s'hi aquell resolt y honrat aragonès.

Aquesta darrera resolució del almirall, no h Historia posat en clar lo motiu, podria tenir algu ab un fét en què hi figuraven habitants de Pale de Calatagirone, En Gualteri de Bellant y En guieri, iniciadors d'una conjura contra En Fr aquest descobrí, castigant lo primer dels nomenat de mort y los altres ab la de eczili. Al metéix solgué lo Duch assetjar Messina per mar y per ho manà fer, anant-se-n ell entretant a combatr forces Reggio, que defensava lo compte d'Empu fensaren enèrgicament en abdós punts los sicilian fora socorreguèren a meravella aquella ciutat, fei per introduhir-s'hi, com axí ho conseguí don Bla tingué la dissort de morir-hi, no gayre après, c

essent aytal mort una gran pèrdua per la causa de Sicília; emperò, ab tot y los esforços de la una part y altra, i aconseguit avantatge per ninguna, a causa de la gran miseria que un hom patia, de manera que comportaven fameria tant los assetjats com los assetjadors. Per encor aquells, car de la salvació de Messina depenjava la de la hi entrà dedins En Frederich metéix en persona; maltristor y la desesperació lo-n féren exir ben prompte, du se-n a les vehines roques los habitants, y encarregant la defensa de la ciutat a En Nicolau Palici; y, malgrat tan gida situació del contrari, los assetjants tractaren per n sitat d'alçar lo setge.

Veritable necessitat pogué esser aquesta separació diferencia d'abdos combatents; emperò, a parer nostre mençà ací a nàxer una causa oculta qui obligava pot seguir per un altre sistema lo camí seguit fins a-les-hore atènyer lo retorn de la Sicília a la casa d'Anjou o ans la Esglesia. La muller del duch Robert, Na Violant germana del nostre rey, e d'En Frederich: aparegué aqu senyora com a interessada en la pau, y alegant lo just r o excusa del cansament y fadiga d'abdos exèrcits, de candel que éra per la Cristianitat, y de quant sensible que axí se destrobissen mútuament dues persónes per axí volgudes com ho havien d'ésser un marit y un ge percaça com si no-res una assentada, en què s'establiren tréves, al sosteniment de les quals donaren-se seguritat ostatges. Emperò, transcorregut lo térme, refets los cors d'una y altra part, y previnguts convinents prepara durant aquest període, tornaren tantost a mostrar aparel guerra, y en aquest cas intervingué en la lluyta un altre sonatge qui fins a-les-hores no havia figurat: aquell Carl Valois, *rey del Xapeu*, qui arribà, en témps del Rey Nègre, a intitular-se rey d'Aragó y comte de Barcelona, justa y voluntariosa gracia de Martí IV: somnià fer-se quella hora emperador d'Orient, alegant que Na Caterina segona muller, filla de Felip y néta de Baldoví lo mperador de Constantinoble, tenia dret a la successió

dit Imperi, que ocupava injustament Andrònich Pa. Era aquesta una ilusió ni més ni menys que la que t venir, ab lo seu pare, a Catalunya en cerca d'una co rey, s'ens ' altra diferencia que per aquesta havia siasmat lo papa Martí, y per la imperial anava are per lo papa Bonifaci, qui li donà lo govern de la To li prometia fer-lo governador y protector del patrí Sant-Pére.

Fins ací la galivança no passà de tal per part de emperò la realitat, per part de Bonifaci, éra que er de aparellar la armada y fets tots los preparatoris d per anar contra Constantinoble, prengues aquella dret a Sicilia y acabas de complir allò que s'havien de fer lo duch Robert y En Lluria, ço és, que arra d'una la illa de mans de Frederich. Determinació t perada conduu naturalment a fer una pregunta: si t rablement anava estenent-se lo domini de la casa d'A Sicilia, si éra ja llavors Carles, segons expressió de senyor de la mar, ¿còm no profitaren la ocasió p terme la empresa iniciada des lo témps del papa M sajada tantes voltes y ab tanta perseverancia d'aqu en avant, valent-se del recurs acostumat de cercar lo en la casa de França, tan interessada abans en l'esta de la pau y axí identificada ab la política de Roma? de la expedició a Orient podia ésser un mijà més c segur per aconseguir l'obgecte, emperò lo metéix re açò proporcionas a les forces navals de Carles y Ro més positiu si fós tramès per la França, si portas la nació moral d'ésser una ajuda proporcionada per lo tianíssim, y si materialment los soldats qui gornien res del ilus conqueridor d'Orient fóssen estats cava la nació francesa y no gent arreplegada de Toscana punts, com axí és probable que fóssen.

Per altra part, ¿quí éra Carles de Valois per con en la ànima d'aquella empresa, per més que fós pr la casa reyal de França, si, com a home públich, t tingut ocasió de descobrir lo talent y demés qualitat

rides per lo càrrech que devien exercir, sóbre-tot divent ésser servidor d'una altra branca procehent de la metéxa casa, emperò de categoria superior a la séua; com ho éren los Anjous de Nàpols, tenint de tractar-se ab prínceps belicorosos, de la metéxa casa, y ab cabdills de tanta anomenada com En Roger de Lluria y altres capitans ja coneguts? Con ab prou feynes poguéren los Anjous recobrar un castéll de Sicilia, la França hi havia ajudat, y are que dominaven ja gran part de la illa y la mar, no-s valien de França per volcar del tót la desequilibrada mola, y adhuch per part dels qui podien tenir per segur lo triumfe, s'atempten y proposen camins de pau y de concordia... ¿Què podrà esser?

Descobrigam lo *quid* d'aytal confusa situació: sería cosa llarga d'esplicar si cercassem lo naximent del odi qui mijançà entre lo papa Bonifaci e los cardinals Colones, qui éren gibelins, y los desastres y escàndels a què donà lloch semblant odi més endavant. Felip de França patrocinà en los seus dominis aquests perseguidors o perseguits del Papa; los ressentiments que-n resultaren entre Bonifaci e lo rey de França van atènyer tals proporcions, que aquest s'oposà als drets de les esglesies de França, y valent-se del títol de la regalía, convertí en altres usatges los delmes solament concedits per la guerra sagrada, empresonà lo legat apostòlich, y en conseqüencia Felip *lo Bell*, aquell príncep qui vivent encare son pare, *l'Atrevit*, s'era rigut del seu germà Carles de Valois perçò com s'ens rahó venia a Catalunya a cercar la corón a del seu oncle lo rey En Pére, y que injustament la hi donava lo papa Martí, arribà a veure-s en igual cas que-s véu aquell gloriós monarca, descombregat, privat del reyalme, y cedit aquest a qui ningun dret no tenia per obtenir-lo, ¡y aytal castich y anatéma lo fulminava lo papa Bonifaci, lo continuador de la política de Martí, y lo més unit a la França, en un principi per desheretar los prínceps aragonesos de Sicilia, y retornar aquesta illa als seus antichs senyors!

No sien causa d'estranyesa aquests fets y altres anàlechs qui conega la Historia. Per quant havèm sus-are declarat,

donchs, vé un hom a comprendre que los interessos que la proclamaven com a camí d'especulació privats del gran element que éra per los llurs per-temerosos per ventura de que l'... a la docilitat que fins a-les-hor... tant se reféssen los sicilians alg... er sort a destronar la dinastia... sistema, lo principi del qual (se... a dés del moment que la infanta... ocurant vistes entre los enemich... ue no sòlida pau. Aquest cambi... com perentoriament l'avantatge... lo talent d'aquell qui dirigia llav... que éra del tot convenient apurar... desesperar-lo y a-les-hores propo... l, s'ens dupte, acceptaria de grat... ou les hostilitats, la armada d'E... à dret a Sicilia; En Lluria y... ar y terra, prosseguiren lo met... : les tréves, e hi hagué preses... i baralles y estratagemes, que n... ar, havent-n'hi prou' ab consigu... era temporada se-n dugué ger... iliana: emperò, transformat lo... uns bé feya ofici de militar, que... rs de la pública administraci... ven en disminució les réndes, ... armada de la illa a la d'En Carle... tor los gordadors de les fortale... ataven de colp y volta inespe... o jóve rey isolat, s'ens rebre con... p, llunyat de sa mare, sotsmes... enta ab la companyia dels demé... i esperança sinó morir com a s... os, con no pogués donar més c... dèm dir que llavors se trobà En... que-s trobà En Pére en lo llit d

tractat de la pau, y que En Jaume
r en fer-se enemich del seu propi
casió oportuna.

ogut consignar los plans d'aquell cor
ecrèts que-s pendrien fins arribar a
dirigim; no explica sinó un fèt, y
que En Carles de Valois trameté a
ers francesos per assentar y signar la
a Calatabelota, llà ón estava En
st del 1302. No donarèm per peces
'aquest important tractat,—que'l tro-
osament transcrit en lo Zurita,—em-
art més essencial dirèm, en suma,
que En Frederich romangués rey e
iciant al Carles les possessions de
quest procuraria y tractaria ab lo So-
cedis al mencionat Frederich la con-
e ja s'éra concedida a En Jaume) o
útuament se restituissen tots los pre-
its tots los greuges, y que mort En
passaria als fills que tingués de la
rien, sinó a En Carles; emperò que
al acte la recompensa que aquella

e que acabam de mencionar és lo qui
idea del nou sistéma per aconseguir
nova, car se transparentà, com podrà
en la ocasió en què-s féu transigir o
e: la muller que a En Frederich des-
es qualitats que la que destinaren al
onor, filla del rey Carles y germana,
reyna d'Aragó. Axí s'ajustaven les
descendents del antich comte de la
os descendents d'En Père *lo Gran* y

lo patriota modern qui, sèns fer-se
e les circumstancies qui voltaren En

Frederich, faça retréts d'aquest digníssim príncep p accedit a un tractat que estalvià de prompte molta i moltes llàgrimes sèns fruyt. No tenia altre remey lo Sicilia; y proven que no fòu solament per impuls procedir a aquest acte, sinó convicció y aprobació de terra, la satisfacció y cordialitat ab què-s tractaren ment d'allí-en avant los qui fins a-les-hores fóren enfollament se destroçaren en defensa dels llurs redrets.

Féta aquesta ressenya indispensable, tornarèn contre del nostre rey, continuant lo fil de la narració principal, si bé apuntant abans, de passada, per tenir reaquella y ab aquesta, dues o tres notícies soltes que i no ometrè. Entant que lo duch de Calabria tenia a Messina, recompta lo Zurita que En Roger de F altre nom Roger de Bríndç, que feya poch éra anat lo rey Frederich, en aquesta guerra, ab dótze galère navili, que s'éren carregats de bastiments en la vall zara, navegà cap a Messina, y ab vent d'exaloch vorable entrà dins lo port al esguart de la armada d rall, qui isqué contra éll; mas no-n pogué empatxar trada per la furia de la mar y per lo vént, qui éren n traris a les seues galères per exir contra les de Emperò aquesta nova la prengué l'Annalista del M qui refereix los començaments d'En Roger de F compta com no gayre abans anà aquest célèbre a oferir los seus serveys al Duch, y havènt-los aquest presats, prengué d'éll comiat, y se-n passà al encon Frederich, qui féu-li molt bon acolliment, començant avant una tanda de féts per part d'aquest mariner, si los uns, més los altres, entre los quals hi vé comprè sus-are apuntat. Fem aquesta indicació, ja que per volta sona ací lo nom d'aquest intrèpit mariner, tan s per que ho tinga present lo llegidor més avant, car Roger lo pròs de la més famosa epopeya que re nostra Historia, epopeya ón fóren llurs protrgonis catalans y aragonesos.

Les altres notícies a les quals nos referims ón qu

ch a Calatabelota, se morí a Tèrmini la infanta
quesa de Calàbria, qui feya de mijancera per
cordia que projectaven entre aquells prínceps;
e abans, se morí també, a Barcelona, la reyna
qui fôu soterrada al monestir de Fra-menors
iutat, en l'hàbit de sa religió. Lo Zurita exalça
questes dues dames com a molt excelent prin-
en estrém y de gran honestat, per la qual cosa
rt séua abdues parts ab gran sentiment; y és
ignificatiu çò que-n diu de la segóna, atès
els fets que han anat succehint-se en lo present
regnat, que no podèm estar-nos de copiar les paraules del
Annalista, qui són del tenor següent «Fué esta reyna cris-
tianíssima, y tan obediente á la Iglesia, que á su hijo D. Fe-
derico no le llamó rey en su testamento, sino infante, y no le
dexó otra cosa, sino lo que pertenecía en dos lugares muy
pequeños de Aragón, que eran las Cellas y Ponzano, y esto
con condición que primero hubiese vuelto a la obediencia de
la Santa Madre Iglesia, y dexó al rey D. Jayme heredero
universal de todos sus bienes.» Axí pensava y sentía la filla
d'En Mamfret, la vídua del gran rey En Pére en les darreríes
de sa vida!

No éra encare conclos l'any de Inçarnació 1301, car es-
taven al Janer, qui és l'antepenúltim mes, segóns lo dit
compte, y calgué a En Jaume girar los ulls envers Catalunya,
a ón transpuntava algun síntoma de pertorbació. Aprés de
tot quan havia adés comportat al reyalme aragonès, duptós
en la qüestió de Castélla per esperar la resolució de França
y malencòlich per los fets de Sicilia que veyia cada día més
complicats, hagué d'enujar-se ab rahó, con al metéix témps
fôu sabidor de que los richs-homens bandejats o fugitius de
Aragó acabaven d'oferir-se al rey de Castélla per fer la
guerra al llur senyor natural: emperò tingué un petit confort,
tan bell punt com s'informà de que los avalots del nostre pa-
cífich territori no teníen l'origen ni les causes de ón pro-
cehíen los del vehí reyalme, y sí purament éren reclamacions
per mor de dret, a mà armada, entre particulars.

Bé remembrarà lo llegidor les darreres començaments de aquesta mena que havèm esplicades, y per tant l'hi diré que les d'arè no éren sinó conseqüència o continuació de les passades. Fôu iniciat aquest aveniment per un carter comiat o *deseximent* que trameté l'antich mijancer En Fólch vescomte de Cardona, des de Castéll-follit, a alegant la rahó d'havèr entrat los oficials y la gent de que aquests conduhien en llurs terres, fent-hi bon dar per no ésser comparegut llur senyor a la córt, estrany que no sabèm compendre prou com poguá prestar-se sols alegar-se, car no essent la comparecencia obligada com a objécte d'un ajornament, ni la llei ni la cost consentien lo castich militar que volen suposar: «empeca causa mes cabdal (diu lo Zurita, aclarint çà com llà dupte que ns sobrevé) que lo vescomte publicava d'acuydament éra, no volèr fer lo Rey esmena y satisfacció comte y comtesa de Fóix, per lo dret que En Gastó pretenia en la baronia de Montcada y Castéll-véll, q' d'En Gastó vescomte de Bearn, y pretenien que devia a la comtesa Na Margarida y a En Gastó fill seu, y al Rey, per la concordia que féta havia ab Na Guilleu Montcada, volia usurpar aquell estat: y sobre açò hi grans alteracions a Catalunya».

Per les comptades noves que hi hà d'aquests fets no pot sabèr lo volt que prenguéren a la reexida que tocà: és de creure, no obstant, que prompte hi posaria el Rey, e que apaybegaria los avalots, primer per la més favorable ón pogué allogar-se En Jaume a conseqüència dels mudaments experimentats en la política general,prés per ésser éll l'un dels interessats en los drets questionaven; de manera que tingué a le seua mà, per pagar la temptativa, tots los recursos, axí de generositat com de força, y conjecturam que tingué tan bona fi com que encare segueix lo Cardona en la gracia del Rey.

Fós com fós, d'aquestes guspies de rebelió, no de de ocupar al Rey en los darrers mesos del any qui de de en los primers del vinent, durant los quals tinguéren

rits de Sicilia. En los metéixs, confórme
icà lo rompiment entre lo Papa y lo rey
segóns apar, estava ressentit ab Bonifaci
havía-li promès fer 'elegir rey de Romans
s de Valois—al qual tantes coses lo Papa
udant-lo per la preparació de la armada ab
conquerir l'imperi de Constantinoble, y
contra Sicilia, sèns gayre profit per lo fa-
er confirmar la elecció d'Albert duch de
romangué la casa de França de la Seu
ót dés que lo Papa requerí En Felip que li
de la part temporal del seu reyalme,
· éll. Aquesta fantasiosa menaça interes-
s con se començava a fer contra un rey de
aquest lo motiu, lo tingué suficient per
s del rey més poderós y proper que cone-
aquest no faria lo sórt als afalachs d'En
l ensémps, podia més fàcilment resoldre
lla.

bre, arribà a Barcelona, ón estava lo Rey,
Felip, y en contestació a les seues propo-
Jaume dos embaxadors de part séua, lo
y En Gonzalo García, emperò no passa-
n calia que s'aplegassen ab los de França,
rçò com aquests nos presentaren, y des-
at noves de que-n retornava, y volia veu-
l'infant don Alfons, pretendent de Casté-
ie tractarien los protectors y lo protegit,
est de part del Felip; mas és cosa certa
a remesa d'embaxadors, per algun témps,
entreval un fét important de què convé

questa suspensió sería efécte de les novi-
a Sicilia, çò és, per havèr sabut En Jaume
da, que anava a aprovar y confirmar lo

que lo primogènit del Rey de Mallor-

ques, al qual havien retornat los estats, havia lo feu novament concedit al seu pare; y ay passà a Giróna, ón se trobava als 19 d'Oct primogènit mallorquí, qui-s deya Jaume com pogué complir aquell acte, car havia renunci del règne, y entrà en religió en l'orde dels Podia ésser aquesta resolució de part d'aquella una corón a terrenal per la celestial (segón guns historiadors nostres), efecte d'una molt altra ocasió declararem que eczistí entre l reyal: emperò l'Amari, aferrant-se en un arxius de França (J. 509, II) y en una relació en sa *Historia del imperi de Constantinoble*, ca fôu l'acte per vocació, pogué ésser efecte d' del despit, per havèr contrariat lo papa Bonif que projectaren entre lo dit príncep y Na Cater tenay, arribant a ésser estipulat formalment l trimonial en 1298, en presencia del rey de França, ab la esperança de que lo Papa dispens sanguinitat; mas, com aytal dama, com a preperi gréch, calia que servis de instrument per qui la prengues per muller tiras avant la em Paleòlechs, que éra la ilusió, veritable o ap faci, fôu oferta tan excelsa mà, primer a E Sicilia, qui no pogué aplanarse llavors als af després a En Jaume de Mallorques, y final aquest la esperança que concebria, a en Ca del qual cuydava servir-se per dur a cap los qui tenia podèr de donar o denegar dispenses tenir aferruats al volèr seu tots los prínce En comptes, donchs, del primogènit En Jaur neximent lo segongènit del rey de Mallor Sanxo, en la abans citada data d'Octubre, a rament y homenatge que s'éra fét al rey En l richs-homens y cavallers, qui juraren fer-lo c juraren aquesta volta fóren En Ponç Uch ries, En Dalmau vescomte de Roca-berti, E

comte de Castéll-nou, En Guillèm Galceran de Roca-berti, senyor de Cabrenys, En Ramon Canet, En Arnau de Corsaví y En Bernat de Sor; jurant-ho aximeteix los síndichs de la ciutat de Mallorca y de les viles de Perpinyà y Puigcerdà.

Passat aquest fét, a 21 de Janer prop-següent, trobam En Jaume a Tortosa, novament ocupat en l'afer de les vistes ab França. Per bé que lo valiment de Felip li convenia, s'amostrà diplomàtich aquesta vegada lo nostre rey, car sens oblidar l'afer de Castélla—ón estaven desavinguts llavors lo rey Ferran y sa mare, y los qui següien la veu d'aquesta oferiren en secrét que ajudarien en ses pretensions al Alfons de la Cerda,—trameté per segona y adhuc per tercera vegada los seus embaxadors a Narbona: mas lluny de retra-s céga-ment a la voluntat de Felip, alegant diversas consideracions, li imposà la condició de fer abans la pau ab Bonifaci; y profitant la oportunitat tingué ab ell cortésment infinides eczigencies, tals com la de fés la restitució de la vall d'Aran, ja promesa en altra ocasió, y del comtat y territori de Bigorra que éren feus del rey d'Aragó, la de donar per muller la infantà Na María (qui tindria llavors fort poca edat), filla d'En Jaume, al segon fill del rey de França, cosa que no passà avant, y que com a heretat y patrimoni li fós donat lo régne de Navarra y los comtats de Champanya y Bría, deslliurant ab açò Aragó y tot Espanya del payrastre que venia a ésser aquell reyalme ab dinastía francesa, y tant, que bé podia un hom dir que éra Navarra per la Península lo Gibraltar d'aquells témps, ab la diferencia de no havèr ocasionat aquest domini modern ningun conflicte als espanyols, per are.

Ab la actitud de França en esguart de Roma y respécte del nostre En Jaume, és de compendre que lo pretendent de Castélla don Alfons se-n tornas d'allà sèns ninguna esperança d'ésser ajudat per Felip, y que de tornada a sa patria oferis gréus desplaehers, confórme axí ho declarava en lletra particular al nostre rey. Naxien aquests en part del despollarament que en aquell régne sentir se feya, ab tanta di-

versitat de banderies com l'escorteraven, capita nobles o prínceps de la sanch reyal. Bon compte açò En Jaume, y s'ens abandonar la causa del se se mantingué en expectativa, rebent embaxades dels altres, prometent vistes, cercant escuses per les con no li convenia, y axí esperant, ab justa de les inconseqüències de tal o qual cabdill, per regons lo tòm que prenguèssen los afers en general al cap y a la fi, no-res anava a perdre dels legítims per més que perdés la conquèsta de Murcia, que gurar segons fós també la reexida d'aquell desco

No hagués sobrevingut la qüestió entre França de segur podríem afirmar que, aliats los reys Felípe, colocarien al setial de Castèlla lo descendent Àlfons *lo Savi*, y cessaria lo successor de don Sarò tot sol lo d'Aragó en la empresa, s'esposava a a ésser víctima per la favor que donas obertament que nomenaven llavors intrus. Axí romangué En Jaume la actitud indicada per espay de tres o quatre mesos rent per diferents punts del seus dominis, segons estar més o menys proper d'aquells qui a ell se li presentaven proposicions, súpliques o notícies. Ans de cloure posterioritat al mes de Janer, va veure-s ab En Jaume la-franca l'infant don Àlfons, tot just a la entrada any de Incarnació 1303, a 28 de Març, anant a València, gué al seu encontre una embaxada de part del monarca per dir-li que son parent l'infant don Enrich y los homens castellans se perferien a sostenir-lo en la guerra; aquest escrigué çò metéix al Rey, que-s trobava a València, per l'Abril; los dits infants y un altre qui tardon Joan Manuel, y los Haros, sollicitaren s'ens vistes que-s verificaren a Xàtiva als 8 de Maig, com ne resultà concertar-se matrimoni (que no tinguerent fins vuyt anys després) entre l'infant don Jaume y Na Constança, filla d'En Jaume, matrimoni que obgecte arrancar del nostre rey la seguretat de nos al dit infant castellà y futur gendre per los lloga-

sant després de Lleyda (llà ón éra anat, r esbargir alguns ajustaments de gentes homens d'Aragó y Catalunya) a Çaragovingué-li davant un cavaller de part del Castélla, sollicitant vistes entre abdós so de Juny sots-signaven-se a Portugal, per lors, unes tréves entre lo monarca port / don Alfons y son germà don Ferran; nes, lo día 20, feya cap En Jaume a unes s'hi feyen grans progéctes de transacció rich y dels Haros, los quals acceptava ts moltes condicions y fermances; y darquesta y altres temptatives e indecisions, aume de les promences dels primers qui exent lo desig de veritable pau que hi uns, y lo d'altres de tornar al servey del sultat lo seu concell, s'inclinà per fi En camins de pau, accedint a çò que los uns ren, com veurèm més endavant, essent ultat no correspongué a la esperança que ecte de Murcia, y cessant per consegüent, ns a-les hores seguit, consistent, segóns ista aragonès, en tenir tratinguts los uns ire-n lo millor profit que pogués.

Rey cap a les vistes d'Hariza, vers lo 9 a agradosa nova, tramesa per lo seu gerconducte dels seus embaxadors Juvench i de Vila-nova, d'havèr estat confermantre aquell y lo rey Carles per lo pontísola condició de que per ésser rey de alía nomenar-se d'aquí avant la Sicilia) lo pagas a la Esglesia un cens annual de Ab tal motiu los embaxadors demanaven osaven que abdós reys poguéssen armar n les terres y senyoríus del altre, y que-s os germans en la successió, no podent en En Jaume, car lo posava aytal fét en la

situació més avantatjosa en esguart de molts altres per aquella cosa lo rey d'Aragó assegurava lo recosa nació devia tindre en la Mediterrania, fent paga de cilia vinculada en sa familia; ajustats los dos germans se axí superiors als Anjous de Nàpols; ab lo favor de faci, enemistat férament ab França, preponderava aquesta nació la nostra, lligant de mans lo més constant d'Aragó y Catalunya; desordenada Castélla, n temor podrien fer-li les menaces que de llà li vingué menys encare tenint pau e aliança ab Portugal y ab da; arbitre de la mar, per lo tractat d'armament navacabava de fer ab En Frederich, y per la adquisició ria dels cabdals mariners y capitosts, a conseqüència pau, bé podria estimar-se En Jaume més poderós. y que ningun dels prínceps contemporanis, y tant com ren los seus antecessors En Alfons y En Pére, aquest talent y energia, y aquell per son ocult enginy y condescendencia.

Lo pern d'aquesta benanança que véu rodar entor coronada tésta lo monarca d'Aragó, al contemplar resta la pau y bona armonia entre los fills del gran Pére, y la seguretat de la preponderancia que de ençà adquiria, se recolzava naturalment en la favor de qui ocupava en aquella hora la Seu Pontificia, car s faci se negava a regonèxer En Frederich, no conseguia pas la pacificació general de les nacions que tant ne taven, y per la qual devessaren tanta sanch: podia En esperar, ab rahó, la favor del Papa, car aquell meté vers lo mes d'Abril, havia tramès la Seu Apostòlica denya y Còrcega, com a delegat, lo bisbe de Valencia la idea de consellar als eclesiàstichs, axicom a tots lo tants, la obediencia als rescriptes apostòlichs, que és diguéssim la sotsmissió al nostre rey, al qual havia lo Pontífech lo domini de les dites illes; emperò se donatiu no satisfeya del tot a En Jaume, perçò que n

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlles 2, 5, 6 y 7, lligall 23 faci VIII.

altre objécte sinó fer-lo lluytar ab la part gibelina, a la pertanyien los qui llavors les senyorejaven, per que no guéssen la casa d'Anjou, e indirectament resultas major fit y seguretat per lo més principal y essencialment g per lo Papa.

No dexava d'ésser la volença de Bonifaci, com a provà, cedint per tres anys los delmes d'Aragó, Valen- Catalunya (1), una penyora d'afecte per En Jaume, qui, a y a la fí, y brega per brega, no dexaria de portar los catalans a aquelles illes, los qui, ab lo preu a què solien gar aquestes adquisicions, sabrien comprar-les gloriosas per lo llur senyor. Emperò la realitat que palpablement cava lo rey d'Aragó ab tals coincidencies, hagué de to se bentost, si no passatgera, duptosa, car no éren passats mesos con a Agnania, ón residia Bonifaci, hi hagué un avalot, promogut per los Colones y gents de França, lo donaren veus de ¡Muyra lo Papa y visca Felip! y ab bres desplegades entraren al llogar y barrejaren lo p apostòlich, vehent-se en conseqüencia desamparat lo E de tots los seus, llevat dels cardinals. Séns minvar per gran coratge de Bonifaci, lluny de fugir, manà lo Papa revestissen ab la tiara e insignies pontificals, y assegut seua cadira, esperà la turbamulta, la qual, si bé tractà- l nament de paraula, no li féu ninguna violencia, limitant empresonar-lo, jatsia a cap de tres dies recobrà Bonifa libertat, y se-n anà a Roma.

Esdevingué aquest fét la vétlla de la Mare-de-Deu d' tembre, y per més que aparentà gran serenitat lo Papa

(1) Una altra concessió molt original féu Climent a favor de la em Havent prohibit lo comerç ab los sarrahins d'Alexandria, facultà los ab Sant-Cugat y de Santes-Creus per absoldre d'aquest pecat, divent los pe pagar lo quint de llurs guanys, si éren fémbras, y lo quart si éren hom aquest producte éra çò que cedia lo Papa. Mont-peller 16 calendes de N e, any I del pontificat. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 3; lligall aiment V.

Ans d'aquestes concessions, al Maig, havia ja escrit Bonifaci a Pisa y ova, amonestant-los a ajudar En Jaume per la adquisició de Sardenya se no déxa d'ésser molt diplomàtica. *Id. id. id.*, butlla 9 y 3, lligall 23, e faci VIII.

dría fer-se que los seus metéixs esforços fossen abatiment que li sobrevingué fins a dur-lo al se segóns recompta lo Zurita, a cap de trenta dies presonament, com éra home molt altiu, se morí bia y dolor, a 11 d'Octubre: y als 22 del metéix pontificat lo cardinal d'Ostia, qui éra del orde d'ors, nomenat Nicolau, natural de Trevis, y fôu vétlla dels apòstols Sant Simó y Judes, y visqué en lo pontificat.

A continuació d'aquesta nova, esplica l'Anent-ho del historiador Villani, que los nebots Bonifaci féren gran venja de sa mort, y que tres-cénts de cavall aragonesos y catalans, de la cilla, per industria y valentia dels quals, segóns Joan Villani, s'apoderaren gayre-bé de tota l que-n deyen Campania.

Prescindint de si és honrós o deshonrós aqu prestat per los catalans als nebots de Bonifaci p ça, nos apar que la nova és molt duptosa, con vé citada, sens noms de cabdills n' particularitat prohesa, y endemés per ésser molt cert y provat pedició imaginada després ab En Roger de Fl al Orient, fôu ab mirament polítich, a sabèr, lo de Sicilia tots los àvols elements militars foras vïen allà fet estada dés lo temps del rey En Pér hi fóren a havèr-se ofert la avinentesa que refer ni. No dirèm que los capitosts venjadors de Bor guéssen en los llurs rengles alguns dels nostres emperò dóna-ns vija-res que lo pensament del sicilià al ponderar-los no fôu altre que lo d'ocul de compatricis séus als nebots de Bonifaci, cedi als catalans, per que no fos may dit que los Sicilia fóren los qui més s'esforçaren a venjar l' causà més perjudicis.

Depenjava, donchs, de la actitud del novell prengué d'aquí-avant lo rey En Jaume, car s nou ab bona amistat França y Roma, ja no

d'Aragó mostrar-se axí preponderant, y quant a Castélla, deuria estar més disposat a cedir a allò que los àrbitres resoluéssien. En tant regonegué sa nova situació En Jaume, com que fins sobressehí en la empresa contra Còrcega y Sardènya, car és ben clar que desijant unió ab lo seu germà Frederich, qui era altament gibelí, no podia En Jaume fer-se servidor dels güelfs, con no fós sinó per respècte a la memoria del seu germà Alfons y de son pare lo rey En Pére, qui s'amostraren sèmpre ardents favorejadors de la part gibellina. No perçò dexà, ab tot, lo rey d'Aragó, tan bell punt com sabé l'exalçament de Benedicte XI, de trametre los seus embaxadors, que fóren En Vidal de Vila-nova y En Guillèm de la Cenia, per fer al novell Papa lo regoneximent degut y declaració de vassallatge, ab jurament per lo féu de les citades illes, havent-se tingut aquest darrer acte y cerimonia a 5 de Juny del any prop-següent, venint açò a provar que estiguéren los missatgers molt de témps en la córt pontificia, que llavors éra a Perosa, posat cas que se-n anassen d'ací al començament de la elecció, o sia en los mesos de Novèmbre o Desèmbre, per qual rahó Benedicte concedí axò metéix que ja havia concedit Bonifaci, y encare mes, lo delme d'aquests reyalmes sèns condició alguna y la legació per les dites illes. A la tornada, recompten que los proptis embaxadors passaren a Nàpols, y concordaren, per mijà del rey d'Aragó y de la reyna Dona Blanca, matrimoni del infant don Sanxo, primogènit de Mallorques, ab Na Maria, filla del rey Carles, y de la infanta Dona Sanxa, filla aximetéix del rey de Mallorques, ab En Robert, duch de Calabria, vídue de pòch témps; si bé açò, admetent les dates del Zurita, nó pogué succehir, segóns indicarem, fins passat lo mes de Juny vinent.

A les derreries de Desèmbre del metéix any 1303, a conseqüència d'ésser mort lo rey de Granada, y per no retardar-se pot-ser lo successor del tractat fèt per lo seu pare En Jaume, acometé les fronteres, y ab tót que sa idea éra no bé perjudicar Castélla, no dexà de inferir certs danys als llocs propis del rey d'Aragó a Murcia, al qual efecte, posà

aquest per obra un nou sistema per fer-lo recarment genets y caballeria moresca d'aquell rey y de Valencia, percaçant, per aquest camí tin disponible qui tant podia foragitar los granadi ajuda als qui en les fronteres de Castella se pretendent En Alfons.

Per aquest meteix temps, segons apar, per pedició de catalans y aragonesos de Sicili nament d'En Roger de Flor, venint per tant a en aquesta illa y per Frederich una empresa contra Paleòlechs contra los turchs qui havien ocupat immeri de Constantinoble, és a dir, en ajuda contra los quals projectaren abans fer arma conquesta, oferint-se la gloria de la direcció que n resultassen de la metexa al propi Frederich En Jaume, ja a Carles de Valois, lo darrer del l'únich qui treballà ab la ilusió de complir la fundada en los drets de sa muller, la hereua No referim per ara la descripció per peces de notable empresa, tenint en compte que, per sa portancia, nos proposam tractarla per separat capítol qui farà a considerar com a un apendix Jaume.

Donà-s a conèixer lo papa Benet, en lo redu ocupà la cadira de Sant-Père, per sa humilitat seqüencia, per sa amor a la veritable pau, y d'ambicions y de tot maneigament polítich, guerres y desastres anteriors, y axí, alçà sens que pesava sobre França, y féu tant com pogegar les turbulencies entre güelfs y gibelins. virtuts del Papa fóssen contra-temps als pla haguéren de limitar poch o molt los que imposch abans, y fós aquesta causa o un altra qui ben cert que llavors se resolgué la qüestió de ceptant lo nostre rey bonament lo resultat.

A la primeria del Febrer començaren a tractar lo rey de Castella, per mijà del infant don Jo

, durant lo mes de Març, a Calatayú, i estant: vers lo mes d'Àbril, entrat ja egéren-se abdós reys y los germans en a Taraçona, intervenint-hi lo rey de los concorrents mútues fermances, y tranyament per espay d'algun témps, uns compromissaris, qui fóren lo rey don Joan y don Ximèn de Luna, bisbe a en lo mes d'Agost, sentència decisi-jurà y ratificà quiscú per sa part, féu-se següent: que Cartagena, Guardamar, u port y sos termenals, axicom los par-a Valencia, fins al més alt llogar del ada la ciutat de Murcia y Molina Seca, estassen al rey d'Aragó; que aquest an la ciutat de Murcia, Molina Seca, hama, y los altres llogars que tenia en en quant al infant don Joan Manuel li propietat, y que aquesta y los restants enyors particulars, estiguéssen sòts la del rey d'Aragó. Respécte als infants ran, resolguéren com a jutges lo rey gal, y adjudicaren al primer per rahó nobles y castells (que engruna lo Zuri-usia, prohibint-li lo títol de rey y l'ús nt-li restituir les propietats que tenia ésser tingut al rey don Ferran y als que fóu també acceptada per aquell ors s'era intitulat rey. En conseqüen-cia féu-se lo compartiment conforme a açò que convinguéren y a la sentència dels jutges, havent passat abdós reys, per fer-la executar, a Hariza, als 26 de Febrer, en acabat de què, assegura l'Annalista aragonès que lo rey d'Aragó donà graciosament al rey de Castélla la ciutat de Cartagena, per que donas a don Joan, fill del infant don Manuel, la vila d'Alarcon. Durarién aquestes vistes a Hariza fins al mes de Maig (qui correspon ja al nou any de Incarnació 1305), car

consta que vers aquest mes se'n anà d'aquí dret a lona.

Ans de començar aquest any de Incarnació, que principi en lo Març, se morí a Valencia, lo día 17 de l'almirall En Roger de Lluria, les qualitats dels quals y males, ha tingut ocasió de conèixer lo llegidor en lo riors fets que havèm descrits, des lo temps del gran Père ençà. Lo Zurita diu en los seus Annals, que-s i metéix día y mes del any de la Nativitat del 1305, e com ho havèm ja provat en distintes ocasions, pènja ferencia solament del sistema cronològich que-s com lo dit Annalista, comptant com a any de Nativitat lo no més de Incarnació, y fent començar aquest en lo no en lo Març, axicom deu començar semblant comportat lo seu còs a Santes-Creus, y soterrat al peu de cre del rey En Père, per indicar quant units havien c en les llurs empreses los dos grans homens, y lo vi amistat qui-ls ajustà en vida, que no-s devia rompr mort—per més que en les seues darreríes acredità l' havèr-se llunyat de la escola ón havia-l nodrit lo mill tre de la política gibelina d'ací, com ho éra son rey e l'heroych En Père (1).

No feya gayre de la arribada del Rey a Barcelo succehí lo fét que menys podia imaginar lo nostre me. Aprés de vacar lo pontificat per espay d'onze fòu elet a Perosa, per los cardinals, a 5 de Juny, lo n tífex, qui prengué nom de Climent V. No-res de pa ofereix aquest fét isolat; emperò ço que no poguéra nar En Jaume éra la particularitat de la persóna influencia a la qual éra deguda la elecció y sòbre-tót vitats que d'aquell hora ençà s'introduhien en lo pa lo nou papa francès, arquebisbe de Bordeu y natural

(1) Segons una nota publicada per lo senyor Hernàndez Sanahu tor d'antiguitats de Tarragona, se conserva a Santes-Creus un troç d del sepulcre d'En Roger, ón s'hi llig la següent data de sa mort: *En l -Incarnació de N S Jhesucrist M.CCC.III, a 16 calendes de Febre* prou d'aquesta nova per acreditar la nostra opinió en aquest cas y vants ón havèm tingut de rectificar l'errat sistema cronològich del Zuri

ésser coronat a Lió, en aquella te-
s-are l'entredit y a ón regnava l'
etat per Bonifaci, y, finalment, c-
ésser la capital del catolicisme,
fech seria Avinyó, una ciutat fran-
o respectable Flòrez de Climent,
e França tot quant ab éll pactà an-
lo condemnar la memoria de Boni-
Lo trasllat de la córt pontificia, que los italians i-
son *Captiveri Babilònich*, donà origen al escandel
qui durà tota la centuria, y del qual tindrem oc-
par-nos més d'una vegada.

N'hi hà prou ab aquestes indicacions per que c-
lo llegidor la duptosa reexida que aytals novitats
de produhir en lo cor d'aquell qui tót ho esperà c-
ment hagut entre Bonifaci y lo rey Felip, qui pod-
dir ab triumfe que si en altre témps França s'é-
Roma, a-les-hores havia percaçat, per sa volunt-
avinentesa, que Roma s'entremetés dins França.
nua expectativa havia d'estar lo rey En Jaume
éren variats los vents, no calia sinó seguir lo qui l-
contrastar la tempestat, que de segur esclataria
anava per una altra vía: se previngué per concórre-
ronació del Papa, a qual intent partí dret a Perpir-
mes d'Octubre y s'aparellà a tractar ab lo nou p-
dificultós assumpte de Sardenya, més incert, c-
témps anava transcorrent séns complir-se la oblig-
que havia dispensada Bonifaci al Gonfanoner de la
L'acte y cerimonia de la coronació va tindre-s a
14 de Novembre, ab assistencia del rey de Fran-
germà Carles de Valois y d'un gran nómbre de ser-
cesos, crehent-se que hi concorregué també lo rey
Çò que n'hi hà de més cert en antigues memories
rita véu, és que de Perpinyà estant passà lo Rey
ller per fer reverencia a Climent, jal qual havia
tramès un embaxador per que prestas homenat-
Sardenya, y que en la assentada En Jai

nà al Papa socórs

... ..

li fan súplices de part del ne
a acusar la França o a cercar
n gonyas avantatges y segure
s. Demanaren, donchs, al Papa
a restituir la vall d'Aran, y qu
fill segon de Felip, donant-li l
mtats de Xampanya y Bria,
en projectat.

me arribà a concebre la espe
ntífech lo metéix ascendent q
lavors, sèns contradicció, a la
i, sols per creure-s que per aqu
ecte? Emperò tota aquesta espe
uella vegada, y encare fòu me
ch témps sèns veure claram
qual espay se profità cadasc
la hora que lo cas se presenta
posat per los embaxadors al P
elip, l'any següent, al morir l
i propietaria de Navarra, tr
it-lo-hi en propietat, lo seu j
bu coronat a Pamplona: y aç
Jaume de la frontera estant,
tés fer algun acte del qual ne
ompiment ab França y l'anor
ecte de Sardenya, ón podria
estigi.

del any 1307 lo rey En Jau
diversitat d'afers qui-l rodeja
licar en cada ún de fort y de f
fronteres de Navarra, donava
a contra los irruptors grana
netia lo cavaller En Gilabert
scodrinyar del seu sogre Carle
art gūelfa a la empresa de S
s plans d'alguns richs-homens
d'una filla del jutge de Gallu

d'ací o foraster, y la menor o a fer variar aquest y altres p[er] ab lo castellà, per los afers don Joan, planyent quiscun pe[ro] que les vistes se verificassen pe[ro] que aquestes no-s tinguéss[en] consells, y no havènt-n'hi pro[ve]ns més positius, com va fer-ho[st]ers per assetjar la vila de l[lo] lo rey l'infant don Joan.

de Setembre concorregué l[lo] que s'éren aplegades a Çarag[os]es a Alagó, y per la fésta de n[ost]r ament del any de la Nativitat si sols aquella fésta del any d[el] duida al primer compte ans bé n[ost]r nentar,—se troba ja a Valencia ut de Fonollar a Tarragona, en guillèm de Roca-bertí celebrav[en] s bisbes sufraganis de la metrop[ol]i (puntualment lo Zurita) fôu per l[lo] seu «al impedir que s'hi orde[n] de sa pseeminencia reyal y usa[re] com s'éra féta certa constituc[i]o[n] cehía en causes y afers partic[ulars] a escomunió y entredit, mai[n] le Çaragoça, que enviassen l[lo] b podèr d'apelar y protestar, c[on]esiàstica no rebèssen perjuhí l[lo] nistres.» Al tractar la part eccl[esiàstica] st regnat, nos ocuparèm més p[er]

modern, l'annalista Feliu, fa t[an] mas tant lo concili com la re[un]i[ó] i un representant, lo suposa als catalans a Mont-blanch, de ue fóren aquestes ab anteriorit

« i tingué la assamblea eclesiàstica
sumir lo dit autor l'objecte d'aquestes corts, esp
fou «per dispondre la forma y recorsos de la cor
Sardenya y de la defensa de Castélla, y tractar de
la autoritat Reyat per algunes pretensions dels ecl
etc.» afegint, per fi, que encare s'hi tractà de la *ho*
sación de los Templarios. Ampara lo Feliu aquesta r
góns acostuma, d'una referencia vagarosa a una
Reyat Arxiu (séns més minucies) y altra de no
altres si la nova atany solament a la darrera no
Templers, o és testimoni general d'havèr-se coltes
corts, per ésser la dita referencia desavinent de c
actualment, ateses les vicisituts per ón és passat l'
la darrera centuria, arribam a sospitar que la anter
les corts que a primer colp-d'ull apar revelar les pa
Feliu, no sia tal, y si ans bé posterioritat al concili
prou lo Rey, per enviar lo comissionat, ab sabèr
que s'hi proposaven; y açò ho fundam no més que
madurat que fóra estat lo tractar dels preparatius
axí de Sardenya com de Castélla, con veritablement
cosa que estigués ben resolta. Desistirém, no ob
aquesta sospita o congettura si la sort nos favorej
cionant-nos alguna nova positiva qui-ns decidesci
d'opinió.

Quant a la ajuda a Castélla, no-ns diu lo Zurita
al Març d'aquest any (que no sabèm si seria abans
del día ón fineix l'any de Incarnació, fins are no
le Castélla manà posar sa armada c
trameté un cavaller que demanas
ermetés fer gent en aquests reyal
nà a En Bernat de Sarrià, son almir
le la metéxa manera com si fós arma
rey.» Ja veurém con ne serà ocasió, c
onaren los catalans a Castélla, y si c
ure, volia aludir lo Feliu al tractar de
qui s'ocuparen de la defensa d'aquell
in se verificà, podrém dedubir ab maj

e la nostra anterior sospita, afegí l'aquesta.

em que la empresa contra Sardenya émpys, y la indecisió que referent a bé que dimanava en part de rahon l'alts potentats, la mantenia axin ciliar diferents interessos y de ne e diversos partits y families, com En Jaume, ab la prudencia que tot lo següent any de 1308; de ma ocupar gayre-bé del tót la atenció chs, los tractes que-s moguéren ab ns anam acostant al compliment d , ja que los régnes de Sardenya y ament ab lo témps formant part d y han d'ésser los catalans los qu e intervenir y figurar en aquell no i fallir el sistéma fins ací seguit, de or, donant-li idea clara, per bréu uació dels nous Estats que fan a aq ací, axicom dels diversos drets que atany al domini dels metéixs.

iosaltres de les dominacions allà lans per pobles irruptors, y de hispànichs los habitants qui pob ntroduhiren una civilització més nitarèm a observar que en los prim ovingia, aspiraren a apropiar-se ayt itats vehines, com fóren los maur esos y los pisans. Desaparexent és aquesta llur igualtat de mires, y at que d'aquesta pervenia, y la ma ntinuament la possessió parcial o i de Còrcega. Les dissensions que de témps, y, en lo vuytè any d (recompta lo Zurita) y en lo meté ona passà ab armada de pisans y g

contra les illes de Mallorca y Menorca vé referit en annals que genovesos prengueren la ciutat de Càgliari), qui és lo cap y principal lloch de Sardenya; y la Senyoria de Gènova posat en possessió d'ella qui-n pretenia ésser senyor, y feu-se vassall del Consatari de la Esglesia Cathedral de Gènova, en una lli y pretengué aquella Senyoria que aquest feu fôu c per lo papa Pasqual según. Aquest és lo més antich podien alegar los genovesos, mas lo dret a la possess illa éra comú a aquests y als pisans, los qui, al alia qual-se-vulla guerrà, esceptuaren sèmpre de la conqwestió sôbre lo senyoriu de Sardenya, provant açò reculaven de llur pruija per sobreposar-se los uns a en lo domini total.

Compartía-s lo govern de Sardenya en quatre reg quiscuna de les quals hi havia un governador, nomen ab atribucions y autoritat que no fóra gayre avin lindar, y encare que podien ésser consemblants a Gallura, Càller y Turri (aquesta agregada després góna), éra considerada com a més preeminent entre regions lo qui s'intitulava jutge d'Arborea, corres la familia de Còmit.

En les questions entre güelfs y gibelins, s'arri senyor o jutge a la part que millor li convenia, y si rador Frederich I, considerant lo domini de les ille dependencia del Imperi, les cedía a un príncep de sa no trigà gayre a admetre lo vassallatge del jutge d a qui donà lo títol de Rey, entant que fins lo corc Pavia; y lo metéix Frederich, acceptant féts consur diferents lluytes entre genovesos y pisans, donà l tidura de tota la illa de Sardenya a la Senyoria de l'arquebisbe de Maguncia. Per los antichs regone tocava, donchs, al Sobirà Pontífech la sobirania s l'Emperador sostenia per altra part igual dret, los ju prést confessaven llur dependencia del un o del altr com obraven a tall d'absolut: entre aquests metéixs més que rivalitat avorrició inestingible, quiscun en p

ni de tót, y en tan enverinada
s y més guerres en genovesos y
m, en témps del rey En Père, que
domini de Sardenya, sinó que s'e
ó d'abdues nacionalitats a Italia. I
its nacionals entrà una nova divis
ar als gibelins, als quals pertany
en llavors la illa, la possessió y
no ho conseguiren los gùelfs,
i Marian, gran gibelí, lo favorejà
erres contra los genovesos, y c
a deute de familia, per part d'En
e, fins que renuncià aquest rey la
com compendrà lo llegidor, no p
ningun gibelí, 'per més que serv
ria la tendencia del seu germà y s

alment dominaven a Sardenya en
oriant éren per part dels genov
parents los marquesos de Mala
s En Marian y En Andréu, jutg
s de Donoràtico, gùelfs o gibelins
metéix témps que los bisbats reg
oli algunes ciutats de la illa, ón v
es, y altres, com éren los de Còr
per lo llur metropolità l'arquel
de Gènova.

onà la investidura de les menciona
en-hi los gùelfs, partidaris dels
ir los llurs rivals los gibelins; y
enya, pertanyents a aquell bàndol
y d'Aragó, y los de Florencia y L
fs, se perferiren a promoure la gu
at de Pisa, méntre que lo nostre
oisans gibelins. Los genovesos d
ventura no podien gaudir tota la
lenya, jatsía hi tinguéssen los llurs

cia pisana, diguéren també a En Jaume a empresa—oferiment que quant més fóra njança; —mas alhora que tot-hom se perfeina y los de Luca instaven lo nostre rey consentis en un casament que projecta- isora del jutge de Gallura, qui dominava rnabé, primogènit de Branca o Brancaleó i pot-ser no més que un negoci, no do- òn Jaume per reservar-se, sèns dupte, le avantatge per algun príncep de sa familia o algun rich-hom dels més adictes o lleyals, ab la fi de podèr tenir en lo nou domini que adquiris un vigilant fehel y gordador del gran feu, si sóts aquest caràcter l'erigía, ab tot que d'ell prengué En Jaume lo títol de rey.

Per esbrinar més palpablement çò que hi havia en tots aquests oferiments, nomenà En Jaume un comissionat o embaxador, que fòu l'almirall En Bernat de Sarrià, trametent-lo a aquelles terres, y al metéix témps per arreglar les diferencies qui brollaven entre los reys Frederich y Carles, per havèr-se aquell retingut llogars y castells de Calabria en contra del pacte establert en lo tractat de pau, y éra açò un gran inconvenient, car no dexaria d'ésser un entrebanch per la empresa de la conquèsta, si no hi donava son valiment En Frederich, axicom esperava y volia En Jaume. Partí, donchs, l'almirall ab l'indicat obgecte, vers lo mes d'Abril del any de Incarnació 1308, y dirigint-se primer a Sicilia, allà estigué al començament del mes de Juny, passà després a Sardenya, y lo díe 10 entrava a Gènova, ab la Senyoria de la qual s'éra fèt de poch un tractat de pau. Respècte a la qüestió ab Frederich, s'éra ja previngut lo Rey per endavant, trametent dés l'Abril un altre embaxador, qui éra lo canceller Père Boyl, a Nàpols, ab l'obgecte de procurar que no hi agués rompiment entre En Carles y lo rey de Sicilia, car, ndemés de la qüestió dels castells, hi havia lo plany per part d'aquell de que aquest no usava lo títol convingut en lo tractat de pau y cobrava y eczigia lo tribut de Túniç que, egóns éll, corresponia solament a la casa d'Anjou.

principal y apremiant
 que los castells en qu
 es parts, y que li fóssen
 . rey d'Aragó: a Sarder
 y a Gènova tractà ab
 oferta de servir a En J
 ngués certs castells ab t
 no segóns costuma de Ita

quest viatge d'En Berna
 es nos ho semblaria si cc
 ns que lo comissionat s
 nent estigué. Conferma a
 nps, per mijà d'altres cc
 rtíneç y En Père de Vi
 aume ab les senyories d
 s güelfes, ab les d'Oria
 ones paraules y donant
 s; y dihèm vanes, car
 va la conquèsta ab asse
 , per axí fer-se superio
 esta mira fòu la qui no d
 rellar-la, com diguérem,
 sos y florentins, remem
 en les guerres passades,
 no podria empendre la
 ssessió dels castells de
 ança de casar-ne un d'él
 llura, sèns cuydar jam
 què diria als pisans g
 lo resultat, que no ap
 que, axicom veurèm, ot
 e les senyories y ciutats
 ovesos, ço és, ab güelfs
 feudataris, sòts algunes
 En Jaume d'Aragó co
 s aytal caràcter no tindri

idar-lo los sicilians, gibelins, y jatsía ab lo
 romangués descontent d'aquesta
 sap si axò fóra més avantatjós enc
 que En Frederich estaria sémpe
 eyalme a la casa de ón procehía, q
 pols, complint lo darrer tractat de
 o resultat que indicam, y méntre
 en mantindre íntima aliança ab
 r are suspendre lo tractar de la em
 ega, a la qual bé tornarèm en sent-
 lescipció d'altres fets esdevinguts
 1308, alguns d'élls de importanc
 primer de què anam a ocupar-nos.
 ps dels nostres comtes sobirans, cor
 havèm vingut tractant del origen y
 e militar religiós, al qual prestaren
 ecial favor, tant que arribaren a é
 ell àulichs preferits de la magesta
 e la amistat y confiança més ínti
 .vien tingut la honor de comptar e
 'un dels més ilustres prínceps de la
 non Berenguer III, nomenat ab ju
 aren la distinció de concórrer, cor
 servidors, tocant al llit dels monar
 s, y fóren testímonis y marmesasrs
 iranes disposicions; que ajudaren p
 uésta de Catalunya la nova, y deli
 garen a la Corón a d'Aragó; que e
 y constancia al camp de Tarragon
 s y Ciurana, al memorable recobre
 ues, a Valencia y a Murcia en térr
 us y lleys cavallers, finalment, qu
 ions de podèr y de banderia promog
 los parents d'aquest monarca y per los richs-homen
 ren en sa infantesa aquest famós prous
 es arpes del ambiciós Mont-fort, y procur
 esa la més alta favor del pontífech de l

cès, anant les unes y les altres a una metéxa ren totes a mans d'En Jaume en lo mes de l'rior, estant en lo Reyat de Valencia.

Fa avinent lo Zurita que, al rebre En J cartes, entre altres personatges hi havia lo Rey, qui éra Fra Guillém d'Aragó, del orde a açò ho observam meravellats de la coincidència tots-témps en aquest afer, de intervenir-hi cores, sobre-tót prehicadors, que són los qui, c ja en témps oportú, substituïren als templers e intimitat que aquests meresqueren en la a tres reys y prínceps.

Les inculpacions que feyen los interessats dels templers, y que tindrien bon compte de espargís y ponderas, són de crims tan repugnants historiadors, inclús lo Zurita, s'han avergony los, limitant-se a dir que los dits cavallers, que feyen del llur Orde, renegaven de Nostr crist y adoraven un ídol, cometent endemés fandes. Nosaltres participam de igual vergón l'obgecte qui ns guía en la present historia, y ocultar la veritat, majorment con pot ajudar la metéxa repugnancia que inspira una no abdós sentiments, repetint ací en llatí les ne que altres callaren al parlar dels dits crims: *recipitur Jhesum Christum Dominum nostrum testis negat in facie figure Domini vice qualibet accipiens in super ex uto tal...eptis vestibus osculatur fine spine dorsi subtus batteum secundo in umbilico nec non recepto precipit quod si quis ex suis fratribus carnaliter commisceri hoc sustinere debeat ex eo quod tutis ordinis teneatur quod pro dolor natura negaverentur.* Tals són les paraules ab les quals s'afamants remors tot un rey de França, o que públich per que trobassen ressò entre lo poble dant de que aquest, escandalitzat, ajudas ab

ra política que s'aparellava pe
nvejosos dels templers.

tan repugnants frases de la pri
ip a En Jaume, ab data de Paris,
, y guarden suma relació ab les
e la lletra del prehicador Brugue
i *actu regenti*, escrita de la metéx
ls sants apòstols Simó y Judes a
vare semper et inviolabiliter instituta
s et secreta ordinis Templi quo factu
et seperati ad partem oblata cruce et
hristi et requisiti an crederent ipsum
egare tanquam falsum prophetam
ere in candem. Si qui vero contra diu
ur custodie carcerali. Item injungeb
prestitum quod ad mulieres non au
em licitum reputarent licet volente L
ntus. Item qui recipiebatur osculabat
e posteriore recipientem vel e convers
eorum dicunt se affuisse in capitulis
uoddam fictile argenteum vel argenti
a presentibus ut creator omnium et r
a butlla o carta dreçada per lo pa
fa referencia tambe al ídol o cap
al restant, y ho comprenèm molt
b ruborem exprimendi sublicemus.
cions a què dónen lloch tan gran
d'un sol convent isolat o casa,
partit entre totes les terres cristi
Orient, y qui comptava entre le
rebrots de les més nobles fami
proves d'aquella vigor y sencec
o pot avenir-se ab la manifestá
iant a nosaltres nos basta sabèr c
etuat la historia d'aquest fét hat
posteriors, la nova dels crims
ngú no-ls ha justificats, y lo més

escrigué en una época més acostada al fét aferma innocents (1). A aytal observació és d'afegir la de Bossuet (a qui no convenia recordar falliments de la història francesa con escrivia son *Discurs sobre la Historia de la Instrucció del Daufí*) se constreny a dir que *Felip ressentiment contra los Templers*, y noresmenys que *fóren acusats* de diferents crims, menys d'espressar qu guéssen comesos, no essent açò poch en aquell tèm de que assegura que los Templers confessaren en lo emperò negaren en lo patíbol, asserció qui va conf quan espréssa una singular relació eczistent en los arxíus (2)—séns dupte lo tramès dés de París a s d'En Jaume (3),—ón s'hi recompta que lo gran Jaume de Molay* negà en lo patíbol, revelant que abans lo féu declarar fóu lo torment ab lo qual des cruelment les seues carns, que manifestà, esquexant ment la seua túnica, atenellades y plenes de nafres c rajava encare la sanch.

Defensem los Templers en general, car si innoce pogut ésser considerats los de França per lo bon ser mens doctes e imparcials y per la crítica moderna, a motiu poden ésser admesos com a inculpables los contra los quals no hi havia ni lo ressentiment del rei ni la opinió pública aparellada d'un vùlgus fanàtic los de França pot un hom cercar la causa de la incu del càstich en lo ressentiment indicat per Bossuet, dría molt ben pervenir de la apatía que demostrassen soldats religiosos, en quan al servey militar, la ho sagonoses lluytes entre Felip y lo papa Bonifaci—y a opinió exclusivament nostra;—emperó en totes le

(1) Lo Zurita observa ja que S. Antonin y altres autors afermar que Templaris éren estat mala y falsament acusats.

(2) *Arxiu de la Coróna d'Aragó* Cartes Reyals de la è Jaume II.

(3) Consten aquesta instancia d'En Jaume y los altres documents citats en les primeres planes del nomenat procés contra los Templers, organització antiga del Real Arxiu portava solament lo titol *De nob plariorum*.

terres, la malvolença de França contra los seus d'escusa, oferint oportuna avinensa per anorretots, inclusos los francesos, hi havia de fét un no podia legalment alegar-se, atesa la legislació d'aquell témps per corregir un mal que prover plers, sèns que, malgrat aquell, poguessen nom culpables. Una comunitat qui vivia sòts les au del claustre, sèns caldre recompensar serveys p seus individus, qui estava disciplinada estrict tant vivia allunyada del bullici de la societat, c la ambició individual respècte a açò que no éra un còs de religiosos qui éren alhora soldats y titut los primers en preferir-se als reys per an enemichs de la Fè, en les grans conquèstes, alt grans senyors feudals o richs-homens, també ternar naturalment ab aquests en la participaci tatges que les conquèstes oferien en lo gaud propietats y terres que éren donades a uns y recompensa dels llurs serveys; y com al fer ac sicions los Templers les rebien sèns mímva ni d algun y senceres les conservaven en la possessa havia-ls calgut manllevar per anar a la guerra nobles feyen, ni, tal com aquests, calia-ls pagar per ésser ells-metéixs los soldats de llurs ost servey militar per un deute religiós, de manera téxa comunitat qui batallava éra la qui adquirí lluny de disminuir llurs cabals, entant que pas s'emprenien noves conquèstes, no solament se intactes, ans bé millorassen y augmentassen essent los llurs senyors veritables depositaris c sitives riqueses, que més d'una vegada servi curar respir als feudals o a particulars constre interessos y adhuc als metéixs reys, los qui, cabals que-ls Templers los hi proporcionassen, de cedir-los aximetéix, com és de creure, bé vilegis (1) y altres benifets de què abans ga

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, pergami 138 y 193 d'l

podien dispondre per efecte de poder y

aplica lo gran agombolament de riqueses als Templers en la època de llur extinció a la veu de que, a durar més temps l'Orde a absorbir de tot en tot les nacions. Riqueses prou que encendrien la enveja dels altres o no, qui anaren aparexent y qui reponderancia en la societat d'aquells seprivades d'adquirir ab la facilitat que arrelat de segles, y oferint totes les feries per los qui ab éll tractaven: de on per l'orgull y la altivesa en la llur manera generalment s'atribueix als cavallers del orde y abrivada sostenien plèts per significat dret axí ab lo Rey com ab los senyors particulars (1), y essent axò, la gran riquesa (que sèmpre és la riquesa fitó dels homes) que es suficient y sement fecunda de ressentiments personals, de gelosies, malvolences y avorricions, bé podèm concloure, al cap-devall, que eczistia una causa manifesta qui reclamava, forçosament, la extinció del referit orde, car convenia la seua desaparició als reys, a les comunitats y als poderosos feudals. Emperò ¿què podia atemptar un govern contra los possessors de les riqueses con la llur adquisició éra estada legal, y la llur conservació y augment depenjava del comportament que aquells gordaren? No-res, y per tal, ab tot que regoneguéssen los reys que los Templers dels llurs respectius dominis no podien ésser compresos en les inculpacions que hom aplicava als de França, calia tolerar interiorment que per lo motiu pretestat per la extinció d'aquests, s'estingirien tot d'una los restants, majorment instant-ne un rey axí poderós com lo de França, y semblant instancia venia corroborada per los manaments del sobirà Pontífex.

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, pergami 138 y 134 d'En Jaume II.

x lo llegidor la situació d'En Jaume
 , al témps del rompiment d'aquest
 per tant pot calcular la nova y com
 : trobava are com are lo nostre mo
 zat y desheretat per aquell papa, tóst
 rat la mort ab los insults de Nogaret,
 s y dels soldats francesos qui segu
 via tingut l'habilitat d'aparellar lo ca
 rança se sobreposas a Roma, y acor
 ent que lo darrer papa elet fós francè
 as la cadira pontificia de Roma a E
 sí sol la grandíssima valença del mon
 Templers. Perçò degué palanquejar E
 tres de Felip y del prehicador Brugue
 ventura conexia que més o menys ta
 ora que li ho intimas lo pare sant, ni s
 desigs del rey vehí, ni encare, rebu
 ntífech, gosà gitar mà en los Temp
 le nou Climent çò que havia manat fe
 ça *ad requisitionem inquisitoris heretice* ;
 e altretant en lo seu reyalme (10 de l
 e, any tercer del pontificat), negant-s
 y, segóns resulta d'una altra contesta
 es nones de Janer), ón li diu *quod supe*
c etiam noveras expedire contra frat
mec super illis providentiam dedis apos
criberet veritatem.

i dupte que les ordinacions se reiterar
 es circumstancies decidiria al nostr
 icarregà fra Joan de Lotgeri, aximetéi
 ors, inquisidor general d'aquests re
 Seu Apostòlica per que procehis co
 as com no-ls mancassen als Templ
 altres terres, y coneguessen la disposi
 prehicadors a procehir contra élls, si
 ça, ab lo témps que transcorregué du
 a d'En Jaume y lo Papa y lo rey Feli

ménstre que durà lo duple e indecisió del nostre rey, deliberaren los persecutats no cedir tan fàcilment a les fantasies e injusticia dels llurs perseguidors, y a aquest efécte començaren a prevenir-se per fer resistencia, si convingués, als qui tractassen d'apresonarlos. Açò donaria bé prou motiu per que, considerant-los com a rebetles, pogués donar lo Rey una ordinació, que espedí a 3 de Desémbre, manant que tots los Templers fóssen pressos y llurs béns segrestats, al metéix témps que l'Inquisidor general publicà los seus edictes manant als concellers dels pobles ón hi havia convents de Templers per que no donassen favor ni ajuda als comanadors y cavallers d'aquell orde, y discernó ensémps (afig lo Zurita) les seues lletres citatories, per les quals los ordonava comparèxer a Valencia al monestir dels frares prehicadors— ¡sémpre Prehicadors!—dins de certs térmens, per que respongúessen còm sentien de la Fé Catòlica.

Poch los importaven semblants resolucions per los qui tenien la de defensar-se; car, óltra aquells qui estaven en diferents punts de la Corón a d'Aragó, particularment a Catalunya, estaven encastellats y en defensa tots los de les vegueries d'Osona, Bagà, Vich, Berga y Ripoll. En tal conflicte, convocà lo Rey per lo díe de la Epifanía a Valencia tots los prelats dels seus reyalmes, per que ensémps ab l'Inquisidor general y altres persones religioses y de grans lletres deliberaren açò que éra més convinent: y a conseqüencia d'açò que anaven fent a França y de les conquèstes y confessions que, deyen, ne resultaven, lo Papa, dexà los inquisidors y ordinaris lliures per que inquirissen, y les condemnes que-s fèssen, baldament fóssen contra individus singulars, com aximetéix contra tot l'Orde, les fèssen en Concilis provincials.

Entretant que açò feyen s'enviaren forces per acometre los castells ón los Templers se defensaven, essent-se retut lo de Puig-reig en la vegueria d'Osona, llà ón estaven En Galceran de Biure, lloch-tinent en aquella comanda per En Bertran de Biure, y molts cavallers; emperò sostenint-se ab vertinacia heroyca tots los restants, de tal manéra que, mal-

grat havèr-se destacat moltos
los castells, hi hagué punts
mesos, durant los quals no
testar, per quants mijans ti
infamia que contra élls com
crivint al Rey, ja recorrent
timoni de llur depurada fè
de les més glorioses proho
sacrificis que fins en aquell
la religió, y que no-ls calgu
pació que-ls aplicaven de ic
observadors pràctichs de la
qual, com a mostra y per s
als nostres llegidors alguns
ten per sí sols a provar que
víctimes, veure-s sullades a
degradants encare per l'ho

No sabèm si les protest
plers y segurament dels d'
venjança del rey francès ab
crúpol en la consciencia de
vers lo mes d'Agost, dispo
missions mistes per esbrina
mant, los qui, repetia, deví
vincia per Concili metrop
neral, resoldrien si calia r
aytal fi, pochs dies passats
s'ajornà tot l'Orde per que
gués en la ciutat de Viena,
Concili general, dés lo die
a dos anys, y que fós sente
que feya a provehir:

Encare que per los frag
dedubir algunes dates qui
saven los Templers de Cat
ció de la llur defensa dedu
nova del Zurita, lo qui p

Corón a d'Aragó, vé a indicar que los dos grans centres de part deçà fóren Monçó, en defensa del qual estavn lo català Fra Bartomeu de Bellvis, y Miravet, tocant a s'éren recollits molts cavallers, per ésser castell inexpugnable, llà ón estava fra Bartomeu de Saí era comanador d'aquella Comanda; y puix Monçó qual s'éren tramescs grans forces, ab tota mequin tre que hi havia a Çaragoça y Osca, no-s començà fins al divendres, día 17 de Maig del altre any, y dificultat podèm calcular aprofitadament la qu ría lo castell de Miravet tant anomenat, en lo a acollits los Templers d'altres indrets, y axime defensa seria llarga y de no menys durada que la Cantavieja fòu també un altre centre per l'estil de bam de nomenar, y per més que no pertanya a lo mencionam per veure que estaven davant la ll ab molts cavallers, dos personatges de cognom éren En Ramon d'Anglès, y En Ramon de Gallir Comanadors, y (segóns afirmació del Zurita) principals d'aquell Orde.

A fur y mesura que anaren sotsmetent-se, ocu tés les llurs fortalezes y rëndes, que restaren seg podèr dels oficials reials, y les persónes fóren des en diversos llochs y castells, cometent tantos ment de les causes y processos que anaven sòt bisbe de Valencia, qui éra canceller del Rey; en tuació dexam als uns y als altres, a criminals y a veure al seu degut témps lo resultat dels proce anaven-se instruint. y la reexida del misteriós ac que inicià lo rey de França, sòts pretést de salvar y que deguéren pagar tant y tants innocents qui nien que veure ab aquell monarca, al qual jamé ren fer ni favors ni gréuges.

Complint are la nostra promesa, en obsequi llegidors, transcriurèm ací les mostres dels fragi cats, tant per donar a conèxer la inculpabilitat plers de Catalunya, com per fer aytal a interes.

profitoses a la Historia general, con s'hi tractarà de
ció del orde del Tèmple, subject sumament im-
les serioses y trascendentals cogitacions que despe-

Axí s'espréssa En R. Ça-guardia, comanador
dèu y lloch-tinent del Maestre del Tèmple a Aragó
nya, en una carta dreçada a En Jaume, datada al c

rendres après de la fésta de San
is, senyor, foragitau del vostre co
o havèm jamés errat contra vós r
parla ni en ningun altre: y per tal,
posta y rahonar ab vos, a satisfacci
res del Tèmple, y en contra d'aqu
altres injustament imputats, ocasi
ran pecat. Y hé sap Déu que-m d
ey de França, y per lo mal que-n
quants viuen en la fè catòlica, que
que a Nós y als demás frares n

lèm témbre com a un fort desastre
le França siau estats enganyats fins
rviu a Nostre Senyor, justament la
. Déu, qui és poderós per sa mise
. e illumin a vós y a Nós, per que
a veritat d'aquest aveniment, a l
recordar los nostres féts ja passats
rta y clarament los pot veure qu
e y tinga paciència d'escoltar-nos:
emostraríem per justes y veritables
. de la nostra santa régla que-ns
e Roma, y per totes quantes orde
la nostra Religió, qui són axí bo
los millor, que tinga ninguna re
are, noresmenys, amostrar-vos, 'en p
a fórma són féts los frares del T

Altres documents que segueixen relatius a Temp
Arxiu de la Coróna d'Aragó. entre les cartes
e II.

a-les-hores, per tot axò, podríeu veure y conèixer que tot quant s'hi practica és a satisfacció de Nostre Senyor Deu Jesucrist, en profit y pura salvació de les ànimes d'aquells qui entren en la religió del Tèmple, y axí vé fèt, dit y complit, y són-ne testimoni y exemple tants nobles y tants homens savis qui són estats frares del Tèmple, y qui ja, la hora de fer-se frares, havien viscut en lo segle sexanta o vuytanta anys. Donchs no és de creura, ni hi hà en cor humà, ni cal pensar, que si tals malediccions se féssen, en ningun tèmps s'hi haguéren ficades, ni consentirien en res que fós error ni perdició de la ànima llur, car tóts s'hi meten solament per que aquesta sia salva y en servey de Déu.

»Donchs si-us plahia, Senyor, consentir en donar-nos seguretat per venir a la vostra presencia, axicom per anar y tornar segurament, aytals coses vos demostrariem en veritat, que-us podríeu desexir d'aquests afers a la vostra honor, ab gran mèrit per la vostra ànima y a gran profit vostre, de Nós y de tots los del nostre reyalme.»

Del metéix castèll de Miravet estant, lo dimécres après de la fésta de Sant-Joan Baptista, En Ramon de Canet escrivía una altra carta ón manifestava havèr allà parlat ab En R. Ça-Guardia y los demés frares sobre lo salconduyt que aquest solicitava, manifestant la gran confiança que aquest tenia a En Jaume, més que en ningun altre home del món, y termenava ab aquest paragraf: «Emperò lo pensament dels frares de Miravet és que no consentirien que ell se llunyass del seu costat, sèns donar-li vós seguretat y guiatge que ja-us té demanats, no obstant lo manament que hi hà en la lletra del senyor Papa per que empresoneu los frares del Tèmple.... Molt desijaria lo dit senyor la assentada, car coses hi havia de tractar y fer ab vós qui serien a honor y profit de vós y de tota la Cristianitat.»

Datada a igual punt lo díe de la Concepció, lo metéix En R. Ça-Guardia trametia una altra lletra a En Jaume, ón après de plànyer-se de que haguéssen empresonats lo Mestre y altres frares, deya-li entre altres coses:... «Si aquest aenament que s'és fèt per lo senyor rey de França contra

los frares del T  mple vol  n vos seguir, deuri  u at  n que nosaltres no som de la met  xa condició d'aquell nosaltres som los vostres naturals, y aquells són de div nacions, llengues y terres, que conqueriren lo dit rey predecessors ab favor y ajuda de la Esglesia, y a  o qu t  nen en llur pahis no poden dir que ho hagen adquir conqu  sta s  bre los enemichs de la F  , si solament qu donacions y d  xes f  tes als frares del T  mple, y comp millores que ells han fetes; méntre que los nostres frar los vostres predecessors ensémps, vessant llur sanch rint en combatiment contra los enemichs de la F  , y pr de les altres terres y provincies ço que-n podien p  ndr ajudat a conquerir y a sostenir y defendre la terra cont enemichs de la F  , com ne són, senyor, testimonis lo tres antecessors ab llurs privilegis y franqueses que tres hav  m obtinguts; de   n ne perv   que en les me libertats diguen que dónen tals gracies, a salvació de ànimes, y en remissió dels llurs pecats, a nosaltres qu batalladors, defensors y mur contra los enemichs de la Jesucrist.

»Encare m  s, senyor: tota la gent dels vostres rey o la major part bé sap, que con los sarrahins vénen con vostre r  gne, los frares del T  mple són los primers qu c  rren en defensió del vostre r  gne y de la F   de N Senyor, y no f   gayre t  mps que lo darrer Maestre morí entr   en terres del rey de Granada, ab pocs frar poques company  es, y venc  ren les gents del rey de C da, y v  n combatre cast  l  s, y talaren la terra y s'alber ll     n volgu  ren, venint a  o a gran honor vostra y a vostres gents.

»Y encare m  s, senyor: fra P. de Mont-cada, qu Maestre d'Aragó, f  u pr  s en la vall d'Albayda, y tot frares qui ab   ll anaven f  ren morts o presoners a serv D  u y en defensa de la F   y del vostre reyalme.

»Noresmenys, senyor: los frares de part deçà la mar contraposició a   ltra la mar), sien del T  mple, del Ho o de qual-se-vulla altra religió que hajam obit nomen

fan tan grans almoynes com los frares de la vostra car, en témps de fra Bernat de Mont-oliu, comanad a Monçó, atenyia lo nómbre dels socorreguts a ci milia persónes, y en les altres cases ón tenim frares: hom fa la almoyna que pot: y a Miravet, ja que no concórrer tants cristians, hom fa la almoyna tant a com a sarrahins, a satisfacció de Déu, y com a bon a les dites gents; y Nós, al Masdén, la donam quistantes gents com venir hi vullen....

»Més, senyor; tingau present la lleyaltat y conque ham servit los frares del Témple als vostres preper què, jatsia tots los homens del món nos féssos vos nos deurien sostenir, car la hora que lo rey cvingué a aquesta terra per conquerir-la, Frá Bere Sant-Just, qui éra Maestre, y los restants frares del de la batllia d'Aragó, no-s separaren del senyor rey con la gent de Barcelona y los del pahis fugien y per perduts, ehtant que los dits frares gordaven pr disposts los seus castells y forts, ab voluntat de m senyor Rey o de salvar-li lo reyalme, defensant complint axí un devèr de naturalesa; per què, senblaria ésser lo més just que vós deguéssau lliurar Maestre y los demás frares qui estan presos....

»Per tot axò, clamam de vós mercè, per que bondat, noblesa, sabèr y devoció dega-ns ajudar fent que la nostra veritat sia ohida ans de procel nosaltres, car axí Nós, com tots los altres frares c senyoriu aparellats estam a tota prova y en quèsta puga fer-nos, ja sia en podèr de prelats, com de rich y altres gents de la vostra terra, ab tal que sien c fè...»

A aytal lletra respongué En Jaume, de la ma ambigua y brément, ab un altra datada a Algeci (dupte Alcira) la diada de Santa-Llucia: car regor molt curtes espressions los serveys dels Templers antecessors, fineix dihent que al procehir contra é

que tot princep catòlech deu fer, e quant a çò que d'aq. seguirà veritat e justícia.

A aquestes cartes és d'ajustar-ne com a com altra del veguer de Tortosa, En Bernat Sespu, sabèr al Rey que, lo día de Santa-Magdalena, dels Templers qui estaven en podèr d'En G. de i a quiscun *bons grillons*, manant que tots estigués metèxa casa y que les finestres fóssen *ab bones tanquen ab clau*.

Altres dels afers qui ocuparen la atenció d'En ranc l'any referit de 1308, fôu la concordia establida y lo rey de Castèlla don Ferran per anar con Granada. D'ençà del darrer tractat en què s'era de bon o mal grat, los prínceps castellans desconfien en don Ferran y sa mare y los infants de la Cerda, compromís heretat que tenia ab aquests lo rey havia desaparegut del tot la esperança que nona política dels nostres reys, la aparença de protegir a un pretendent, ab què jogaven, si axí podém a temps del rey En Pére. Recobrat axí com axí que perdut havia, no feya gayre, lo fill del rey d'essent indubtable lo molt gran podèr y autoritat de França tenia gonyada, y d'ençà que Climent cadira pontificia, naturalment En Jaume, puix n'operar béns ni mals de part del rey de França, a temps, valia més que obras d'acort ab lo rey de que abdós menaçava un enemich comú, lo rey tant per tenir en pau lo territori, axicom convia complicar en qual-se-vol trastorn que sobrevingués assenyalar tal vegada algun plan de conquesta resultas benifet comú a les dues nacionalitats com devia-ho ésser sèmpre que tractassen de reconar més y més en los llurs últims reduyts merçagues d'aquells dominadors estranys qui estaven a ésser foragitats del tot, més o menys tart, de del sol hispànich.

Ab aquesta tan noble idea, tractaren abdós

Jaume de Valencia a Calatayú, a la car devien veure-s al monestir de a Monreal per assentar mes ferma- uerta ordenaren ab ilós reys alguns en conseqüència del tractat anterior, tichs de dues nacions hom procura, a sémpe vincles qui sien tan fermes o es y juraments, fôu allà tractat al me- matrimoni entre l'infant En Jaume, primogènit del nostre rey, ab la infanta Na Lionor, filla del rey de Castélla, ab condició que hi tingués una part lo rey En Jaume a la conquêta de Granada emprendora, fent tot d'un colp guerra contra lo rey de Granada y contra lo rey del Marroch.

No arribà a cap aquest matrimoni, car si bé sôts-signa- ren les capitulacions lo día 1.^{er} de Desémbre, als 22 de Desémbre del 1319 (1) (séns dupte abans que la nuvia fôss d'edat nubil) renuncià lo dit primogènit los seus drets a la successió y los avantatges que reportar-li pogués lo ma- trimoni ab la infanta castellana (que després fôu aplicada al seu germà, lo rey En Alfons) y obehint a la inconce- bible modoria que regnava llavors de fer-se frares los pri- mogènits dels reys, conforme havèm provat per distincts exemples, entrà ab aprobació del Rey son pare, a la reli- gió de Sant-Joan de Jerusalèm, y morí profés a Tarragona, per los volts del any 1333, havènt estat sepelit a la església catedral de la dita Metròpoli (2). Emperò ja que-s prevegés o no semblant fí per part d'En Jaume en quant tocava el ma- trimoni del seu fill, lo vincle o llaç d'unió entre los dos mo- narques duraria aparentment més témps d'aquell que con- venia per dur a cap les projectades conquêstes, y axí ple- gats En Ferran y En Jaume tractaren en gros del afer, donant-se paraula, après d'acomiadats, d'ordenar per via de embaxadors les condicions que, inseguint lo têt del Zurita,

(1) *Arxiu de la Corôna d'Aragó*, pergami 2599 y 2600 d'En Jaume II.

(2) *Arxiu de la Corôna d'Aragó*, pergami 3753, 3754 y 3755.

fóren del tenor següent: «Que atès, que lo rey d'les vistes de Monreal havia ofert que, ab los seus y gents, y ab son podèr, faria guerra per terra contra lo rey de Granada y contra son reyalme, la conquèsta de Castèlla.... lo rey don Ferran, en dels seus successors, feya donació al rey En Jaume descendents, del règne d'Almeria en comptes de part de la conquesta del règne de Granada. Posat règne d'Almeria no fós de tanta valua com la sise la conquesta del règne de Granada, éra tingut equivalencia en altres llocs que-s gonyassen, mé la ciutat d'Almeria, juhi e determinació del arq Toledo y del bisbe de Valencia; y si valgués aquellà part que li donaven de la conquesta, hav xar al rey de Castèlla, a coneximent d'aquells Pr ren aquests los articles principals de la concordi ressavà al nostre rey, avenint-se abdós monarques principi a la empresa per la diada de Sant-Joan d Juny següent.

Al entrant del Janer següent se trobava ja lo ragoça, dèu de ón trameté novament los seus en als reys Carles y Frederich, qui continuaven di llurs pretensions, per rahó dels castells de Calat títol que usava lo segón y per causa de la eczi tribut al de Túniç, sóbre què s'abrogà En Jaume de dirimir o compondre com a jutge, segóns que tentà, si bé n'ignoram lo resultat, podènt tan s lo Znrita, que, no gayre après d'havèr assajat aque concordia En Jaume als 5 de Maig, çò és, ja ent any de Incarnació 1309, morí a Nàpols lo rey Carl succehí lo seu tercer fill Robert, conegut fins ac de Calabria; car lo veritable primogènit Carles M succehit a Ongria, y lo segón, en qui requeya dret de primogenitura, éra caygut també en la ficar-se en religió, y après d'ésser frare Menor ja de bisbe de Tolosa. Aquest y altres afers po tretenir En Jaume a Çaragoça; mas resolt a er

expedició marítima contra lo Granadí, sèns que discorre tot lo Janer, se-n vingué a Barcelona per aparellar la : da, y havènt poch abans tramès los seus embaxador fóren En Pons bisbe de Lleyda y En Bernat de Fonoll Papa ab l'idea de que-l favorejas ab gracies apostòliques ab la excusa d'aconseguir la dispensa de consaguinitat i matrimoni que s'éra tractat ab la filla del Castellà, ate l'objecte d'una y altra pretensió, y en conseqüència i ren-se a cap, a corre-cuyta, los preparatoris, ab la que al díe convingut no mancas sinó fer-se a la vela.

En aquest entremig, y arribant pot-ser a ohida dels ressats en la empresa de Sardenya, la preferencia que nava llavors En Jaume a la que intentava contra Alme Granada, fôu con van fer-se per part de les senyories de rença y Luca les ofertes pecuniaries de què abans parl y anaren y vinguéren embaxadors, de Barcelona a l nyories indicades y a Pisa y a altres llochs y d'aques ratges a Barcelona, entretenint-se mútuament ab prom ces y afalachs diplomàtics que res no resolguéren aquella hora: donchs, puix no li feya res a En Jaume t en aquesta empresa, y posava tot son volèr en lo co ment de la altra, tan bé s'aparellà per aquella, que res mancà al témps assenyalat, axí en quant tocava a f com als altres aparells militars y marítims.

Al convenir-se En Jaume ab don Ferran de Castella contra lo rey de Granada, li passà pèl cap una doble jo que li serví de profit, sèns mancar perçò a la cosa co guda ab lo castellà: lo granadí possehia Ceuta, y havén cehit, en lo régne del Marroch, Aborrave (ja veurèm qu al seu germà Bocenet, qui morí entant que al mes de sèmbre anterior estaven tractant les condicions del co ab don Ferran, envià En Jaume un emissari seu al no del Marroch, convidant-lo ab sa amistat contra la de Gra al qual tots juncts podien llevar la ciutat africana, resta aquell cas tot allò moble, la hora de saquejar Ceuta, pe nostres, y lo lloch y les persónes per Aborrave, lo q cambi pagaria a En Jaume no menys de dos mil dóbles quiscuna galéra que hi trametés, per quatre mesos, y c

nent sou a mil cavallers, m'entre que duras la empre
havèr prèa Ceuta. Ab aytal colp, gonyava diner per
les despeses de la armada principal, contrariava al
prenent-li una ciutat important, y feya aliança ab l'
quí, que no dexaria de procurar-li algun benifet tén
nir. Al espatxar, donchs, la armada principal qui
ajudar Castélla, s'ens mancar-hi res de quant s'éra
ordenà-s semblantment, y deslligada d'aquesta, una
mada, o millor diríem flota composta d'algunes ga

comonament a En Jazpert, ves
, volant abrivadament a Africa,
esforç s'apoderà per combat de Ceu
assetjada los nostres per mar y lo
avènt-se a continuació complit febr
e abdues potencies: fôu açò a les
o sia no gayres jórns après d'hav
la armada principal, axicom ana

aquesta escollits cavallers de tots aq
nesos, com va'encians y mallorqu
ls nomena lo Zurita llargament,
mallorca trameté l'infant En Ferran
la del Rosselló y dels seus Esta
dels més valerosos y assenyalats
los seus témps.» Y los principals
illèm y En Ot de Mont-cada, En

en un capítol que En Castéll-nou fortificá Ce
n Bernat de Seguí, cosa que provaria alguna
domini y en un altre capítol al tractar de les
u de Gibraltar, assegura que En Castéll-nou
tant que calla fer-los-hi de la terça part de
ey d'Aragó, al reyalme del Marroch y del mo
la reexida final, y no podèm calcular-ho atès
com no sia que ans d'acabar aquesta s'hagu
percibint tot quant acreditava. D'és d'Almerí
re li escrivia que percebís del de Marroch,
o prestas, car temia que les galères deurién

a d'Aragó, registre 344, foli 27.

Cruilles, En Guillèm d'Ar
 En Berenguer de Puig-mol
 Berenguer de Portellà, En Pons de Rajadell, En Pe
 Sant-Vicenç, En Bernat Després, En Père de Quer
 Acart de Mur, En Dalmau de Castéll-nou, En Asbert
 diona «y molts altres barons (hi afig lo Zurita tot p
 dels nostres) y cavallers prou assenyalats, y de molt
 experiencia en la guerra.»

Ignoram totalment lo nómbre de vaxells de què co
 la nostra armada, no parlant-ne ni lo Muntaner, que
 qui dóna les cabdals notícies d'aquesta campanya, ni
 nica del rey don Ferran, de ón n'han prè les més m
 ces los autors posteriors, y, verament, no podènt-se p
 dupte semblants escrits, ab los quals concorden en
 part les apuntacions dels alarbs, aquells han bastat p
 no duptassem del enviu de la nostra armada, ni de
 succès en general, com nos passaria si per dissort arr
 fiar-nos del Capmany—y açò prova que les autoritats
 riques no fan a respectar sèmpre a ulls-cluchs,—car ta
 tingit historiador e investigador calla de tot-en-tot la
 panya contra Almeria, y per consegüent la formació
 mada, que confón ab la flota que comanava lo Casté
 de qui diu que partí de Barcelona ab destinació a ok
 l'estret de Gibraltar en valiment de les armes del de
 lla, y que aquestes forces navals de Catalunya van
 Ceuta.

Semblents errors y omissions romanen esbargid
 açò que anirèm explicant, y per més que ún ignor lo n
 de les nostres galères no podèm negar la tramesa
 a qual no podien sostenir los nostres, f
 ina campanya axí duradora com fòu la
 d'açò, consten bé los noms de molts c
 m de terra; y entre los primers prou es
 irrech d'almirall En Bernat de Sarrià, y
 n Aymerich de Beluchi (pot-ser sicili
 rimon y En Bernat Marquet. Anèm are s
 l'estol que anà aplegant lo nostre Jau

abocar-se a la guerra, y vejam què esdevingué fi aquest complit çò que promès havia al rey de Ca

Féu-se la embarcada de la comitiva Reyal a la ciutat de Valencia als 18 del mes de Juliol, vela d'allí envers lo port del cap d'Aljup, ón dev se la armada. Segóns lo plan combinat per abdós d'anar En Jaume sóbre Almería y lo Castellà sólt d'Alhadía (en arabiá la illa verda), coneguda ar Castélla per *la vella Gibraltar*, y al present per Al tant a Aljupja ordenats estol y armada, per a mar y per terra, va rebre un avis En Jaume d Cartagena, fent-li a sabèr que los maures havien castéll de Sant-Pére, tocant a Lorca, y no podènt-lo rey de Castélla, sóts pena de desbaratar lo pla féu aenantar lo nostre rey una part del seu estol, fer entrada en los dominis granadins com axí fón acost de la avant-guarda, qui partí un diumenge i arribant a Lorca lo dimecres següent, los mantres setge y s'internaren. Tras aquesta remesa, partí terra, lo rey En Jaume, portant ab sí la seua Blanca, a la qual feyen d'acompanyament En Roca-bertí, arquebisbe de Tarragona, los bisbes y Valencia, aquest canceller del Rey, y altres pr

Aplegá lo nostre estol sóbre Almería lo diada de la Assumpció de la Mare-de-Deu, mèntr de Castélla estava ja sóbre Algecires des lo 27 d devingué en açó un d'aquells contra-témps qui é qüents llavors en la familia reyal de Castélla: Joan, fill del infant don Manuel, cuydà desamp seues forces o no ajudar al seu rey don Ferran y En Jaume usar tot lo seu valiment, espatxan lletres, per esquivar lo conflicte que de fét me combinades y mesurades les forces d'abdós es nostre se-n desprenía una part per ajudar al fallar tot lo plan. Tal cosa prevehent o tement En Jaume, havia ja tramés per endavant al es braltar deu galéres y cinch fustes armades, al c

Beluchi, Marimon y Marquet (y no del Casagué lo Capmany), y més lo romanent de mirall no volgué llunyar-se de les costes to- que éra llà ón feyen fretura. Allogat lo ant la ciutat, se marca lo setge, s'alçaren a costum en aquells témps per totes terres los enginys y trabuchs de batre, se cons- fusta, y s'encomençaren a obrir algunes yer axí per sengles vies los numerosos de- lo circuit de la ciutat.

ay de Granada que éra combatuda Almería rra, tractà d'anar en son adjutori, y axí ho sa cavallería fins a tres lleugues del nostre que veu com s'atansava, posà la seua gent matinada, vigilia de Sant-Bartoméu, isqué an decidit per acometre, que adhuc s'allogá i, segóns escriu lo Muntaner, y al veure-l los lèm d'Anglesola y En Asbert de Mediona, all, y aferrant de les régnes lo d'En Jaume, t que no passas més avant, car bé hi havia a gents per acometre y que ho farien com-

puament. Aquestes paraules, que reproduí lo Zurita, pre- nent-les del dit Cronista, proven que ja éra exida la davan- tera, y que lo fèt no fôu axicom aquell autor recompta, sinó aquest, qui diu que al acostar-se les forces del de Granada, ordenà que lo senyor infant don Ferran romangués, tocant de la ciutat, ab sa companyía, a un punt nomenat *l'Esperò* (en la fortificació antiga, angle sortint en mig de la cortina o davant una porta), ab la fi de que, si algú exía de la ciutat.

(1) Ja lo Zurita, ab rahó, increpa l'autor de la historia del rey don Ferran qui critica los nostres per çó com feyen barreres dihent en tò de mofa *ni fue costumbre de los castellanos fazer barreras, quando cercaron algunas villas. ante lo ovieron por gran mengua.* Es de veure que vé de la vellura a Espanya haver-hi doctors *in plurimus*, y de no veure-hi més enllà del estret cercle ón un hom viu, per jutjar per éll de tot lo món. Lo metéix feyen barreres los castellans, a hora que convenia, com los alarbs (segóns ho acrediten les armes de Navarra), com los catalans y com los francesos, y axí aytal balandronada no eczistí sinó en a imaginació d'aquell autor.

per acometre als del setge, entant que ells comba los sarrahins, lo senyor infant lo hi empatxas. Per realitzat aquesta temor, com més avant referirém, ésser la gent d'En Jaume la primera qui acom vebent los maures de la ost (que serien los de for zara que-s movia entre les forces del Infant y les de la ciutat, s'aparellaren a acometre, y llavors fe Rey tractá d'empaytar ab la seua gent, y con s constrèts a deturar-lo los dos cavallers.

Tan corprenedora és la descripció d'aquell fèt p taner, que preferim dexar-lo en sa propia fóma, ti la com segueix: «Com lo senyor Rey stavá ja prev tota la ost per acometre la dels sarrahins, isqu Almeria per l'Esperon, e caminant per l'ayga c qui-ls aplegava a les cingles, un fill del rey de Go panyat de quatre-cènts homens a cavall e molta ge alçà-s llavors lo crit de ¡Via fóra! en les tén des Infant, e aquest molt bé arresat ab sa compan tantost ab tota sa cavalleria molt ordenadament.

»Era aquell fill del rey sarrahí famós cavaller, millors que al món fós, e tantost los sarrahins hag sat l'Esperon, l'haguéreu vist anar davant tot-hom zagaya en la mà, e cridant:—*¡Ani be ha Soltan!*—sé isquéren altres paraules de sa bóca—Què-s diu? llavors lo senyor Infant.—Çò que ell diu senyo guéren los truximans que li estaven prop, es com de rey.—Si ell és fill de rey, çó dix llavors lo seny fill de rey anch yo som.—E brocant contra lo sa no li s'acostas, dexà ja morts sis cavallers de sa j entro que hagué rompuda la llança: gità après má e obrint-se pas per tot-arreu, no se-n llexá entro q lo qui cridava que éra fill de rey. L'altre que-l vé en sabènt que éra l'Infant, dreçà-s a éll, e doná-li llada, que li feu caure en terra lo quart traser del qui fó molt meravellós), entant que cridava:—*¡Ani be* —mas lo senyor Infant contestà al seu colp ab la s donant-li-n un altre axí fort endret del cap, que

lo caure tantost en terra. Dés d'aquell
s restaren dipergits, storcent la vida no
guèren tornar-se-n vers l'Esperon, que dels
norts, e en aytal fôrma lo senyor infant
impliment al seu propòsit, per quan toca

cronista que aquell jôrn haurien perdut
ur cavalleria, mas lo temor de que acor-
part contra los del setge empatxá que ls
; ab tót, d'aquell die en avant a tal estrem
crístians, que no gosaven fer-los cara; y
; «lo senyor Rey ab tota sa gent, e ab
, se-n tornà a les seues tendes, ón tro-
r infant don Ferran havia executat un fêt
i pogués fer-lo Rotllan metéix si s'hi tro-
olguèren ab gran pompa la fésta del ben-
oméu apòstol (1).

passava a Almeria, començaren a veri-
les temors que de primer havia concebut
sobrat motiu, si un hom fa cabal del estat
kava veure entre los castellans no havènt-
nirall de Castélla ab ses galéres, y séns
d'Algecires més que ab les galéres ca-
ades ab los viç-almiralls al Estret, y ab lo
Castéll-nou, qui tornaria d'Africa, arribà
y don Ferran almirall major seu al nostre
escompte Jaspert de Castéll-nou (2), fa-
les décimes del seus reyalmes que lo
redit per pagar les galéres de Castélla, y

oméu lo die 24, y ab data d'aqueix metéix die, fa a sa-
e a diferents prínceps y personatges castellans y fran-
e la Corona d'Aragó, registre 344, foli 26 y següents.
ué lo traductor espanyol del Romey la ocorrença de
de meravellar car la traducció y la edició feren se a
són en la dita obra les transformacions de cognoms,
udaments en les dates, per tal que devèm no més atri-
oves.

per aytal càrrech facultá En Jaume al dit marin séu, ab lletra datada als primers d'Octubre. •

En aquesta ocasió, segóns apar, va retre-s G haguéra-s sotsmes tantost Algecires, que oblidare los sarrahins de Granada per fer cap a Almería, sensions no haguéssen donat lo llur fruyt, car castellans y diferents nobles desampararen lo re gelosíes y enveges correguéren entre aquells des afegint a aquest desastre lo de morir-se en aquell Diego López de Haro, senyor de Biscaya que é més se regia don Ferran, tement aquest que-l ja seues gents per ésser molt cruu l'hivern, delibe setge d'Algecires, tant més quant lo rey de Gran donar en cambi, si se-n anava, algunes poblacio certifica En Conde (vol. III, pl. 91), ab semblant. «Proposaven-li que si llevava lo setge d'Algeci la guerra, li donaria les fortalezes de Quadros Quessada y Balmar, y noresmenys fins a 5.000 d Acceptà lo rey de Castélla, y donades ferman dues parts, lo rey de Castélla, llevà lo setge d' los muçlims respiraren de llur perllongada angóx

Tot açó, dónan-s a enténdre que vingué a es cor del hivern, vers lo mes de Desémbre, y ab tot transcorregut y la cruesa de la estació, no hávia En Jaume lo setge d'Almería, tocant-li sobreports continua de les osts granadines, qui feyen mil, es que no s'apoderas d'Almería, com axí ho haguéra sobrant-li com li sobraven queviures. Durant los c que hi romanguéren los nostres prohomens, tre comú benifét de les dues nacions espanyoles, no fortes batalles y difícils escaramuces: al 15 d'Oct pareguéren tres mil genets, y al exir-los al e Jaume ab gent de cavallería y de peu, avallaren c fins a coranta mil sarrahins, tenints en cor d'apo les bastides y metre socórs dins la ciutat. Mas de van-los empènyer los nostres, que, donant-se per sarrahins, fugiren montanya amunt, dexant en lo

de dos mil morts y presoners en gran nòmbre, seguint-los en la llur fuyta los nostres fins a tres lleugues més enllà. En la metéxa ocasió, valènt-se d'una estratagema la cavalleria moresca, car figurà que-s despargia, féu algun damnatge, al un cap de la prada, contra una partida qui conduhía queviures al Rey. Als 18 del metéix mes d'Octubre, tornaren de nou los genets ab alguns pehons; y ab tót que los nostres escamucejaren, matant diferents cavallers granadins, per conèixer lo Rey que tota la volença dels maures éra distraure del setge los assetjants, donà les més severes ordens per que no se-n ilunyassen, aconseguint fer prevaldre la disciplina militar d'una manéra que té pochs exemples en aquella centuria; car regonexia los perills a què s'arriscaven los homens del seu estol desbandats, y l'avantatge que-n traurien tantost aplicant-se ab constancia a estrènyer los assetjats, los qui, sèns remey, haurien de sotsmetre-s a la fi (1). Axí, que oferia un singular contrast lo camp del rey d'Aragó, ón s'hi feyen enquestes y s'hi castigava als qui faltaven, ab lo del rey de Castélla, ón los infants reys y certs nobles faltaven al llur senyor, donant mal exemple als lleyals qui, en servey de aquest, se sacrificaven en bé de la patria.

Emperò los aveniments d'Algecires havien de produhir fatals resultats al campameut d'Almeria: lo rey de Granada, qui ho conexia, tracta de fer-se benvoler del rey d'Aragó, estalviant-se axí desastres inútils per abdues les parts, y a aytal fi trameté al Rey un cavaller moresch, molt principal, nomenat Mohasip, ab una trentena de cavall, lo qui féu sabedor En Jaume de çò que passava, oferint-li si llevava lo setge posar en libertat tots los captius del seu reyalme; y En Jaume acceptà lo tracte, encare que persistí tota-via en lo setge, fins al 26 de Janer següent, havènt encarregat lo comandament per la conducció del estol a la tornada a un cavaller català, En Guillèm de Mont-cada, y a un altre d'ara-

(1) Noresmenys dels fets que refereix lo Zurita sobre disciplina, troben-se ersos documents qui proven la vigilancia d'En Jaume per esquivar que los ogavars se llunyassen del estol ab l'obgecte de fer cavalcades per llur compte, fer solien. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 345, foli 204.

gonès, don Joan Ximèneç d'Urrea, lo qui morí per al tornar y fôu soterrat al monestir de frares prehic Calatayú: y passà lo Rey, après d'alçat lo setge, d'a Alacant, ón deturà-s fins al 10 de Febrer, essent e fi a Valencia lo 18 del propri mes. Si bé lo Muntan mena lo cavaller moresch tramès per lo granadí, re tes les menuderíes y resultats de sa visita, essent n resser lo llenguatge que en aquest cas usa, valèr d'ésser traslladades les seues paraules, qui són co xen;

«Tantost com lo senyor Rey hac ohit lo missat los del seu concell, e-ls manifestà tot quaut lo re nada li trametia a dir, prenent lo deliber definitiu d se-n a la seua terra principalment per tres rahons: ra, per çò com l'hivern venia-ls demunt; la segó gran deslleyaltat dels castellans envers éll; e la t los captius crestians que lo de Granada li retornav éra pus estimable, que si hagués conquerides dues Almeria: e acordada aytal resolució, fóren conferr tréves.

»Ab tant, manà embarcar lo senyor Rey tota la tot quant duyen, e los uns per mar, altres per terra nà tot-hom al régne de Valencia. Podèu are conèxe coratge lo senyor rey d'Aragó tractava d'exalçar e car la santa Fè catòlica, con anà sostenir un setge tocava la conquèsta, e tengau per cert que, hague part de sa conquèsta, lo régne de Granada témps l ria de crestians.

»Fét açò, e tornat ja lo senyor rey d'Aragó a lo senyor infant En Ferran se-n tornà al Rosselló, se ab son senyor pare, lo qui tengué gran goig de sóbre-tót per havèr-se axí bé desexit del seu encàr

Per esclarir les causes d'aquests fèts inesperats complerta explicació d'aquest punt, convé, per rà que sia, donar una idea de la Historia musulmana, nent al període que-ns ocupa. Al rey de Granada, signada aliança ab lo rey d'Aragó, havia succeh

anys abans, són primogènit, Mahomet Alamar, céch y taboll, com lo nomena lo Romey per significar quo éra de caràcter arruxat y de curt enteniment; y fôu aquest lo qui, no respectant los tractats del seu pare, féu atacar los possessions que los nostres tenien a Murcia. Les males qualitats del Alamar fóren motiu de goig per los espanyols, qui van preveure al moment los despropòsits que aquest cometia: tot promovent desplahers y ambicions entre los sarrahins. Y axí fôu; car regnant al metéix témps a Màlaga un parent seu nomenat Faraquena, molt espert en l'exercici del govern, acomparant sa propria capacitat ab la mermada del Alamar, fôu lo primer que nq-n féu cabal, ab tot y lo parentiu que hi mijançava; en la metéxa Granada anava formant-se un partit a favor d'un germà del Alamar, nomenat Mahomet Azar; y per fí, a Almería s'éra coronat rey un parent d'aquell del Marroch.

Aquest és lo punt sobreexint d'aquesta aclaració. Per més que digam de bell començament (guiats per lo dictat del Zurita) que mort lo rey del Marroch Boceuet, lo succehí son germà Aborrave, no és altre aquest personatge que lo coronat per rey a Almería a la primeria del nici Mahomet Alamar, essent lo veritable nom del dit intrús Aberraben, lo metéix Aborrave germà (segóns lo Zurita) de Boceuet del Marroch. No obstant les males qualitats del Alamar, son govern ercarmentà al coronat a Almería, de ón li calgué fugir Aberraven, acaçat per les osts granadines: y ab tal envergonyiment, volènt venjar-se del rey de Granada qui possehia Ceuta, proposà a En Jaume lo plan que portà a cap En Castéll-nou ab les galéres catalanes, prometent éll ajudar ab trópes marroquines, com axí ho féu: mas, segóns l'Annalista aragonès, après d'havèr complida aquesta empresa Aberraben y Castéll-nou ensémps, «no passaran gayres dies, que lo rey del Marroch, com a infhel se confederà ab lo rey de Granada, y lo rey d'Aragó duptava d'éll, com d'un enemich, car fallí en tot quant havia promès.»

Lo comportament d'Aberraben, per més que sia consecuencia del seu caràcter traydor, vé explicat encare per un

altre eveniment qui tingué lloch entant que durava la guerra d'Almeria: lo partit qui-s formà a Granada a favor d'Azan, ab son cabdill al cap, desbostà del trònus l'inú Mahomet Alamar, lo qual fôu tancat a Almunyècar y després a Granada: ón li donaren mort. La guerra, sostinguda a Algecires y a Almeria éra contra lo regut, qui mancà als convenis del seu pare ab lo rey de Castella y lo d'Aragó, y divent lo succés iniciar una novetats, és de compendre que l'Azan tingués interès en les antigues amistats d'aquestes potencies ab la que gí; y com per aquestes causes se reçojava lo present rey de Granada tocant a aquells sahebs y walís qui volien coronar-se reys y emancipar-se d'aquell podèr, d'Aberraben procures la amistat del novell rey de Castella ab qui estaria ja abans convingut mentre que ocullava la cayguda d'aquell qui no servia per regnar.

No-n tenim prou, ab tót, d'açó per que dexèm de parlar-nos, al veurer com va perdre-s lo témps, lo diré sanch en una empresa qui, lluny d'augmentar la fama nostre rey e d'engrandir y millorar lo pahis, ans bé en una altra empresa, los avantatges de lo qual calia que fôssen més positius y durables, la de la conquèsta de Sardenya lo qual convenia que s'aplicas d'aquí-avant En Jaume sobrevenien nous entrebanchs, tant per refer-se de les dues sofertes, com per complir-se lo propòsit dels antichs reys y cabdills, los qui procurant conservar los reyalmes d'ací, creyen que la gloria de les armes anar a cercar-la sempre fora y lluny de la patria.

N'hi havia prou ab que lo Rey e los nostres estoquessen enfeynats en empreses d'alguna importan que tragués lo cap, com sémpr, la hidra de la rebeamentada per les ambicions feudals. No obstant la decisió y sentència que En Jaume havia donada, com recordem, sobre les pretensions de la casa de Comenge a succehir en lo comptat de Pallars, entant que los nostres farien a Almeria, tornà a esvahir lo fill d'En Arnau de Montanya, nomenat Roger de Comenge, contra la comtesa

lia y son marit En Uch de Mataplana, s'ens gorder resp
a les gents del Rey qui anaren a contrastar-li, ans s'escat
tota la ost del pretendent foraster per les montanyes
pahis que lo malcontentadiç Espanya reclamava: al me
tèmps, a causa d'havèr mort la possehidora de les baro
de Mont-cada y Castéll-vell, pretenguéren succehir en
metéxes dues germanes séues, y un nebot. En Gastó d
manyach al qual deyen que aquella havia fét hereu,
mant-se ab açò dos bàndols, de la quiméra dels quals nin
bé podia esperarçar lo pahis; y finalment, a un altre ca
Catalunya, a la baronia d'Entença, que hi pertanyien
castéll de Tivisa y altres llochs, se barallaven los d'aq
cognom ab los tudors d'un fill d'En Roger de Lluria,
menat Berenguer, los qui reclamaven la dita fortalesa, a
a propria del almirall, tot assegurant los altres estar
lament obligada per certa suma de diner que aquest pr
a En Guillèm d'Entença, y aytal qüestió, purament lega
de la pertanyença dels tribunals, va plaure-ls als dits
tendents resoldre-la per les armes, acabant, ab tal proce
de desordenar lo territori catalá, a la generalitat dels
bitants del qual no-res havia de importar lo dret d'un in
duu, per que tots los restants fóssen víctimes de sa fant
o ambició. Emperò, segóns apar, n'hi hagué prou ab la
sencia del monarca en aquets reyalmes, per que tot s'a
begas, car sabia en semblants ocasions obrar ab molt de s
En Jaume, remetent als tribunals les contédes o pactan
forma que sossegassen tantost les revoltes, segons ax
féu ab en Gastó d'Aymerich al qual obligà a retre homen
que va rebre l'infant En Jaume, per aquelles baronies q
disputava la possessió; dexant salvat lo dret dels altres
tendents fins que la justícia resolgués.

Aquestes provisions les espedí lo Rey, de Valencia
nt; allà metéix, y menys de sabèr nosaltres què-s féu c
astéll-nou, nomenà En Jaume un altre almirall per la
mada, y anà En Ponç Uch, comte d'Empuries y vesce
a Cabrera, per fer guerra als sarrahins d'Algecires qui
ven fora de la tréva. Per més que no s'éra sóts-signat

pau definitiva entre lo rey de Castélla y lo de Granada, y un hom dir que estava assentada d'abans de llevar-se lo d'Almeria: y tant, que no sabriem compendre lo nou cà confiat al d'Empuries, ab un objécte que calia que f resultat un benifet per lo rey de Castélla, qui tau mal portat ab nosaltres; emperò, a parer nostre, podria fer-s lo nou almirall ab la seua armada no tingués 'més encà que lo d'escarmentar al traydor Aberraben, per sa mala sada, y axí-s déxa entreveure, con, no obstant d'ésser lo nomenament de les darrerries de Març, començat ja lo any de Incarnació 1310, no isquè lo d'Empuries fins p lo mes de Maig, a les darrerries del qual mes fermaren per set anys entre lo rey don Ferran y lo nou rey de nada, y al partir aquell ab les galéres catalanes, no altre ab lo seu comanament lo Rey sinó que éra pe guerra als sarrahins qui éren enemichs séus, séns dir c

Notable és una embaxada que envers lo metéix t espedí lo Rey al Papa, posant-se d'acort ab lo rey de télla. Climent a Avinyó, lo mes de Setembre anterior, declarat públicament en Consistori, mogut per Fel França, que fós lícit als qui volguéssen intentar juhi c la memoria del papa Bonifaci—jni la mort no ateny sa la set de venjança!—Tal escàndol, qui honra molt po qui-l consentia, repugnà fins als metéixs enemichs d' arruxat pontífech, y En Jaume volgué donar-ne exe trametent a la curia romana En Bernat de Fonollar s'ajustà ab don Joan Núnyec de Lara, enviat per Castèl consemblant objécte, y aquests embaxadors protestare sémps davant lo Papa, fent les majors llohances de Bo y presentant-lo com a un exemplar en virtuts, tracte fai puritat de Fè y ordenament dels afers públichs.

Lo Zurira recorda que Felip tenia pruhija en contin procés, dihent que En Jaume s'hi oposava solament p com tenia que agrahir a En Bonifaci que li havia do Sardenya y Còrcega, y lo metéix don Ferran al qual mà aquell Papa per que pogués succehir en los régn Castélla y de Lleó, en perjuhi dels infants de la Cerc

és tot açò cert, y nosaltres hi afegirèm que al contrastar En Jaume la escandelosa invitació del Pontífex, no éra per altra cosa sinó que per fer lo contrari de çò que feya lo rey de França, donant axí a entendre que de la metéxa manéra podia contrastar qualsevol altra de ses fantasies, a la condemnaió dels templers per exemple, y ab tal advertencia se resolgués Felip a ésser més generós o just complint a çò que devia ab lo rey d'Aragó, entre altres coses lo retórn de la vall d'Aran, tantes vegades reclamada.

Al estiu, passà En Jaume de Valencia a Catalunya, y estant a Tarragona, als 10 d'Agost, arribà un embaxador de Castélla, don Diego García de Toledo, per tractar lo casament del infant don Pére, germà del rey don Ferran, ab la infanta d'Aragó Na Maria, filla del Rey. Era quelcom polítich l'objecte d'aquest casament, com gayre-bé sèmpre ho són los dels prínceps reials, car s'inclinava don Ferran a esquivar que, ressentit per lo fét d'Algecires lo rey En Jaume, donas valiment als infants don Joan y don Joan Manuel, y per si anulas, com éra probable, lo tractat, ans de la guerra contra Granada, entre lo primogènit d'En Jaume qui-s féu frare, y una altra infanta de Castélla, cuydava are posar per obra aquest nou vincle entre la casa castellana y la aragonesa; noresmenys de que ab tal seguretat pot-ser tenia esperança don Ferran d'ennavegar novament En Jaume en algun altre afer de cregut profit per abdues nacionalitats. Convingué lo nostre rey ab la proposta, y tractaren-se los capítols del matrimoni, si bé aquest no-s verificà fins dos o tres anys després; y pot-ser per donar major seguretat a don Ferran, donà-s brasa en reconciliar ab aquest los inquiets infants qui s'éren llunyats del seu servey, al qual tornaren dins bréu temps.

Seguí En Jaume a Catalunya lo restant del any, y estant a Barcelona, ón passà l'hivern, experimentà un gréu despla-her, car als 14 d'Octubre sa muller la reyna Na Blanca, que de sa successió bé-n parlarèm, com de costum, a la fí del regnat. Havía fét testament aquesta senyora a Valencia als 18 d'Agost del 1308, y son còs fòu conduhit al monestir de

Santes-Creus. Continuà lo Rey a Catalunya fins a ríes del Desembre, ón tornà a Valencia: en aquest y ab lo sentiment que experimentà En Jaume, de layre lo tracte del matrimoni projectat de sa filla de Castélla, mas no perçò havien-lo dexat córrer, compliment anava lligat ab un altre plan: y axí tal com lo nostre rey estigué a Valencia, se renovellà ça, demanant vistes don Ferran a En Jaume, y e ocasió, per via del embaxador castellà tramès a gécte a Alcira, ón se trobava lo Rey, se descobrí l te que secrét gordava lo castellà, fent compte de r en companyia d'En Jaume, per la qual fi s'ens di préssa en assegurar com més prompte millor lo sori.

Consistía la famosa empresa en fer valença a u nomenat Abdulhache-Abenabduzmen, qui s'intitul Benamarí, lo qui, deya l'embaxador castellà, cor alguns capitans y xechs, y estava en relació ab cristians de Castélla: donchs éra son propòsit anar terra de Benayguen, de ón tots los habitants lo hevènt-n'hi prou de quatre dies per apoderar-se de pahis, del qual cuydava fer-se senyor. No eczigia sinó deu galéres grosses y algunes naus d'armada anassen al port de Hune, y en recompensa d'aques donaria al rey de Castélla la vila d'Algecires y tot castélls, dues centes mil dóbles, y sexanta rese seues fémbras y fills en fermança. Don Ferran hav més dues de les seues galéres per dur les resenes gena, y demanava que En Jaume li valgués ab ci res y vint fustes de banda, y li manllevas altres ta res y fustes a despeses séues, y que ell volia pagar tost: e per tan gran servey, que éra lo principal, te nerositat lo castellà d'oferir al nostre rey coranta malgrat de no correspondre-li, deya sinó la sisen les dues-centes mil. Si havèm de creure al Zurita, autor del qual prenèm aquesta nova, respongué En gran discreció dihent: «que aquella gent éra mol

infehel, y que ho tenia ben experimentat, no merex nar-hi ninguna fè, per la malvada astucia y gran d nació; y quant a les vistes volia que fóssen a Reque los termens del régne de Valencia.»

Emperò dexant apart la essencia d'aquest afer, ésser cert, en quant a les proposicions y relació de xador de Castélla, crehèm que hi hà gran ponde millor, que és pura imaginació del cronista de qui ho lò Zurita; car ni podia un moret qual-se-vol oferi d'unces [dues-centes mill per una ajuda secundaria, p tots los habitants del pahis que havien de conqueri taven de sa banda, ni podia lo senyor Abenabduzme al rey de Castélla Algecires, ab la qual no-res te veure, pertanyent tan sols aquesta ciutat, si per cas, de Granada, ab lo qui acabava d'ordenar tréves lo me don Ferran, y per fí, és infundat de sobres l'oferime d'Aragó, al qual no corresponien la sisena part de le ni les coranta-mil que generosament li cedien, sinó simes més, puix que éra éll lo qui havia de prestar cipal ajuda, com no fós que l'embaxador castellà senyor creguéssen que la gent qui no èra del llur pa tanyia a una raça qui no sabia discorrer ni preveure

Envers lo mes de Maig, qui correspon ja al nou Incarnació 1311, anà En Jaume a Çaragoça per tenir als aragonesos, essent lo principal obgécte fer que En Jaume, primogènit y cregut successor, qui com via jurat gordar los furs del reyalme, essent de men repetis a-les-hores, ja de edat complida, l'anterior ju com axí ho féu als 19 del dit mes, ratificant la con del privilegi general y altres privilegis que lo rey s havia concedits: y en aquesta ocasió, tancà-s definit lo tracte del matrimoni de la infanta Na Maria ab don Père de Castélla, convenint-se en què abdós i Castélla y d'Aragó, estiguéssen a les noces, y lo n anas a Çaragoça per la diada de Tots-Sants.

Crehèm que en aquestes córts no s'hi va debatre afer, y no tinguéren altre obgécte que lo del regon

del primogènit, car no passà gayre témps sèns unes altres a Aragó, axicom veurèm.

Si havèm de donar crèdit al Feliu, en aquus se tinguèren còrts a Barcelona, ón jurà l'infant com a primogènit y successor del Rey, les con-

ulunya. Més d'una vegada havè-
a comprovar les referencies q
yal, y tantost no responèm d
t, si hé es possible que axí fós,
en coltes de fét, veritables còrts
el Volum de les Constitucior
la nostra part sinó observar
aprovada en les metéxes còrts
rs y altres oficials qui diu axí:
cte del ilustre e molt car infant
Catalunya, ni del seu lloch-tir
ra còrt o de la del dit Infant
t lo dit Infant e los altres al
rdar e servir les ordinacions
i presents, com aximetéix de le
que açò hagués donat peu a la
netéix Rey no dóna altres títu-
ionats.

te d'aquest fét per entrar en
n diversos los qui esdevénen, e
onstitueix un nou període en la
: descrivim lo regnat, per repos
present capítol ab una lléu r
durant los darrers témps, a I
ò que té ab Catalunya y ab
Luxemburch, VII entre los en
via rebut encare la coróná impe
complí fins al any 1312, empe
onar-se ab la coróná de ferre del
féu la vía de Milan. Tiranit
Torra, qui n'havia foragitat c
s, inclus l'arquebisbe; emper
sos, portat per les forces de

tancies, jatsíá contra sa voluntat, rebé l'Emperador, y aquest cridà los emigrats, cenyí la coróná pèr mans del metéix arquebisbe, y d'allí estant envià vicaris y governadors a totes les ciutats. Les qui éren güelfes se rebelaren tot-seguit, tenint que procehir Enrich contra elles, y les del metéix partit, de Toscana, se confederaren en estreta lliga contra l'Emperador, prenent per protector lo rey Robert de Nàpols, al qual lo Papa havia nomenat lloch-tinent general en la Romanya.

Sortí en açò un gran compromís per lo rey En Jaume: tenia aquest d'embaxador a Nàpols En Gilabert de Centelles, y Robert, tot improvisant un petit estol per la guarda del territori de sa lloch-tinença pontificia, nomenà per conduhir-lo un mariscal, y del metéix pahis, sóbre lo qual no tenia la sobirana jurisdicció ¡cosa estranya! donà lo títol de vescomte al embaxador del nostre rey. No sabríem de ón possehirien los assoldejats d'aquella estranya força si no fós lo Villani, qui diu que éren tots catalans y aragonesos, afegint que tals éren aximetéix dos-cents homens qui seguiren lo nou vescomte de Romanya. En Centelles, nores menys de cinch-cents almogavars; mas per veure després que figurassen en aquells fets En Blasco d'Alagó y altres personatges coneguts en les guerres anteriors a favor del rey Frederich, porta-ns a deduhir que serien sicilians en sa major part, y més probablement partidaris güelfs, puix que és molt de meravellar que lo gran protector güelf no tingués gent de qui fiar-se y-s valgués precisament d'aquells qui no li tindrien, per cert gran simpatia (1). Si foren alguns de Catalunya, hi anirien voluntariament y no tramesos per En Jaume, qui-s mostrà duptós; car en tal compromís temia per una part desplaure les ciutats de Florença y Lucca qui li havien ofert diner per la con-

(1) Possible fóra que en aquella ocasió hi haguessen concorregut champions de Sicilia, catalans o sicilians (encare que poca soldatesca hi hauria en los priers, per havèr-se-n anat a Orient ab Roger de Flor), a defensar la causa güelfa a Italia, per çò com consta que era llavors ocasió d'empendre la conquesta de Terra-Santa, per Frederich, per què lo rey Robert havia de cedir a aquest lo títol de rey de Jerusalem, y donar-li una forta quantitat de diner, socorrent-lo aximetéix lo Papa ab los tresors que la Seu Apostòlica tenia destinats a aquella

Sardenya, per altra tembría rom odria desbaratar aquella empresa de Sicília, y per altra finalment nemistar-se ab son parent y aliat ie, sèns figurar obertament, tolerament, tant més quant entre les cador hi havia Pisa, ab la qual cuy

En Jaume, per la empresa de Sscuses de fer guerra al emperar i florentins y luquesos.

res no sabèm comprendre quina i soldats del mariscal de Robert, n at per aquest, ni encare d'altres c en rigor, qui-ls dugué a Italia a s alfa; emperò, si les paraules del V n estricte sentit, havèm de creure

la gent referida prenguéren la aença, y que al empatxar lo pas e a Toscana, hi havia allà Diego c r molts barons catalans y aragon es, fins a nou-cents de cavall, arm is-cents cavallers italians a Sarazar ría de Florença, Lucca y Siena, es, ab moltes companyies de bal

bèm nosaltres còm resoldre lo duj os, y crehèm que abona la nostra d'En Jaume, allò metéix que diu prés per lo Zurita, çò és, que al ar a, los comuns de Lucca y Florença

a la ànima d'aquest plan lo famós Arnau de vat del papa Climent, lo qui anava de-còrt e r Frederich, successor del altre Frederich qui t na esperança o ilusió (difícil d'esplicar per la fóra gens estrany que, oblidant antigues que ajudar o fer que los seus sotsmesos ajudass ava lo compliment de sa galivança, que jar a realitat.

agó per que anas a la conquèsta
 orir-se-n en aquella sabó contr
 accedía, una suma major de din
 ar contra la ciutat de Pisa, per
 ; y que, après d'havèr près t
 omunicat lo Centelles la proposta
 gué, dés de Barcelona a la prim
 ue continuas la plàtica e procu
 ciutats ab major suma de dir
 no-res més. En resum, dóna açò a comprendre que En
 acceptava tot quant favoreja sa futura empresa, empe
 declarava obertament en quant tocava a la actitud de l
 güelfa contra l'emperador qui pochs anys després ha
 coronar-se a Roma ab consentiment del metéix p
 Climent; y n'és un altra prova lo veure que, estant a
 d'Almeria, dés de ón havia tramés En Jaume son emb
 fra Père de Marsili (lo traductor llatí de la crònic
 Jaume) al Papa, ab la fi de solicitar los delmes per aj
 la empresa, lo resultat de la embaxada fôu empres
 pontífech al embaxador, per havèr dexat anar, deya, p
 poch respectuoses, y trametre-l després al seu gene
 que-l castigas; y al observar que en la metéxa ocas
 poch després, als 19 de Setembre, havént tramés lo
 pontífech un nunci a En Jaume per que empresonas t
 sotsmesos venecians qui habitaven en los seus reyalr
 fóssen confiscats los béns—cosa que feya Climent p
 apoderar-se dels fugitius de Ferrara, ciutat propria de
 glesia, y a la qual disputaven lo domini de Seny
 Valencia,—lluny de obehir tantost al rey En Jaume,
 gué d'una evasiva diplomàtica, fent cas omis de la
 presó y de confiscació de béns, y limitant-se no més
 respondre «que ell provehiria primer que tots los nat
 sotsmesos dels seus reyalmes, qui estaven dins a Ver
 al seu Estat, a terme donat se-n isquéssen, y que lla
 provehiria que los venecians també se-n anassen de
 reyalmes.»

MANL

ontra tura

venim e
gonesos e
lo Passat
er. Estat
a Sicilia
Père lo
qui serv
e de la fu
n segur,
rich, aca
lment pei
l'abriva
rament lo
or? Si a
rra, vag
y despe
brient, s'a
que ja s
entre é
que s'hi

gonyaven los interessats en enviar-los, car se deslli axí d'aquells qui, per llurs instints, podien ésser, algu destorb ací per los ordenaments que la maquiavèlica macia sap combinar en moments donats, no per lo bé nacions, sinó per satisfer lo plêr, la fantasia o la a d'alts potentats.

Al arribar a aquest gran aveniment en la present l nos ha saltat soptosament lo dupte de si corresponia cloure-l'hi. No fóra rahó per incloure-l'hi lo parlar-hi qui esdevénen a altres Estats de la Coróná, y encare d'èlla, entre los quals podria comptar-s'hi aquesta e que no és exclusivament de Catalunya, ni verificada impuls ni a despeses séues: car convé no oblidar que estranys o forasters que referim són o incidents, de c no pot prescindir, relacionats ab los nostres, o anteg generals, sens regoneximent dels quals mal se comp los particulars o secundaris, los nostres, que immedi ne resulten.

Sóts aytal punt de vista, apar que ab dóble rahó un hom prescindir de la expedició a Orient, exida d' qui ja no fóra part, com a régne, de la confederac lana-aragonesa, y ans bé ab caràcter d'aventura, sé fitar-se per sí sola dels fruyts que percaças: ab tot, s seus prohoms catalans y aragonesos, prous-varons fóren coneguts per altres gestes anteriors en prò de cionalitat comuna; les bandéres que enarbolaren són les quatre barres; sa parla y los seus costums són l aprenguéren en la patria dels Berenguers, dels Péres Jaumes, y sóbre-tót, les famoses empentes del seu c ab lo qual han de donar fi a féts gayre-bé fabulosos, la nostra raça, dels nostres costums, de la nostra s baldament no fós més que per donar-li gloria, al estu qual entén principalment aquesta historia, deuen cor s'hi: y estimar-los una de ses planes si no més imp més atractívols.

Per tractar, emperò, de la gran epopeya d'En Ro Flor y sa famosa companyia, no pot historiador algu

n nou treball, més estès y més atractívol conegut, essent per lo més divers en la forma, la exposició, no en la seua essència. La forma, les fonts a les quals s'atribuís la obra, i els fets arxius del imperi bizantí? Fôu lo contemporani qui referí la empresa, y dirèm l'únich, l'inolbidable cronista Muntaner: de la parafrasejà, segles més tart, en castellà, lo Monja la importancia del primitiu recompte hi han afegit los traductors, en distincts idiomes, de la famosa crònica, quell notable patrici, qui fôu al plegat testimoni, prou de la gran empresa, los qui si no han espletat gran de documents ab relació a la metèxa, han exalçat la importancia del tèt, quant menys, acomparant les descripcions de l'autor català ab açò que incidentalment apunten en les historiadors grèchs, ans bé enemichs nostres, que els. L'únich treball per consegüent que deuríem adoptar, per servir-nos de guía en aquest cas, no podia ésser el de lo del anomena cronista.

El treball de tots los estudis sus are indicats, axí a la interpretació del tèt, a la fermesa, fins a cert punt, dels fets geogràfics ab la equivalença moderna, a la correcció dels materials, en les quals fan a compendre-s'hi les èpoques, y a la ilustració facilitada per algun doctre desconegut o per relacions de historiadors grèchs, ha conseguit transformar, en aquesta part, la crònica y senzilla de témps més feréstechs en un llibre de gran interés històric, al qual poden acudir aquells qui sabèn quelcom d'aquella antiga y romancesca campanya, oferint son engrunament, apart de la importancia de la obra, una font inestroncable de inspiracions als poetes. La gran importancia (y protestam ací de la vanitat que ns pot ésser atribuïda, con la necessitat nos indica lo requèns valèm) ha contribuït l'autor de la present obra publicant en 1860 la nova edició de la crònica catalana de Muntaner, traduïda al castellà, acompasada ab les traduccions, en diferents idiomes, que se-n han fètes, y

comentada e ilustrada davant tots los treballs als quí rem referencia. Transcriure al peu de la lletra la traducció les notes fóra llunyar-nos del sistéma que seguim en esta historia, ón procuram no reproduhir entegrament s'apéndecs indispensables; y fer-ne un nou treball espècífic, en rigor, sinó variar la fôrma, no la essencia de tíst al qual precisament cal recórrer per tractar de portant afer.

Axí, donchs, cercant un mijà camí, crebèm dexas-plaguts los nostres llegidors, procurant-los-hi, de la més avinent, bréu y justificada, la noticia d'un fét axí, y aquesta consistirà en l'extracte ordenat dels « del Muntaner qui-s referexen exclusivament a la e d'Orient, aplicant a la relació que-n façam totes les cions, interpretacions e ilustracions dels diferents qui-s són ocupats de la dita obra, y presentant axí, e planes, lo conjunt del fét que convé conèxer, treball totes passades, no pot tenir altre caràcter que lo d' al capítol precehent.

En ocasió que lo rey Frederich de Sicilia estabrant grans féstes ab motiu del seu casament ab Lior del seu antich enemich lo rey Carles, fôu con En R. Flor parlà ab aquell monarca del plan que tenia com d'anar a Romania ab los catalans y aragonesos, manili, en primer lloch, lo servey que li retrià *trahent-li gent d'amunt séu*, y després lo benifét que a aquell car fent compte que Frederich estava perdut, no saquè mantenir-se los quí abans lo serviren, no tindríe remey sinó valdre-s d'allò que primer los ne prengué

Acollí En Frederich lo projecte, y adhuc promajudaria, en quant pogués, ab diner y vaxells; y ab tretat, com que En Roger éra templer fugitiu, y temí pau que llavors hi havia ab la Esglesia, que lo Pap

à la millor ansia en llunyar-se d'aquí en disposar lo més prompte possible expedició, y en obtenir lo permis y autor de Constantinoble. A aytal fi, nissionats o representants, ab los per la seua ajuda, entre los quals, assia que calia que li fós donada per l'emperador de Lantzaura (que no era l'lgres, Azan), nomenada Maria; que el de Megadoch del Imperi (gran dels capitans terrestres y marítims), y mesos quants ab éll n'anirien, a rahescun mes per cavall armat, y una la suma de les quals quantitats devien arribant a Malvasia.

L'emperador de Constantinoble, xor (kir) Ancson primogènit xor Miqueli acceptaren les condicions care les milloraren, posant quatre ónces per cada mat, dos per cada alforrat, una per cada pehó, quatre còmit, una a cada nauxer, vint tarines a cada b vint y cinch a cada proheli; advertint que si n'higuin qui cuydas tornar-se-n a Ponent, li fós pagat la proporció y cobrant per dues vegades. Y no és a ravellar, com-se-vulla que estaven en gran perill, part los genovesos, qui ocupaven lo barri de Péra, taven fins al estrém de tenir-los sótsjogats a la llur y d'altra los turchs los menaçaren ab esvahir-los cosa que ja haguéren féta, sols haguéssen tingut passar un braç de mar qui-ls separava d'aquella; y ja apoderat de més de trenta jornades de terra, y fortalezes, viles y ciutats, de les quals ne percebien tot imposant als llurs habitants la llei llur, obliga mascles qui anaven naxent a ésser circumcidats.

Obtingut lo consentiment, y aplegada tota la devia embarcar-se, homens, dones y nins—car és que entre los allistats hi havia casats, y ab élls an respectives families,—avisaren la sortida al rey l

lo qui donà a quiscun d'ells, home, dona o nin, català o gonès, un quintar de bescuyt, deu formatges, un porch carn-salada d'un per cada quatre, y encare alls y cebes tót aparellat, vingué a resultar que la armada se comp entre galères (deu d'elles y dues fustes de les draçane Palerm, fêtes armar per Frederich y cedides al Roger) tes, naus y tarides, de trenta-sis veles, ab mil cinch-cent mens de cavall, arreats de tot lo necessari, més de qu mil almogavars, y passat de mil pehons, sèns comptar re los galiots y los mariners de la tripulació, tots los éren catalans y aragonesos, aportant la major part ab seues mullers o amigues y llurs fills. S'embarcaren ax téix com és de suposar, car no podien anar aytals g menys de cabdills, diferents richs-homens y cavallers, ci se com a principals En Ferran Ximèniç d'Arenós, En Fe d'Ahones, En Corbaran d'Alet, En Pére d'Aros, En de Logran, sèns comptar encare los adalits dels almoga Dós, lo nom dels qual deu èsser tantost lo més sonat Berenguer d'Entença y En Berenguer de Roca-fort, n guéren anar-hi en aquell primer passatge, y féren-ho prés, sóbre-tót lo darrer, per tenir uns castells a Cala que no-ls volgué retre la hora de les paus, fins a tant q haguéssen satisfét lo sou que li devien a éll y als séus.

Si ab fêtes fóren acomadiats de Sicilia los espedic ris, ab altres tantes rebèren-los a Malvasía, llà ón arrik en pochs dies, mercés un témps favorable; y com troba allà orde del Emperador per que passassen tot dret a C tantinoble, ho verificaren tantost, exint a rebre-ls ab alegría l'Emperador y son fill, ab les demés gents de la En Roger, qui ja a Sicilia havia rebut totes les insigne megaduch, y les usava, a sabèr, lo capell especial, y lo tó, junct ab la senyera o estandard y lo segell del meg cat, no perdé témps per gaudir altre títol mén importan l'emparentava ab l'Emperador, y verificant les noccs ab ría, féren-se ab tal motiu grans fêtes.

Mentre que aquestes se tenien, esglayats los genov de çò que veyen, y envejosos de la sort que anaven a

dir los catalans en detriment llurs, tractaren ab un dels llurs capitosts, nomenat Reos del Fítar, de moure avalot; y tal éra lo llur propòsit, que aconseguiren aplegar-se en gran nombre, y enarborant una bandéra, anaren a allogar-sa davant lo palau de Blanquerna. Comptèu ab quin goig veurien lo joch los nostres qui-s desfeyen per batallar. Aplegant-se los almogavars y la marineria, alcen tot-d'una un penó Rey al, acompanyen-los en llur empresa una trentena d'escuders ab cavalls alforrats, y sèns que fós prou a deturar-los la veu del megaduch y d'altres richs-homens, s'abriven contra los genovesos, dels quals ne moriren tres mil, inclús llur cabdill Ros o Reos.

Recompta lo cronista que l'Emperador mirava tot açò ab gran alegria dés d'un balcó del seu palau, per veure que los qui tan ajovat lo tenien havien trobat a la fí llurs contrincants. Mas lo seu goig mudà-s de sópte en esglay, car inflamats los almogavars, qui veyen una bona ocasió de fer fortuna, tractaren de definir aqueila funció d'una manera més profitosa: los entrà en cor d'anar tantost a saquejar lo barri de Péra, que habitaven aquells enemichs, y en les cases dels quals s'estojaven grans interessos axí de la familia imperial com d'altres magnats gréchs, y tan solament pogué esquivar-sè, als crits del Emperador, pujant a cavall En Roger ab los richs-homens, aferrant aquell vigorosament la seua maça d'armes, y fent desistir del seu propòsit la soldatesca y retraure-s, a la qual, per altra part, féu perçò gallardonar l'Emperador, agraphit, fent que li donassen una altra o doble paga.

Semblant síntoma prova bé la necessitat que hi havia de no entretenir per més témps a la capital guerrers vagarosos, y axí ordenaren que s'aparellassen per anar tantost a Bóca-Daner (probablement la antiga Abydos), alencontre dels urchs. Escayent previsió tingué En Roger abans de posar-se en campanya, car convenint-li escloure de tota intervenció los genovesos, y esquivar que per ninguna rahó cometés informalitats la casa imperial, proposà y complí sèns triga, lo casament d'En Ferran d'Ahones ab una parenta del Empe-

rador, féu-li donar l'alt càrrech d'almirall del Impebinades les forces de mar y terra, assenyalaren a res (esclusivament catalanes y aragoneses) la ruta lía pendre, per estar promptes e immediates al acampassen les segónes, y plegades s'encaminaren nat cap d'Artaqui (la antiga Artasia), punt qui est dat per un perllongat mur a la part de terra ferma, ón, cap al interior, s'estenia un territori en què cor hi havia 20,000, entre masies, cases de camp y alcis. Vers allà, entre dos rius, estaven acampats l'ab ilurs mullers y fills; y en havent desembarcat l'ab los séus al Cap, con aquells menys s'ho pensaren-se esvahits de la nova gent que no conexien, p miració per quant aquell metéix díe havien lluytat mur.

Fóu la acomesa a la matinada següent d'esser ab la cavallería anava En Roger, ovirant-s'hi la s aquest, que duya éll metéix, y la del Emperador, y la almogavaría portava un penó ab les armes del r gó, y un altre ab les del de Sicilia, com axí ho hav al retre homenatge al Megaduch. Viva fóu lo sorp volent los turchs desamparar llurs mullers y fills, fé perats esforços de valor; emperò, semblant a un torb q gués caygut demunt, se vegèren desbaratats, morint més de 2,000 de cavall y 10.000 de peu, y romanil lers y nins (dels quals En Roger, al llevar lo car matar a quants passaven de 10 anys) en captiveri ab los bagatges y exovars que portaven. Axí, que bér lo triumfe als de Constantinoble, y en celebrac tan immens, tant lo Megaduch com les seues gent estaments, trametèren-ne tantost per una galéra esclaus, esclaves y joyells al Emperador y altres de la familia imperial, y respectivament cadascú a li plagué.

Era açò per los volts de Novémbre, com s primer del dit mes éra lo díe assenyalat per intern però sobrevenint pluges, néus y temporals, essent

es d
ex
lave
o d
a d'

tent apuntar a cada patró çò que bestraguès al disposà que la armada se traslladas a la illa de Cèll la cridaría, y segur de que en l'Artaqui passament l'hivern, trameté per la Megaduquesa, y esperarà que la estació lo favorejas per emprendre la campanya.

Tots quants escriptors han parlat de la de imperi bizantí, han dit, ab més o menys ponder gréchs, en general, estaven afemenats, y lo Munrobor, si fà no fà, explicant que xor Miqueli, l'emperador, s'era proposat, per dues voltes, atacar téixis turchs del Artaqui, una d'elles dubent 12 de cavall y 100.000 de peu, y s'éren tornats, serre-se-les ab los turchs. Y entre los defalts que aquella raça, per los quals Déu los castigava, desmesurat y sa poca caritat, tant poca, que adl bres gents, fugitives de la Natolia, per la per turchs, y qui, seguint les nostres osts, entraren noble, no hi havia un gréch qui-ls dongués u dexant que-s morissen de fam en los femers, ón escalfar-se, méntre que los nostres almogavars se-n, partien ab elles llur menjar. Aquests defé y encare la enveja que despertaria lo prestigi q quirint En Roger, deguéren ferir en son corat del Emperador, xor Miqueli, y ací comença un de desunió que no trigarà a donar los seus fruy

Al acostar-se lo bon témps, isqué ab quatre Roger cap a Constantinoble, essent lo seu obgr a la Megaduquesa y la seua servitut, y solicitar lor la paga de los seus per quatre mesos; com l'Entretant, per la hora ón tornas al Artaqui, s'eiant los comptes entre allotjats y patrons, los

no gayre néts per part dels soldats, car vé havien fét donar lo dóble y encare lo tripl rúple de çò que éra convingut. Emperò a abusió, aprovant al metéix témps les notes que las pagas lo mestre Racional; y don major satisfacció als soldats, al avisar-los de esta paga per quatre mesos, tenint açò ll d'Abril, çò és, en témps favorable per exir res li costà a En Roger determinar-los p la seua senyera, com axí de fét se verificà, ient vers lo régne de la Natolia.

ven los turchs en diferents estols ab llurs c dels primers que-s trobaren en lo dit reyal utat de Filadelfia, uns parents dels vençut nenats Cesa y Tiu, los qui capitanejaven é cavall, y més de 12.000 de peu. Séns dor a que los turchs etgegassen les sagetes scometen los nostres, y havènt durat la b a del sol a la hora de nona, acaba resta presoners, tant que no-n poguéren escapa e cavall y cinch-cents pehons; essent la pè vuytanta de la primera sort y cinch-cents

rat lo camp, en què esmerçaren vuyt dies p o metéix lloch de la batalla, se traslladà ta atalans y aragonesos (o dels *franchs*, com ehint a la tradició antiga d'apellar ab a occidentals) a la ciutat de Filadelfia, qui-l s féstes, en agraphiment d'havèr-la lliurada chs, y après de sojornar-hi quinze dies, se- *Vifea* ?), passant després a Magnesia y fi Thirra (la antiga *Tirreum*).

turchs escapats de la batalla, ajustant-se al t que comanava un tal Mondexia, féren darrera ciutat (llà ón guarden lo còs de s: just n'arribaren davant la esglesia, con *Via fora!* alçat per los nostres, de tots indr

senyal d'una propera lluyta. Habitava lo Megaduch a la part alta de la ciutat, y abocant-se al ohir lo crit, pogué molt bé ovirar lo rebombori d'uns y altres al plà: sèns perdre tèmps, mana e-les-hores a En Corbaran d'Alet que munt a cavall, y ajustant-ne aquest tantost dos-cents cavallers y un miler de peu, acomet abrivadament sóbre los turchs, los acol·telleja a tort y a dret, tant que motant-los-ne 7.000 de cavall y mólt de peu, constreny los restants a fugir devers la montanya, al peu de la qual no tinguéren altre remey los fugitius sinó abandonar llurs coses. Ardent en la brega, no vol perdre En Corbaran la ocasió, y cuydant fer aximetéix, çò és, descavalcar també per internar-se en lo munt per donar l'encalç als fugitius, aclaparat per la calor y cobert de pols, se lleva, en mala hora, lo capell o elm, per anar més desembraçat, y aplegant-lo una sageta dels turchs, lo déxa allà estès.

La nova d'aquest contratèmps traspassà de dolor lo cor d'En Roger car estimava molt En Corbaran, tant que l'havía fét senescal de la ost, y havia promès donar-li per muller una filla séua, que havia tinguda lo Megaduch d'una dama de Xipre, ab la qual devia casar-se l'infortunat cavaller en tornant de Constantinoble. Recompta lo Cronista que fôu sotarrat En Corbaran, ensémps ab altres deu dels nostres qui moriren en aquell fét d'armes, a la esglesia de Sant-Jordi, ón feren-los-hi fabricar un sumptuós panteó.

Conexeria En Roger que no podia hom dexar los turchs en repos; y passà tantost avis al Ahones per que passas de Chío, ab la armada, a la ciutat d'Ania, ón ell faria cap. En aquesta ocasió, arribà a Constantinoble En Roca-fort, duhent ab sí un reforç de dos-cents homens de cavall y un miler d'almogavars, los quals passaren a Chío y d'aquí, ab la armada, se-n anaren a Ania. Axí que ho sabé lo Megaduch, féu avisar per En Muntaner al Roca-fort, que acorregués a Altolloch (*Agasaluck*, segóns lo Cronista la antiga Efeso, ón hi hà lo moniment de Sant-Joan Evangelista, que descriu); y aplegades a la fí en la dita ciutat totes les forces, après de romandre un bon forniment a Thirra, a les ordens d'En

Pére d'Aros, posà lo Megaduch al Roca-fort al lloc lastruch Alet, çò és, lo nomenà senescal y li prome de sa filla qui havia d'ésser la muller del altre, rellaren per tirar avant la campanya.

La ocasió no-s féu esperar gayre, car l'escamo fent nna correria per la horta d'Ania, senti-s promida per lo desconegut crit de *¡Vla foral*, y acomès impetut per los nostres, dexà estesos al camp, d'aquí d'un miler de turchs de cavall y de dos-mil de peus naren a Ania los vencedors, méntre que los venç favor de la nit, s'escamparen per la Natolia.

Quinze dies sojornaren aquells en la ciutat, y deliberà En Roger que éra la gran ocasió aquella pendre una expedició per lo dit reyalme, séns detur a la nomenada porta del Ferre, que és un munt a d'aquest nom que serveix de límit entre la Natolia y d'Armenia. Entretant l'escamot d'Atia que fôu des portes d'Ania, s'aplegà en aquella regió ab altres arribant a formar los turchs una ost de 10.000 hom vall y 20.000 de peu, lo qual, sabènt que s'atan nostres, los esperà en batalla formada. Al ovirar-los panyia, fôu immens lo goig, y encarregant-se lo M ensémps ab En Roca-fort y tota la cavalleria, de fer d'aquesta arma, la almogavaria alçà lo crit de *¡Deres!* y brocà en la infanteria, embregant-se la més talla que hom puga imaginar-se: mas no triga gayre-s lo senyal del triumfe complert, car lo crit *Aragó!* ressonà per tot lo camp, y aquells qui no h morts, perdien la vida poch més enllà, per tant cor calçaven ón-se-vulla que fugien. Recompta lo Cronista turchs de cavall ne moriren 6.000 y 12.000 de peu gens mirable atès lo costum d'aquells en form trashumants, y la pràctica dels nostres almogavars inutilitzar la cavalleria: donchs bè és cert que, pe lo camp, calgué als nostres romandre-hi vuyt dies, guany de tóts descomunal.

No cessaren los vencedors fins atènyer al punt

lat, a la porta del Ferre, de ón cuydaren, après d'estar-hi tres dies, tornar-se-n a Ania, ben segur per depositar-hi la presa y provehir-se de nou, car feyen compte que dominarien del tot aquella terra, puix que tan seguidament s'éren vists los turchs humiliats per les armes llurs. Y verificaven ja aquesta incursió los nostres, con al camí d'Ania, se presentà al Megaduch un missatger del Emperador, qui-l suplicava que, abandonant-ho tót se-n tornas séns perdre un moment, ab tota la seua ost, a Constantinoble, per quant l'emperador de Lantzaura (aquell Azan, rey dels Bulgres, la filla del qual éra la muller d'En Roger) s'éra mort, y un germà seu s'éra alçat ab tot l'imperi en perjudici dels seus fills, germans de la Megaduquesa.

Ab la nova que acabava de rebre En Roger, y que certes desbaratava los seus plans de conquésa, apar que tingué per bò cridar los seus a concell; y com deliberassen anar en ajuda del Emperador menaçat—car ben mirat lo compromís dels nostres en aquelles regions éra d'ajudar y salvar a Andrònich,—s'embarcà la ost y féu la vía de Constantinoble. Mas, al arribar al pas de Bóca d'Aner, una fusta armada li portà comunicacions del Emperador, qui-l pregava que allotjas les seues gents per lo cap de Galípoli, com axí ho féu de fét, repartint-les per la ciutat d'aquell nom, Potamos, Sexto y Madytos, y ell se traslladà a la capital.

Tot éra fésta y alegria al entrar a Constantinoble En Roger, y no és de meravellar, càr sabènt que s'atançava, lo pretendent o usurpador havia desistit, fent les paus ab Andrònich. No dexaria d'enujar-se lo Megaduch, vehent lo sacrifici que havia fét, y puix aquella pau convenia tant al Emperador com la guerra que éll sostenia contra los turchs, divent tornar-hi tantost, just éra que l'Emperador fés nous sacrificis també, y axí li demanà que bestragués la paga necessaria a la companyia per tornar-se-n.

Exaugat com estaria l'Erari, no tingué altre remey Andrònich que fer encunyar nova moneda, a tall de ducats venecians, de valor 8 diners barcelonins quiscun, emperò éra un cert que llur valua intrínseca no passava de 3 diners.

Aquesta falsa valor éra veritablement una estafa —y segóns lo compte del Muntaner, açò ho havia Andrònich per moure questions entre los pobles car començava a tenir avorrició als nostres;—em En Roger de bell començament rebujava la m acceptà per fi, fent compte que ab élla no devie sinó pagar, y puig los qui percebien éren los ha Romania, ells s'ho compendrien per mantenir-la lor. Pot-ser que aquesta conformitat éra filla d'una sa, que fóra per nosaltres aventurat d'endevin l'Emperador tenia gayres recursos d'encunyar més ni li sabia bò a En Roger, ab tals dificultats, t dependència d'aquell, qui res no fóra sèns lo seu. No assegurarem que l'ambició arribas a encegar dels catalans y aragonesos, que bé podria ésser; la veritat que llavors esdevingué a Constantinoble per lo qual bé podria ún interpretar çò que dihe en aquella ocasió lo cap que mancava, En Bereng tença, ab lo reforç de trenta homens de cavall y n almogavars. Com-se-vulla que éra un dels richs-ho notables d'Espanya, diuen que al presentar-lo En Emperador, volgué honrar-lo, y per tant li cedí lo cat, donant-li totes les insignies del seu càrrech. E creible que En Roger, en la situació ón se troba ambició que sentia, y ab lo desig de continuar l dexas d'ésser megaduch, fent-ne al darrer vingut, gués seguretat d'obtenir un càrrech més alt?

Prompte dexà-s veure lo significat de tan gran tat: tan bell punt com se despullà del megaducat, nà l'Emperador Cèsar de tot l'Imperi, càrrech que, havia ningú exercit de quatre centuries ençà; y pu tenia gaudia de jurisdicció distincta de la pertanyent perador, tant que signava sèmpre «Cèsar del meu y puix aquell li cedia tota la Natolia y les illes de d'aquí que-s transformas En Roger en un dels pr minants d'Orient, y que degué córrer per avant a rech lo sou de les seues trópes, alleugerint-se axí

greujor Andrònich, per més que, al acomiadar-se aquest, per via de present, donar al Roger, per als paga de sis mesos, cosa que no passà llavors de tença.

Se-n anà lo nou Cèsar a Romanía, y començà a les pages ab la moneda, mas li donà per no partir Natolia sèns pendre comiat de xor Miqueli, qui es vors a Andrinòpolis, al règne de Macedonia, a cin des de Galípoli. Aytal estremada atenció d'En Roger explica, com no sia un engany ja aparellat de lluny. és ben cert que satisfèu aquesta fantasia, malgrat de de la muller y del consell de la companyia, qui opi ésser convinent aquest viatge, y que aquella, vehen luciò del seu marit, se'n anà acompanyada del senes ran d'Ahones, ab quatre galéres, a Contantinoble: y lo Cèsar, amenant tres-cents homens de cavall y un peu, s'encaminà vers la ciutat ón estava xor Miquel envejós dels seus triumphes y qui llavors ho fóra m seues honres; vehent-lo cèsar del Imperi.

Lo Miqueli festejà En Roger, lo tingué en sa cò set jórns, y lo darrer, en què l'obsequià ab un gran méntre que estaven menjant, entraren dins la ciutat homens de cavall, d'alans y turcoples, comenats los per un tal Milich, y los segons per Gircon, anant-s al palau, y a coltellades mataren En Roger y quant havien concorregut, no escapant-ne sinó tres qui-s a un campanar, En Ramon Alquer, de Castelló d'E En G. de Tous y En Berenguer de Roudo, del Ll als quals van estorçre la vida, per intercessió del Miquel pasà ací lo desastre: conexent los vencedors la segu què creurien estar los de Galípoli, anaren-hi sèns tri s'erraren, car arribant-hi en ocasió que los cavalls de panyia estaven fent ferratge, brocaren sóbre élls de per molt que los nostres hi correguèren com los fèble, tal éra lo nòmbre d'enemichs, que no pogué meser ben trista la fí, car ne mataren passat d'un m

it d'aquí-avant reduhida la ost a 20
 ónes d'armes de totes menes,
 rtament una fatalitat inesperada, y p
 es que no-ls calia esperar sinó la n
 deliberaren fer pagar car lo seu trium
 n-se de ferm, tant que calgué als altre
 etjants, passant-se quinze dies séns q
 ar dins la població. Durant aquells
 camins per refer-se, y a la fi conving
 forces, una part de les quals s'emba
 y dues fustes, y, acabdillada per En B
 ía una embestida a Constantinoble,
 a, defensant la ciutat assetjada fins
 edicionaris. Axí fôu fét: Entença ab lo
 compte, de Recrea (Heraclea, la antig
 ls gordadors de Galípoli, qui éren Er
 n Ferran Gorri, un altre cavaller d'A
 Caldes, En Ximèn d'Alber y En Ran
 : de les grans estretors que passarien
 en la pensada, tant éra lo llur esperit
 : uns comissionats al Emperador per
 i sa mala fè, essent-ne los elegits En
 is, adalil, ab dos almogadèms y dos c
 'hi ab una barca de vint rems, con
 davant los representants del Comú
 al Emperador, que-s desentenien del
 trahició que éll los havia fèta o que
 it-se, per lo desafiú, a exir deu conti
 ent, com millor li paregués. Diu lo
 dor s'escusà, alegant que ninguna p
 emperò que tal díe com aquell, un col
 ats, féu matar tots quants catalans y
 Constantinoble.

t dè tan mala manéra la fatalitat c
 l'En Roger, seguí per algun témps c
 manéra terrible, y no més que llur
 ych podia fer-los durar tan com durare

1 a un los llurs contratémps: al arribar los edisco (*Rodosto*), fins a ón convinguéren un porter de la casa imperial, lo metéix ià, y prenent-los tóts, qui éren vint-y-set en testaren al mahell, y penjaren llurs corters s féts qui-s van esdevenint dónen entenent a Constantinoble l'anorresament dels nosperador lo greuge que, al començament, genovesos a Péra, car de mētre que En iava d'Heraclea, que havia del tot barrejada, ues galéres de presa, tocant a les platges o Planidos y lo cap de Gànos, s'encontraren roveses qui anaven entrar a la mar Negra, entença atracar les prohes de ses galéres en la popa ab los seus a veure venir.

ie los genovesos estaven informats del sistloptat per desfer-se dels catalans y aragones, ab bones manéres, lo capità o capitost a donar seguretat, convidant al metéix cabdill a menjar, y havent acceptat En En-é en llur podèr, los genovesos l'engrilloqui l'acompanyaven, y acometent de part galéres a les nostres, tractaren d'apoderar- y conseguiren, matant més de dues-centes efensaven. Una galéra hi hagué, ón hi anar de Vilamarí y altres cavallers, qui per olien dexar desarmar, y tan encesa fôu la taren morts tres-centes genovesos, emperò tan solament ne restà ab vida.

s del guany que los vencedors féren, car s mans tota la rica presa d'Heraclea que res en les llurs embarçacions, y fent la via e, allà se-n duguéren l'Entença y restants als, a major escarn, gordaren en llur barri miliar més En Entença lo trametèren a Gèssant per Galípoli, vehent lo qual los defenrescatar-lo, havènt ofert per sa persóna En

r, fins a 10.000 perpres d'or (moneda dels emperadors, quiscuna de les quals equivalia a la quarta part d'un marc), y no podent alcançar-ho, aconseguiren que li fóssen donades a éll mil perpres, a subvenir les necessitats, mentre que estigués près a Gènova.

Per l'efecte que produhiria la nova de tals contrades ja anaven formant restallera des d'algun temps, dels defensors de Galípol: respirant ira, no desijaven ocasions de venjar-se, y axí y tót, com a gent més agra, ja que la situació era tan greu, tractaren de convenir en concell, per veure què calia fer. En semblant dels que més honren a aquells desesperats prohibí que ab més gracia descriu lo Muntaner, al consiguiren dues les opinions dominants: «Los uns deyen tot lo nostre, féssem la via de Metellin, qui és una gran illa—car és de sabèr que teniem encare galères, uns dotze lenys armats, moltes barques e una gran nau, per tal que ns podíem embarcar, metent-nos salvament,—e après, que d'aquella illa stant fahéssem a l'Emperador; e la altra opinió era que seria a nos una gran vergonya, sí, havent perdut dos senyors e tan gran nombre de brava gent, la qual nos havien morta, va-nos a una gran traydoria, no ls venjassem o moríem tóts que no hi hauria al món qui no ns apedregas, majorment gent de gran fama com érem, e tenint lo dret a la nostra part: per què, més valia morir ab honor, que viure a mans dels atats viure. Què-us diré! Tal fou la resolució del concell, a saber, que de tót-en-tót lluytassem e stiguéssem a terra, donant mort a aquell qui res digués en contrari—us diré! A major fermesa encare, s'hi afegí que tanquen llevades de quiscuna de les galères, dels lenys, de les barques e de la nau dues taules del fons, ab la fi de que si no pogués fer compte de podèr storçre per mar; e per això, tractas quiscú de obrar com a bò.

Tal fou l'acort que-s tingué; e axí anarem tantost barsats los vaxells, e yo al punt ordení fer una senyera a Sant-Père de Roma, per allogar-la en la nostra tór-

ra, una altra de reyal, del senyor rey d'Aragó, una altra del rey de Sicília y una altra de Sant-Jordi, les quals haviem a portar a la batalla, entant que la de Sant-Pére onejas dalt la nostra tórta, totes les quals fóren préstes entre aquell jórta e lo següent.»

Semblant resolució de inutilitzar los vaxells, atribuïda, en la antigor, a Agatocles y Timarco, capità dels Etolis, no més la refereixen, en posteriors centúries, recordant a Hernan Cortés a Veracruz; emperò sés desvirtuar aquests personatges, bò és consignar que hi hagué un espanyol, català, qui ho sabé posar per obra tres segles abans del descobriment d'América.

De fólls tractarà algun als defensors de Galípol al veure çó que féren, y més observant la mescla de sentiments qui bull en llur esperit, car tant com no esperen llur remey sinó del cel, com axí ho amostra la idea d'enarborar sóbre totes la gran senyéra de Sant-Pére de Roma, y l'aparellar-se, en sengles féts d'armes que acometen, confessant y combregant lo díe abans, llur pensa y recurs constant és matar, matar y morir matant: emperò ¿per ventura lo seny, en moments suprems, com se tracta del bon nom de la patria y de la raça que un hom representa, essent los fólls persones nades per la guerra, ha de consentir en la conformitat y en l'esperit de pau del màrtir cristià, o en la transacció egoísta del militar d'ofici dels témps més moderns, qui per salvar-se a sí ret çó que guarda, des de ón l'enemich podrà ab més facilitat sotsjogar lo pahis, la possessió del qual pendrà aviat, a força de major escampament de sanch? Lo qui açò no tinga en compte, deurà regonèxer, no obstant, que tots aquells fólls, qui defensaven Galípol, havien de morir irremissiblement a mans d'aquells qui-ls assetjaven; y puix altra cosa non podien esperar, per si lo cel al qual invocaven, l'etzar o sort, que devegades és més boja que los homens, o la degeneració de les races enemigues los favorejas en la obtençó dels llurs propòsits, la llur follia deu tenir-se com a gran viesa, ja que los féts confermen tost que encertaren al rar sés acohardir-los lo major nómbre de les mesclades e

inconeccses forces qui-ls enratllaven. Convé parlar en aquesta circumstancia, car ab tót que, après de q referit, la reduhida ost catalano-aragonesa tenia per no ja solament los turchs, sinó encare los metéix en ajuda dels quals vinguéren, y per més que l jants de Galípol, éren turcoples y alans, convé reorganització d'aytals gents; tribus vagaroses, porta cascun guerrer sa familia, consistent tot lo mèrit de téma belicorós en lo major nómbe d'homens, de major part, ab més obediencia que disciplina, séns patria, séns ideal d'honor, y fàcil a inflamar, per la ginació oriental, lo metéix per la empenta en lo triu per la fuyta y la pôr si un inesperat aveniment los va soptadament.

Fèm aquestes observacions, per que ni-s dó tan tancia al nómbe d'assetjadors, ni faça meravellar lo dels vençuts qui moreu —per més que aquest ap cessiu en la Crònica, podènt molt ben ésser efecte errada d'impremta, y no més corregir-se vehent, si fós, los códechs primitius, y sóbre-tót l'original de Muntaner;—y corrobora en part la nostra opinió la i nova que s'hi dóna al parlar d'aquest fét, de que l és, lo campament, estava a un munt proper, a dues distancia, y per tant los qui vallejavén la ciutat, tenir veritable caràcter d'assetjants, éren turbes be armades qui traversarién o s'entretenien per aque séns altra idea que gordar circumvalada la plaça ningú no-n pogués escapar, y no serà aventurat qu si la llur metéxa seguretat los faria distraure.

Vejam, donchs, are la célebre follia que imaginare prous-varons dignes de millors edats: componia-s la de 206 homens de cavall y de 1.256 de peu—los que en gran part almogavars serien prou a atorrollar aspècte y cridoria la legió més vigoroses d'aquells —repartides les senyères, que s'encomanaren la d' En Pérís de Caldes, la de Sicilia a En Ferran, Gorr la de Sant-Jordi a Dàlber y la del cabdill Roca-f

Guillèm de Tous, se convingué que per la empresa imaginada no calia formar avant-guarda, si no tan solament que los cavalls se dreçassen a la esquerra y los pehons a la dreta y sòts aquest plan, agoytant una ocasió oportuna, alçant de colp y volta gran rebombori de trompes y nacres o corns, se disparassen ensémps y ab gran furia contra los assetjants per lo punt que-s designas, sèns mirar perill ni obstacle, no curassen sinó en donar coltellades, a tort y dret, obrint-se pas y matant a quants los vinguéssen davant.

Vint-y-tres dies abants de Sant-Pére de Juny (aquesta és la data), allogaren-se los nostres a la part forana dels fossats, cosa que al enemich no vindria de nou, acostumat a veure-ls exir a justar tots los dies; la força d'aquell consistia en un sol còs, molt numerós, de cavalleria, havent-ne dextat part ab tots los pehons a les tendes, y si bé aparegué estar previnguda, tot esperant çò que atemptassen los assetjats, ni podia pensar la manéra com havien de dur a cap lo llur plan, ni sabia lo moment precis en què-s decidissen, y sobre-tót havia de sorprendre-l de veure-s tot-d'una acomesa per cavalleria e infanteria, que ells no tenien a mà, y essent com éren los nostres almogavars, gent axí practica en estripar cavalls. Arribada la ocasió, donchs, fét lo senyal convingut, s'etgegaren los nostres de sópte, semblants al tórb feréstech, donant crits y omplenant l'ayre ab lo brugit de les trompes y corns marins, « que aparie que lo castéll se-n vingués dalt-a-baix, » endret al centre d'aquell escamot armat, que ni témps tingué de revenirse. Desordenat aquest a la primera empenta, atorrollat per l'aldarull d'aquells qui acometien, y vehent no més demunt los llurs caps los afilats ferres dels altres qui, céchs, anaven resolts a matar, derrocant quant los venia al pas, començaren a desordenar-se, y com en aquests cassos no hi fá lo nómbre, mancant de tàctica, n'hi hagué prou ab un que corregués per desbandar-se los restants, y un colp dominats per l'esglay, dexaren-se malparar de tal manéra, que per la espatlla y a llur grat los anaven matant los nostres, y axicom diu lo Cronista «no s'alçava mà per ferir, que no donas en carn.»

Partida la força en
 contrastar la furia d'ac
 primera causa del esbe
 furor los nostres,—trot
 naven, tocats al peu c
 dels assetjants, los qui
 tífets endret a la vall, i
 rien que tornaven venc
 dels esforços de Galipe
 tatge d'avèr d'embesti
 los qui baxaven, per p
 coratjar los dispergits
 entre dues forces qui i
 instant: emperó sia per
 necessitat profitosa, i
 assoladors, seguexen
 amunt, la entrada de la
 —¡Amunt! ¡Amunt! ¡A
 di!—Esma-perduts los
 gent de les téndes, s'h
 de baix, lo guerrer ser
 del perill que corren i
 qui no empunyaven ar
 punyaven los seguexe
 transformas lo campar
 qui jahien soltes y buj
 un instant de gentada,
 pès, tan bell punt com
 y procuren la mort de
 demunt terra: crits de
 de gemegor ressonen
 alè aquell espayós des
 sidéren ésser la fortun
 fét los llurs cóssos inv
 cobrint lo camp de me
 desfigurats cadavres lo

Vencéren los nostr

e fóren los altres los que-s vençeren si-ns que prompte no van saber los nostres durà lo díe, afegeix, durà l'encalç que gitius, de forma que lo veritable espay de fins a 24 milles. Abans de la mija-nit redors a Galípol, y entornant al camp per egüent, esmerçaren en aquesta operació e lo resultat fer gran arreplech de riquísrtar aquelles gents les espases, selles, frens stades d'or y argent, y recollir 3.000 cadonaren infinitat de ferits qui vagarejaven cats tres d'aquells per quiscuna persóna. Ichs morts no-l mencionam per tan ecsa-onèm la ecsageració, propria dels cronistes a gracia de la veritat o substancia essen-lo significat del triumfe és açò que importa

pas dels defensors de Galípol los revelaria tat de la tàctica o sistéma de guerra que-ls ai-avant ab les multituts qui cuydassen t. Es axí de creure, vehent açò que practi d'ací no ha de venir-los la llurs salvació, amí per sostenir-se beligerant a un pahis enemichs llurs, si bé ho éren igualment Prevehent que no-ls convenia romandre debades Galípol, contra la qual ciutat faria irà de bell començament lo Muntaner es-espies grèchs, què-s feya a Andrinópolis abènt que hi anava tot dret ab 17.000 y uns 100,000 de peu, isquéren-ne defora, çá com llà llur sistéma, çò és, acometre ament.

rmat que l'estol qui s'atançava se dividia entre y rera-guarda, distant l'un còs del a idea d'esperar aquella en lloch oportú: ampats, a la nit al peu d'un munt, y d'allà na gran claror a la part contraria, tingué-

ren prompte ardit per les guaytes, que en lo cas qui seu a una vall d'aquell paratge, estava allo quelí, gordant-lo tot entorn 6.000 homens de quals, acampats ab la major confiança, s'entretien fogueres per enlluernar lo campament. Per acon tatjosament, valia més que-ls gonyasen de par axí tractaren de dominar lo cim de la montana com fós ja de díe clar con los encalçaren, y recoberts per l'enemich, cregué aquest de prompte a élls ab la idea de sotsmetre-s. No obstant, lo M a més previsor, se posá en actitud defensiva, diu sa força en avant-guarda, centre y rera-guarda fôu sa major errada; car vehent los nostres la qui-ls convidava, acometen per lo metéix orde a Galípol, y en un instant donaren compte los dels cavalls enemichs, y, darrera aquests, dels derrocaven, romanent, per tant, del tót trocejat guarda. Vençuda aquesta, ab feble cor avança la qui tingué la metéxa fi, y solament se mantingu lo fill del Emperador, gordat lo seu còs de ce qui l'environen, resolent-se entre abdós agre dents, y per poch com no roman mort o preso car havent-lo acomès un mariner, muntant en ric presos a Galípol, y vestint una rica cuyraça, c que aquell qui anava a ferir-lo éra un igual o pa més que de bon començament, al acceptar la ll una gran coltellada al braç esquerre aferrant el mariner ab lo dret una bronxa que portava, li colps en la cara, per tal que-n restà desfigurat, y l'escut enterra, cahent éll aximetéix del cavall que los nostres no-l coneguéssen y que-l recolli portant-lo sèns triga dins lo castéll d'Apro.

Lo triumfe y lo guany aquesta vegada fôu p en la batalla d'abans; tant, que féren mester de tirats per búfals, per dur-se-n la presa, sèns con nòmbre de bestiars de què s'apoderaren: condu Galípol. Per bé que provaren los vencedors de

ser llà-ón s'éren refugiats tots los dispersos, p de vuyt dies que no éra la cosa que més los es que tót al veure que los qui éren romanos desaparegut, se-n tornaren, resolts a traure ror que infundíen, car n'hi havia prou ab crer què tot-hom se prengué a córrer, podent restava vençuda tota Romania. Tant és axí, andonar Galípol, conforme abans ho creyen abli d'aquí-avant com a centre militar y admint-ne governador En Muntaner, y ab tal segués per avant lo sistéma de correríes, que no an profit, y adhuc recompten d'un almogavar s qui arribà a entrar dins los jardins de Consregrestà un rich mercader genovès, per la rel va tocar 3.000 perpres d'or. Es de veure, en situació, com anaren arrodonint lo llur afer arribat a trobar-se sèns la menor esperança, ubstentar-se.

es primeres pensades que-ls entrà en cor fòu ar Rodost, com axí ho féren, posant allà per nça y castich, çò que abans s'éra fèt en la me-los llurs, escorterar-los y compartir-ne los cor-je açò feya un escamot, un altre agregat anà féu la metéxa funció; y ja apoderats d'abdues lladaren los vencedors les llurs mullers y fills, ntant que restava En Muntaner gordant Galí-suficient, com axí ho féren, per rahó d'estar es de Constantinoble.

semblant situació, y del domini que exercia el pahis, arribaria a ohida d'En Ferran Ximèn era a la Morea, servint al duch d'Atènes—car a aquest personatge s'éra separat de la com-taqui, a conseqüencia d'unes baralles que ha-o Megaduch,—y desijant ajustar-se de nou ab s companyons, féu-ho en aquesta ocasió, ve-a galéra ab vuytanta homens entre catalans y s quals donaren bons cavalls tantost y lo con-

vinent armament: y sia la rahó de participar de los guanyys, o l'interès que tenia en borrar lo peccat de la guerra, bon cavaller com era lo d'Arenç, no li faltava a listingir-se, y emprengué sens triga Maditos, qui era defès per grèchs. En temps que los assetjants, los qui, ab tanta paciència de mantenir-se yt mesos; estrenyent als dins ab contrabuch—devent sabèr que entant que no-ls mancaren provisions, escales, galichs, que-ls hi trametia En Muntaner, la intenció passà a ésser venturosament xardorós die de Juliol, a la hora de nit los nostres ab gran cura les muralles, al assaltament de la fortalesa, començaren a treballar, mentre que altres derrocaven la porta de Maditos, s'hi establí, y tingueren de defensa, apart de les dues ciutats. En Maditos n'era encarregat En Roca-fort. « En Maditos (Cronista), visquéren cinch anys de vides plenes de cavalcades que hom feya les pus grans, y no pensar, tant que, si-us les referis tot, no podria a podèr-les recomptar.»

Les omissions que lo Cronista és tingut de fer, són atractivol, sens dupte per no ésser exactes, sinó de provocació als governants. Un baró del règne de Salònica, nom Galípol, encaminant-se ab vuytanta homes per veure l'Emperador, cregué poder entrar, acometent Galípol. Profità, per tant, de la guerra, y dels soldats que quants qui diariament exien a repartir, un escuder qui era ballester de cavalleria, esperat foraster, manà als seus homes a treure d'una tórre sens portes que hi havia, y a guèsser a pedrades, corregué ell a Maditos. En Muntaner ab los únichs de qu'era, y ab metèren plegats, per lo metéix esti-

altres batalles, al salònich, l'estol del qual restà anorresada encontinent, recobrant los gordadors de Galípol llurs caruatges y compartint-se una bona presa.

Estava absent de Galípol en aquella ocasió En Roca-fort qui s'havia emprès una excursió al Estanyara, draçana a la mar Negra, ón s'hi bastien tots los vaxells de Romanía, y de tal forma lo dugué a cap, que après d'apoderar-se de aquells que havien pertanyut a la companyia, cremaren los restants, saquejà la població, y se-n tornà ab la presa que és de pensar.

Utils podien ésser materialment aquestes correríes parcials, mas d'aquí-avant apar que-s tractà de verificar empreses més formals, y que poch o mólt contribuïssen a arrelar lo domini dels nostres en lo pahis; avinguts En Roca-fort y En Ferran Ximéniç se recordaren que no s'era vejat lo César, que son assassí Gircon, militava ab una gran comitiva de cavall y de peu, en les terces del Emperador de Lantzaura, amenant, com alans y tartres acostumen, llurs mullers y fills; y com llavors estimassen més comvinent concentrar-se tots en un punt, féren desamparar les ciutats de Rodost y Plànit a les dones y families qui les habitaven, les quals se-n passaren tantost a Galípol, y corrent després al encontre del Alà, aconseguiren lo triumfe més complert, abatent los seus estandarts, desbaratant les seues trópes, matant-lo a éll y duhent-se-n presonera tota la gent del seu campament a la dita ciutat, fins dones y nins.

Romanía tota-hora En Muntaner a Galípol, essent endemés de governador lo cap de tota la administració, puix que-s nomenava sí-metéix canceller y mestre racional, y en podèr seu estava lo segell que-s féu construir après de la mort d'En Roger, la lligenda del qual éra: *Segell de la ost dels franchs qui régnen en lo reyalme de Macedonia*. Aquest darrer càrrech li portava alguns compromisos, perçò que ell éra lo qui feya les distribucions d'allò que-s recollia, y sia per efécte de desigualtats que devegades resultaven, o per tal com a tots afalagas la empresa contra Gircon, lo resultat fôu romandre En Muntaner a Galípol ab molt reduhit nòmbre

d'homens, o, com diu éll de bon ayre, mal acompany homens y ben acompanyat de fémbres. Fós sabud. aytal desavantatge a Constantinoble, fôu lo cas que la ost anà combatre al Gircon, comparegué davant (Antoni Spinola ab una partida de galéres genoveses, tramès per l'Emperador, y en nom del comte de G. desafià los gordadors d'aquella ciutat. En tal estret Muntaner féu armar les dones, distribuint-les per les m. y procurant perllongar sa contestació, ab mil escus reptadors, per donar axí témps a que totnas entre companyia, tingué la manya d'agontar-se, dexant q assetjants etgegassen totes les llurs sagetes—que en c despendre totes les municions, diu, se diferencièn los vesos dels catalans,—y con ja ninguna sageta no feria profitant un jörn molt xafogós, en què s'afoaven setjants, tant que continuament treyen la llenga, isqué séus, mig despullats, emperò muntant ab vigorosos c la adarga al braç y la llança al puny, y acometent tenien per costum, sòbre una legió qui s'acostava al féu-ne tal destroça, que recollint-se los restants en ll léres, partiren dret a Gènova, sèns havèr-los servit llurs balandronades: aplegà no gayre après la ost, qu en estrèm no havèr estat present en tan bella ocasió.

Amichs o enemichs, dels gréchs los catalans y arago tots-témps havien tingut per enemichs y avien combat turchs: mas tal éra lo ressò de sa fama, que dés a quel comencen aquests, no menys enemichs dels gréchs, a festar benvolences per los nostres. Un cabdill nomen melich (que interpréta lo Buchon per Isaak Meleck), i per endevant, celébra una assentada ab En Roca-fó Ximèniç y En Muntaner, y perferint de servir-los i passa al llur servey ab 800 homens de cavall y 2.000 c sèmpre entenént-se ab llurs respectives mullers y fill havèm de donar fè al Cronista, fóren éll y los séus l mens més lleyals, y ab aquest avantatge senyorejar nostres d'aquí-avant tota la terra y cavalcaren per to perí a llur plaher.

rey En Alfons (y açò provaria que 1327, ón se morí En Jaume), apar que l'livertat a En Berenguer d'Entença, nya, diuhen que sollicità socors del rey per tal que la companyia d'Orient benifét de tot-hom, y que avènt-se-liral, realitzà alguns dels seus béns, y yt una nau, qui éra de un tal Saolivella marcà, entre homens de paratge y d'alanyys poderosos, ab los quals s'enca-

est personatge produhí de prompte enent ésser cap superior, no s'hi ad, en veritat, estava acostumat a fer-ne nia l'afecte de tota la ost, y en especial per més que tractà de conciliar-los En e quiscun d'élls fés cavalcades per e méntre En Roca-fort assetjava Nona, Megarix, acompanyat d'En Ximènic, y de la marineria catalana. Aytals o podia ésser que no donguésen fatals axicom veurèm al tractar tantost de la Salònich. Y per que un hom endevini y veja lo desig que En Roca-fort tenia manament, convé abans consignar un sémpe que-s lliga ab l'anunciat adés

egoisme, havien foragitat de llurs termilitars, per que-s fonguésen a Orient, ie dels metéixs podia traure-se-n algun etar-los. Se presentà de sópte a Rorran de Mallorques, ab diplomes del ia per quiscun dels cabdills, assenyas, y essent-ne senyor sobirà l'Infant, essió de totes les viles, castells y terSicilia. En Muntaner acceptà, ab los iant correus als capdills qui estaven

ja indicats, dexaren aquests, En l' y acorreguéren sèns triga, regonex ifórme ell proposava: emperò En Roca fort lo séu, donà ses disculpes, que er no trobar-se ab aquells rivals séu ue, puix havien ells parlat abans ab l ne merexerien, y a-les-hores lo cap fóra ell. Per compendre-ho En Muntanell ab los altres, se-n anà ab l'Infantes al encontre d'En Roca-fort, romar dos cabdills a Galípol: mas aquest, i ngué los séus, y après de dilacions gué a declarar al cap-devall, resolt enia per sa propria representació, l'emperò ja may en la del rey Frederic sabèu quin és lo gallardó que-ns ha e li prestarem nosaltres y los nostr onseguí tindre pau, nos foragità de s e pà per quiscun hom.»

xava de parlar ab rahó lo cabdill, ap lls que tots havien passats; emperò g nys per convenir-se, si no eczistis l y com a semblant resposta, l'Infant c iplicà En Roca-fort que no ho fés fins Salónica, llà-ón pensaven anar, que a compoundria, y adhuc l'hi acatarien mpresa dóna-s a entendre que era pa ar tóts hi havien convingut, signif abandonament d'un pahis que ja ha nar a espletar-ne un altre de véramen de set anys que havia sojornat la coi e Galípol, y complits bé cinch anys c rger, vehent despoblada la comarca , foren destruits e incendiats Galípol s llochs possehien los nostres, y orde s, entre galères, lenys armats, barqu e ribera, s'embarcaren En Muntane

tot lo restant que-ls convenia, y féren la
ai és una ciutat al entrant de
dificultat que hi havia per a
sllat del estol, per terra, ateses
entre los cabdills: bé van conve
s còssos, a una jornada de di
que la divisió d'En Roca-fort
téssen pernuytat la nit d'aba
imèniç: emperò sia equivocació
t, sia ocasió cercada, lo resulta
ren dues jornades per aplegar a
op la una divisió a la altra, se c
cometre la davantera, se donà
de ja les armes! y posaren-se e
s altres de que aximetéix los
xa actitud, y encegats uns y a
brega, se debaten com a fers
prenent En Ximèniç, la resoluc
ns, a un castéll qui-s tenia pe

ntença, ploraren sóbre son ca
t, car no éra aquest lo qui li c
ús, y apaybegat lo conflicte,
s En Ximèniç a la companyi
que éra ja tart, per los nous
via. Ab la desaparició dels
òrt encare més poderós, y al in
t de que regoneguéssen per ser
egar-se resoltament, y en cor
la illa de Taix (Thassos), ón de
aner.

d'aquest a seguir lo dit senyo
esspressat, se-n deduheix que les
rtiren en dues, la una' part qui
i avançà fins a un cap nomena
esprés y fent correríes vers la
e la terra, y una altra part, s

ía, qu
 en qu
 n anà
 darr
 anyia
 los s
 creur
 nt d'a
 is, cos
 t En
 genov
 -li si l
 ortan
 e fét :
 unes
 er y l
 prep

s aqu
 qui e
 er en
 s com
 vien
 ho to
 illa d
 pont.
 nom,
 gracia
 ch es
 t que
 n que
 l aple
 in len
 Carles
 enat i
 corna
 le sat

ey de S
 anà fal
 ém d'al
 e de tót
 lent, es
 i dema
 scrigué
 galères
 cabdills
 saren p
 Roca-f
 t-seguit
 en abdó
 llà van
 la com
 e-n ún,
 ren, dó
 de tots
 bis per
 vellós ç
 d'aques
 i tornà
 s de les
 i tot qu
 .conseg
 obsequi
 que-ls f
 estava p
 ina sen
 e per lo
 grepont
 iença, c
 en llur
 via de C
 abria, v
 En Mur
 çò la ca

DE BOFARULL

de Mallorques,
i algú suposa,
e la presó l'infà
Robert, ón hi
échs del seu pa
del francès (1).
ta que la com
estingirse a Ori
que lo atempt
ció francesa. H
l'era nodrit a Si
l'Atenes, qui é
sió, li dexà lo
contrar-se ab ti
Langlo (*Angelo*)
essalia, segóns
ble. Per podèr
ab la Companyí
sofriments al te
orea y la Blaqu
sis mesos li re
ue li havien pr
a disposició de
qui l'ajudaren,
serví, consisten
més distingits,
asa y servitut.

orea gayrebé sémpr
mini dues germanes,
ls, y una altra ab un
eretatge, tingué una
n de Mallorques, de
ies tornà més avant
abet tingué l'infant
lo nin, axí afalagat
lés d'aquelles llunya
e la dinastia mallorq
'aquesta Historia, q

grans avinenteses y avantatges. Mermada axí la digué als restants que ja podíen anar-se-n, puix

venir al metéix témps, gent's de le de la Morea y d'altres paratges, c sa ab set-cents cavallers francesos. s demanaren llavors los arreratg ien, y com no cercava lo nou duch rminar-los, los espatxà ab males m , formant estol ab dos-cents cavalle e de pehons, ab ayre d'acometre-ls. tals intencions los qui éren estat ènt tindre ninguna responsabilitat e mans, havien jaquit lo duch, agrega ria y resolta aquesta a defentsar-se, re un estany; y los turchs, desconfia no fós més que un simulacre. ab l e-n, romanguéren separats y a la me. Envanit lo Duch, tractà d'acon s; mas axí que estaven a ran del es élls la almogavaría ab sa retrunyid os cavallers francesos s'espanten, se os profiten la ocasió dominant la l niçada, per quant, vehent los turchs devallaren en adjutori dels catalar aquella romanen víctimes l'ingrat rs.

its de la situació los nostres, per n erior, y no volènt mancar-ne, creu- irrech a dos cavallers ilustres dels i avien féts, cosa que no trigà de vér , per lo deliber que prengué la n turchs qui ja-s veyen prou richs, y ien una mala fi per la companyi e separar-se, per tornar a la Natolia rs fadigues, y per més que-ls ne s assistir: mas los infortunats fóren vic encontrant a Bóca-Daner deu galé

TALUNYA

Atenes (la qual hi ha
; lo Cronista), ab
atalana en aquells
cessió los títols c
primerament los
ia les dues cases,
s d'Espanya, fins

famosa expedició

Flor: seguir-la d
es proheses o contr
res, essent-ho enc
desaparició y del
com ja indicarem,
aner comentat; m
ació de la referida
es ab què fineix sa
a obra per lo me
exemple, assenyal
s qui atanyen aç
açò donarem fi a
gonesos, fins que
tant esdevingué e
en aquell Estat.»

s disculpes que c
treball d'aquest a
equi als nostres l
orgats de les sec
justificats los mò
tar los primers
imperi bizantí, es
uts definitivament
virtuts dels nostres

Roger de Flor
, l'atractívol apèn
na històrica, y a-
a valor la prohoi

•

•

•

ab don Sanxo de Castélla: Inich procehin
 feudals catalans. Lo legat Calamandrana
 ne per una pau futura. vistes secretes d'aq
 ndicis d'una nova y misteriosa política de
 i los recels y desconfiances, qui obren lo c
 se rey de Sicilia. Millora la situació de Tor
 1. La Santa Seu a Nápoli: Celestí V resig
 onifaci VIII. Pintura d'aquest, obgecte de
 rgonyós acatament d'En Jaume. Usurpa
 ran per los francesos. Devolució de la inf
 que emmullerar En Jaume ab la filla c
 ada del Papa y l'infant Frederich cèlebre
 er En Lluria. Justa desconfiança dels sicili
 ne. Condescendeix aquest del tót a la volu
 tichs enemichs: cedeix los fills del rey Carle
 Blanca d'Anjou per muller. Alça-s l'entr
 icilians que torna la illa a la Esglesia y a
 jells. En Frederich és aclamat rey de Si
 Coronació de Na Blanca a Çaragoça. Bon
 mirall, ganfanoner y capitá general de la
 ltats d'aytal distinció. Cáos immens a Cast
 e de Murcia a En Jaume Inútil campanya de
 la y Lleó. Setge de Murcia per lo Rey.
 i Frederich, rompiment ab aquest y fatals
 e. Se-n va a Roma la reyna Constança acor

CAPITOL XXXI

DÉS DEL ANY 1296 AL 1311

a Roma. Successió de la casa de Pallars e
 panya: qüestió jurídica. Bonifaci fa donació

Ilans al .
politiça
A ROM/
rURCHS
expedic
• • ,

Reservoirs los

IA CRÍTICA
ECLESIASTICA
DE
ALUNYA
PER
E BOFARULL Y BROCA

IAT EN JURISPRUDENCIA;
RESPONENT DE LA REAL ACADEMIA,
DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA,
MEXICANA DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA
Y DE LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA;
EL CÒS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECARIS,
L' ARXIU GENERAL DE LA CORONA D' ARAGÓ; PRESENTAMEN
OBERT PER L' ATENEU CATALÀ D' HISTÒRICS,
CRÍTICHS Y DOCUMENTATS DE LA HISTORIA DE CATALUNYA;
AL DE GIRONA D' HISTÒRICS-CRÍTICHS D' OBRES,
Y EN ALTRES DIVERSOS CERQUES DE CARÀCTER LITERARI.

liquida ab apèndechs
itoris segons les més modernes descobertes històriques

OMO XII

COMTES-REYS

BARCELONA
A CLÀSSICA CATALANA
1907

tols matrimonials entre la infanta Maria y l'infant de Castella, dexant ajornats per lo mes de Novén y cerimonia del casori. Encare per aquest metéix con fón tractat un altre casament molt més impo bé éra lo del vídue rey En Jaume ab una princesa ab tót y no fer un any encare de la mort de N No sabèm de qui sortí la idea d'aquest casament, qui desijava tenir nova muller, o de la familia d'ac esperas algun profit, ajustant-se ab la del rey d'A tural nos apar que dega atribuir-se al primer; ma tervenció dels Hospitalers, qui esperaven ésser ho vors dels béns que dexassen los Templers, arriban que d'aquells religiosos militars naxeria lo pensan sell, per tenir per ventura tota la favor possible d' marítima y guerrera com la nostra, en les illes que ocupaven, y que per tal mijà podien passar, a sòts lo domini sobirà dels nostres reys.

Lo rey Uch III de Xipre tingué de sa muller filla del conestable Guiu, dos fills y varies fill aquells, Enrich, successor en lo reyalme, y Amalr nador del metéix, lo qual s'éra rebelat contra son q qual rahó féu-lo pendre, y fins cuydà privar-lo dels successió. En açò reposa pot-ser lo naximent del casori d'En Jaume: divent, en conseqüencia, passa de successió a les germanes, posat que l'Enrich a mancas, Na Maria, qui éra la més gran, devia e témps la successora immediata del Enrich. Prova o altra manéra tenien en cor la unió de les dues ca y la confusió de llurs respectius drets en uns meté sors, que van projectar alhora no sols lo casori d ab la infanta Na Maria de Xipre, sinó també lo r rey Enrich de Xipre ab una Infanta d'Aragó, a filla d'En Jaume, la qual nodria la emperadriu de noble a Valencia, y, segóns assegura lo Zurita, v hereua de çò que li pertanyia per rahó del seu d peri de Grecia.

A posar per obra aytals progéctes, envià donc

celona, als 26 d'Agost, son embaxador, qui de la Licha, Comenador del Hospital en la companyat d'un altre germà seu nomenat Joan, etéix Orde, Comenador en la illa de Xipre, y ent Cismarí de Sant-Joan de Rodes, y d'En t, mestre també del dit Orde, al rey Enrich. Embaxadors proposaren lo casament ab la germana, si bé ab la fermança de succehir en ls la major bellor y altres qualitats físiques o fer preferir la germana més petita; emperò al ts de successió, senyal de que volien conciestréms, y com l'Enrich no podia, sés motiu, més gran, respóngué que donaria per muller Jaume, y ab tal motiu va combinar-se un altre e la dita germana menor y l'infant En Alfons, i Jaume, qui al cap y a la fi li tocava ésser aragó, per la disposició que lo primogènit terre. Emperò semblants fruyts no més donaren tant toca al principal casament o sia lo d'En eurém al seu degut témps.

y a Barcelona, durant lo qual témps diu lo ebrà córts generals als catalans—que volém en les metéxes de què parlam al capítol anten que tingué lloch lo regoneximent del priquals mencionam per lo metéix y sol objécte na l'Annalista, qui s'espréssa axí: «y en elles En Ponç Uch comte d'Empuries pagas per es que fét havia en algunes naus que prengué anant al córs, vint mil lliures de moneda barmpatxant açò que tenia esprés manament del no restituís los béns que-s tenia ocupats, esper los seus enemichs. Donchs procehiren a la osament per la contractació y fermances que ecians en los reyalmes y senyorijs d'aquesta comte va defensar-se, reconvenint al Rey que escomtat de Bas, que lo-y tenia injustament, ia donat a En Uch d'Empuries germà seu en

la seua presència, ab aquesta condició, que si son moria s'ens fills, tornas a éll y al seu hereu; y havent manat ocupar lo vescomtat, estant En. Uch d'Empuries del rey En Frederich germà seu, y éssent mort cilia s'ens dexar fills, per més que diferents vegades suplicat que lo-y manas restituir, o a Malgualí son qual pertanyia de dret, no ho havia volgut fer.» Lo 1 pot bé recordar-se la prevenció del Papa tocant al ve y los motius de antipatia que hi pogué haver en altre entre lo nostre Rey e l'Uch d'Empuries qui servia cilia.

Finit lo mes de Setembre, passà lo rey de Catalunya Aragó ab l'objecte d'unes noves corts celebrades aquest reyalme, a Daroca, on s'hi promogué una c notable per quant ajuda a justificar l'esperit federal de tres avant-passats. En Guillèm de Montcada era ser Fraga, vila y comarca qui era, segons éll, del fur d'A de la jurisdicció y districte dels oficials d'aquest re com-se-vulla que en temps del seu avi, del seu metei al qual havia donat la referida vila en cambi lo 1 Jaume I, hi havia cavalleries pertanyents al citat rey tots los vehins d'aquell terme feyen llurs apelacions ticia d'Oscà, y estaven obligats a les ordinations que a les corts d'Aragó; y finalment, ningun oficial de Cat no hi tenia jurisdicció, posat que no hi regien les c cions y Usatges de Catalunya, ni ab aquestes lleys aquells obligar los habitants. Fundat en aquestes rah manava lo Montcada al Rey e a les corts que fòs ad tót per baró d'Aragó o rich-hom del dit reyalme, de que proposà lo día de Sant-Martí—la qual data fa de durada de les dites corts aragoneses:—oferint algun cultats aytal qüestió, com que no fòu resposta en lo que lo demandant requería, ne desistí en part lo Mont sollicitant per aquella hora que, almenys, l'admetés tractats generals de les corts, com a heretat en lo r d'Aragó. Donchs deliberant aquestes, sentenciaren c devia ésser admés en les corts generals del dit reya

per ninguna, res, com a rich-hom d'Aragó, aral de Catalunya y fóren-ho son la lo més honrat ofici d'aquesta te que no-s donava sinó a català, de ue lo demandant tenia son domicili Fraga, lloch sehent part dellà les d'Aragó, de la altra banda del Circelles; y si solament per los llochs e podia ésser admès, per si o per ctats generals.

de parèrs que açò produhí van re stablí En Jaume I, dexant que, per dpte lo Justicia d'Aragó, ab cor omens; y axí sentencià aquest m i Ximèn Pèrç de Salanova, dec declarat les córts, o sia, que no c lèm de Mont-cada, ni rebut per que als tractats com a heretat en it per tant esclós de les cavallerie: ue solament als naturals del rey La part més important d'aquesta s darrera rahó ón fonamenta la neg bans retraguéren aximetéix les er notori que lo domicili d'En Gu incipal estada, que éra Fraga, éra xòs d'aquella vila y gran part del se lo Cinca, estava enfora de les lit en lo Fur, de la altra banda del Circelles.» De manera que lo sobirà y son primer magistrat judicial, ab bs-homens, declaren no pertànye atalunya.

ta solemne declaració, sobrevé de ¿com donchs, alegà En Mont- certes? Emperò no podènt admetr iment que faria supondre si de tal ostre senescal davant tots los repre

del reyalme d'Aragó, calculam, y no crehèm ana lo compte, que ans d'En Jaume I pertanyeria lo Fraga, ab totes les circumstancies sobredites, a ció d'Oscá, que al adquirir-lo lo català Montcada rien los habitants en los llurs antichs costums judicial com en tot lo restant, ja fós per dessidia nentesa, ja per abusió, per més que les limitacions d'Exea dexassen fora d'Aragó lo territori de Fraga no hagués tingut lo seu possessor la pretensió d'heretada, mirant-lo no més que com a heretat, y no com a heretad, no cuydaren regularitzar aquella imperfecció ho promogué lo metéix reclamant; podent axí que de llavors ençà indubtablement calgué ésser Fraga com a una part de Catalunya, y en son cas calgué imperar la nostra legislació per avant y malm la aragonesa. Si algú nos pregunta quin obgectiu tenim en sa pretensió lo Montcada, certament no com sia una aspiració de simple vanitat, per in tot les córts generals dels diferents estats de Catalunya y puix tan mal exemple, si ho toleraven, hagu camí per que los magnats qui tenien heretatges d'aquells, deguéssen ésser considerats com a ri en tots y cada ún, resultant-na que tindrien representats los distincts braços militars de la Diputació catalana y valenciana, ço que podia donar preponderancia al braç o estament sobre los demés en certs punts nos alegrem de que rebés aquest desengany lo Montcada, ja per que no-s malejassen les nostres institucions nostre esperit federal ab abusions, ja també per que un cas anàlech per part d'algun aragonès respectant Catalunya, pogués aquest jutjar-lo ab major justícia com a exemple d'Aragó y al contingut de la legislació catalana.

Durant la ocupació inevitable del Rey a les Corts de Tolosa convocat lo Papa concili general per la ciutat de Narbona, a França, al obgecte de tractar entre altres a los Templers: y va celebrar-se la primera sessió lo día

amès En Jaume, per que hi concorregués sen embaxadors catalans, que fóren En Père de e de Boyl, mestre racional, y En Guillèm e de córt, los qui partiren de Barcelona a 6 les instruccions convinents, no sols tocant ls béns dels Templers, mas encare sóbre al: altres lo de Sardenya, de què havien de profitant tan venturosa ocasió.

En aquest concili tots los actes o processos ontra aquells religiosos, instruits per los comenaren en diferents reyalmes, y si-ns atet de la butlla *Vox in excelsa*, per lo qual lo tantost l'anament, procehiments y delibecongrés catòlich, podrèm assegurar que Clis los camins per pasar en clar la veritat de que alguns Templers oferien-se a defendre major part dels cardinals y quasi tot lo contots los vocals de la diputació votaren que processos fets fins are no pot l'Orde ésser conrimis de que l'acusen, sèns greu ofensa de icia;» que per havèr-se desacreditat l'Orde y acusacions, considerà la Seu Apostòlica, ú y honest, que fós suprimí per via d'ordinamenys de seguir tràmits y dilacions de judici, havien-se fet cessar altres ordens religiosos, ia, no per definitiva sentència, y si ab amar on cor, lo pontífeh suprimí per provisió y ica, l'Orde del Tèmple: manant que les perdel metéix restassen a disposició de la Sant que ningú no-ls molestas, declarant nul quant sóbre élls hom fés, emperò sèns derogar, ab açò, los ts per los concilis provincials y per los bisbes.

referida butlla la data de Viena 11 de les calen, any seté del pontificat de Climent, qui corres e Març següent: y posteriorment espedí lo Papa es (que extracta llargament l'Amat, en sa Histotica) per les quals vé provehit lo convenient a les

persónes dels Templers, dexant-les a la disposició dels concilis provincials, als quals aconsella que tempre la justícia ab molta misericòrdia, y en quant concedeix lo pontífex tots al Orde de Sant-Joaquim, «llevat dels eczistents en los dominis dels tèlles, Aragó, Portugal y Mallorques, la destinació sospèn, dexant-ho reservat a la Seu Apostòlica donchs, fins al any vinent, per fer aplicació d'oposicions y veure les resolucions que aquí van fècte dels Templers de Catalunya, ja que fôu aquell en què, a conseqüència de la nova comissió del concili, ren-se los concilis provincials, entre élls lo de Tarragona.

Tancades les corts d'Aragó, procurà En Jaume, ab la promptitut que ja requeria, l'afer de sa filla, car jatsia deguéren aquestes celebracions tant que havien assenyalat la festa de Tots-Sants ab lo nuvi a Çaragoça, a les darreríes de Novén assenyalat encare lo día en què semblant acten concertar, y lo rey de Castélla estava posat en les noces a Almazan, y En Jaume insistia en los seus reyalmes; y axí perllongant arribaren fins de Nadal del any de Incarnació 1311 (y no 1312 Zurita, preocupat ab lo seu compte) en la qual gats a Calatayú lo nostre rey, ab sa filla la infanta, y lo rey Ferran de Castélla, ab sa muller Constança, y los infants don Joan y don Pèrre efecte lo matrimoni (2).

A la tornada d'aquestes vistes y festes, áparme, segons mal costum d'aquells témps, se-n duia de Castélla Na Lionor, nina de tres anys, que per muller del infant En Jaume, qui no havia de

(1) Lo Papa pregà en un breu al rey En Jaume, que comparexés al dit concili. *Arxiu de la Corona d'Aragó*, butlla 7 de 1311.

(2) Un distingit cronologista suposa verificat aquest casament davant, emperò la data que cita està errada sens dubte algun, per error o del corrector de proves. Ho advertim no ab cor de censurar a què podria induhir la metèxa autoritat d'aquell qui i s'errà.

ser, llevat de no ésser cert lo motiu d'anar lo rey a Barcelona al Març, car més avant lo propri annalista explica que per fer lo regoneximent y homenatge, al qual éren tinguts los reys de Mallorques a la primeria del llur regnat, anà En Sanxo a la cort del rey d'Aragó qui estava a Barcelona, havent-se colt semblant acte un diumenge, que fôu en la vuytada de la Visitació, a 9 del mes de Juliol del 1312, de manera que axí ninguna dificultat no ofereix per resultar la Pasca de Pentecostès, o sia la data de la mort d'En Jaume, anterior al regoneximent que féu lo successor al Juliol.

Per més que sia adevançant-nos al donar la nova d'aquest acte, convé, per arrodonir-la, dir çò que féren al Palau Reyal, estant presents, segons consta al peu del document qui ho acredita, En Armengol comte d'Urgell, En Ramon Fólch vescomte de Cardona, En Felip de Saluces, En Ot de Montcada, En Bernat de Cabrera, En Ximèn Cornell, En Berenguer senyor d'Anglesola, En Arnau de Corsavi, En Pére de Fonollet, En Guillèm de Canet, En Dalmau de Castéll-nou, En Guillèm d'Erill, En Asbert de Mediona, En Bernat de Fonollar, En Dalmau de Crexell, En Galceran de Curt, En Gonçal García, En Pére de Boyl y En Guillèm de Berga, davant los quals ratificà En Sanxo la concordia que-s prengué entre son pare lo rey En Jaume y lo rey En Pére sobre lo senyoriu de Mallorques e illes adjahents, los comtats de Rosselló, Cerdanya, Conflent, Vallespir y Coblliure, y la vila de Mont-peller ab los castélls y viles de la dita baronía, la qual éra estada confermada ja per lo difunt En Jaume de Mallorques al seu nebot En Jaume d'Aragó, après de la concordia que s'assentà ab lo rey Carles; regonexent al propri témps tenir tot lo referit senyoriu en feu axicom havia-l tingut lo seu pare, qui-l regonegué encare als reys d'Aragó En Pére y En Jaume, tot fent, a aytal obgécte, homenatge segons costum d'Espanya; procurant no oblidar-ho lo llegidor per més endavant con tractarèm de la agregació de Mallorques a la Corón a dels comtes-reys, y dels drets, ja antichs y tota-hora renovellats, que alegà lo rey En Pére lo *Cerimoniós*, per donar fí a la dinastia mallorquina.

profit d'aquesta ocasió de tenir que
ies a Barcelona, per concloure una
de témps eczistia, séns acabar ja may
an cobejada restitució de la vall de
determinaren aquest acte definitiva-
vehèm que lo francès feya lo sòrt a
t, y és de pensar que una instancia o
qui més valgués con se nomenaren
rey de França y del d'Aragó per in-
y navarrenchs sòbre la ocupació de
nformats los comissaris, qui, per la
erí de Jaca, com a procurador del rey
ilés, Ardiaca d'Urgell, y En Père Des-
a ab lo llur dictamen aprobatori de la
usculano per donar-hi la corresponent
t-se aquest també, no tingué altre re-
ué accedir; per què, donà orde al rey
a aquell territori en segrest interina-
s ensémps ab lo castell de Lleó, que
ça, y trametent En Sanxo aquest ma-
castell, qui éra governador de la dita
a per son senyor, ne donà la possessió
er-li abonar abans, com li abonà lo
el despès fèt per rahó de la dita guar-
mil lliures barcelonines; après de la
y procuradors de la vall prestaren al
eltat y homenatge com a vassalls de
re lo dit acte, com nos crehèm, tin-
estada del rey En Sanxo a Barcelona,
anterior apartat, podèm colocar-lo en

de Juliol del 1298, a Arxiler s'éra fèt un conveni
embaxadors de Felip de França, per lo qual, en
inal Guillelm, qui devia tindre en segrest per S. S.
nencia hagués decidit a qui pertanyia la possessió,
grest, restas en mans del seu oncle lo rey de Ma-
ès a qui pertanyia. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*,
VIII.

l'any de la Internació 1312 (1), començant al Ma donam principi ab aquest fét a la tanda dels den metéxa fi corresponen.

Ja havèm vist la data que duya la butlla *Vo.* qui explica lo resultat del concili general de Vie dels Templers, y com correspon al any que havè inseguint l'orde natural per cercar les seues co nos cal donar compte del concili provincial tingi terra, lamentant de passada la omissió que-n fan nostres historiadors generals d'Espanya, qui m lamént lo de Castélla, com si ja a-les-hores y sér tantment fés a considerar aquest antich reyalme nim de la monarquia espanyola, molt posterior, encarnació del esperit, caràcter e importancia d'altres regions y Estats, ja fóssen o no dependent castellana. A aytal fi, per mor d'abreujar, copia diu En Blanch en son *Archiepiscopologi* de Tarragona a la traducció o estracte fét per l'ilustríssim *Historia Eclesiàstica*, en semblants térmens: « ragona (concili provincial) se congregà a la prim del metéix any 1312. Fóren citats aquells cavall pareguéren: va procéhirse ab tota formalitat de riren molts testimonis y féren-se altres diligenci a 4 de Novémbre, congregat lo concili a la cap pore *Christi*, pronunciaren la sentència definitiva, Templers fóren absolts, y declarats lliures tót d'élls de tots los crims, errors e impostures que-l ven, y de què éren actisats, manant que ningú i famar-los, y declarant que ab les informacions fé del concili restava ben porgada qual-se-voí sos tra élls hi hagués hagut. Hi afegí lo concili que visquéssen sòts la obediencia dels respectius bi

(1) En les *Ordinacions de la vall d'Aran*, donades a la illu Gracia, assessor de Ribagorça y Visitador Reyál de la vall, en 14 En Sanxo gordá la vall fins al 1312, y s'hi refereix lo famós privi la *querimonia* donat ja per En Jaume, a Lleyda, a 10 de les calen del any 1313.

fós a quiscun donat lo corresponent per es.»

boldre-s aquest concili provincial, car diu st après d'havèr fèt lo rey En Sanxo de neximent al nostre En Jaume, passà lo 'hi escaygué la fésta de Sant-Jaume, tras-laragoça, de la qual ciutat ignoram si-n ua o lo-hi tornam a trobar a 6 del mes de ab aytal data una embaxada al Papa ab dir en part la disposició que aquest havia béns dels Templers. Séns dupte espera-olució o sentència del concili, donada un lata darrerament citada, per obrar en ra gens de meravellar que la seua absen-rant lo témps de 'la celebració d'aquell n fós ab prudent intenció per aparentar exava en libertat los deliberants.

ét ajust dels béns dels Templers als del lèm, llevat emperò en quant tocava a os reys o prínceps dels quals devien, a gar ab informació les causes y rahons en versa aplicació dels béns corresponents perçò, en après de conclós lo concili pro-Jaume lo referit embaxador, qui éra En proposar al Papa que dels béns dels dominis se-n fundas un convent y casa ía, ab hàbit y régla qui fóssen subgéctes an Selva o de Font-freda, tal com ho éra y que lo cap de la metéxa fós Montesa, a. Y posat cas que fós inescusable l'ajust a, pretenía En Jaume que, per la segure-es, li dexassen ocupar totes les fortale-ípals que tinguéren los Templers, com t, Ascó, Chalamea, Puig-reig, Celma, Bar-castellot, Villel, Alhambra, Canta-vella, ullar, Xivert y Orta; que li cedissen les per provehir a la llur guarda y defensa,

y que los vehins y habitants dels dits llocs li fèss menatge de fehelat, magnífich pensament a utilitat pàis, y que segurament per sa metéxa bondat oferir cultats per part dels interessats en possehir béns del piers. Per les que en açò éren proposades, diu lo Zuri estigué lo Papa prou témps a resoldre-s: mas témps a va combinar-se un ordenament intermijà qui poguè un xich satisfét En Jaume, no més que un xich, car lo vinents s'aplicaven los béns dels Templers als caval Sant-Joan, exceptuant-ne los de Valencia, de què-s fí cavalleria de Montesa que desijava lo Rey (1), orde semblant al que féren ab Portugal ón, per lo meteis fíu fundat, en 1319, la *Milicia del Crist*.

A les darrerías del mes de Desembre, per la festa dal, tingué de passar En Jaume a Calatayú, per rahó vistes que sollicità son gendre l'infant don Pére, lo q ésser mort feya quatre mesos lo rey don Ferran, l'En per los Carvajals, y ésser romas lo successor d'edat d ze mesos, havia lo dit don Pére alçat bandera, proc rey lo referit minyó, infant don Alfons, assumint-se lo dret d'ésser son tudor, y com n'haguéssen brollat cades questions, que no correspon a aquesta historia nar, recorria don Pére al seu sogre per que li donas ment y ajuda, estalviant majors escàndels, essent cosa y témps perdut lo que s'esmerças; car ab tot y havè tervingut En Jaume, ajenint-se ab lo rey de Portugal guéren desarrelar les banderías, ni apaybegar les e d'infants y altres magnats, y Castélla continuà abocac ho estava ja de témps, en la més lamentable anarquia

Ningun altre fét notable no distingeix lo témps del any ón nos trobam, ni descobrim altra nova del R après de començat lo vinent any d'Incarnació. Ans hi entrèm, per relacionar, axicom fins ací havèm fét, l tres fets particulars ab altres de més generals qui té dispensable lligament ab la nostra historia, donarè

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlles 52 y 53 de Climent V, y Joan XXII.

ia a Italia, ab la fi de que en les posteriors estiga lo llegidor ignorant de necessaries anada del emperador Enrich a Italia varià gunes potencies, y poch o molt s'embolicà Jaume respécte a la conquésta de Sarde-ment donà ales, com éra natural, al partit r la temor de que pretengués exercir se-itoris més enllà del Far, com éra la Sicilia, inescusable dels Anjous a aquell partit, s se declarà enemich del Emperador, pro-part güelfa, y tot se transformà en guerra ch de Sicilia, o per seguritat propria o per onegué l'Emperador y no desistí d'acome-ren obgécte de constant disputa entre éli s.

omplicació de semblants féts, debades es-e embaxadors al seu germà per que no ablerta, a Robert per que no desistis de la lar-lo ab galéres y altres forces per la con-ra, a les ciutats güelfes, qui havien féta la a o pareguda, per que no-s desdiguéssen y-s féssen carrech dels motius que tenia assar la empresa. Responia En Frederich arrià, embaxador del nostre Rey, que no erador en sa demanda devia enténdre-s u: Robert, vehent la irresolució d'En Jau-que prenien los afers de la guerra, demos-üent en la seua promesa, o anava fent lo dhuc éra eczigent si convenia, tant que deu mil unces per les galéres que manlle-per fi, no podent soferir més perllonga-Gilabert de Centélles, per mijà del qual ran protector güelf, que donas entenent al necessitat de passar a Sardenya sens esti-el vinent estiu. Y En Jaume, duptós, ans perança, preveya bé prou un venidor rom-Robert y En Frederich, y l'anulació de les

prometences de Luca y Florença, ja que rebent llur caldria també ajudar-les si llurs forces navals se cossen ab les catalanes, lo qual seria favorir los güels tant, contrastar al seu germà Frederich y als sicilians, a les ires d'Enrich, dexar malcontents los pismés gibelins, y al cap-devall desbaratar del tot lo placonquêsta de Sardenya, com axí paregué romandre per la hora aquella.

En semblant ocasió, recompta l'historiador Villa que no podèm ometre, per referir-se a catalans, als intervenir en los desordens de Roma al trobar-s'hi l'Emperador Enrich. Sabut és que aquest volgué ésser coronat en aquella capital la corón del imperi: après de haver consultat lo Papa, com-se-vulla que aquest feya estada llavors a Roma sòts la protecció de Felip, qui havia abans favorejat los gibelins Colones, ja sia per consell d'aquest o per justa prudencia, consentí en que l'Emperador fós coronat tal que prometés no esvahir les terres de la Església, però com aquest accedis a la eczigencia, no hi hagué més sinó donar compliment a la cerimonia los cardinals missionats del Papa. Emperò tal ja preveurién los catalans com no-ls dexas satisfets la condescendencia del Papa, taren d'empatxar la coronació, y s'agombolaren a Roma pes y més trópes d'una y'altra banda, per l'un costat los Colones, los antichs favorejats del rey de França, y per l'autre los güelfs, manats (segóns l'historiador abans citat) pel comte de Gravina, germà de Robert, ab l'adjutor de cents homens d'armes, catalans y aragonesos, te cabdill un català nomenat comte de Luna, a tots els quals donà orde d'anar-se-n de Roma lo papa Climent, de manera que la coronació fós féta séns entrebanch.

Ja lo Zurita observà que los Lunos no éren catalans, lo títol de comte annecse a aytal cognom és molt proper y nosaltres posam en corantena la nova, tant per ço com guérem anteriorment del Villani, al parlar de les fatalities organitzades en la Romanya sòts lo comandament del mariscal de Robert, com per no arribar a compendiar

ésser los qui seguissen are al comte de Grapierador, mètre que lo nostre Rey En Jaubós y en expectativa sèns favorejar a güelfs lo rey de Sicilia declarava-s ostensiblement respectant l'Emperador, con lo mètèix Rodé la indiferencia del nostre Rey, y con, datesca mercenaria, amiga de contendes y de camp overt a Orient, lo camí del qual no éra per los naturals de Catalunya, ni per los camps més gloriós que no lo d'Italia, ón los odien passar aucsiliars secundaris y tenint principis y persónes que jamés no poguéren ofesos ab entussiasme.

s de fer aquesta observació, per que lo llegió que li sabrà hò, havènt-n'hi prou per are sultat de tots aquests fets, resultat que, sèns a ja previngut, y és que, en tornant l'empey y continuada ab major perfidia la guerra, ar obertament la actitud d'uns y altres, ha-

gue de insistir Robert en obrar com a enemich d'Enrich, y puix que-s mostrava son fehel amich Frederich, en consequència aquest y aquell fóren forçats de declarar-se mutuels enemichs, y axí la guerra d'Italia hagué de tenir com a següici una altra guerra secundaria o igual a aquella, a sabèr, la guerra entre Sicilia y Nàpols, en la qual se renovaren los antichs òdis y en què Robert y Frederich tornaren a perjudicar-se mútuament axicom ho féren abans del nomenat establiment de la pau.

Entrèm ja al present, dins lo no nou any de Incarnació 1213. Era per l'estiu, segóns aferma lo Zurita, y estava En Jaume a Barcelona, con arribaren embaxadors del duch d'Austria, nomenat entre los emperadors Frederich III, sollicitant lo casament d'aquest ab la infanta Na Elisabet, filla del nostre rey, lo qui la dota ab quinze mil marches d'argent: concordades les capitulacions matrimoniales, envià lo Duch a 5 d'Agost, dés de Viena, a Rodolf de Lichteustein y a Enrich de Valse, ab prou podèr per contraure, en nòm séu, lo

matrimoni, que-s celebrà a 14 del mes d'Octubre, a reyal, havènt-se fèt ab tal motiu grans fèstes, qui come ja dés la rebuda, y entrada dels dits embaxadors o radors del Duch. Al 15 de Novembre vinent, partí la acompanyada del bisbe de Giróna y de Felip de Salu qui havien de fer fehel donació d'aquesta senyora al s rit, y encaminant-se dret a Perpinyà, traversant la Pro visitant de passada la córt del Papa, anaren per les del comte de Saboya al del Tirol, ón los calgué detur conseqüència de les noves que arribaren sóbre la elec emperador.

Convé advertir que l'Enrich, après dels fèts de R con ab major podèr anava empendre la guerra contra de Nàpols, se morí inesperadament, y autors hi hà seguren si fôu mort de verí, esplicant la manéra horr donar-lo, y nomenant l'assassí: axí que feya a consid casament de Na Elisabet ab lo duch d'Austria, no so com a un gran partit per la Infanta, mas com a una nació política molt favorable a la casa d'Aragó, pos per los seus drets y qualitats, éra d'esperar que fóra emperador d'Alemanya (1), y qui sap si d'aquí-avan valènt la banda gibelina, se realçassen tot-d'una los prínceps, y fins per ventura delissén çò que forçosam vien tingut de fer élls y los llurs antecessors. En Alf contradicció als principis proclamats y practicats per de tóts, lo gloriós conqueridor de Sicilia.

De segur que la combinació del viatge de la nu l'acte de la elecció d'emperador, seria imaginada per rebre personalment En Frederich la muller, pogués o com a present de noces, la corón a d'Emperadriu; y poguéra fer en part, encare que no ab la sort per ell es

(1) Ab rahó diu lo Muntaner, en lo capitol CCLX de sa Crònica sellar a Robert de Nàpols la amistat ab los nostres reys, aquestes sig paraules: «debades treballa lo rey Robert, e si farà tostèmps, per què tengut major seny, si en sa vida acostava en bona amor son fill ab sos e ab sos cosins germans, que si ls jaquis en discordia ab élls, *per ventus parts d'Alemanya* vendria emperador qui-l volrà desheretar; e si-l tr amor de la casa d'Aragó e de Sicilia, no-u faria.»

seguretat que havia d'ésser senyal de ventlans polítichs, per los reys Jaume y Frederic los electors, nomenaren los uns a Frederic y los altres a Lluís de Baviera, y entocuss en sostenir llur elecció, quiscun prengué r, transformant-se l'imperi en sangonós pogués concórrer ni l'un ni l'altre mes t del seu dret, abandonant altres empreses r res los plans dels altres reys y aliats, fins de nou anys de lluytes y de sanch, en 1323, illa En Frederic presoner del seu contrin-aquest empresonat per espay de tres anys renunciar tot dret y pretensió al imperi, y rs ençà Lluís de Baviera reverenciant com h emperador. De segur que, si En Jaume . amargant reexida que per la seua filla tenir lo matrimoni per lo que tantes féstes

féu Barcelona, haguéra desistit de tals goigs y esperances, y preferir-la ans bé donar-la al qui, séns portar corón a d'emperador, no la llunyás de prop séu, que veure-la plorar en apartades regions, gaudint tant sols d'una honra duptosa qui havia d'acabar aximetéix ab llàgrimes y penes. Axí en les combinacions polítiques y diplomàtiques solen sacrificar-se nobles éssers, per los quals fóra una veritable benanança alimentar-los no més que ab modestes fortunes y esperança més positives, per bé que ófssen menys falagueres.

Dóna l'annalista aragonès com a esdevinguda en aquests témps la mort de la emperadriu dels gréchs, madrastra del emperador Teodor Lascaro, tia de la reyna Na Constança, la qui anys enrere, fugint de sa patria per efecte de les usurpacions que hi tinguéren lloch, se-n vingué a aquests reyalmes, ab tres filles qui-s maridaren ab diferents senyors, essent una dama d'aytal familia, no sabèm en quin grau de parentiu, la qui-s maridà (segóns indicarem) ab Mata-plana, possehint després lo comtat del Pallars. La dita senyora emperadriu, que fóu heretada en lo régne de Valencia, rebent sobirana favor y recolze dels nostres reys En Pére, En Alfons y final-

me, apar que féu testament en 1306, qu'en lo témps de sa mort, y considerant ent més acostat, o pot-ser per altres c-norram, li féu donació de tot quant li per-ri, per tal que procurà En Jaume (hi afi-rtar-se ab l'emperador Andrónich Pa-gnava: y va trametre-hi per embaxador, et, un cavaller nomenat En Joan Bonan-ídrónich, que la hora que la emperad-íe d'aquell imperi, ell no tenia sinó enia la dita senyora lo dot y tresor que sentí dir jcàndida respostal que les pr-ades, y que al anar-se-n la dita senyo-a tindre un l'imperi per nò tenir fills n-que son pare, Miquel Paleòlech; no ten-part en lo metéix.

; qui te ja noticia de quant passava e-que aquell escorterat imperi, y de les vic-a la companyia de catalans qui anaren-; podrà mesurar bè, sèns freturar coi-nostra, lo valor que tinguéren les intenc-peradriu, les esperances o temptative-ndides excuses del prou escorregut ;ador dels grèchs.

esdevinguéren aquests dos féts ab què-ument al nou any de 1313, ne succehi-gions, d'altres que no devèm ometre p-agonistes en gran part catalans, y segó-na errada de cronologia que podria con-nostra historia. Ja dés lo témps del-irall Roger de Lluria; podèm recordar-reguéren a la illa de Gerbes, la posse-la fí per En Roger de Lluria, favorit-*arcelona* (1), com anomenen lo d'Aragó

nts extractes de la Historia d'Ibn Khaldun lo baró)
ur-los a Alger en 1847. Ne reproduheix alguns troços

in. D'En Roger passà lo feu a postéix nom, lo qual diuen que lo rey nmullerar ab una filla natural séua que menada Sibila de Solmeria. Era capità es lo català Simó de Mont-oliu, y és catalana la gornició en sa major partatalans los cognoms dels cabdills qui-sues, si bé és possible que hi hagués y exclusivament aquests, com pretén

primer historiador qui parla d'aquests

Crònica es la font originaria de ón ne recomptes dels histoeiadors qui escriu. Al explicar-nos lo dit cronista la situ que los maures habitants a Gerbes a bàndols, l'un qui-s deya de Mahabia vàndols qui s'estenien també y èren a, essent la casa de Benfimomen, de t considerada ab los cristians, la qui partit de Mohabia.

s'éren entromesos aquests reyalmes a, poguéren donar peu' als mauritans tra la gornició cristiana, y si aquesta y s'afluxà quelcom la disciplina dels ou per posar quant menys en perill éra considerada, per los nostres reys, seria, y que éra indispensable gordar a que projectassen contra Africa. En es de rebelió que allà-s posaren per is angunioses de la nostra gornició, la s qui tenien interès en la conservació xa familia dels Lluries o del *Moracaia*

(segóns li diu la crònica aràbiga, damunt dita, al fill del almirall, primer *sahab* o senyor d'aquell territori), com En Conrat

Amari en sa obra del *Vespro*, y al anotar la part de què ací-s tracta, admirat de que al rey d'Aragó li diguen rey de Barcelona, dóna per suposat que no hi haurá qui no cónega que és açò una errada de copia.

Llança de Castéll-mayart, qui éra tudor d'En metéix rey En Frederich, qui s'encarregà de tut de pacte ab los Lluries, confermant en sortéix Mont-oliu; y armant unes divuyt galères homens de cavall y uns mil cinch-cents pehor gent, donant lo comanament d'aquelles forces sicilià nomenat Pelegrí Pati.

Va propassar-se lo Zurita en la interpretació paraules del Muntaner, traduhint *nostra gent* aragonesos: car a parèr nostre, sèns negar la i nostres compatricis, és de creure que hi hagu cilians, puix que éra lo rey llur lo qui tramet y sicilià éra lo cabdill elegit, en atenció a que dició a Orient y ab les guerres de Italia, no p sobrers y numerosos los catalans y aragones romanguéssen a Sicilia, sóbre-tót la soldatesca se matar.

Lo metéix cronista nos recompta que, ans Frederich per son compte la defensa de Ger los Lluries al Papa, qui ninguna ajuda no vol y al rey Robert, del qual éren vassalls per lo tenien a Calabria, lo qui tampoch no hi volgu l'afer; y després, nos pinta la fi llastimosa aquelles forces mal conduhides per lo llur desbandada: y profitant-se d'aytal desconcert una y altra banda moresca (1), bateren-les, i ren sinó vint-y-vuyt dels de cavall, presoner dill Pati, per la deslliurança del qual calgué grossa rehençó; y en conseqüència apoderant-Miscona del castéll dels Quèrquens y enseyc la illa, a sostenir la qual va enviar-los forces niç.

(1) Per pura curiositat apuntam com a nota çò que c aquests vint-y-vuyt cavallers, qui romanguéren al castéll, a après que s'hagué rehemut ab lo diner que se-n éra dut de S estaven de gornició: «si may véreu gent qui poch s'avengués ab los qui estaven dins lo propi castéll, en guisa que tots-jói de fer-sr troços, per mor de les témbres e amigues que los da



haguéreu d'abans fèta: per què, suplicam-vos q digats per negun motiu.»

Si la lleialtat y lo patriotisme no fèssen accet taner, l'arreplech de glories y riqueses que la procurava, haurien-li consellat tantost la accept càrrech que li feyen; y otorgant resoltament allò nava l'ultratjat príncep, manà aquest entrar sèn Simó de Mont-oliu, ordenant-li que fés allà forn al Muntaner del castèll de Gerbes y de la tórta quens, que li retés sacrament y homenatge dec tenia per éll, com axí ho féu, y estenent en fa encarregat amples podèrs ab ilimitades facultats, li per fi donar-li en forniments y socors tot mester.

No s'adormí la activitat regoneguda d'En M devèm reproduhir ses proprias paraules per don del primer desengany que se-n dugué al creure-s mans los elements ab què devia comptar per de ment al desig del rey de Sicilia: «Presí, donchs, e me-n aní a Messina, des de ón tenia en cor de tòst: emperò aquells llatins qui havien a seguir-n ren a volèr-me retornar, sèns triga, lo diner que j dihent que no volien anar pendre mort en Ger mares e llurs mullers venien a mi plorant, dema amor de Déu, que-ls rehebés lo diner, e tot éra hent-me que hich havien perdut pare, o germà e que fòu obs que yo recobras de tòts lo diner, gué d'altre remey sinó contractar gent nov lans.»

No podèm, donchs, duptar de que la nova Gerbes fòu ab gent catalana y sóts la direcció Muntaner, lo qui, al aplegar a la illa, posà tantoc a son sistéma, apaygebà los del castèll, tramet xechs d'una y altra tribu o bàndol, ordenà una barraques y cases de fusta y brancam per que s'l y visquèssen reposadament los alarbs dispersos e sen adherir-se als pactes que En Muntaner los hi

ests un besant diari, equivalent a tres celonins, y emprenent tots-jorns a perdre dels rebetles, en l'espai de set-cents homens d'armes, arreconant de la illa, ón hi éra tanta la fam que nien de serradures de les palmeres.

dels de Miscona donà cor a d'altres legant set mil homens de cavall y can fer una acomesa per terra y per lo Muntaner dos llenys armats y quatre les quals éren En Ramon Godà y En

Berènguer de Spingals, y encarregà lo castèll a múcer Simó de Vall-gornera, tots catalans, com és de veure per los cognoms. Dexaren-se sorprendre de bell començament los nostres qui gordaven lo canal, tant que ls calgué abandonar-lo, volènt per tant En Muntaner fer penjar los còmits; y presentant-se ab major nòmbre de forces los alarbs y comparexent al canal ab vint-y-una barca, s'abocaren abribats a la lluyta: emperò, rebujant-los ab major coratge los nostres sòts la direcció d'En Muntaner, fóren los alarbs desbandats y acoltellejats, restant-ne morts més de dos-cents, set barques afonades, disset en podèr dels nostres, y los principals senyors o xechs presoners, en sortes que per lo llur rescat arribaren a oferir-ne cinch mil unces, humiliats uns y altres als peus del vencedor, al qual, recompta lo Cronista, besaven a gran préssa la mà, *tal com s'esdevé con entra en un pahis rey novell*, y restant finalment foragitats de la illa tots los altres rebetles del bàndol de Miscona, entré los quals n'hi havia quatre-cents de cavall ab lo cabdill Alef, qui sortiren de llà a la vista dels nostres soldats y del pròs Muntaner.

Ab tal triumfe, lo metéix Alef sollicità sotsmetre-s, mas no fòu escoltat, pretestant En Muntaner que ell no-res podia fer sèns abans consultar-ho ab lo rey de Sicilia; y fèt aquest també sabidor de la bona sort de sa campanya fins en aquella hora y la situació ón se trobaven los alarbs, li envià En Frederich vint galéres ab dos-cents cavalls armats, y dos

nens de peu, s'ens la altra gent de l' comanament d'En Conrat Llança d' aquest reforç imaginaren aquest y un de campanya, y anaren al encontre tant s'era organitzat y esperava- l' homens. Per que la gloria fós esclatà En Muntaner los alarbs qui estaven volguérem, diu lo Cronista, que e, un sol alarb dels nostres, de manéss a dos-cents-vint ab cavalls armats fins a dos mil homens de peu, que estava en les galéres a gordar lo que el fôu la acomesa d'uns y altres, tan no hi havia un home qui no volgués una confusa barreja durà la batalla desnona, y fôu lo resultat pendre mort a en lo camp, éssent la pèrdua de cavalls morts—sospitam que per cars, car ab la denominació de cavall lo brut y lo genet, ab dós coberts tanta ferits de mort —y açò confirmat en les batalles no-s parla de ferits homens nafrats, dels qual no-n mosprés los nostres la via del alcàcer i y après de combatuts, passaren a cobrar més que los menors de dotze anys bres y nins més de dotze mil persones a Sicília, y llevaren lo camp sa presa.

Muntaner, llà-donchs, senyor absolut gent dels de Mohabia (1), resultant Frederich, lo qui, en gallardó dels i adoptat per l'espert capità, cedi per

— — —
 Afig lo Zurita que al poblar En Muntaner la illa comerç y tracte dels mercaders d'Alexandria y de tant que, s'ens dupte, tragué l'Annalista d'al- hibia en aquests reyalmes lo comerç ab aquelles

herbes y dels Quèrquens, ab tots sos
rant aquesta temporada vingué a ésser
trici un petit rey.

la administració y assegurat lo pahis,
ermetre En Frederich que lo Muntaner
ii éra estat causa de sa tornada d'Orient,
t de Gerbes dexant la illa encomanada
, y los Quèrquens a En Guillèm Ses-
ins séus, passà a Sicília, y armant una
Valencia a la encerca de sa esposa o

relació del Cronista al explicar com en
té terra a Mallorca, ón lo rey En Jaume
y l'infant En Ferran l'obsequiaren sobremanera, distingint-
lo com ningun altre home de son estament, ho sia jamés per
reys estat, *si que anch null hom tan sotil com yo no-s póch tant
llohar de tan alts senyors com yo-u fuy délls*; car, entre altres co-
ses, recompta que l'infant anà avistar-lo en sa propria galé-

ò de la armadura o arnés qui éra del seu ús par-
mpanyat ja En Muntaner de la persóna que més
jove muller, se-n tornà a Sicília, y d'allà tornà a
r gaudir durant los tres anys de senyoriu abso-
vià otorgat lo rey de Sicília, de la major ventu-
y pogués havèr somniada.

re un nou aveniment a Gerbes, que poch feya a
a enveja, causa de molt grans mals, no-l hagués
és recorda lo llegidor los motius d'odi qui eczis-
s reys Frederich y Robert, tóts nascuts de la
la Sicília, y les pretensions del segón, encare
mada la pau, sóbre lo tribut de Túniç, possessió
percepció de les altres réntes y drets d'Àfrica,
tót provenia d'esforços fets per la dinastia anjo-

untaner lo concentrava en la illa del seu comanament y govern;
ou d'aquesta nova econòmica, qui explica lo saber del poblador
Gerbes, per que deturassen la llur plóma los céchs adversaris
tot volent rebaxar-lo del alt pedestal ón l'ha colocat la pública
segles.

vina de Sicília y no per la posterior. A la prime Lluries anaren demanar, per amor de Déu, socor a Robert, abdós féren lo sórt, emperò los avantats darrerament per En Muntaner y los seus cat nefici de Sicília y d'En Frederich, féren obrir los napolità, la gelosia, qui és l'agulló del envejós, tat al qui no-s mouria sinó per que lo seu ant gaudis millor benestar que éll; armà Robert sexa ab quatre-cents homens de cavall y provehides trabuchs, y donant lo comanament també a un c Berenguer Carroç (segurament un altre envejós d'En Muntaner), donà orde per que anassen a Gessen, si fós méster, los pobladors y la gent d'arm dava lo pahis, y, en resum, lo llevassen del podè y-n prenguésen possessió en nom del rey de l com éra, en son concepte, veritable monarca sici

Tan imprudent rebombori no sérví sinó per dicol los qui-l moguéren: En Frederich véu una tuna per batre ab la seua armada aquelles forces del seu enemich desviades de les aygues ón s'hi f cipal guerra, y En Muntaner, tant si sabia com intents del rey Frederich—com que de la reexic empresa depenjava lo perdre per un may més la s o augmentar-la per sort,—prengué la resolució suprèma de defensar-se, passas què passas, y con prevenció, tan bell punt com sabé que s'acostava napolitana, féu exir del castéll de Gerbes totes le nins, y per sóbre de tót, noliejant una nau d'un t de València, fèu-hi entrar sa muller, y dos fills, q y ab la companyia coninent, la trameté a sa ter d'aquests obstacles de tendresa, manà construh omplir les cisternes y prevenir tot allò neces guerra, se convingué ab tots los senyoraços pri bladors de la illa, qui hi concorreguéren ab gran

(1) D'ençá que vingué En Muntaner d'Orient per *verificar* i apar que no hi havia témps per tenir tants fills, fent-nos açò sospit frasa creu significar solament l'acte y formalitat del sagrament.

per gordar lo canal; y tót estava aparellat in sabèr que la armada napolitana, qui Pantanella, dés de ón lo díe abans l'almitimada llur sotsmissió als de Gerbes, ja anada de retòrn a Italia. Fóu aquest esperat, a conseqüència de la actitud que ch, y com volgués esquivar un contra-Nàpols, qui éra alhora sogra d'aquell y agó, havia aconseguit fer signar tréves eys enemichs (1), y en conseqüència havia l'armada napolitana perjudicas los de ans perjudicassen los napolitans méntre les costes d'Africa. Ab tant, tornà a tro- r en pacífica possessió de Gerbes, romps com li plagué, y tornant sol a aquests rèm al seu degut témps.

presa de Gerbes que portà a cap ab los é posar esment en la error cronològica lo Zurita dóna com a esdevinguts tots 1314, y ho conferma con diu que en l'an- la successió a Túniç; y mal pot axó ésser,

con a la tornada d'En Muntaner de Gerbes, per anar a cercar la seua muller, trobà a Mallorques encare viu lo rey En Jaume, qui, com saben los nostres llegidors, se morí en l'any 1312 del compte que cal seguir, y açò esdevingué al anar-se-n lo altre de Mallorques, car va caure lo rey malalt lo díe següent de la exida del Cronista, y al tornar-hi aquest dintre poch, trobà que ja regnava En Sanxo.

Aquest rey, per lo Juliol del 1312, féu regoneximent al rey En Jaume, axicom deuen fer-ho los reys de Mallorca a la *primerta del llur regnat*: torna a aquesta illa En Muntaner ab sa esposa, après d'havèr passat vint-y-tres díes a Valencia—

star lo que passaria a Catalunya, per més que no-n sabut és que la casa paterna d'En Muntaner éra a

— — —
en aquestes treves solament de paraula per aquella hora, posat que es dóna com a fermades o assentades fins als 16 de Maig següent, o l'any 1314.

care més recordarà lo llegidor que, la tocà venir, lo rey Frederich li donà jo per la reyna d'Aragó y per los Infants a tantost a Menorca, y visità Mahó, aslladà a Sicília, dexant la muller a la galéra de-bell-nou a Mont-albà ón hant després a aquell port, ab sa munt-se-n dues barques armades que havina, calent-li per açò alguns dies, paerbes. Per altra part, al enviar En Muxa illa estant, per lo perill que hi huiobrar-hi la armada del rey Robert, r nys de cinch mesos; axí, que prescint possible, en quin temps començà lo passas del dit nómbre, y sémpe per En Sanxo de Mallorques entrà a los fets de la anada de la flota napolitana ab posterioritat ha d'èsser ja en loats, dés lo qual mes, segóns costum, l nou.

es observacions roman, donchs, per correspondre al començament del any iacions d'aquella època, una part dels scriure, a sabèr, l'anament de la armada, les disposicions preventives de deitaner y la prosperitat resultant de la govern que ell metéix establí, mentre és de témps d'En Mont-oliu y d'En porcionalment en l'any 1312 y en los precehiren (1).

èix any de 1313, succehí en lo régne Maria, fill d'Almir Abuladeu, qui avaladis y s'intitulava Miramomeli, lo sig

capítol lo Zurita, tot parlant de la guérre entre Mar la aclaració que acabam de fer, car diu que la En Caroç, y que després anà a Gerbes, estava a P

Aquesta data correspon encare, segons lo nostre compte Incarnació, al 1313, emperò la següent que anam a citar tra ja en lo nou any 1314. Al arribar los embaxadors lans a Avinyó, no pogueren complir la llur comissió, malalt lo papa Climent V, espirà lo día 20 del mes d'A

Lo fét que acabam d'apuntar, la mort del Pontífech havia traslladat la cadira pontificia de Roma a Avinyó, i peu a fétscandolosos per la elecció del successor, los q com a conseqüencia de la referida trasllació, fóren, sèns gun dupte, les veritables fonts del scisma que pert prompte la Esglesia catòlica y tota la cristianitat. Per caràcter, ometèm ací aquest aveniment de que podèm i cindir en la historia civil de Catalunya, y-l reservam per posar-lo a la part eclesiàstica ón és indispensable tracta

Pochs dies après de la data darrerament citada, y ar acabar-se lo mes, arribaren embaxadors del rey de X per tractar del matrimoni projectat entre la filla d'aqu En Jaume, y és de creure que-s presentaria alguna p dificultat, con, als 21 d'Agost, envià novament a Xip nostre rey, fra Martí Péreç d'Oros, almirall del Ord Sant-Joan y lloch-tinent de mestre a la castellanía d'Ar ta, emperò conclosa la diferencia, al Setembre del an güent 1315 verifica-s definitivament lo matrimoni, que-n larèm al lloch que li corresponga.

Al mes de Juliol se morí a Camporrells lo comte Ar gol d'Urgell, darrer descendent de la familia de Cabrer qui tanta menció havèm féta anteriormet. Ni l'Armeng son germà l'Álvar, vescomte d'Ager, atenyéren havèr cessió, no obstant d'ésser emmullerat lo primer dues v des, la una ab Na Sibilia de Mont-cada y la altra ab Na zidia, germana d'En Bernat, vescomte d'Illa. Con ni l'i l'altre no preveyen llur insuccessió, o per altres causes cils d'esplicar, farien donacions al de Fóix, vescomte de téll-bò, lo qui com saben los nostres llegidors, prom tots-témps, per rahó d'aquest domini, qüestions y més tions qui no poques vegades llevaren la tranquilat a lunya.

nous esposos comtes d'Urgell, ab ùs de llurs armes y (segóns diu l'autor de *Los Condes vindicados*) «fundando en una palabra, un mayorazgo de segundos para los infantes de Aragón.»

En aquesta manera la casa d'Urgell havia de veure-s ajustada per tercera vegada ab la dels comtes de Barcelona, si algun día En Alfons o los seus successors atenyien a ésser

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 545, foli 101.

reys, y llavors podrien intitular-se, axicom s'intitulà una temporada En Jaume I, comte al ensémps de Barcelona y d'Urgell.

Al dictar aquesta disposició tan útil l'Armengol, preguntarem ¿tenia per ventura algun pressentiment de que lo primogènit d'Aragó, En Jaume primogènit d'En Jaume II, havia de renunciar la coróna per escondir-se a un claustre, y devia heretar aquella, per consegüent, lo segongènit? ¿trobà goig, per ventura, a la esperança de veure asseguda en lo setial d'Aragó y de Barcelona a la successora dels Cabreres? Aventurat seria afermar tan possible congettura, qui tindria més aparença de probable si la favorida per lo testamentari fós la seua filla, y hereua en compte de neboda, y sèns portar ja lo cognom de son noble llinatge.

Si tals pensaments guiaren En Armengol al dictar lo seu testament, no-s compliren sinó a miges, o sia la part més útil y principal, com fôu la d'ajustar-se les dues cases y assegurar-se lo patrimoni de la d'Urgell: mas la part de vanitat no-s complí, car (per més que sia anticipat lo dir-ho) la noble princesa qui-s lligà tantost a un infant, arribà a ésser témps a venir la muller del primogènit y successor de la coróna, emperò no pogué aconseguir la honor d'ésser esposa del rey, per ésser mort cinch dies abans que no son sogre En Jaume, de manéra que son marit En Alfons hagué de cenyir la coróna del seu pare, sèns tenir vora séu la distingida senyora, qui éra de totes perfeccions complerta, com recita lo Muntaner, y per los quals drets usava lo rey d'Aragó d'un nou y honrós títol que no usaren los seus antecessors immediats.

La quantitat que donà En Jaume per la adquisició del comtat d'Urgell havia de servir per pagar los deutes y llegats del comte y a dotar lo monestir. Premostratench de Bell-puig de les Avellanes, qui éra al comtat d'Áger, a ón, per disposició séua, fôu sepultat. Lo patrimoni que adquirí ab aquest casament l'infant En Alfons fôu no solament lo comtat d'Urgell, mas encare altres béns als quals tenia dret o que possehia sa muller, procehents de la heretatge d'An-

del nostre rey la preponderancia del Gibelism hèn-se ja que tenia segura la favor dels d'aquella que hauria ésser aquella la ocasió de posar per ob pensament, çò és, gonyar-se a si-metéix la bon les ciutats güelfes, per dur a cap ab benevolencia una y altra banda la empresa tantes vegades in sospesa.

Apuntà lo Zurita en lo metéix mes de Set molt important que judicam tindria lloch dur del Rey a Barcelona. Tal fôu lo trasmetiment xada, composta d'En Guillèm de Casanal o Ca Arnau de Ça-bastida, al soldà de Babilonia, pe captius d'aqueixs reyalmes, qui éren en gran r Zurita), per la peregrinació de Terra-Santa y p y tracte que catalans tenien a Egipte y Siria, parts de Llevant..... y ab élls envià lo Rey blanchs y moltes peces de grana, y draps finiss vayres. Va rebre lo Soldà la embaxada molt h perferí de trametre tots los captius que tinguén nyoriú, y permeté que en tot éll los cristians nir esglesies, que s'hi colguéssen los divinals

No-res més de importancia trobam en lo re

(1) Esplica, si fà no fà, les aspiracions secrètes d'En Jaur y reservat s'era mostrat poch abans en les questions entre En lo consentiment (si no és comanament) que dona, en la darrer gits personatges dels seus Estats per que vagen ajudar al rey fensen a aquest En Bernat de Sarrià (perçò que dèxa l'almirall tres-cents homens de cavall y mil de peu, y En Dalmau de centenar també de cavall y dos-cents pehons, tòts catalans y ar dè de Catalunya, entant que vehèm defensar Tràpani com a En Simón de Vall-gornera y En Berenguer de Vilaragut.

(2) En la credencial, dreçada per En Jaume a Abrilfat-b era aquest lo nostre Soldà), no s'hi parla de captius, y si solam amiatat que deu regnar entre prínceps, dihent li que vulla atèr embaxadors li esplanaran y demanaran. Los presents són efect noresmenys diverses peces de grana, Chalons, teles de Reims *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, reg. 337, foli 231.

Lo Papa havia donat permis a En Jaume (repetint-lo més metre embaxadors al Soldà, ab l'objecte de rescatar captius. l d'Octubre del any según del pontificat de Joan XXII. Butlles pontífech.

gut per principat de la Morea, qui comprenia lo cc Andria (al qual per ventura donà nom la antiga A illa Andria, depençant d'Atenes), y lo ducat de C pahis que hom creu que comprega la Achaya dels éra estat sòts lo domini de diferents personatges, aquest y la successió per motius no sémpré del to mes.

Dexèm d'engrunar aquestes menuderies qui no sen al nostre particular objécte, y que tot-hom curó estudiar en la Crònica del Muntaner, primer autor qui crit sòbre aquest punt y lo principal a qui devèm t relacions pòsteriors, constrenyent-nos, per tant, a l'essencial y qui conduheix mes immediatament a la tura que cercam. Referint lo dit cronista la fama de llers francesas qui dominaven aquella terra, con allà ven prínceps descendents del duch de Borgonya, qui primer senyor sobirà, diu que «aquesta gentilesa llers durà fins que la companyia dels catalans los tots en un jörn, la hora que lo comte de Brenda (anà acometre-ls,» y après, dóna comte de la insuccessina del darrer qui s'intitulà príncep, y dels matrimonis contraguéren les filles, compartint-se lo territori er fent-se tantost mútua guerra los cunyats. Entre a agura un germà del rey Robert de Nàpols, un Felí boyà, un duch d'Atenes, qui ben segur éra lo metéi de Brienne, y un titolat comte d'Andria, qui éra de dels Baucis. Tingué lo darrer una filla nomenada El havènt mort lo pare, no volènt la mare contraure seg trimoni, procurà maridar la filla, méntre que posava da sòbre los Estats d'aquelles filles del darrer príncès, qui éren mortes sèns successió, amparant-se en de substitució; y desijant donar-li un marit digne apte a refer aquell tan cèbre principat, tenint notia fama que environava al príncep mallorquí En Ferra un missatge al rey Frederich de Sicília, proposant-li ridatge de sa filla Elisabet ab aquell ben-plantat fa fórme indicarem en l'apèndech anterior.

En los catalans de Grecia, si fôu obra d'En axí témps a venir un sobirà amich al tica d'En Jaume d'Aragó ab igual ob- asa de Nàpols no aconseguís preponde- vía catalans, ho ignoram: emperò, fôs que hauría compliment aytal pensada o al veure que en la guerra entre Nàpols Mallorques, tan benvolgut d'En Jaume i, sêns necessitat, a aquella illa, en de- rich, y batallava per consegüent contra lo germà del qual sostenía també ses pre- . Enllestí lo tracte, la Comtesa y sa filla de Sicilia, ón residía l'infant En Ferran; oní, previngué-s lo marit per passar a la a conquêsta del principat, ab la idea de per la defensió dels quals drets se posava a aplegar cinch-cents de cavall y molta

quest entreval una munior d'aventures tre aveniment atractívol que prometérem per qui ja sabia dés de Gerbes lo casa- / fôu tantost sabidor del progécte que rent a Sicilia ab licencia del seu rey, per u, a la disposició del infant, al qual duya », y a qui portà singulars presents de ro- es d'Africa: passats vuyt dies de la ar- ier, lo primer dissapte d'Abril del 1315, llum un *bell y gracios* infantó, al qual po- ie, y trenta-dos jórnns après espirava, en narit, la gentil infanta de la Morea, sêns ies de sobre-part, ignorant aquesta se- hi ocultat, que també sa mare éra morta esos abans: de manéra que l'infant En post a partir a la conquêsta, tenint enlles- de guerra, emperò sêns eczistir precisa- qui proveníen los drets que anava a vin- nt-li aquests, per trobar-se ab un fill a qui

ét hereu la mare, en testament anterior y confermat
res, en lo qual s'hi prevenia que si morís lo dit infant
l'heretas y substituís son pare En Ferran.

n compromís éra, donchs, per aquest senyor aquell
itrét havia, y per altra part no sabia què fer-ne del
pat dés de nàxer, com duptant entre la cura del seu
dels interessos y, drets que al metéix pertanyien, ar-
valerós com éra lo pare, tingué una venturosa pen-
er complir degudament ab l'un y l'altre objécte; deli-
ar avant la conquésta y confiar lo nin al qui-n pogués
millor cura, que no lo propri pare. Tan disposat estava
ador de Gerbes a ajudar-lo en lo primer, y tant que,
grat del rey de Sicilia, féu donació d'aquella illa y dels
ens, que acceptà en Frederieh a Palerm, en presencia
erenguer de Sarrià y d'altres cavallers y ciutadans, y
après passat En Muntaner a Messina, per activar la
ada, y prestar tots los serveys que pogués a En Fer-
uest, aplegant encare gran nòmbre de personatges
i, a llur presencia, va rebre l'amich d'abans, y recor-
passats serveys, entre altres que a Romanía y en
metéixa ocasió li havia fét manlleutes, que plegats,
ausa del infant, havien estat presos, que per éll havia
a companyia d'Orient, y dexava llavors la capitania
es, acabà proposant-li un bon servey, tant car, que
ell postposava tots los altres que li havia féts o po-
r-li. No éra xich l'obsequi que anava a reclamar l'in-

Ferran d'En Muntaner, car li demanava que amenas-
se Déu li havia donat a la seua mare, la reyna viuda
lorca, accedint en açò l'amich qui va rebre aquella
turada comanda, per la qual donà-li En Ferran molt
poders y facultats, y dihent-li que en acabat de com-
icàrrech, y ordenats los afers de la seua casa, podia
a Sicilia per acompanyar-lo en la empresa de la Mo-
ornarèu a Nós ab tot l'acompanyament de cavall e de
e puxats; e lo senyor rey de Mallorques, germà nostre
s donarà de diner com li demanarets per pagar les
yies que amenàssets: vet-ací çò que Nós volèm que
s façats.»

ò y en orde del llur mester axí per la vida com per la defensa.

Al beil moment de volèr embarcar lo tendre infantó, En ton de Monells, davant tots aquells cavallers catalans, aranesos y llatins, y dels granats ciutadans qui allà s'éren



aplegats, preguntà, per tres voltes, si conexie l'infant En Jaume, fill d'En Ferran y Na Elisa

afermativament donant proves de que-l'c ne formals escriptures, posà lo nin en braç, lo qui isqué de la ciutat, dubent-lo-se-n de més de dos milers de persónes. Un cop a la nau un porter del rey Frederich q l'aquest, dos parells de vestidures de drap infantó, y diversos altres presents.

El primer día d'Agost féren-se a la vela d'emperó en la travessia comportaren' variacions: al tocar a Tràpani, posaren En Muntaner i havia quatre galéres armades dels de Clot poderar-se del nin, fent, per tant, mester y l'armament de la nau; passaren després, noranta dies, en què ni lo gordador ni lo ren de la nau, y per fi arribant a la illa, iuguéren vint-y-dos dies, car aplegant-s'hi franceses y genoveses qui devien fer la via de Muntaner ab elles ensemps, qui éren vint i axí tenir gran confiança y seguretat; mas a ríols temporal, set de les dites naus van perir,

inclosa la qui duya l'infant, corregueren gran perill. No obstant (continua ací lo lleyal relador del fét) pla-Déu que lo día de Tots-Sants prenguéssem terra en, ab la circumstancia de que la mar no-ns trastornà pas al moment ne a mi ne al senyor infant, lo qual no isqué neus braços, tant com durà la tempestat, ne de nits ne de, car devia jo sostenir-lo, per sentir tan fort mareig la que no podia estar asseguda, no menys que les altres naus, les quals ne podien tenir-se en peus ne passe-»

Al arribar a Salbu, l'arquebisbe de Tarragona, qui éra de Roca-bertí, trameté tantes cavalleríes com fóren necessaries per traslladar la comitiva, que fôu albergada a casa d'un tal Guanesch. De llà, a curtes jornades, anaren dret a Barcelona, y perçò que calia fer-se aquest viatge per terra

HISTORIA DE CATALUNYA

e les llàgrimes de goig que destil·la
a envejar sa satisfacció y esclama
os un goig semblant al que llavors e
a reyna, avia séua, al veure lo nin axí bò e
a bella e riallera, *e vestit de drap d'aur, mantell
, e un bell batut d'aquell drap metéix, al cap.*
Muntaner quinze dies a Perpinyà, durant los
anava dos colps al díe a veure l'infant, havent-
or y anyorant-lo tant d'ençà que se-n éra se-
abía què-s fés, entant que més témps hi ro-
fós que s'acostava la diada de Nadal (que
ia passar-la ab sa familia); y axí prenent de
t, y après d'acompanyar al seu poble y casa,
les, la séua companya de viatge, mi senyora
féu la vía de Valencia, ón hi arribà tres dies
ncionada festivitats.

ciutat estigué algun témps En Muntaner, or-
at la companyia de gent que tenia de dur-se-n
a, emperò fóu inútil lo seu treball, primer per
orde de suspensió, ab motiu d'havèr-se en-
dejament a un altre vingut d'aquell princi-
bé prou malament, y després per havèr-se
ant En Ferran s'éra mort a Morea, havent-se
ahis, inclusos los Estats d'un altre princep
també va morir-se, lo germà del rey Robert,
dre infantó Jaume (a podèr del qual En Mun-
Déu que tórñ tot l'usurpat, y que li dó força y
élls cabells blanchs, per ajudar-lo), vingué ro-
pare y mare, sèns esperança de reivindicar
esta, y sols ab la llunyana y eventual d'ésser
ues, segóms fós la successió de la dinastia qui
m de fét vingué a complir-se, càr fóu lo dit in-
rey mallorquí, nomenat En Jaume III, desbor-
e lo Cerimoniós d'Aragó, y víctima del engin-
ist, emperò més encare de fluxedad y lleuga-
antecessors. ¡Quí sap si la orfanesa ón romar-
estats qui contrastaren lo seu viatge dés d

ar de la diplomacia d'aquel
 e que al metéix témps de c
 à y los Vall-gornera, catalar
 jovins altres compatricis nos
 'observar que ab tót y man
 ficar la pau entre En Rob
 camins que proposa lo nost
 y més confórmes ab la esper
 de Sicilia y que, més tart
 ant en açò com en quant a l
 a sospitar que En Jaume pal
 del seu gendre Frederich, c
 s'amostrava vérament gibe
 se decantas a la part güelfa,
 aytal obgècte y per conèx
 a Italia, y en los cors dels
 a Sicilia, dés de Tarragona
 ncarnació 1316, trameté d'e
 l'ar, ab amples podèrs, se
 més tart prop del Papa, pro
 tant-ne la favor de la Santa
 da vacant per espay de 27
 després vint-y-tres cardina
 tifech lo cardinal Jacòbus, l
 iors, és a dir, francès, prenet
 fòu coronat a 5 de Setémbr
 nt tindria d'aquest nomen
 estant, l'endemà de la elecc
 ía ja embaxadors, que fóren
 En Vidal de Vila-nova, al P
 ament y homenatge per lo
 tenir la pau entre Robert y .

d'aquests obgèctes, per a
 què parlarèm tost a la part ec

d'Aragó, butlla 3, de Joan XXII. En
 tge y jurament de feheltat per los rè

ceps contendents y lo Papa perteri a aquests que passassen a la seua córt, proposant que En Frederich jaquis Reggi e os castells que possehía a Calabria que romandrien en ter-

(1) Hi hà un breu ón no accedeix lo Papa a la proposta del fill d'En Jaume per arquebisbe de Tarragona, espressant s'hi los motius ab què s'escusa, y oferint fer la provisió en un de tres subgéctes que lo Rey nomenas. *Arxiu de la Corona d'Aragó*, butlla 4 de Joan XXII.

atéix pontífech, manant-los
comptadors dés del vinent N
. Y diuen que en aquesta o
avia resposta al rey En Fre
ecessitat de circumscriures
ara la Sicilia de Calabria, li
riador marcat aquells lím
de la altra, axí que quiscun
sposta qui tanca una idea
si los vindicadors de nació
isgregar les illes als contine

esta ocasió algunes quest
oriu oltra-pirenench que re
procehents de la antiga casa
a la metéxa en témps d'En
ont-peller, que (com ja saben
la casa de Mallorca, del q
Aragó. Malgrat lo tractat de
garantíes, més d'una vegada
ssumir la França aquella
reys d'ací, y és de presumi
la successió a Mallorques
scuses y les temptatives.

gayre que, al arribar En F
el infant En Ferran, trobà q
ésser tingut d'anar a Franç
ni l'obligà a fer aquest via
s lo que anam a indicar. Seg
y son fill Lluís *Hutin* hav
mparegués al parlament de
os dits reys com a únichs so
ler, y havènt-ho sabut lo
e Mont-blanch, ón se troba
anterior, uns embaxadors, q
í y lo cavaller aragonès non
rança, per recordar lo dret

STORIA DE CATALUNYA

Templers, com aytambé la a
cavallers de Sant-Joan; m
a la part eclesiàstica. Donch
is consellen aquest orde, no
mpte de çò que esdevingué e
any 1318, con s'erigí en ar
, comportant axí un cambi e
antiguíssima metròpoli tarr
tre que fóren resultat, séns
que trameté al papa Joan
gecte, segóns deya, de retre
rdenya.

Éves que s'éren assentades en
y-s mantenien en aparença,
pa, qui éra la persóna qui r
pau, y la qui, ab intencions
ie tots los seus antecessors,
ho. Emperò llavors la guerra
a ja la guerra antiga, y los l
fi més general. Açò que véra
enemichs éra lo creximent de
que éra teyatre Italia, ateny
voltes nacions, los güelfs y
t en ésser protector y cap e
derich acabaríen per fer-lo re
rrers, y en semblant cas, p
à, la preponderancia d'En l
En Janme, aquest no tindria
sa niçaga lo gibelisme que

es de pau dels dos referits p
e més forts y numerosos los
y Lombardia y sòbre-tot a
continues discordies, e hi ha
confederacions, ab què s'ever
perdiá-s tota esperança de p
róna d'Aragó, butlla 14 de Joan XXII

tía entretant lo Papa de cridar a la seua córt los dos prínceps qui havien signades tréves, per proposar-los definitives compostes, y En Jaume estava al aguayt per intervenir-hi d'una o altra manéra, ab la fí de que vencéssen quants obstacles poguéssen contrastar la execució dels seus plans (1).

La assentada de Róbert y Frederich a Avinyó devía ésser al primer de Maig del 1318, y ja per endavant En Jaume hi havia tramès, des de Valencia, als 15 d'Abril, lo seu Mestre Racional En Pére de Boyl; y sabent més tart que En Frederich no hi anava de Barcelona estant, envià formals embaxadors, qui fóren En Guerau de Roca-bertí y En Vidal de Vila-nova, del seu Consell, ab instruccions per ajudar a la obtenció de la pau. Arribaren aquests a Avinyó lo 29 de Juliol, y trobaren-se ab que ni En Roca-bertí ni sos representants no hi havien concorregut, y que los embaxadors d'En Frederich per consemblant rahó se-n éren tornats sens tractar res, passant després a veure En Jaume, entant que los nostres seguien tractant ab lo Papa. No tinguéren resultat aquests esforços, com no podien tenir-ne, mancant les parts principals; y per més que esperaren al rey Robert, qui anava aplegant una gran armada, que tot-hom creya que era per conduhir-lo a Avinyó, lo fét de la cosa fôu anar-se-n ab élla contra la ciutat de Gènova, per desbaratar los gibelins y venjar la mort que aquests donaren a un germà y nebot del metéix Robert: emperò convé mencionar tals disposicions, encare que no fós sinó per fer ressortir la estranyesa d'algunes de les proposicions que-s feyen, que no se-n capeix de vegades l'obgécte, per ignorar un hom les mires diplomàtiques o l'egoisme que hi podia haver en los personatges d'aquell témps. Veja hom si no: méntre que lo Papa ab gran mirament acceptava la proposta dels embaxadors d'En Frederich, que consistía en que donassen a Robert la marca d'Ancona o la Romandiola en compensació de Sicilia, no disminuint-se perçò les réntes de la Esglesia, per comprometre-s aquell a pagar a la metéxa un cens annual de quatre unces: en la nostra córt, y ab aprobació d'En Jau-

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 15 de Joan XXII.

h meravélla! que hom dona
la Sardenya y Còrcega, les i
sa conducta d'En Jaume, y
menys tart, devía empendre
ícol als ulls de tots quants
ps, per donar compliment a
no-s resolgué, donchs, los
i arribaren a Barcelona als
de vuyt dies a la llur terra.
ny de 1319, produhí son efec
'En Armengol d'Urgell, al at
fétes a alguns qui-s creyen a
enir que En Alfons, según fill
d'Urgell, Entença y Antillor
rra general que anava depleg
yalme d'Aragó—a ón los Al
regeament per los llurs drets
o feyen per costum los rich
dels seus oficials, tabuxant
n un exam de malfactors y
scórrer per los camins públics
bé sia vérament la convicció
ra comesa, los referits dret
ólch, vescomte de Cardona,
'En Guillèm, En Ramon de
Malgalí, comte d'Empuries
les armes, fent blanch na
sions lo qui s'intitulava cor
Alfons.

és lo començament del seu
re en açò d'apaybegar sedicio
gades en la lley que havien fe
ediciosos o llurs ascendents, c
aquesta vegada ho féu axime
ragó, amparat en la lley, ma
sen los bàndols, y a Catalu
i establir tréves per deu jór

A. DE BOFARULL

ls proposà l'altre germ
fóu elegit per aque
ntre que aquell roman
l o al pare, fóu sortós,
Barcelona, o sia lley
it la tréva, als subleva
ir contra élls, y aquell
e la lley e de la forç
questa unió, cessaren
aytal sahó que lo co
en éra lo destinat ab l
car, com veurèm 'ber
ques les intencions d
a la vida privada, ren
intat o per consell
sublevats a servir le
Ramon de Cardona, se
estes terres y anar a
de Nàpols, lo protec
ral de la armada y de
uest exemple un can
causa què, en casos a
atalans a servir la bar
otable és d'observar e
bé deduhir si los Usa
rtat que no lo Fur d'
nceps forasters, ménti
o-ls cridas al seu serv
e-n anat lo Cardona a
a català, que s'éra sub
proprietats o territori

lo vescomte de Cardona desi
ms fóu jurat primogènit a Ca

1000 als 15 de Setembre: emperò apar-nos que havia d'
regoneximent feu-se primer a Catalunya, de on éra natu
aquest y altres barons de la terra los quals havia lo Re
liu lo rey En Père, en sa Crònica, que suplicaren l'inf
consumas lo seu matrimoni, succés qui és molt anterior

lo Rey li empara les cavalleries que tenia al Arag
hagués duptesóbre aquesta facultat reyal, consul

ui li respongué ab una lletra
copia literalment lo Zurita
t, dihent-li que lo rich-hon
sta absent, que con Vós lo
e servey,» pot émprar-li les
eservar-se en profit propri l
ant-li al metéix témps ab g
què En Jaume havia regent
«E sapiats que axí emparar
Ferran Lópeç de Luna, cor
es seues cavalleries a àlt
ta del 12 de les calendes d

ardona d'anar-se-n al ser
om a greuge que cuydà fe
rma la idea de que llavors
ab lo d'Anjou, o més clar
t lo nostre rey decidit gib
dret; car lo trametre poc
vinyó, crehent de que hi
eps contendents o aquells
«que no consentissen qu
iguéssen cosa alguna en d
imà séu, o que no satisfess
propria persóna,» segóns,
declara lo Zurita.

zèm parlat de la sospita
les sublevats de que l'infar
s d'ésser rey e senyor llur,
gonèxer tantost en aquest
sumpció que se-n tindria.
ab major engrunament, nos
totes les relacions que toca
s la *Crónica del rey En Pére l*
ocasió per fer a saber qu

aquesta nova històrica per l'esclai-
la veritat en los fets que anirèm descrivint dels qu
lo primer lloch aquell que anam a traure tot-segui

Fóu lo dit rey En Pére fill del infant En Alfon
tractam axicòm tost veurèm, y al recomptar aq
cronista—lo primer escriptor d'Historia, los treval
oferexen veritable caràcter històrich a la nostra pa
la manéra com son pare passà a la primogenitura
cessió dels reyalmes, esplica açó ésser degut per l
que lo verdader primogènit, l'infant En Jaume, fét
drets a la Corón. La causa d'aquesta volença la ç
nista en fets llunyans, car ésser molt espert
Jaume en coses de justícia, y havènt fét algunes ir
contra algunes persones *generoses* (2), les quals volía
lo pare, escrivint-li espesses cartes de Catalunya
manà que-s desentengués d'aquells processos, y c
se bon xich l'infant ab lo rebuf que li donaven
tribunals, li cogué de tal manéra, que ja d'aquí-av
d'alguns, començà a donar mostres de volèr renur
yalme. Sabut és lo compromís que hi havia ja de
pendre lo dit infant per muller la infanta de Casté
de nina feya estada al palau dels nostres reys, y
compliment d'aquest matrimoni s'éren donats cast
tatge y altres fermances: axí que, lo rey En Jau
desistir per ventura de sa volença lo fill, proposà
pliment al dit matrimoni, y fins donà a entendre
nia començar a regir lo primogènit, car ell sentia

(1) Dés del any 1887, en la *España regional* fóu aclarit com ac
generalment atribuïda al propi monarca, la redactà o continuà En
Coll. V. reg. 1.959, foli 167 revers, al *Arx. de la Cor. d'Aragó* N

(2) No és ací *generós* qualitat moral d'una persona, sinó tít
goria de noblesa, molt coneguda a Catalunya. L'antich llibre vert,
vien los noms de tots los qui componen lo braç militar de Catalun
tada, ón hi ha l'escut d'armes de les quatre barres, diu *Sigillum
nerosorum et hominum de paratlico Cathaloniat*.

Ja l'any anterior havia escrit S. S. al infant amonestant-lo a c
trimoni, pregant lo al metéix témps que induhis son pare a terme
ment ses desavinences ab lo rey de Mallorques, escrivint-ne aximet
Jaume, *Arx. de la Cor. d'Aragó*, butlla 33 y 38 de Joan XXII.

dels anys y podria fer-se que, com a descans, se recaleren al monestir de Santes-Creus. Emperò, quanta

en volèr que son fill lo
volèr defugir la corón y la
a dita crònica reyal s'hi re
-se encontrats pare y fill en
yats paratges, dins o fora de
per lo pla de Cella, y prop
na, en los quals lo fill mar
ón, confermant ensémps aqu
t en los cofrens de la cambr
dors, de què s'enujà lo R
ssor d'aquell hagué d'esca
éli lo qui l'esperonava a m

e bell principi tindria l'infán
star que ja en 1311, no ter
i jurament de que si li cal
Bernat, y adhuc trià la seu
es-Creus, actes que, per mo
ure més que éren efécte de
infant per l'estil del Prehic
emperò prescindint d'esbrir
demés succehints que hav
distraccions y retrahiment
eure en l'infant, méntre en
nies públiques rauria davant
gnaven, són poderoses no
aquell príncep no cenyiria j
prop-vinent éra En Alfons
indria d'estrany que los no
í que havien de tenir les ll
fant qui tèmps a venir calia

en aquest punt al any y oca
anam referint. Constret lo re
l primogènit passas en ava

var escriptures testimoni
la córt de Riudoms a Ta
il renuncia, prenent tot-
ual orde fôu en més estin-
er tantost profés, avant
i los altres ordens: y en
s y endemés qui allà esta-
utur rey l'infant En Alfo-
del rey En Jaume, lo qu
mà que tots besassen la r
int segells reysals que
iació, y jaquint los comta-
ant En Alfons primogèn-
, procurador general de
s d'algun témps, traslla-
vocà a córts generals,
ra esdevingut, y propos-
ria a Tarragona, fôu ju-
cessor per los aragoneso
segurada sa successió ja-
elona, ja sóts lo de rey
are.

algunes minucies atrac-
nt que, per tant, conv-
ya, que s'aplegaren, al-
, al monestir de Frares i
nt a la capella de Santa-C
olien la missa, lo Prior
oca-bertí comanador de
de Soler comanador d
dor d'Ull-de-cona y de
, En Blasch Maça de Ver

curostat, y a fer veure quant
arèm ací un breu per lo qual s
ida lo dit Infant, demanant-li c
sta, emperó diferent dels altre

gó, butlla 49 d'En Joan XXII.

Romar, En vidai de vlla-nova, En Gonçal García, En Artal d'Azlor, En Martí López de Rueda, En Pére Boyl y altres cavallers del concell del Rey: que fra Bernat de Soler, facultat per lo Maestre del Orde del Hospital, fôu lo qui donà l'hàbit al Infant, lo qual devia estar sòts la seua cura per encàrrech del rey En Jaume, emperò que no gayres mesos després volgué passar l'Infant al Orde de Montesa, lo primer maestre del qual éra mort en aquella ocasió, y calent-ne elegir un altre novament, volgué lo Rey que aquesta volta se reservas la elecció a la Santa Seu, sèns dupte per que fós nomenat un varó respectable y d'autoritat, qui pogués vetllar y curar també del Infant, axicom en lo del Hospital feya-u Bernat de Soler; y tingué tan bella reexida lo progecte, que resultà nomenat lo metéix Soler, passant, per consegüent, d'aquest Orde, que no éra comanador, a ésser Maestre de Montesa.

Semblants esforços del rey En Jaume a la cura del fill qui s'éra emancipat y que havia renunciat a tota honor y goig mundanal, serien prou a fer sospitar, con altra nova no-ninguéssem, si és cert açò que lo metéix annalista recompta del dit infant, a sabèr, «que ans paregué haver dexat la dignitat que tenia y la que esperava tenir com una pesada y feixuga càrrega, per que ab més libertat se pogués aplicar a tota mena de vicis. . . car sa vida fôu molt dissoluta y profana y d'home fort deshonest y de vils y baixs pensaments, sèns que hi bastas ninguna correcció del Rey, pare seu, ni dels seus superiors a sofrenar-lo y llunyar-lo-n, ab unes tals costumes, qui fóren prou alienes, no solament de príncep, mas de cavaller y religiós com ell havia-u volgut ésser;» lo qual, certes, poch s'avé ab aquella vocació que diu lo propri Zurita tenia l'Infant ja als catorze anys, deduhint-ne nosaltres, en suma, que o va sabèr ésser abans un gran hipòcrit, o per dissort hi havia secretament alguna pertorbació en sa organització, ja en la part moral, ja en la física.

De molt de témps y durant la temporada ón tinguéren lloch los fets sus-are referits, residia com a comte d'Urgell que éra En Alfons, junct ab sa muller Na Teresa, a la ciutat

HISTORIA DE CATALUNYA

omptant a la època en què
y successió del reyalme uns v
imoni. En aquest entremig ha
ccessió, car sa muller infantà
téix nom del pare, y qui no v
at soterrat al morir dins un
segóns Jaume Monfar, grar
iu que éra lo de P.P. Dominic
àrtir, dins un sepulcre de mar
abèm si per la ocasió ón nos t
entiment lo futur rey, emperò
r aquest témps una nova satis
seria sa muller exorca, ni s'
representava, en sa branca, ca
u prenyada y estava en lo se
adavançant-se lo part parí la
ibre del 1319, un infant set-me
padrines ni los restants qui
que pogués viure; entant que
, qui éra lo capellá de Na Ter
cerimonia del bateig per temc
ra batejar-lo a la propria can
nans, essent padrí En Ot de M
. clergue, al imporsar-li nom,
aquest infant lo nom de Pér
nt Père la faça viure y li atei
a d'havér nom Père; que tinga
avi lo rey En Pérel—¡Quí ho c
a força d'escolar dides, car re
oria que *n'encombri* set en men
de tal manéra y desplegà tal c
ue vingué a ésser un del home
u aquell nin batejat sóts lo pa
rey En Père, al 'qual nomen
ns bé lo del *Punyalet*, success
etial d'Aragó, y continuador c
dels comtes-reys.

—
LL_

que
r la
óbr
au
r es
rey
is;
'ant
r al
axí
a n
e n
a) .
r l
fer
ha
En
er..
xa
fitó
etja
du c
Re
ca

féu
fon
rir
e lo
re l
pri
ass
per
er
gen
cí l

vegada a jurar com a comtes, y del qual tindrèm parlar més d'un colp.

Mencionarèm ací també, per correspondre axí any que havèm començat, una famosa qüestió d'interès i tencia entre l'arquebisbe de Tarragona y lo de Tolosa del rey En Jaume, resultat en part de les dificultats i qüestions anteriors per la provisió d'aquestes altes dignitats però bé-l reservam, com a més propi, per la part tènica, a ón pot recórrer lo llegidor, si axí li plau.

La aplicació del infant En Alfons en les coses que encoratjaren sobremanera lo rey En Jaume per aquesta aparença esmortida empresa de la conquesta de Sicília essent l'únic obstacle qui la embarrancava la continuació de la guerra entre güelfs y gibelins, dirigits per Frederich, o ans bé la desavinença d'aquests dos prínceps car la marcada separació que llavors hi havia en aquests bàndols, encare donava major esperança al nostre príncep que sobrepujaven los gibelins, y tota Sicília los esperava ab son sobirà. Contribuí a donar cor a En Jaume que acabava de fer-li lo jutge d'Arborea, confederat i caleó d'Oria, d'ajudar-lo a foragitar de la illa los prínceps que la tenien enjovada, dihent-li que aquella éra la millor ocasió d'empendre la conquesta; éra, donchs, convenient a En Jaume qui podia fer-ho, lo Papa, reexis a posar en pau a Frederich, per que aquest lliurement pogués ajudar lo nostre germà, y no éra fahedor en atenció a que la Santa Seu vista en la precisió de posar entredit en la de Sicília vèr-se lo rey apoderat dels fruyts y réndes eclesiàstiques de la guerra.

La súplica que fés llavors En Jaume, més que una súplica, vicia d'ésser quasi eczigencia, car Robert anava apoderat dels estats de Toscana y Lombardia, y si anava augmentant sa puxança, témps a venir calia que fós traspassats als descendents del gran rey En Pére, o més clar

(1) A 2 del Idus de Desembre del any quart del seu pontificat Joan XXII al rey En Jaume, la elecció d'En Joan al arquebisbat de Tolosa. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 42 de Joan XXII.

gada en sò més gibelí; y axí, tramet
 os primers dies del mes de Març (du
 nació 1320), En Simó de Bell-lloch a
 resoltament que procuras posar en
 cepts: altrement, entengués sa Sante
 no podria fallir al seu germà Freder
 treball com aquest patia per la gu
 tra lo rey Robert y contra tots los s
 volgués estament y condició que fó
 , segons lo Zurita, respongué lo Pap
 ents ab lo Rey, dihent que desija
 havia per mor d'açò proposat alg
 a la Esglesia, posant sémpr per da

ne que Robert s'era desentés d'acce
 éll-metéix li havia d'abans fêtes, y
 iar a ésser favoridor de la part gi
 ó prudent y no apassionat, y desij
 a ja advertit, induhint a creure que l
 rey d'Aragó per necessitat no hagu
 ierra general. No mancava, donch
 nent públich la nova de la resolu
 ctivant preparatoris per la conqués
 n Alfons, qui havia de dirigir aque
 i necessari per donar-li compliment.
 gada havèm vist, com si la Providen
 'aprobismació d'una gran empresa,
 itat en la qual s'assenyala lo venido
 los seus actes preludi o auguri d'
 t han d'ésser-li donadors de verita
 engué aquesta vegada a En Alfons,
 Març (no sabém si ab anterioritat o
 ón li tocava havèr principi lo nou
 reiterant en les seues pretensions, a
 s ab lo testament del comte Armer
 mp al successor d'aquest ón acre

fama que després sabé conquerir (1). En Ramon comte de Cardona, y altres cavallers qui-l feren gent de cavall y de peu, isqueren tocant a Claramonte com posa lo Zurita) contra lo veguer contra los de Manresa, damnificant y causant l'judici als habitants de tota aquella comarca, principal en aquelles sobergaríes un cavaller notori Tórt, qui possehia lo castell d'Orpí.

Al tindre-s noticia de semblants malifetes, fons, per sí o per orde del seu pare, aplegà les llunyanyes per anar contra los rebetles: emperò no a l'ocasió l'infant, aquell minyó casat ab la nebot d'Urgell y hereu obligat d'aquest, considerant sentant d'una branca secundaria de la familia, via de llunyar-se de la metéxa per curar del heredes un príncep subaltern. Lo comte d'Urgell a l'ocasió empunyava les armes per escarme disputaven son dret, éra ja un home fét y patia éra lo jurat primogènit del rey d'Aragó, lo cabdill qui ben aviat éra tingut d'anar a batall y Còrcega, per agregar aquests nous Estats a son pare. Reduhida éra la escola ón anava fent saigs de capità lo jóve infant, emperò fóren per per éills la fermesa del seu caràcter y la activitat resolució, abdues calitats qui podien ésser de al fer-ne aplicació en la vinent conquésta: va lo seu estol dret al castell d'Orpí, qui éra defensat ranta-sis homens ab moltes municions d'armes l'assetja, manant destruir ensémps tót lo térrer fortment ab enginys que als seus obs se-n dugueren li fermes acomeses, no cessa fins que-l sotsme-

(1) Lo Monfar, historiador d'Urgell, observa que ja en l'any 1320 Margarida de Fòix, qui pretenia lo vescomtat d'Ager, féya guerra contra lo Rey, sobre-tót en la cort romana, y que per informar hi havia, trameté a aquella En Jaume En Guerau de Roca-berepeç, ardiaca de Calatayú, per que aclarissen al Pontífech les fets de aquella senyora, ab la qual fi li escrigué llargament lo Rey de Maig del 1320.

ió alguna de part dels assetjats. u per encalçar aquest triumfe, y o castell per los fonaments, en eya, que d'éll estant éren-li est sos. Séns perdre témps, s'encan escomte, ón no cal duptar-ne qu as conexas ho per ventura sor en aquella execució, ordenant , per térmens de justicia, perçò les que volien estar a dret, cc contemplació de la vescomtesa a germana d'En Joan Alonso d' Bò fôu l'assaig y bona lliçó per l en los primers actes que comet ita envers Sardenya, se veuran c ots qui-l distingiren ja en la c lo castell d'Orpi.

nes d'Abril vinent alloga lo q ue, diu, esdevingué a Barcelon ciutat y los oficials y criats de l ón estava lo Rey absent, «y arr ue lo primer día de Pasca posar s de la reyna, y los maltractare de què se-n tingué per ben inju cials reynals y per la Ciutat la de s que lo Rey manà fer castich lents.»

rèm vist mencionat aquest fét o duptam que la nova té un a trauria l'Annalista d'algun e la possibilitat del fét, per tal exent del baix poble, feya tots-t s juheus, constantment traydors que fa a atribuir a una raça e qual, ans de finir la centuria, cal le cometent la barbaritat més solament per la importancia

per lligar-lo l'Annalista ab un altre, la mort de Na Maria, que suposa esdevinguda a Tortosa gréu malaltia a les darreríes de Març del 1319, d'açò pochs dies, y essent soterrada al monestir de prebichadors de la dita ciutat, ab l'hàbit d'austràlia.

Aixicom compendrà lo llegidor, mal podrà dels juheus contra la reyna Maria en l'Abri de l'any lo metéix mes del 1319, éra ja morta: empenyent a la fóma de resoldre aquest dupte que tiní, En Jaume de Penya, com fôu colocar en aquell any y la mort de la dita senyora, y axí deu ésser, haguéra parlat lo Zurita d'aquest fét en l'arsenal senyalat com a 1321 en lo marge de sa obra ríen mencionat abans y en lloch oportú; y compar-ne l'historiador, y si solament lo corregeix qui, al marcar la data en xifres romanes, encara car lo nómbré hu, aprés de les dues X que (XXI) l'allogà al mig, resultant axí tres ar. No-ns tratindríem en aquesta aclaració, si no fos la errada d'impremta s'és propagada en la cronologia, alegant-ho en aquests témps del antich Annalista, y fent morir ans de nyalà la Providencia, la pobre reyna Na Maria.

Molt se complicarién los afers polítics malgrat de la préssa que duya En Jaume en la seva empresa de Sardenya, y ací advertim que en aquestes histories uns fétts tocants dels altres, qui no que per la falla d'assumptes intermijans), en les corts ón se-n havia de tractar, fins a la pròpia Incarnació 1322, per l'estiu del metéix; y d'aquest compte perçò com és lo que segueix. En Pére, primer narrador d'aquests fétts, no s'hi són adherits, per necessitat o sèns, sinó aquells qui segueixen un altre compte diferent, convocant d'aquestes corts generals per lo rey aytal ciutat segurament al obgecte que estava En Jaume a Valencia, y se-n passava.

acostar-se la època senyalada, tenint en cor de congregar tan important assamblea, en primer lloch per sabèr la disposició on se trobas Catalunya de favorir la ja resolta empresa, y segónament, per aclarir certes sospites que tenia en esguart a En Sanxo de Mallorques, al qual havien alguns dels seus àulichs francesos donat entenent de que no era tingut al regoneximent y feu que prestava al rey d'Aragó, per tal que no era estat voluntaria y si violent y forçada la obligació que havia arrencada del seu antecessor, lo seu germà lo rey En Pére.

Venturós fou lo resultat d'aquelles corts, car amadora de glories y esplèndida com sempre Catalunya, oferí per boca dels seus representants, ab gran afició, com diu lo Zurita, quant era en son podèr de fer per donar venturós compliment a la idea del Rey, que era lo de tot lo pahis, segons que-ho donarem a conèxer al tractar especialment de la projectada conquèsta.

Quan al segon obgecte, qui era molt oportú, y al esclament del qual tingué molt bona pensada En Jaume en congregar les corts a Giróna, per ésser ciutat vehina als Estats del rey de Mallorques, tant que aquest podia acórrer bréument des de Perpinyà, valgué-s ja lo nostre rey ja per endavant d'una manya, l'efecte de la qual en l'apocat y pacífich contratger d'En Sanxo esquivas ensémps lo perill en què-l posassen los mals concells dels francesos, y a éll la pena de tenir-lo de castigar: per son tresorer Pére March, féu-li escriure En Jaume, consellant-li que no seguis lo camí torçut, que los forasters li senyalaven; altrement, lo reptaria de traydor donant-lo per parió o igual al infant En Alfons. Poch li costà al mansuet Rey decidir-se, car trameté tan prést embaxadors seus a En Jaume, con estava encare a Valencia; y essent llur missió pau y concrdia, fins perferiren al nostre rey que concorreria lo llur a les corts de Giróna, com axí ho féu, y ajudaria de tot son podèr al compliment de la gran empresa (1).

(1) Recompta la Crònica del rey En Pére, que al rebre En Sanxo la carta del seu parent, estant-se al castèll de Perpinyà, fou tant gran l'enuig que pren-

E CATALUNYA

l'infant En Alfons a
e la armada, y lo Re
per la fésta de Na
aren a abdues ciutats
lemnes: a aquesta s
quarta muller Na I
Mont-cada, y germa
nfant En Pére a Ba
ia de la nova reyna
posat que axí inte
íntims e importants
la altra, o sia a Bar
l'infant En Alfons ma
quésta de Sardenya,
góns diu lo Zurita,
les llurs persónes,
rey En Pére diu e
t, cosa que-ns apar e
r fer assoldejament
la de la solemnitat,
altre.

unt envers l'Aragó,
el reyalme lo serviss
e los aragonesos fi
os seus bàndols ab gr
ol y sos poblets, pe
car l'Infant que, per l
estimaven que fós
ts per aytal càrrech
, qui per la llur edat
ya, a sabèr En Berna
illèm Moliner, ciutad

dins una cambra, passà to
ap al altre, y dihent. «¡Eu
ay perduda ma terra!»
En Sanxo, emperó cal tindre
la casa de Mallorca.

ssà lo Rey de Tarragona a Tortosa, com a punt més t, y colocat entre les costes de Catalunya y Valencia, projecte de fornir lo necessari per la expedició, y malgrat e assenyalat l'ajustament de tots quant, havien d'anar allà mijan Març, perllongant-se lo té axicom veurèm, posat ja tot quant a la diada de la Ascensió per anar-la nt allà, verificà un acte del qual co ada a aclarir la successió dels prínce nya. Tot erigint en comtat los terr y senyoriu de Ribagorça, donà-l en fill séu—que convé no confondre-l a fill del infant En Alfons,—segóns lo y constitucions de Catalunya, rest t y los seus successors estiguéssen c ge y a lliurar al Rey, sémpre que h e Montanyana, Aren, Esfopanyà, va, en nom de tot lo comtat. Al meté ime traspassar lo comtat d'Empurie lls, car les dues úniques branques omases menys de successió masculina en la Corón. Representaven les d aulí, qui éra lo comte, mort a-les-hor la, y una altra filla que dexà En Ucl ab Elisabet, filla del rey En Frederic del comte, per que-s fés la composta filla, y Na Elisabet, vídua d'En Ucl es esposalles ab l'infant d'Aragó q , establint-se llavors a favor d'aques t en nou feu: emperó, segóns apar, 1, acabant per separar lo comtat d'E t de Bas, qui anaven plegats, y doi l'infant En Pére, ja comte de Riba-g iat llavors Bernardí de Cabrera, lo n ut en lo regnat d'En Pére *lo Cerimon* is més notables del seu témps, y endo istrosa mort.

No devèm fer la relació especial de la conquesta de Sardenya sens donar una idea al llegidor de les que en aquesta ocasió van cometre-s per los principals qui més intervenien en los afers de general, entre los quals s'hi deu comptar lo no més que la posteritat li haja donat nom de *Just* contra-témps que experimentaren aquells que no-ls preveurién, ajudant no poch ni gayre t'aveniments, al resolt y definitiu anament del contra Sardenya.

Aplegant la nova d'aytal resolució, o millor ratoris que-s feyen, a ohida de tots los beligen témps, quiscú va prevenir-se a sa manéra, per a fici o estalviar danys; y estant-ne avisat En Jaume per sa part se movia a deturar o privar les prealtres, com axí ho féu, trametent En Vidal de Avinyó, al Papa, qui donà-li audiència als 21 correspon encare al any de Incarnació 1322, per Zurita lo compta ja per 1323).

Resultà, donchs, de tan fatal procehir, que belins, perseguits per les ciutats güelfes, éren per En Jaume, no més que per éstar aquest cor arborees, enemichs d'aquells, méntre que les m güelfes mancaven a llur prometença d'ajudar en lo fét de Sicilia, per instigació de Robert, y pris gibelins pisans recorrien al Papa (qui no d'ésser güelf per més bondadós que fós), y l que manas al rey d'Aragó que desistis de Sarvertis sa empresa contra Granada. Al metéix t Frederich de Sicilia feya regonèxer lo seu pri a coadjutor en lo govern, y establía la successi lia, burlant axí les esperances de la casa d'Anj no desplauria per cert a En Jaume, y con aquest declarar que éra tingut de defendre resoltament mà en tots los seus actes contra Robert, és c estranyesa que En Frederich no ajuda contra que l'embaxador del nostre Rey, per una pa

ant mèrits del seu senyor qui volia i
 ., sèmpre enemiga de la Esglesia y c
 gibelina, y per altra part obrava cor
 ajant la proposició del Papa qui li c
 ilvar lo régne d'Armenia, replicant-l
 e li feya sobre la oportunitat y lega
 Sardenya, y glosant ab gracia les ac
 va sóbre lo clima d'aquella illa, qu
 salut dels catalans, qui no hi estaver
 açò la infundada disculpa del Papa, c
 iomenatge que li havia retut En Ja
 los documents y butlles que alegava
 r que aquell pensament éra degut a
 bon principi, s'obstinava en dir que
 uella conquèsta contra son consell y
 nint en aquella sahó que l'embaxador
 emperador Frederich, gendre d'En
 llegidor, s'inclinava més a la part gü
 ie son rival lo de Bavièra veyas aju
 ongué lo Papa que no li parlas de t
 vènt-lo ell ajudat y donada favor en
 e fóra fehel y devot de la Esglesia c
 nia ses inteligencies ab Matéu Vice
 ala, essent heretges.

que poch abans, essent tramès a
 ins En Ramon de Cardona, y no esse
 est a contrarrestar-les, lo Papa y
 valguèren del emperador Frederich,
 , pagaven tals sacrificis lo Papa—c
 s d'aquell qui, batallant a favor de l
 a güelfa, havia perdut per un may m
 y Robert, alegant la sospita de que
 iria los seus avis qui publicaven u
 altre—ab què aludia a la presa d
 Gran,—y que podènt fer-se que la
 a fós per apoderar-se de Gènova, doi

ona d'Aragó, butlla 56 d'En Joan XXII.

miat a la gent de guerra de catalans y aragones luntariament l'havien servit, ab los quals se comenys com a ingrat. Prescindim ací de menci personatges de llinatge menys enlayrat, com lo Donoràtich, los quals, no essent gibelins, y sols ció de possehir Estats, con vehéren les complicac enganyys d'uns y altres, y coneguéren la ferm d'En Jaume en tirar avant la conquésta, se perfer vey del nostre rey, qui no estimà de colp gayre, l sions y ofertes.

La situació que acabam d'indicar la conexi ment lo nostre En Jaume, y ben informat lo seu e no desistí en proposar davant lo Papa la necessi lla conquésta, malgrat havèr-s'hi entremesa una cardinals, qui hi accedíen, emperò consellant la conquésta no per les armes, sinó per vía de pa éra impossible, y darrerament no havent-hi altre se un acort entre lo cardinal Napolion, l'embax de Vila-nova y l'arquebisbe d'Arborea, ón s'hi que lo Rey fés donació a En Uch vescomte de B ge d'Arborea, del Estat que tenia a Sardenya, p seus successors lledesmes, ab cens de tres mil nuals, per lo qual calia que retés homenatge y sa feheltat per sí o per son procurador, y havia d Rey, vuytanta mil florins d'or del encuny de Flo mencionar ja com calia fer la guerra, lo qual, a p éra dexar lliure En Jaume en los seus plans, y c més o menys espréssament lo Papa, de manéra acte pot estimar-se com la darrera informalit ajust, si ja no fós necessitat imprescindible, puix güelfa restava desbaratada, y fent desplaer a Er Aragó, podia la Esglesia donar peu a aquest a a son germà Frederich y entronitzar per sémpr m gibelí. Darrera aquesta instrucció indispensabl dels afers polítichs generals en aquella època, y r per ella la causa de la decisió d'En Jaume a e conquésta de Sardenya, podèm ja tractar-ne es en tornant a la darrera data demunt citada.



CONQUÉSTA DE

RE que anaven avançant lo
la empresa tractada a les
s afers qui féren anar En J
aquest a la capital, a Barce
ue éren indispensables a la
tal ocasió féu la darrera t
En Robert y En Frederich
n lo prop-passat Octubre, e
provehit que los naturals c
Tarragona y altres ciutats
ab élla, o estaven al seu se
uts ni tabuxats: acort tan
na no havien de mancar-li
en aquelles parts; y en aqu
tatge tocant a Gènova, pe
tre comissionats, qui éren
oriu, En Berenguer de Mo
En Guillèm d'Azor, los qu
burchs, posaven a noves c

isans, de les forces que tenien y de les que po-

netèxa estada del Rey a Barcelona, fôu con
'ila-nova partí vers Avinyó, ab l'obgecte que
larat, y d'allà estant també oferí En Jaume al
ea confirmació del Estat antich que tinguéren
cessors, ab prometença d'altres mercès y de
quants hi ajudassen; entenant-se al metéix
ne ab En Brancaléó d'Oria y En Bernabé fill
havía donat en feu los llochs y terres que te-
, constituint-se per tant aquests en avançades
córrer a témps ab los séus tan bell punt com
icia de que l'Infant ab sa armada feya-s en-
rela.

la que no haguéren de venir les dóbles d'or
rtes per les ciutats güelfes, y no havia de per-
pte En Jaume les que ab lo témps devía satis-
Arborea, segóns lo contracte fét a Avinyó per
ixador: per més que-s mostraren esplèndides
enerosos los particulars en les ofertes fétes per

de la gran empresa qui interessava indistinc-
los Estats de la Coróná, freturava d'algunes
Jaume, sèns la qual percepció perentoria no
r-se ni portar a sencer compliment certes par-
la expedició. Per tant, va recórrer a la venda
es y propietats, al qual obgecte, sèns dupte
arragona una temporada y se-n anà Lleyda, car
de Tarragona tractà de vendre-li la baronía de
arquebisbe de Çaragoça tota la honor de Val-

Juslibol, que lo propri arquebisbe y la esgle-
ja tenien en feu, la franquesa de la feheltat que
l lloch d'Albalat del Bisbe, lo monedatge de
res diferents coses corresponents a la Coróná,

Valencia, com a Catalunya. A aytals quanti-
r la de quinze mil escuts que donà la ciutat de
a valua d'un altre donatiu fét por la metèxa
, de tot lo blat que fés mester per lo bescuyt

ons consta en l'arxiu municipal d'aquella, ent-vint mil sous jaquesos ab que-s perferius llogars con hi anà a apaybegar-los l'in-

s pecuniaries, qui serien moltes més, per ent les ignoram, altres n'hi hagué per les riar En Jaume grans quantitats y augmen- a importancia de la armada. Lo rey En iume com lo va errar lo Feliu) oferí valdre- armades, per quatre mesos al seu sou; Bar- s galéres, naus y les barques dels particu- ues galéres y gran nómber de soldats a ses na, Valencia y Mallorca ab altres ciutats ren ab llurs vaxells a ajudar lo transport is, arnesos y altres ormeigs de batre: los orcionaren també vassalls e hisendes, y los n contendre ab decisió, tal com veurèm al gons consta, anaren en la armada.

vaxells de què aquesta se componia apar m les de diverses obres qui tracten d'aques- ò és solament efécte de mala interpretació rònica del rey En Pére (al qual convé se- ia), d'error en la fórma de comptar, o de empresa ab altres de més o menys imme- er ab una empresa imaginaria de quèns itor respectable (1). Ja en lo mes de Maig, Barcelona a Oristà, a requèsta del Jutge ques en les quals anaven En Dalmau ves-

ui parfrasejà lo Muntaner, traduheix fehement la nova al morir lo governador qui tenia la companyia de cata- rameté en lloch séu lo rey Frederich lo seu fill l'infant En iodría a Catalunya a costat del seu oncle, lo rey d'Aragó; é lo dit infant de la nostra terra corresponent companyia llers y altra gent, y passant després a Sicilia li donà lo y va trametre-l ab deu galéres a la companyia, de mané- ón sicilianes y no catalanes y exides dels ports de Sici- tant, coloca aquesta armada entre les nostres, y fa que a l'any 1322, no essent açó cert.

HISTORIA DE CATALUNYA

ertí, En Guerau de Roca-bertí, En Guerau de Santa-Pau, los qu
ens de cavall y cert nómbr
En Alfons de Barcelona a l
altra flota de naus, coque
no éra la veritable armada,
s dirigía al punt ón aquesta
tiguéssen allà congregats to
ls demás punts, com axí hi
ades de Valencia, y les altr
rall N'Uch de Totx. Axí, d
lo conjunt al exir tota la a
pon, segóns la Crònica rey
ta Santa-Eularia, propia de
nat y En Arnau Ballester, d
, catorze naus y altres' basti
a formar entre tót com unes

ecificat quina sort de gents
ab tot que és de suposar pe
s anàlechs, ni menys lo n
ibir-se proporcionalment pe
i s'embarcaren en compan
nsa llista lo Zurita, y la co
nens y coranta-dos cavaller
y trenta cavallers, entre los
en de cognom y llinatge ca
oden bé ésser dits catalan
ient de Catalunya hi van vin
escomte de Roca-bertí, En
, En Guillèm d'Anglesola y
a, En Amorós de Ribelles
ertran de Castellet, En Guil
et de Cervelló, En Bereng
mon Berenguer de Cervell
llèm de Queralt, En Dalm
e Cardona, En Bernardí de

fóu vescomte de Cabrera (lo futur ministre d'En Pére *del Punyalet*), En Ramon Alemany, En Gilabert de Centelles, En Uch de Sancta-pau, y Galceran de Sancta-pau, y corantatres cavallers, coneguts, car consta que n'hi anaren molts més, essent llurs noms En Ferrer d'Abella, En Tomas Çacosta, En Jaume de Péra-Mola, En Guillèm de Clariana, En Francesch de Mont-buy, En Dalmau de Timor, En Galceran de Castéll-véll, En Berenguer de Copons, En Guillèm de Cervera, En Berenguer de Mascasata, En Armengol de Pruyllans, En Jofre Guerau, En Guillèm Moliner y En Ramon Moliner, En Guillèm de Namontaguda, En Guerau de Clariana, En Berenguer de Puig-vert, En Pére de Mont-pahó, En Huguet de Fluvià, En Berenguer d'Otina, En Bernat Ces-pujades, En Ramon de Perelló, En G. de Boxadors, En Guillèm de Mont-oliu, En Pére de Castéll-véll, En Berenguer de Jorba, En Dalmau de Rajadell, En Pére de Granyana, En Simó de la Marial, En Guillèm Bernat de Rialp, En Bernat d'Anglesola, En Roger de Sant-Vicenç, En Arnau de Torrelles, En Pére de Thous, En Pére d'Hostalrich, En Pére de Mont-pahó, En Guillèm de Foxà, En Arnau de Maurellans, En Pére de Ballestar (Ballescar ?) En Ramon Bernat de Riera, En Ramon Còrt y En Pére de Foxà.

No sabèm los noms dels barons y cavallers dels Estats qui componien la corónà de Mallorques, emperò és de calcular que fóra gran lo nòmbre dels qui hi concorreguéren, puix lo llur rey ajudà a la empresa ab vint galéres. Al concloure-s les córts a Giróna, con l'infant En Alfons féu la vía d'Aragó per apaybegar los bàndols, En Jaume, d'acort ab En Sanxo, procurà també posar en pau alguns que n'hi havia al Rosselló, tenint los uns per cabdill En Ramon de Perellós y altres En Guillèm de Canet, y havènt-ho conseguit, aquell, qui éra un dels barons més principals, se perferí tantost a servir lo Rey en la conquèsta; y con axí ho feyen los qui estaven ficats en lluytes per sostenir los llurs drets, bé és de creure que tots los restants, desijosos de participar de la gloria dels seus germans de Catalunya, s'hi dexarien caure tot-seguit.

sta dels valencians, En Jaume Sc
staner, qui tinguéren càrrech de fe
aquell regne, y endemés En Fra
comanant les vint galéres qui d'a
nangué després com a almirall de

a senyalat per l'anada d'aquesta
erllongar-la fins al 15 d'Abril, y ni
pogué ésser, com tantost veurèm.
nteligencies entre En Jaume y l
son resultat: s'insurreccionà aque
ixí diu lo Capmany que la nostra
nsurrecció del Jutge d'Arborea, si l
a insurrecció per ajudar la armada—
estava al aguayt, hi envià les se
avors, per mijà d'una barca arma
oreia a En Jaume que éra impossil
témps la nostra armada; mas no
bell moment, acordà lo Rey tram
còrs, y a aytal fi, partiren de Barce
s naus ón hi anava En Dalmau ve
n Guerau de Roca-bertí son óncle
homens En Bertran de Castellet y
molts altres cavallers, y duhent ce
avall y algunes companyies d'almo
er que los primers éren dos-cents, y
gregam als 150 de cavall los *mól*
b los anomenats, y dos mil dels
a eczagerat lo Zurita per no anar
nt nosaltres censurar-ho, tant que
les tres embarcacions, y si calcul
menor nómbre haguéra estat un
Jutge qui ja havia romput la lluyt
ra de veure-s favorejat per los cata
dreçà vers Sardenya aquesta petita
cí major préssa als preparatoris d'er
veritable aplech de tots los bastir

de la gent de guerra, no tingué efecte fins al mes c en què se-n anà l'infant En Alfons de Barcelona ab galères, y compareguéren alhora les dels restants Estant ja tot aparellat, a Port-fangós, en determinat rey En Jaume en presencia de tots los prelats, barons, homens, cavallers y endemés qui devien seguir e viatge, pronuncià un lluminós discurs, cuydant dor truacions al infant En Alfons, recomanant-li alhora la y la honor de la patria y de la dinastia que repres Tres fóren los consells principals que li donà, y puix notables y solemnes en aquella ocasió, no sabèm e de reproduhir-los, no sia sinó prenent lo millor de q Recordant-li, al donar-li lo primer, un privilegi que l via otorgat a la casa Reyat d'Aragó, «lo qual éra bo bótlla d'or, e éra clar e net, e no corromput ne viciat çò és, que la bandera de la casa Reyat d'Aragó témps fó vençuda ne arrencada de camp»; y axí li comanà-li «que li éra bé mester que lo dit privilegi li t li retés axí hò e sencer com lo-y havia acomanat.» Lo consell lo-y donà al recordar-li que aquella conquèsta prenia sòts lo just títol de la Santa Esglesia, essent sumir, perçò metéix, que ab lo volèr de Déu acons victoria, y reduhí-s lo consell a aquestes paraules: «É serets en la batalla, ferits primer sforçadament e pod morir o vençre! o vençre o morir! o morir o vençre! (tercera recomanació o tercer consell fôu que si al en brega algun cavaller mancas, que l'esperas, per ésse vingut molts colps que per lo sabèr d'un cavaller hom una batalla, car podria fer-se que casualment aq mancas fós lo qui donaria millor consell per gony après per lo menys-preu que li-n pendria no espe

(1) Aquesta bandera no és, ni més ni menys, sinó la llistada d vermell, per simbolitzar l'escut de les quatre barres, qui éra l'estandar aquell témps, conservat com a bandera y armes de Catalunya, per ésse dinastia catalana, tot aximetéix que los Sarts, ans de la constitució del Italia, tenien per divisa la creu de Saboya, qui éra lo distintiu de la di cenyia la corónia de Sardenya.

(2) Crònica de Père lo Cerimoniós, cap. I, nóm. 12.

puix que privaria-l hom de participar del triomf altres.

Tras aquest discurs, continua la Crònica, per lo seu fill, donà-li après, de part de Déu, sa gràcia i benedicció, y manà que-s verificas la embarcada. L'entussista y partidari d'aquesta empresa, havent celebrat-la, una composició poètica en lo llenguatge cional dels trobadors, com feyen generalment en aquell temps, y en ella hi alternen ab les rauxes del ardent patrici los frets y pesants consells de rimentat, advertint en sa crònica que no podèria nament portar aquella rima al Rey e al Infant, na, la-y trameté per lo joglar Comí, qui éra única llor cantaven.

Transcriu lo dit cronista la referida composició, obra, al donar compte de la embarcada a 'Portal tal motiu explica que hi concorregué tres vegades gent de la que s'hi esperava, tant que restaven car més de vint mil homens, per no cabre en tarides y lenys, y que après d'acomiadada la infant de la del senyor Rey, féu vela la armada, y reyna tot aquell día romanguéren contemplant mar los vaxells fins que-ls perdéren de vista partiren abdós vers la ciutat de Tortosa y los drents se-n tornaren quiscú a casa séua.

Apar que ans del jón senyalat definitiu anada s'éra ja experimentada alguna tempesta ésser una de les causes del retras; emperò al verificà-s aquella lo día primer de Juny, sego rey al, y lo Zurita diu que fôu lo 30 de Maig, pècia que no val la pena d'aclarir. Encare que la a Sardenya, apar que-s mogué vent contrari, de acostar-se la armada a Menorca, essent entrada Juny, al port de Mahó, que fôu també una d'aturar-s'hi, certa baralla que hi hagué entre catalans, lo qual féu que l'Infant manas pensés, que no-ls volgué perdonar en ninguna

més que intercediren per élls diferents richs-home persones.

Ja advertirem per endavant que durant lo viatja proves l'Infant del caràcter que començà a donar-nèixer con la pacificació dels Cardones. Quatre dies Mahó En Alfons, durant los quals anaren a veure y En Francesch Ça-font, ciutadans de Mallorca, ab una ormejada, per seguir la armada, com axí ho féren; noves dels reforços que enviava Pisa a Sardenya; resolgué l'Infant traslladar-se a la galéra Santa I l'objecte d'acuytar-se ab les demés y arribar ben a illa. Per ventura llavors regonexeria la cabdill de lo fundat consell que li donava lo Muntaner en saber que hi anassen vint galéres lleugeres, cosa que alguns deplora lo referit poeta.

Lo día 9 de Juny tornà partir de Mahó la armada arribà al cap de S. March, prop d'Oristà. Diu lo Còdex al aplegar l'Infant, va saber per lo Jutge d'Arbec que prova més o menys que l'isqué a rebre) que lo veí Roca-bertí ab los que tramès havia anteriorment un lloch nomenat Quart, a una lleuga del castéll ensémps ab un reforç que lo Jutge havia-ls tramès a llat que anas ab preferencia a Palma de Solç (la a ci), dexà l'Infant un lleny armat en l'indret de ón avisar totes les embarcacions, axicom anaven apleguessin aquell camí, y ab les qui ja allà estaven d'En Alfons. Envers mija nit començà bufar un vent de la Provença, y al passar lo freu (1) que hi hà entre S. Pére y la Major, donà contra una roca una galéra mallorquina, ón anava embarcat lo noble En Ramon ocasionant tal encontre la mort a un fill de cavalier mariners.

Lo día 14 del metéx mes de Juny entrà lo senyor ab ses galéres, envers lo mig-jórn, al port de Palm

(1) No sabèm si en los còdechs originals s'hi llegiria *feu*, com s'ha nica d'En Pére IV, emperò crehèm que deu entendres *freu*, estret.

y a hora de vésPRES ho verificà tot lo restant de la armada. Lo díe 15 atracaren, y après d'haver-se embarcats completament, vinguéren molts Sarts a retre homenatge al infant en nom de tota la illa. Los pisans havien introduhit d'amagat alguns reforços a Vila-d'esglesies de Sitger, y axí creguéren convinent fer la primera prova acometent aquesta població, y al efecte, après d'algun díe de repós, hi trameté l'Infant lo noble En Artal de Luna, ab tres-cents homens de cavall, los qui estiguéren esperant davant les muralles tot un díe, y no exint ningú a acceptar lo repte, se-n tornaren. Llavors l'Infant resolgué anar-hi en persóna a posar setge formal, y partint lo 25 de Palma, féu la vía de Vila-d'esglesies, mentre que les embarcacions posaren en terra, en la plana de Canyelles, a deu milles lluny, los queviures, trabúchs y altres aparells de guerra, y aplegant l'estol al lloch del setge lo díe 28, donaren-hi complement distribuint-se la gent per aquest orde: l'Infant ab sa comitiva s'allogá endret la part ón se troba la esglesia de Santa-Maria de Vall-vert; los nobles En Artal de Luna y En Artal, fill séu, ab altres cavallers d'Aragó fóren colocats a un puig davant la torra Pisana; En Ramon de Peralta ab altres ríchs-homens y cavallers de Catalunya y Aragó, a un altre puig qui està a la part de ponent de la dita vila; los nobles En Pére de Queralt y En Bernat de Castellet, a una vall enfront la porta de Sant-Antoni, y los nobles En Guillèm d'Anglesola, En Joan Ximèneç d'Urrea y altres cavallers, enfront la porta de Mont-barlau; y per fí, los Sarts tramesos per lo Jutge d'Arborea ocuparen la part de llevant.

Durant lo setge, a 3 del mes de Juliol arribà al campament lo Jutge d'Arborea, ab gran comitiva de trópes sardesques a cavall y a peu, y allà reté homenatge al Infant per tot lo feu que possehia y s'obligà al cens y endemés que tenia promés; y consecutivament, anaren arribant ab obgecte anàlech En Bernabó ab tots los barons d'Oria, los homens de Sàcer, lo marquès de Malespina, y altres representants de poblacions y castells, llevat d'aquells qui estaven ocupats per los pisans, com éren Càller o Cagliari, Vila-d'esglesies,

ygua-freda, lo de Joyosa-guarda, lo d'Ergo, lo de Quirra, lo de Patres y Terra-nova. Rament donat l'encàrrech als homens de sen la vila: segons lo Zurita, se començà erò donà mal resultat, tant que en la d'it lo cavaller català En Huguet de Sant éix mes, diu lo Cronista que encomer altres crehém que fôu un nou combat no de mar; emperò la resistència fóra ren no combatre més, çó és, acometre ab los de dins qui exirien de tant-en-ta 'acordà solament continuar lo setge, tral màquines.

e-s tenia lo setge, van creure útils oç, ab En Ramon de Peralta y En Bernant galéres, a Pisa, per empatxar reforço deraren del Castéll d'Ullastre y van con donà gran profit la expedició y se-n torren exits, al golf de Càller.

ips duraria lo setge, séns donar resultat, ue-s retrau, va pendre-s per temor al i, y fôu que les galéres que hi havia a le les carregassen los queviures y passas, y que En Guerau de Rocabertí, qui estart, passas a posar setge al castéll de Càlle gant-se al turó proper de Bonayre, que fe

.témps que d'aquexa hora en avant s'n terribles. Aplegà de fét l'hivern, com rompre-s lo fanch que hi havia entorn de la infecció del ayre, desenrotllà-s una gran part del estol caygué malalt y-s amnatge en los pehons, que tot just si-s ti soterrar, ni menys qui fés la guayta, émps com se tingué lo setge, y, afig la Cix Infant no-l jaquí la fébra méntre que e emmalaltí encare la Infanta, y morirer

ses donzelles, llevat d'una, per tal que calgué-li per
seu servey fèmbras sardesques y d'altres nacions
calcular que morí en lo dit setge la meytat de la
havía, sèns restar-ne ún qui no s'enmalaltis. En
estretors, vint galères dels pisans arribaren a la
Canyelles y cremaren tots los queviures que hi h
venció, desastre que s'atribuí a negligencia del a
que, per aquella cosa, lo Rey arribà proposar a
que-l despatxas, y posas en lloch séu En Guillèm
Mont-cada, qui estava a Sicilia al servey d'En
emperò esbrinat lo cas, va trovar-se que ninguna
tenia En Carroç, y recobrà aquest la gracia del
pot-ser perduda la havía.

Lo Zurita, qui en aquest punt se guiaria per
que aplegaren trenta-cinch galères de Pisa al
nostre almirall s'aparellà a la batalla, y que les a
sant acometre, se-n tornaren sèns podèr socórrer
emperò lo llegidor ja conixerà la major probal
mer fét sóbre lo segón.

Al calcular la situació ón se trobaven los no
rarà al primer colp veure la inacció dels assetja
natural que profitassen la ocasió, per desfer-se c
rasters qui volien traure-ls dels llurs dominis, er
ho trobarà estrany con sabrà que si mal se trob
setjants, pijor situació éra la dels assetjats, víctir
pri contagi, famejants y ab la crexent fetor q
llurs numerosos morts part dedins les muralles.

No desistí perçò l'Infant dels seus plans,
abandonà lo Reyal, y vestia-s la armadura sém
necessari, ab tot y la fébra, segóns diu lo Mun
té explicació tant per les altes qualitats qui disti
cabdill, com per la gran confiança que tenia en
de son pare y senyor, confórme anam a provar.

Tan bell punt com lo Rey fòu separat del se
rà que aquest no-res li pogués mancar, y aximet
tencia alguna no pogués posar obstacle a sa
prompte ja convocà noves córts a Barcelona, q

ren per la diada de la Magdalena, s'ens altre obgecte que suplicar que li donassen consell y ajuda per la prossecució de la conquèsta; y conseqüència d'açò serien s'ens duple los socorsos que tantost anà trametent, s'obre-tót al tindre noves de les malalties y de les baxes del estol, car hi anà primer En Guillèm Aulomar ab algunes naus y ab dos-cents balles-ters y cinch-cents remadors, y altrestants soldats pagats per quatre mesos: procurà que lo rey de Mallorques hi trametés per les seues galères un nou almirall, qui fôu en Guillèm de Toreno (pot-ser Turent) per ésser vingut malalt lo primer qui se-n hi anà (1): féu armar després divuyt galères de réms, per regonèxer que n'hi feyen gran falla a la armada—esmenant axí lo gros defalt de què-s plany en sa obra l'esperimentat patrici Ramon Muntaner, al veure que surt la armada s'ens lo nómbre de galères lleugeres que ell consellava en sa rima—: y per fí, dóna orde d'aparellar-se als richs-homens aragonesos don Pére Fernàndeç de Vergua y don Blasco Maza de Vergua, y als catalans En Berenguer d'Anglesola, senyor d'Anglesola, En Bernat Ramon de Ribelles, En Guillèm de Bellera, En Ramon de Cardona, senyor de Torà, y En Arnau d'Erill, per enviar-los ab companyies de gent dels llocs del Principat de Catalunya, en ajuda del Infant.

Per altra part, seguía En Jaume sa política ambígua, y are més obertament que may, car feya concessions a gibelins y güelfs, y encare que s'ens efecte, enoratjava les ciutats güelfes d'Italia, afalagant-les ab la idea d'humiliar los pisans, per que l'ajudassen; y per bé que sabia que, pagat d'aquest avantatge, no faría res en contra de la empresa de Robert de Nàpols, per que En Frederich de Sicilia no-l perjudicas ab sa indiferencia, concedía al seu almirall Conrat d'Oria, gran gibelí, abundosos feus qui encare éren per adquirir a

(1) . Recompta lo Zurita que lo viç-almirall de la armada mallorquina, qui fôra lo cap principal, con la sortida del almirall, tingué una forta contenda ab lo nostre almirall, arribant al punt d'avalotar-se los mallorquins, fent açò témer que aquests ab llurs galères se-n tornassen; emperò que l'Infant los apaybegá de manéra que continuaren al seu servey, almenys per aquella hora.

Còrcega, y ab secrét y ab manya régles, avisava al infant En Alfons oncle, emperò que no ho fés fins trar en ninguna empresa ab éll, y no agreujar lo Papa (1). Encar les resolucions que degué pensar al seu costat un home d'espe principal en los seus consells, y d'Oros, castellà d'Amposta, que panyia de cavall y pehons; emmort, no gayre après d'arribar a gitaren des d'una bastida, dissorrey En Pére, esdevingué al punt Canyelles.

Justificada està, donchs, la raça de l'Infant, y major fóra son espotol, y acorralats los habitants de baren al estrém de tenir que mengats, rates y adhuc herbes. Axí jats, dones, vells y nins, y veher enrere, fóu-los forçós demanar u finia lo día 13 de Febrer, y no abans, ço és, lo día 8 de Febrer de Incarnació 1323), ab pacte de telt de Càller: y convinguts axí, glesies, emperò éra tanta la carencia, que ni per aquell día n'havia no hi romangué sinó lo temps quals aparellà lo nou plan de cafeya mester per que aquesta tinga

En la Crònica Reyala s'hi con

(1) Es de veure que la tàctica d'En Jaume emperò sens que li calgués agrahir serveys setge de Vila-d'esglesies, lo príncep de Tarant que en obsequi, per acabar ab los pisans, a d'Anjou. y fós que ab les ofertes vinguésse ignoram, En Alfons no volgué adherir se a Per algun altre exemple, veurém conferma

Vila-d'esglesies set mesos y deu dies, y que en élls l'Infant comportà grans treballs, axí per rahò de les malalties y morts ja mencionades, com d'afronts que li ocasionaren los séus, séns espressar quins éren.

Lo Zurita, qui véu distinctes relacions, refereix alguns fets desagradables, y no duptam que a aquests aludiria En Pére en sa Crònica. L'un d'ells fòu a conseqüència d'havèr donat lo Jutge d'Arborea al Infant, en ostatge fins a verificar la paga total d'açò que satisfer-li devia de diferents castells que los Ories, també servidors d'En Alfons, deyen que-ls pertanyien, originant-se-n ressentiments y planys qui podien portar molt desastrós resultat, sino que la prudencia del Infant, lo qui, ab tót atendre als drets d'abdós reclamants, no dexà de primer colp los seus alcayts en los dits castells, y ho fóren En Ramon de Sentmenat o Gocià—y cal recordar que aquest cavaller sabé defendre ab gran esforç y prohesa aytal fortaleza com li encomenaren, rebujant los pisans qui tantost per llà traspuntaren ab llurs galères,—En Pére Ortiz de Pisa a Bosa, y En Guillèm de Cancerch a Mont-agut. Lo altre fèt tingué lloch al resoldre en aquesta ocasió l'Infant que dexaria a la vila la senyora infanta, ab dos-cents homens de cavall qui la gordassen, mentre que ell aniria ab lo restant del exèrcit a empendre lo setge del castell de Càller, y en tan crítich pas, los senyors richs-homens (no los pehons, vassalls y endemés gent ínfima) li diguéren que no-l seguirien, si no-ls feya donar paga; la qual cosa vehent En Alfons, hagué de prometre-ls que no entraria en lo setge fins a tant que-ls hagués satisfets, com no fòs cas de que hi fés-sen cap gents estranyes y tingués, per tant, de trametre socors als qui ja hi estaven.

Aquest motiu féu que en compte d'anar de dret l'estol a Càller, fós tingut d'aturar per espay de vuyt dies a un lloch nomenat Sèlich, a quatre lleugues lluny del metéix. La promesa condicional abans féta per l'Infant, als richs-homens prova que anava adquirint aquell la previsió que ensenya la experiencia en los treballs: posà-l a noves lo Jutge d'Arborea de que coranta-tres galères y altres embarcacions, la ma-

A DE CATALUNYA

stades a Terra-nova ab m
tudeschs y d'altres nacio
rior de la platja de Ca
s queviures), dels quals
fret, fill del comte Guiu d
ey, les quals forces se-n
ll dels que hi havia a
e podèr batre ab major n
ar lo setge de Càller. Ab
mancar a la llur honor lo
ar senyor vers lo nou set

mbarcacions enemigues c
e anava a posar-se, y e
xar-ho, y conexent l'Infan
més encertat començar
a. Per més que no podia
re de galères com de be
a fi les de Mallorques se-r
que havia sofertes lo no.
a passa de Vila-d'esglesie
n ésser ben servides les
de remadors, féu En Alf
partí entre elles la seu.
t noves, lo día 25 de J
al cap de Carbona, y prei
p de Senealia, davant lo
de batalla. Féren veure q

lo Villani nomena al Mamfret,
mas de Ner, deduhint molt oport
rincipal senyor del Comú de Pisa
i, de qué hauríem de deduhir que
es, bastant nos sabèr que era de la
le Sardenya s'hi troba menciona
milia.

la Crònica d'En Père, diu Tarrag
e comprendre que no pot ésser sinc

taven lo combat les galères enemigues, colcant se en igual orde, mas al arribar a dos tréts de ballesta, se deturaren sèns gosar tirar avant. En altre ocasió, y de no havèr-hi hagut escassedat de remadors, les nostres haguèren acomès sèns dupte, emperò no convenia per aquella hora; y après d'esperar, l'endemà matí, que éra lo díe 26, observaren los nostres que l'armada enemiga se-n anava cap a Santa-Magdalena, ón prengué terra, desembarcant tot-seguit los seus cavalls y demés companyies.

Semblant cambi féu pendre al senyor Infant una altra resolució del tót encertada; manant atracar, féu desembarcar al instant vint-y-cinch cavalls lleugers o genets, als quals encarregà que, sèns parar, anassen donant voltes entorn del enemich, per observar los seus moviments, de què anassen a informar-lo cada dues o tres hores, axí de díe com de nits; y avisant-lo a la fí de que l'enemich s'encaminava dret a la vila de Dècim, llà ón de fét arribà lo metéix díe de Carnestoltes, que éra a 28 del referit mes, consultat lo parèr de tots los richs-homens cavallers y restants, qui convinguèren ésser més avantatjós presentar batalla, que no dèxar que lo castéll de Càller fós socorregut, ordenà l'estol En Alfons, y confiant més en la justícia de Déu, que no en lo podèr de les companyies (com diu lo rey En Pére) anà al encontre de les forces contraries, essent açò lo díe 20 de Febrer, que en aquell any éra de traspas y primer díe de coresma, de manera que l'Infant rebè abans la cendra que tóts som tinguts de rebre.—Al avançar lo senyor Infant ab l'estol, diu la Crònica reyal que ordenà al almirall Carroç que estigués al aguayt ab les galères, vetllant lo campament, y dexà dins lo castéll (que havèm de creure que fóra lo de Bonayre), al comandament del metéix capitost, uns dos-cents homens a cavall, entra sans e inferms, y la major partida de pehons.

Ans de resoldre En Alfons o de consultar ab los nobles, l'enemich estava a quinze milles de distancia; l'endemà va sabèr que estava ja més a prop y que ses forces se compoñien de mil dos-cents homens a cavall, dos mil ballesters y altra gent de peu, cosa que no volgué revelar de prompte

als qui-l voltaven, y aquell metéix díe, a hora de mija tercia, emprengué la anada l'Infant amenant en sa companyia quatre-cents noranta-quatre homens a cavall, entre armats y alforrats (1) en rocins sardeschs y uns mil pehons, les quais forces compartí en dos cossos, donant lo comanament de la avant-guarda, ón anaven los richs-homens, a un baró de Catalunya, nomenat En Guillèm d'Anglesola, y èll ab lo seu penó y la major part de la cavalleria s'encarregà de la rera-guarda, disposant que los pehons se decantassen vers lo punt ón éren los del enemich. Al atravessar lo camí que va de Dècim a Càller, avisaren los genets que anaven a encontrar tantost l'enemich, y crehent, per tant, convinent que los nobies de la davantera ab los cavalls armats apressurassen lo pas, féu-se axí; y descobrint en lo camp vehi nomenat de Lucistana (nom que-l donà après a aquesta batalla) les forces enemigues qui éren compartides en tres escodrons o ales; ferí la nostra davantera contra ells: mas tal fôu lo podèr ab què contrastaren la acomesa, que bentost totes les senyeres dels richs-homens fóren derrocades, salvant la d'En Guillèm de Cervelló.

Al veure tal contra-témps, no pogué menys de brocar ab impetut la rera-guarda, assegurant-se que aquésta, ab lo senyor Infant al seu cap, quasi vingué a ferir al metéix témps que la avant-guarda. Ni caldrà dir que en aytal punt romania encesa la batalla, efectuant-se una veritable préssa, y aqui fôu ón l'Infant justificà bé de quin llinatge devallava: son porta-estandard, qui éra lo noble aragonès Joan Ximéneç d'Urrea, per anar solament armat de la lloriga, per tal com

(1) Són tantes les denominacions de cavalls de guerra, en aquells témps, que no-ns atrevim a establir la puntual diferencia que hi hà entre uns y altres, per més que havém consultat lo Ducange y altres autors més moderns qui s'han vist en la precisió d'esplicar devegades al donar a la llum, o al comentar alguna antiga crònica. Crehém, no obstant, que los cavalls *armats* éren los qui anaven tots coberts de ferre, los *genets* o *a lo genetia* éren los lleugers qui no portaven armadures, y los *encobertats* los qui portaven una coberta de tela o cuyr. Los *alforrats* que espressament se mencionen en les nostres cròniques apar que han de ésser cavalls lleugers, qui podien anar lliurement (d'*alforrer*, afranquit), emperò no-ns atrevim a marcar la diferencia acomparats ab los altres que no éren pesats ni armats, a sabèr, ab los encobertats y genets.

car los colps, y menar un cavall mal enfi-
retor que li calgué d'excarcaure a terra
senyera. Al adonar-se'n, s'hi aboque-
hs, y ún d'ells sóbre-tot, per apoderar-
ostres córren aximetéix per destorbar
y entre ells ab major interès que ningú
la al infant En Alfons, lo qui, s'ens fe-
encontres d'armes que allí ténen lloc
de la lluyta, no vol consentir que tan g-
lo seu nom y en lo de son llinatge:
ços que feya, sent caure lo seu còs, e
ort, emperò s'ens esmaya perçò salt-
y a peu, repartint coltellades a tort y a
segueix a la fi per sa mà—ajudant-lo e-
lo metéix Joan Ximéneç d'Urrea, Er-
; podènt un hom dir que en aquella p-
er ventura En Alfons l'encàrrech que
fangós, con digué-li que li feya a ma-
ab botlla d'or, e que lo-y tornas de la
lo-y lliurava,» aludint a la bandéra
agó, que jamés no éra estat vençuda

casió recompta la Crónica que l'enemi-
cents homens de cavall morts, y ll-
x Boxadors prestà son cavall a En A-
ar, après de què, aferrant l'Infant sa e-
rà de bell-nou a la lluyta y de nou con-
petut, que arribà encontrar-se enemig-
qué pogués valdre-li ningun dels

reproduhir ací la nota que posarem a la traducció
parlar d'aquest metéx fét: «Hi há dues tradicions m-
qui s'atribuexen a diferents prous: la un referent a u-
comarca v al qual doná mort un dels Guifres o En-
spasa de Sant Martí, la metéxa ab què aquest sant p-
e la meytat a un pobre que éra Jesucrist: la altra toc-
lo territori de Sant Celoni, y que esterminá un tal S-
a que li dona un àngel, tan ben trempada, que
penya. Tals fêts qui estan representats en les gentils

Veus-ací les paraules ab les quals pintà aquell rey: «Ellà, semblant a lleó lo bon cavaller, una llança que portava, e no fent cabal enemichs qui-l environaven, car molts éren que ab les espases li donaven, per tal que havia rebut dinou coltellades, derrocat al m cavall, gitada per terra, als seus peus, sa posà resolta mà a la espasa, la qual havia n sols ab açò començaren a donar-se vençuts tantost preseren la fuyta.»

Fóu gran la mortalitat que experimentar entre los que periren al temps de la espasa s'afoegaren en l'estany del castéll, ón volgu molta de gent, de manéra que, entre uns al peñons, vinguéren a morir unes mil y dos-cents les restants qui escaparen a la mort, ab gest de gent vençuda, se-n entraren al castéll de lo metéix cabdill qui-ls dirigía, Mamfret de al qual, diu lo Muntaner, ferí per sa propria no essent cert açò que recompta lo Villani, mort en la lluyta, car esbrinà lo Zurita que i prés, en lo castéll, a connequència de les mo portava; y axí dóna-s a enténdre, perçò que inseguint la Crònica del rey En Pére, a ón se que morí de malaltia.

Percaçada la victoria, aplegaren-se tots al torn del Infant. y aquest aferrant de nou l'elayrar-lo, com cridant tot-hom al seu voltant

Il·lustracions que ostenta una de les portes de la catedral de Barcelona a diverses questions tocant al origen y significat del drach que havien los nostres comtes y reys, y noresmenys s'han confós què-s fa alusió, podènt molt ben ésser que la d'En Vil·la Sant Martí, car consta que aytan invicta arma d'En Alfons pendents per heretatge fins al rey Martí, après del qual reia l'arria del Sant, qui eczistia a la esglesia de Sant Agustí de Maná la reyna Na Maria, muller d'En Alfons V, y de la qual la aytal confraria fins après mort de la dita senyora.

(1) Ja havèm vist abans qui éra aquest Mamfret y ab lo nomenen los antichs cronistes

alegría del triúmfe. Sorpresa y esbojarrat escalf havia de infondre en lo cor dels nostres valents contemplar la figura del heroych príncep, sobressortint en mig del camp, ab la recobrada bandéra y saludant ab vibrant accent la patria vencedora: observaren esbalahits que estava tot colpejat y que éra molta la sanch perduda, especialment d'una ferida que tenia a la cella, prop de la orella dreta; emperò éra prou que éll y la bandéra se fóssen estorts, per entonar plegats mil llahors al Senyor, qui havia-ls donat la victoria. Fét, tan prestament y segóns costum, regoneximent de les companyies, trobaren que tan solament s'éren morts sis homens de paratge, entre los quals hi havia En Alemany de Luna (qui diu lo Zurita que éra fill d'En Pére Martíneç de Luna y nebot del arquebisbe de Tarragona), En Fontaner de Binyech, En Gonçalo Sacorbella, un tal Sanahuja y endemés sis pehons. Dels ferits no-n dona noticia alguna de les obres conegudes a que solèm referir-nos.

Donada la batalla, tornà En Alfons ab son estol al setge de Càller, y allà encontrà l'almirall Carroç qui, ab sa gent de mar, havia comesa al metéix témps una altra prohesa. Hi hà alguna diversitat en la fórmula de referir-la distincts autors, y axí preferim cenyir-nos a la propria relació de la crònica d'En Pére, que és d'ón la prenguéren, séns dupte, la major part d'aquells: «Lo senyor Infant féu de nou la volta al setge de Càller, ón fóu rebut ab gran honor y alegría, trobant-se ab lo noble En Francesch Carroç, qui ab sa gent de mar havia barrejat la pola (1) e la palliçada, apoderant-se d'uns vaxells que-y havia, e fent penjar tot d'una un dels genets qui, fugint de la batalla, se-n éra anat a Vila-d'esglesies, ón estava la infanta, e havia recomptat com lo senyor Infant éra estat vençut e mort. Al veure sa ost desbaratada, les altres galéres e restants embarcacions dels pisans preséren-se a fugir, llevat de deu qui provaren de introduhir queviures al castéll, mas no-u poguéren conseguir, car tantost lo-y empatxaren.»

(1) *Pola* seria com una riba. Ducange defineix: *ager ad ripam*.

En memoria d'aytan assenyalats triumfes, nos dóna lo Zurita noves de dos monuments que després s'alçaren, y fóren una capella que manà construir l'Infant al camp de Lucisterna, sóts invocació de Sant-Jordi, al lloch metéix ón caygué son cavall, y va córrer tan greu perill de mort; y una vila ab son castéll al punt ón estava la fortalesa que ocupaven los nostres sóbre Càller, a la qual donaren o dexaren lo nom de Bonayre.

Resolt En Alfons a empendre ab vigoria lo setge, manà ordenar los enginys, alçar una muralla, y obrir un fossat entorn de la ost, comprenent dins la metéxa esglesia de Sant-Sadurní, y tantost començà a trabucar lo castéll ab incessants tréts, als quals corresponíen los de dins ab iguals gits, per estar també provists d'enginys. Açò y lo tenir los pisans disposta de manéra la exida de la fortificació, que podíen efectuar acomeses menys d'ésser vists—car teníen un camí cobert ab ramatge y estacada e hi mijançava un estany que los altres no podíen dominar séns una gran marrada,—éra causa de contínues escaramuces; car acudint de tots indrets Sarts ab queviures per l'estol del Infant, feyen los de dins acomeses per sobrependre-ls, adonaren-se-n los nostres, y profitaven la ocasió d'escarmentar los agosarats, y axí no reposaven un moment, arreplegant uns y altres bones ferides, con no la mort. No parla la Crònica reyal del Jutge de Arborea, emperò a ell se referirà indirectament ab aquesta nova del adjutori dels Sarts; car diu lo Zurita que no s'ajustà lo Jutge ab l'Infant fins dos dies després de començat lo setge, y que no-s trobà a la batalla, per tal com éra anat a recollir tota la gent de la illa per contrastar lo podèr dels enemichs.

A burlar l'enemich y podèr sostenir ab tota seguretat lo setge, donà durant aqueil En Alfons algunes disposicions útils. Ja que teníen los assetjats un camí cobert qui-ls comunicava séns dificultat ab les viles de la curadoría de Nures, donà orde que-n fabricassen un altre d'igual en l'espai que hi havia de la mar al estany, a dues milles de Santa-Maria Magdalena, en tal paratge, que hi estiguéssen constantment

ab vuytanta homens de cavall y cinch-cents pe-
l recurs fôu de gran resultat, car d'aquí-avant
passar, més ni un home tan solament. De pri-
tegir les conduccions de queviures, havia axi-
st que estiguéssen a la vila de Palma, cent ho-
ll. Manà igualment que enviassen una compa-
nt-cinquanta homens de la metéxa sort a
ies, per traure-n la senyora infanta Na Teresa y
tèll de Mont-reyal, que éra del Jutge d'Arborea,
iò que hi romangué éra reduhida, y podria fer-
bitants de la vila féssen algun pacte ab los del
ller, qui éren en gran nómbre. Aquesta minva
nostre estol no dexà de sabèr-la Mamfret, y en-
se ben segur, tractà de provar fortuna per mijà
d'una acomesa ràpida.

Era un dissapte, a mig-díe, en lo mes d'Abril (y ací per
primera vegada podèm assentar l'any 1324 de la Incarnació),
con, aplegant En Mamfret totes les forces que tenia al cas-
tèll, axí de cavall com pehons, acometé axí soptosament la
ost, que ans arribaren al mur del campament, que los de
dins no tinguéssen témps de muntar a cavall. Recompta la
Crònica que los de cavall se dirigien a la porta nomenada
del Almirall, y los pehons a la part de baix envers Sant-Sa-
durní, emperò que al adonar-se de la embestida algun dels
de dins, tancaren encontinent la porta y la gordaren fins a
tant que poguéren ajustar-se com una vintena de cavallers,
d'aquells del senyor Infant, y obrint-la a-les-hores, aplegats
allà alguns pehons dels més escollits, feriren en l'enemich,
y en un moment lo venceren, aconseguint matar-li en la fuy-
ta y mentre l'anava encalçant més de tres-cents homens de
cavall, venint açò a provar que als primers més llests ani-
rien-s'hi afegint los restants del campament. Moriren en
aquesta conténda sols dos cavallers catalans, En Bernardí
de Centelles y En Guillèm de Na-Montaguda, y la retréta al
castèll dels altres fôu tan vergonyosa com la primera vega-
da. En prova d'açó, que l'endemà dematí haguéren de dema-
nar tréva los assetjats, per soterrar los morts que tenien, y

un colp otorgada, sepeliren los que poguéren, y los romanents dos pous que taparen després mor de la fetor.

En aquesta ocasió fón con Mamfret suplicà li permetés tenir una assentada ab éll, recordant tenció d'aquest objécte, son íntim parentesch: l En Alfons que ab éll no volía veure-s sinó bat gayre après morí En Mamfret, com indicarem, Consigna la Crònica que açò fón en ocasió que campament, essent tal lo damnatge que tot se cr ne mólts per tal, gréu perjudici.

També fóra per aquesta ocasió, con lo Castri minelis, cap gibelí, qui dominava la senyoria de de fer proposicions al rey En Jaume contra los obtenint favor alguna, provà de temptar, per n cretari o embaxador, l'infant En Alfons, qui d obertament gibelí; emperò sia que aquest prin instruccions de son pare, o que l'un y l'altre con manyes del ambiciós, qui solament pretenía ap una altra senyoria, de Pisa, profitant-se de les que hi havia dins los metéixs partits principals, que En Alfons fugí lo còs d'aquell y d'altres tra timà més, a major honra de la nostra patria, nos costas sols a nosaltres y fós també esclusi nosaltres.

Ans no-s sotsmetés Vila-d'esglesies, y ab l corrien de preparatoris d'armada de part del Jaume havia fet armar divuyt galéres, donant se-n armassen encare, a gran présssa, set d'a quals nomenà almirall En Père de Bell-lloch, n paras taula de gent de mar a les ciutats de Barc tosa. Aximetéix perferí d'anar en ajuda del Infat sonatges y cavallers de tots los reyalmes de la nyant-se-n alguns ab grans recompenses y gra los quals se troben los noms y circumstancies Ab tót y la utilitat que prestar poguéssen semk no isquéren del port de Barcelona fins al 27 de

arribaren a Càller fins a les darreries de Juny, viatge que podriem pendre per molt llarch, si no calculassem que-s deturarien a Mallorques o en algun altre punt, per rahons que hom ignora, assegurant lo Zurita que-s compouia aquesta nova armada de divuyt galéres, les més lleugeres y millors, quatre llenys y dues naus grosses, molt ben armades, ab altres molts vaxells; que hi anava l'almirall En Père de Bellloch, per havèr ell armat les dites galéres (lo qual figurá tantost com a segón d'En Carroç), y que en elles s'assenyala un altre català nomenat Miquel Marquet, «cosa qui fôu en los d'aquest llinatge tan ordinari com si fós per herencia.»

Es de comprendre, per çò que acabam d'esplicar, que lo nou reforç arribà ab posterioritat ab fets fins are descrits; emperò la aparició de les noves galéres ab llur corresponent estol y provisions, y la tàctica d'En Alfous en llunyar de sí tractes ab amichs o enemichs qui li éren oferts, après dels grossos escarments rebuts per los enemichs de Vila-d'esglesies, a Lucisterna y a Càller, haguéren de inclinar aquests a pensar de distinta manéra: axí que començaren los enemichs d'aquella hora en avant a esmayar y a parlar de capitulacions, y En Felip de Saluci, qui arribà en aquesta ocasió de Sicilia, y qui prevalgué tan prést en lo consell del Infant, no sabèm si mogut per aquest, o per lo rey En Jaume o per lo metéix Comú de Pisa, corregué per avant dels úns als altres per raure a un tracte honrós, tan prompte com los assetjats, o millor la senyoria a la qual ells pertanyien dongués senyals de voler convenir-se (1). Lo resultat fôu lo més avantatjós que un hom podia esperar per la nostra part, car, axicom veurèm, va conseguir-se a la fí lo domini de Sarde-

(1) Diu lo Capmany que la rapiditat ab qué s'acabà la total reducció de la illa fôu degut en part a la assenyalada victoria naval que lo papelló aragonés havia percaçat al golf de Càller ab trenta-una galéres, coranta barques y set coques manades per l'almirall En Bernat de Boxadors, contra una armada pisana, que restà desordenada y derrotada ab pèrdua de vuyt galéres de les trenta-tres que comptava, y de dinou úxers y gran nòmbre de llenys grossos carregats de municions de guerra y bóca. L'almirall dels pisans fôu Gaspàr Doria, genovés, qui havia armat vint galéres seues, y les incorporà a una trentena de Pisa.

nya com s'era projectat, tenint tantost al servey uns y tres bàndols, y ab la gloria de que los nostres reys com sen per vassalla y feudataria una nacionalitat o senyor Italia, com éra la de Pisa. Perçò convingué, donchs, lo C de Pisa, per boca d'En Bernabé d'Oria, qui portà als exadors y síndich d'aquella senyoria, los següents paans que tót pau y aliança, ab deslliurança per tots los soners, y facultat als pisans de residir en qual-se-vols E de la Coróna d'Aragó; que l'Infant, en nom del Rey, d en feu perpetual al Comú de Pisa lo castéll de Càller ab territori, enclós Estampa ab lo port y estany y Vilarque-s reserva-s l'Infant los salines que hi havia tocar Càller, sí hé donant als pisans una compensació de dos lliures d'Aquilis menuts, ab facultat per part dels vehin pendre la sal que volguéssen per lo preu acostumat—pment que lloha lo Zurita, per privar-se, ab aytal reserva, los pisans fóssen senyors del port y escloguèssen los de y per fí, que per rahó del vassallatge en què-s regone los pisans, no deuria enténdre-s que éren tinguts de serv Rey, ni de prestar-li ajudá enfora dels térmens del régn Sardenya, sinó tan solament dedins aquests.

Acordaren-se semblants pactes, aplegats en la ténd, senyor Infant per tots los interessats y qui intervingu víen an aytal concordia, ab totes les prometenses y recies, donant en conseqüència En Alfons la invastidura feu al embaxador de Pisa, y prestant lo convinent homge de febeltat lo Rayner comte de Dinoràtich, que s'ol per l'embaxador al compliment de la capitulació, y lo cayts y capitans del castéll, après de què s'ordenà fer c

Noticia és aquesta mal combinada de les relacions del Villani, Stella y cis, y no és altre fét que l'esplicat ja d'En Carroç, essent molt possible q forces de terra o cavallers armat, los comanass En Bernat de Boxadors, lo no fôu may almirall, ni figurà en aquesta expedició com a mariner y si sol com a cavaller. Altres referencies fa lo Capmany a autors nostres, emperò per provar sa nova: és la una al Carbonell, qui no meréix ésser tingut com toritat en aquesta ocasió, y la altra al Zurita, la obra del qual pot escodrin lector, per heure lo convenciment de que no-res diu qui corrobora la opin Capmany.

el Infant dels castells y fortalese's d'Aygua-freda, Terra-
a, Quirra, Faba, Oposada, y de Gucoyteli y la vila de
esa, y altres fortaleces que-s tenien a Sardenya per lo
mú de Pisa, absolent als habitants de qual-se-vulla home-
e, per^{que} obehissen a En Alfons. A ratificar aquesta
cordia per part del Comú de Pisa, en presencia dels em-
badors del Infant, fóren tramesos tantost com a comissio-

En Bernat de Boxadors y En Guillèm Aulomar, jutge
l'ort y del Consell; y axí-s complí rebent aquests del
mú los juraments y homenatges de feheltat, tornant-se-n
eguit a Sardenya ab los instruments de la ratificació.

Diu lo Zurita que aquesta pau se concordà als 19 del mes
uny, y no lo die que s'assenyala en la Historia del rey
Pére, correcció infundada que no comprenèm com pogué
a lo sciençat Annalista, puix en la dita Historia o Cró-
no-res absolutament s'hi menciona de la dita d'aquesta
essent la única que hom hi cita la del 12 de Juliol, en
ual diada lo senyor Infant ab alguns richs-homens y ca-
ers traslladà la seua senyera al dit castell, ón hi entrà
príficament, y tantost fôu pujada y clavada a la torra
dóna sóbre la porta d'Oristà, havent-se-n posat axime-
una altra al cloquer de la esglesia major del propi cas-
y ja d'aquella hora en avant les unes gents entraren en
gança ab les altres y tractaren-se com a germans, podent
açò molt ben ésser, per més que la pau se fós concordada
del mes prop-passat (1).

Per ventura provingué aquesta errada d'haver-se guiat
malista per una altra obra, car refereix que «la metéxa
en que açò éra tractat en la ténda del Infant, y ans no
massen la capitulació, lo castell va retre-s al Infant, y se
leraren dels séus, y allogá-s l'estandart del Rey a la tor-
e la Esglesia major per un cavaller d'En Pére de Luna,»
ix va creure-s que l'acte d'apoderar-se (cosa estranya) y

¹ Lo tractat se fermà *in loco ubi consuevit esse assedum vel exercitus do-
infantis in domo videlicet ubi dictus dominus infans morabatur*, entre En
s y Bene de Calci, embaxador y síndich de Pisa, a XIII kalendes juli
C.XXIII. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 342, foli 241.

l'acte de la concordia se verificaren alhora, al llegir en la Crònica que no hi entrà En Alfons ab los séus fins al 12 de Juliol, ne deduhí que implícitament volia En Pére indicar també ab aquesta data la del altre fét, que, si pogué concloure-s dins la ténda lo 19 de Juny, no estava encare ratificat per lo Comú de Pisa, séns la sanció del qual no s'aventuraria pot-ser En Alfons a entrar, per mirament, ni los de dins no-s propassarien a fer lo lliurament.

Fós con fós semblant data, lo resultat d'aquesta concordia fôu havèr adquirit en l'espai d'un any un reyalme més, séns que restas un palm de terra que no obehis lo senyoriu del nostre Rey, y açò recaygué en gran reputació dels catalans y aragonesos, especialment per les regions d'Italia, sóbre-tót per la constancia dels conqueridors, qui no amollaren de la llur volença, ab tót y ésser morts en aquella empresa en nombre de dotze mil (1), segóns se córre la veu, ço que fa present lo metéix Villani, séns oblidar-se de la prudencia y consell d'En Alfons. Nova axí grata com éra la de la pau, après del triumfe, féu-la saber tantost l'Infant al seu pare y senyor, trametent ací un cavaller català, nomenat Pére de Sant-Climent, qui éra gran privat séu.

Ans no se-n anassen, nomenà En Alfons governador de la illa aquell Felip de Saluci, o de Saluca, qui vingué de Sicilia y privava tant en son concell, dextant a les seues ordens dos-cents homens de cavall y cinch-cents sirvents—lo Muntaner diu tres-cents de cavall, qui, ab los pehons ensémps venien a formar fins a mil homens;—donà càrrech de tresorers de la illa al honrat En Pére de Lebia y a En A. de Costa, ciutadà de Mallorques; lo castéll de Bonayre, que fôu poblat

(1) A la Crònica d'En Pére s'hi troba una llista dels nobles y barons d'Aragò, Catalunya y Valencia, qui no moriren en la conquèsta, y una altra dels qui hi moriren. Tocant a Catalunya s'espréssa que moriren En Dalmau de Castéll-nou, En Guerau de Roca-bertí, En Gilabert de Centélles, En Pére de Quer-alt, En Ramon Berenguer de Cervelló, En Ramon Alemany, En Galceran de Sancta-Pau y En Ramon de Cardóna; y que no moriren En Dalmau vescomte de Roca-bertí, En Guillèm d'Anglesola, En Bernardí de Cabrera, En Berenguer Arnau d'Anglesola, En Guillèm de Quer-alt, En Guillèm de Cervelló, En Ramon de Ribelles y En Uguet de Sancta-Pau.

encare no ab mig any, segóns lo Muntaner, ben amurallat y ab diferents edificis, lo comanà a En Berenguer Carroç, fill del almirall, y emmullerat després, segóns lo Zurita, ab Na Teresa Gombal d'Entença, germana de la Infanta (cosa verament singular, per resultar dues germanes del metéix nom), constant que en aquell punt hi havia sis mil homens de guerra; a càrrech d'En Ramon de Set-menat de Tortosa, hosà la ciutat de Sàcer ab bones companyies de gent de cavall y de peu; y per fí en les restants fortaleses y castells s'hi dexaren esperts cabdills catalans y aragonesos, qui havien servit en la conquèsta, mantenint-se també fehels per en aquella hora en los llurs feus, los altres qui no éren de la nostra nació, emperò que havien regonegut y prestat homenatge a En Alfons.

De tot quant fins aci s'és esposat, vé un hom a comprendre que los nous reforços enviats per En Jaume al seu fill no tinguéren ocasió d'utilitzar-se, almenys de moment, y axí havèm de creure que lo principal profit de la conquèsta lo gaudirien ans bé los primers qui hi anaren y qui tinguéren la sort de no morir-hi. Ja sabèm que hi éren los catalans en major nombre; emperó sia que als aragonesos los recompensassen altrement, o que permutassen çò que adquiriren, és ben cert que a un Cens ordenat formar anys després, en 1358, ón s'hi troben totes les possessions de la illa y los productes y réndes que donava (1), hi veuríeu escas nombre de noms aragonesos, y en cambi y abunden sobremanera los catalans, inclusos los de Valencia, qui, confórme indicarem poden ben dir-se catalans en aquella centuria; y qual-se-vol se convencerà de la veritat d'aquesta observació no més que apuntèm ací los dits noms personals y de familia, que són Carroç (sémpre escrit Carros), Capéra, Des-coll, Sitges, Sant-Climent, Aulomar, Ladrera, Castéll-Dusens, Arbre, Montpahó, Empuries, Marquet, Stoper, Cassa, Satria, Torrent,

(1) Porta aquest registre, al Arxiu de la Corón a d'Aragó, lo títol de *Compartiment de Sardenya*, y está ja publicat en la *Colección de doc. inéditos* del propri establiment.

Sent-Just, Guomis, Penya-Aguda, Senta-Pau, Cruilles, Montagut, etc., etc.

D'açò-n deduhim que aquella illa, enjovada segles hà per diversos pobles d'Italia, qui parlarien distincs dialectes vulgars (d'aquells que lo Dant s'entretingué en fer passar per son garbell o Crusca), sèns havèr jamés atès de donar a aquell territori una autonomia propria, ni aplicar-li costums qui a éll s'adaptassen exclusivament entrà, per aquesta conquèsta, en una restauració del tót catalana; arrelant-s'hi de tal manéra lo catalanisme, axí tocant a idioma, com a costums y demés, que ha durat a travers de segles, malgrat de totes les vicissituts per ón és passat, y viu encare en mig del segle innovador en què vivim.

Referent a la illa de Còrcega, qui ha d'èsser la bessóna inseparable de Sardenya, tantes vegades com caldrà nomenar per avant los Estats de la Mediterrania, qui han de formar part de la confederació catalano-aragonesa, ne tractarèm tantost, en ocasió més propria, per no havèrse res emprès aquesta vegada.

Sóbre la tornada del Infant y del estol tot-just si n'hi hà noves, limitant-se a la següent, que un hom llig a la Crònica Reyat, y que, de segur, ha servit d'exemple per emmontllarla, en distincs térmens, tots los historiadors en llurs respectives obres: «Tal díe com lo divuyt del mes de Juliol del metéix any 1324, partí lo senyor Infant del lloch de Bonayre ab tota sa armada endret Catalunya, e essent aplegat al lloch de Sant-Macari, ordonà en açò que tan prést tornassen embarcar-se los cavallers e altres companyies. Passats dos jórns emprengué la anada devers Barcelona, e als 2 d'Agost vinent arribà a aquesta ciutat, llà ón fòu rebut per lo senyor rey En Jaume son pare, e los altres qui allà éren, ab tota honor, *Deo gratias*. La causa de venir axí cuytadament lo dessus dit senyor Infant, pare nostre, e de fer los referits pactes, fòu, a dir veritat, per havèr-lo avisat dés d'ací, que lo demunt dit Infant En Pére, germà séu, tractava, si lo nostre pare moria a Sardenya, d'apoderar-se del régne e fer-se rey, per succehir al nostre avi e desheretar-nos a Nós.»

questa fôu la tan celebrada conquêsta de Sardenya, in-
a per los papas, y tantes vegades sospesa o entreban-
tolerada ab egoisme per los gûelfs, malgrat d'èsser
er recobrar major força lo gibelinisme, y nou grahó al
que les nostres armes anaven adquirint a la Mediter-
radró de gloria y font de nova riquesa per la nostra
patria, emperò certament, segóns expressió del Cap-
teatre de ruinoses guerres per la Reyal Casa d'Aragó,
ipalment per Catalunya, qui sacrificà la seua sanch y
durant més d'un segle en una tenaç successió d'espe-
, pròspères les unes y adverses les altres, per podèr
var sóts lo domini aragonès una Illa y Reyalme sém-
nogut de continues torbacions intestines.



CAPITOL XXXIII

Dés del any 1323 al 1327

de-cap del infant Jaume, religiós. Casaments polítics burlats. Actitut del Rey. Títol de comte de Prades al infant En Ramon Berenguer. Lo beix al infant Alfons que faça reverencia al Papa. Tornada del infant iada, y fèstes a Barcelona. Preludis importants de la adquisició de Còr a aquesta illa armada catalana, y, en lo viatge, desbarata los pisans. Se ey En Sanxo de Mallorques, qui déxa lo reyalme al seu nebot En Jaume: ions y discussions inútils per mor de la successió: Remissió, en part, del ardenya. Confermació del Privilegi general a Aragó. En Père, fill primon Alfons, és jurat successor a la coróna Concordia ab lo nou rey de Ma y casament d'aquest ab una filla d'En Alfons. Apaybegament del Rousseume aconseguix que son fill En Joan sia arquebisbe de Toledo, y resultger de semblant astucia. Errada del Villani sobre usurpació de quantipapa. Reforços a Sardenya. Batalla naval al golf de Càller, ón resten enovesos y pisans. Odi y escándels entre los dos caps de la nostra armabcte d'una indiscreció del Rey. Ocupació de Càller y Sácer. Estretors dices sobre lo domini de Sicília. Primers símptomes de la decadencia del osicions del primogénit en pugna ab les reyalas. Escándels al comtat de Mort del Rey e de la muller d'En Alfons. Testament del Rey, orde de trasllació del cadáver a Santes-Creus, y panteon ón se gordá. Fills lle-naturals d'En Jaume. Estima del dictat de *Just* que li donaren alguns ora.

VÉ are tornar un xich enrere per seguir lo curs general dels fèts, de quèns havèm desviat per aplicar-nos vament a la descripció de la empresa de Sardenya. Ja m, al partir la armada de Port-fangós, que lo rey En Jaume, ab sa muller y familia ensémps, se-n passà a Tortosa. No sabèm lo témps que estarien a aquesta ciutat, empe-

rò no-s triga gayre a veure lo sobirà a Barcelona, ón continua residint per llarch témps, segóns és de veure per una tongada d'actes què s'hi verifiquen. A Barcelona degué fer estada la hora de les córts, de què havèm parlat, per enviar nous socorsos al Infant, les quals fóren obertes lo jórns de Santa-Magdalena, qui és als 22 de Juliol: en la metéxa ciutat, per aquest témps, va rebre les diferents embaxades de güelfs y gíbelins que ja havèm referit, y d'allà trameté, per lo mes de Setembre, En Albert de Gatell a les ciutats de Florença, Sena, Bolonya, Pistoya y Perosa, per fer-los assabèr la resolució que portava En Alfons, segóns les instruccions que éll havia-li donades, y veure si, per esperit de partit, les inflamava contra los piçans, per que axí atenyés l'Infant ab major expedició la conquèsta de Sardenya; y per fí, als 25 de Novembre, continua en lo metéix paratge, con, ab aquesta data calgué-li escriure al infant En Pére, fill séu, qui éra procurador general en los reyalmes de la Coróna, que li trametés tantost ben custodiat l'altre infant En Jaume, qui, com sap lo llegidor, renuncià als seus drets de successió, y seguía llavors de frare profés en l'orde de Calatrava, al convent de Montesa.

Molt notable és aquest aveniment que refereix estesa-ment lo Zurita, y és una nova prova de la confusió de sentiments qui dominaven a certes persónes en aquells témps, en les quals la moda no dexà de tindre també son fantasí regnat; y si perdura una temporada ón tots los primogènits dels reys se fan frares, ne segueix una altra en què los exe-lebrats se tapen ab la cogulla, per fer després asquerosa gala d'exelebrament, y en abdues situacions apar que volgué assenyalar-se l'exprimogènit d'Aragó, veritable predecessor, en aquesta part, dels Marginet y Turmeda, que ja tindrà ocasió de conèxer lo llegidor. En bréus paraules dóna l'Annalista una espressiva idea de çò que vingué a ésser l'infant En Jaume, al dir que semblava que havia renunciat a la primogenitura, y dexat lo segle, per aplicar-se de tót-en-tót y retre-s a diferents vicis, y per tal com dexà d'ésser príncep, axí donà a enténdre que tractava de descompon-

dre-s del tót, y desagraduar-se de la dignitat de cavaller y religiós.

Apar que lo dit infant no trigà gayre après de profès a entrar en aquesta mala vida, car no passà gayres dies que-s donà ja a conèxer, inclinant-se a tota sort de turpituts y lleugereses, y essent prou sabut com vivía a Valencia amistançat. Havía-l amonestat lo pare per que no-s llunyas de la bona moral, per ésser tan mal exemple en perjudici de la Religió y en deshonor de la familia reyal: mas profitant poch los amonestaments del pare, per continuar l'infant en aquella vida, y tots-jórns empijorant, escorregut ja En Jaume, espedí la damunt dita ordinació, per que lo-y amenassen presoner, posat cas de resistir-se a obehir, y que hi anassen ab éll fra Soler mestre de Montesa y En Guillèm de Santa-Colóma, ab quatre fills de cavallers de la casa del dit infant y un monge, llunyant de prop séu tota la familia qui fins a aquella hora l'environava, y prevenint los restants que no s'apartassen del seu costat, ni de díe ni de nits, fins a tenir-lo dins Barcelona, com axí féu-se de fét; mas (conclou l'Analista) ab tót y encare que lo castich del Rey profità per estimar-lo y refrenar-lo, emperò sa naturalesa estava tan depravada, que méntre visqué sémpré fóu viciós y perdulari.

Per aquest metéix témps cuydaren-se verificar dos matrimonis que lo bon juhí dels nostres prínceps aconseguí rebujar, car no-ls movía sinó lo mesquí interès. Lo primer lo sollicità, en venint a la córt del rey a Barcelona, lo comte de Fóix, qui pretenía poch menys que pendre per muller la infanta Na Violant, filla del Rey, crehent-se que ab tal vincle fóra-li esmenada la injusticia que, als seus ulls, li havien féta, al denegar-li lo dret que-s creya tenir al Urgell en lo vescomtat d'Áger, y en la baronía de Mont-cada. L'obgécte lel altre éra ajustar l'infant En Ramon Berenguer, fill d'En Jaume, ab una filla del vescomte de Coserans, En Roger de Comenge, nomenada Segrina, esperant que lo Rey donas a aquest fill lo comtat de Pallars.

No mancaríen retiments y ofertes de part dels preten-

dents, los qui, jatsíá movent pertorbacions y revolent la terra ab les armes, no havíen aconseguit fer-se respectivament comtes d'Urgell y de Pallars, espletaven are lo recurs al qual apelen sémpré en lo darrer grau los traydors, la sotsmissió y la aparença de bona amistat, estojant sémpré ocult dins lo pit una mala intenció. Emperò, segons apar, mal los serví la manya a aquells mals vehins, forjadors constants de sedicions a la nostra terra, car negà En Jaume la pretensió al primer, per més que s'intitulas comte de Fóix y senyor del Bearn, y desbaratà lo progécte que duya lo segón, l'infant En Alfons, per més que açò fôu, segons diuen, per tal com tractava de maridar una germana de sa muller, nomenada Urraca, ab En Arnau Roger, hereu d'En Uch de Mataplana, lo qui, com saben los nostres llegidors, possehía per rahó de sa muller lo comtat de Pallars, y per cert no en virtut dels títols més legals. Emperò com-se-vulla que fós, Catalunya havia d'estar contenta de que no s'emparentassen ab los seus prínceps aquell parell d'ambiciosos, car jamés no-s complaguéren los llurs desigs, per més que passassen a ésser barons catalans de la primera categoria y gayrebé infants de la casa Reyál, y qui sap si, en lo discurs del témps, arribaríen a somniar no ja solament la pretensió de feus y comtats, sinó fins lo metéix setial dels reys, o quant menys la garlanda dels Berenguers.

Vers lo mes de Març vinent (no sabèm si abans o après del díe ón començava l'any de Incarnació 1324), vehèm encare lo Rey a Barcelona, en acabat dels pactes que li proposava Castruci de Luca, car per consultar sóbre aquest subject, envià d'allà estant un comissionat, qui fôu En Domènec de Biscarra. La actitud neutral que servava En Jaume, ja que tenía seguretat en la empresa de Sardenya, y comptava ab recursos propis y nous per verificar-la, és digne de llohança; y de no fer-ho axí, pot-ser haguéra-s vist en aquesta ocasió compromès, perçò com les armes de la Esglesia y dels güelfs éren llavors dirigides per dos catalans, En Ramon de Cardona, ja derrotat una vegada, y En Bernat de Montsoriu, senescal del Piamont per lo rey Robert; y pei

ta data ón nos trobam, lo Cardona acabava d'ésser batllevament per los Vicecòmits a Moncia, y encare havia arribat-ho per tercera volta per lo metéix Castruci de qui venim: axí, donchs, prescindint de tot-hom, no estava aliat lo rey En Jaume ab ningú, cenyint-se a sa empresa, h ab li se-n donaven los crevants de güelfs o de gibelins questions del Imperi con adhuc lo metéix Papa no volguéxonèixer, d'una banda a Frederich, gendre del nostre reue que tenia-l per sospitós, y de la altra descombregava, axí ho féu en aquesta ocasió, al de Baviera, fundant-se en que éra estat elegit en discordia, y pertanyia a la Església ecumenica y juhi de la elecció per veure si éra estada canviada.

havèm vist com fôu en lo metéix mes de Març, lo 7, con espedí En Jaume, també de Barcelona estant, lo reforç de galères y gent que trametia al seu fill a Saragossa.

Finalment continua lo rey en sa córt y ciutat nativa lo 10 de Maig, segons hom deduheix d'un document expressiu acte notable qui té relació ab un personatge ja nomenat: la pretensió que havia tinguda lo de Coserans al projecte de fer comtesa de Pallars la séua filla, per aventura inquina a un poch l'esperit del Rey, no per rahó del casament, sin per la afició que anava descobrint a revestir los seus nobles títols honrosos, acompanyats de grans feus per que intentant-se com a veritables prínceps, ajudassen ab llur gran grandesa la major esplendor ab la qual en consens havia de lluhir la magestat sobirana y lo respècte al setial dels reys.

Alions de conveniencia y política poguéren llunyar lo projecte del casament, emperò la altra idea qui afalagava al rey En Jaume no desaparegué perçò, y axí, lo día 6 del referit mes, en la esglesia major (que seria la catedral) de Barcelona, en solemnitat y pompa, donà lo Rey lo títol de comte de Urgel y de les seues montanyes al infant En Ramon Berenguer, fent-li donació per ell y los seus successors de la vila d'aquell nom, ab son castell, del de Ciurana (los murs

del qual gordaren presos tants de prínceps e i natges) ensémps ab la vila, y dels castells d'A set, Tivisa y Mora, en virtut de la donació qu En Guillèm d'Entença, ajustant-ne la baronía Comtat y dignitat que acabava d'eczigir, y del ni que tenia lo Rey als castells y llocs de Madip; fent aytal vincle per los fills lledesmes y cas de defalliment, havia de tornar tot a la Comtat de la baronía d'Entença que la donava l feu honrós com los altres, sinó en franch alou, passar, com de fét passà, a un descendent femgà a les referides donacions lo Rey, en instru d'Elx y lo castell de Crivillent, que, com sap lo són de Catalunya. Es emperò d'advertir que lo Prades y Ciurana los havia ja possehits l'in (Père lo Gran) per donació de son pare lo rey després de sa mare la reyna Constança, qui nyora dels metéixs durant una llarga temporac perçò ningun possessor portà abans lo títol aquells territoris (1).

En lo témps que transcórre entre aquest d arribada a Barcelona del infant En Alfons, i anam a encalçar, dexà d'esdevenir un acte no metéix quo no-s verificà lo mencionam, per és de gran significança. Apar que al tornar lo c Sardenya, tenint present l'origen d'aquella em per ventura no conexent part dedins la intenci seu pare lo rey En Jaume, deliberà tocar ab sa gun port de la Provença, ab la idea de desem una visita al Papa, qui estava a Avinyó, y fer com a conqueridor d'un reyalme, lo domini de per la Esglesia: emperò apar que, al sabèr-ho l me, manà al Infant que may per may no compl per gran descontentament (com diu lo Zurit.

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, reg. 8, foli 12, reg. 1 reg. 224 y 225, foli 151 y 153, y reg. 226 y 227, foli 90.

pa, qui ningun socors no havia volgut donar per quèsta, ni afavorir-la, ans la denegà diferent perçò l'Infant dexà de fer aquell compliment. sta resolució, de qué lo pontífech podia haver at, car al cap y a la fi éra lo senyor sobirà de veurèm, ans de finir l'any, com En Jaume, indica ambígua, fa los deguts acataments al su t Père, emperò llavors lo-y duu la idea d'una avantatge.

Recordarem, y havèm explicat a la fi de la cortlenya, la tornada del Infant a Barcelona, y per a trobar-nos a la metéxa darrera data que cita uella resenya, çò és, al día 2 d'Agost del any ó 1324. Parlant lo Muntaner d'aquesta tornada es ab. què fôu celebrada la conquesta de Sardes reyalmes, diu les següents paraules: «Tornayya sà, e alegre e ab gran honor, e desembarcà, òn trobà lo senyor Rey, mi senyora la re infant En Joan, arquebisbe de Toledo, son ge infant En Père, lo senyor infant En Ramon o senyor infant En Felip, fill del senyor reys, e tots los altres capdals de Catalunya, qui ts per ordenar que-s trametés socòrs al senyor lenya. E com lo senyor Infant e mi senyora la esembarcats a la platja, òn éren lo senyor Rey nts, e mi senyora la reyna, qui-ls rebéren a . ¿què-us diré?... molt gran fó la fésta que se-n f alunya, e per Aragó e per lo régne de Valencia e de Murcia, e en Mallorques e en Roselló, pe ts d'aquexes terres, per causa de la vinguda del e de mi senyora la infanta. E aquí ab tal m Rey e lo senyor Infant féren molts de dons e quants éren vinguts ab aquest, e après se-n torn : alegre entre sos amichs.»

passà gayre témps après de trobar-se En Alenyà del seu pare, con començaren a experimentar desplaer per efécte de noticies que-s rebé

Sardenya, emperó qui ajudaren per ventura a res com la unió de Còrcega a aquella altra illa sots dels nostres reys. Sabut és que al proposar-se a tífica la idea de la conquèsta de Sardenya no-s lament aquesta illa sinó la de Còrcega, abdues comú d'aquella empresa, y los successors d'En titularen reys d'una y altra illa, menys de separ com axí-s féu ab altres dominis. ¿Havèm, donchs que verificada la conquèsta de la primera ab tal reexida, y rehabilitada en sa puxança la nostra formaria ací En Alfons, sèns havèr almenys apar solució respècte del domini que li atanyia sòbre

Lo Zurita assegura ab fermesa que no-s mc après de la tornada del Infant a Barcelona, y Bernat d'Oria y altres barons genovesos gibelins procuraren que les terres llurs se tinguèssen en al qual arribaren a retre homenatge, y per altra p de Luca oferia lo lliurement de castells que allí t de contribuir a la empresa, y sèns més valença guretad, incrépa lo dit autor lo Muntaner, per h tan bell punt com En Alfons hagué fet la conc pisans, vinguèren al seu davant los de la ciutat e d'altres llogars de la illa de Còrcega, y féren-li natge y en axí fòu lo dit príncep senyor d'abduc tindria açò res de particular, y fóra molt consegü posat que lo Muntaner hagués encarida la espres que féren pleyt-homenatge los de la illa y que fèu-se senyor d'una y altra, no destruu axò la pro que los gibelins de Còrcega anassen a veure en la al vencedor y li propossassen açò que ab tal f gué-ls proposar a cap de poch témps al seu pare lona; donchs prova aytal volença que no éra resc y noresmenys ja havèm vist que les ofertes fètes y rebujades d'En Jaume, fóren molts abans de q Sardenya En Alfons, podènt un hom creure, pe axicom se perferí per altres ciutats de Italia h

a per los castells de Còrcega, y que, ans de molestar-se ant o trametent embaxadors a Barcelona, més s'estimaria ar de prop ab lo príncep Alfons, crehent que aquest posoldre per si sol les seues pretensions.

Admetent de que-s tractas aquesta qüestió a Barcelona, erçò havèm de negar que s'hagués tractada a Sardenya Infant y que allà hagués manifestat los de Còrcega desigs, podènt-ne En Alfons ja estimar-se com a senyor uesta illa, per més que no hagués complert los seus ants la materialitat y cerimonia del homenatge, podènt al rebaxar tantost la culpa que atribueix al Muntaner nalista aragonés, lo qui, al cap-devall, se funda en què no consta en la Historia del rey En Père, «qui fôu molt ent en escriure, particularment çò que succehí en la em- a de son pare,» car moltes son les coses, certes e histò- is, que nosaltres mencionam en la relació de la dita em- i sèns que-s vegen consignades en lo referit llibre, y lo ix Zurita trova-s en igual cas que nosaltres al descriu- , y adhuc lo qui-l acompanyar, descobrirà més d'una di- encia entre les paraules del rey cronista y les del autor Annals d'Aragò, que aposta les variaria sèns dupte a r justificació de la veritat.

Al nostre concèpte, si alguna irresolució paregué haver- irant la estada del Infant a Sardenya, tocant a posses- ir-se de Còrcega, fôu per efecte del metéix fét que espli- Zurita, al parlar de la sollicitut dels Ories a Barcelona: tge d'Arborea, qui fôu lo primer que ajudà a la con- ta de Sardenya, tenia o s'era fét cedir altres feus a Còr- , com éren entre altres Gocian y Montagut, los quals cionava En Bernabé d'Oria, y encare los eczigia com a npensa, per fer ell a Còrcega çò que havia fét lo d'Ar- a a Sardenya. Semblant compromís fóra la causa de la olució del Infant, instruit com estaria per lo seu pare, y aume ab sa manyosa política esperaria a resoldre lo dup- r la hora que hagués assegurat lo domini de Sardenya, axí ho féu de fét, car en la època ón nos trobam, estant tornada l'Infant, va remetre aquest duptós afer al go-

vernador de Sardenya: En Felip de Saluci, per que-l resolguéssen per tèrmens de justícia.

No sabem si fóu prudent aquesta darrera determinació, car ni-n restà pagat En Bernabè d'Oria ab los seus genovesos, ni éra convinent en aquella saó donar lloch a planys, mentre que en la metèxa Sardenya se-n alçaven algunes contra lo dit governador, al qual no-ns atrevim a defensar ni inculpar, per ésser la historia d'aquell període poch expressiva en aquesta part. Com-se-vulla que-s fós, lo resultat és que, estant ja En Alfons a Barcelona, va saber-se que a Còrcega regnava gran alteració en los coratges, y que a Sardenya éren arribats a les mans catalans y pisans, culpant aquests a aquells de torts e injustícies, y los nostres de cert exclusivisme que volien exercir en la illa los altres, tement-se per tant que si s'ajustaven los pisans ab los genovesos, los qui alhora reclamaven la ciutat de Sàcer, com a séua alçant lo poble contra los oficials reials, per què calgué fer algunes presons, ocasionaria gréus conflictes.

Aquella mala situació de les illes havia de tindre prompte y fatal resultat, y los agreujats genovesos esperaren la primera ocasió per fer-ne una de les séues. Dés la entrada del any s'éra encesa de nou la guerra entre Sicilia y Nàpols, y lo rey Robert havia tramés una gran armada a Sicilia, ab l'intent de posar setge sóbre Messina. En Frederich s'uní a les-hores ab los gibelins de Gènova, y confià la defensa de la illa a diferents richs-homens catalans y aragonesos, entre élls lo fill d'Alagon, En Blasco de Senesterra y En Simó de Vall-gornéra, lo qual discorria per la illa ab dos-cents almogavars, per abocar-los al primer punt ón sabés que havia de desembarcar Robert. Per ajudar a En Frederich, y no dexava d'ésser açò gran política, ordenà En Jaume que hi anas l'almirall Carroç ab bona armada, com axí ho féu, y avalotant-se en aquella ocasió los pisans de Sardenya, los qui començaren vedant als catalans lo comerç dins lo castell de Càller, trameté lo Rey un altre reforç marítim compost de dotze galères, al comanament d'En Bernat Cespujades, carregades de blat y vitualles per socórs dels catalans qui estaven a Bo-

nayre. Apar que aquestes galéres encontraren ab dues naus de pisans qui conduhien també virtualles al castéll de Càller, y volent pendre-les los nostres, defensaren-se los altres ab fermesa, y lo resultat natural fôu romandre víctimes los pisans del major nòmbre, assegurant-se que fóren molts los qui hi moriren.

Recompta lo Villani que esdevingué açó vers lo mes de Juny, és a dir, gayrebé un any après d'ésser arribat l'Infant a Barcelona, y que-s morí per lo metéix témps En Bernabé d'Oria, qui-s mostrava molt afectat al servey del Rey; y nosaltres hi afegim que mancant aquesta persóna, qui podia deturar los descontents, y tras la desféta de les naus pisanes, no és d'estranyar ja açó que tost après va seguint, y fôu que-s rebetlaren los marquesos de Malespina, ajudant-los tot lo Comú dels genovesos de la part fehel al Imperi, e lluny d'escoltar la veu del Rey qui-ls concellava que desistissen y prometia perdonar los primers, los de la metéxa banda, genovesos y gibelins, qui ab vint y dues galéres servien al rey Frederich, al exir del ducat de Calabria ón hi tenien guerra, dexaren lo rey gibelí de Sicilia y-s concordaren ab los pisans, sols ab la idea d'anar plegats a espulsar de Sardenya los catalans y aragonesos, vehent ab general escàndel que l'almirall dels genovesos En Gaspar d'Oria, servia ab ses galéres a sou dels seus enemichs los pisans, sols per fer mal al rey d'Aragó. A aytals noves, En Jaume escrigué a En Carroç que-s posas en orde per exir ab tota la armada, y poch trigà aquest a complir, posant setge per mar y per terra contra lo castéll de Càller, y rompent en cruel guerra contra pisans y genovesos, de la qual resolució veurèm les conseqüències con serà lloch oportú.

Noresmenys dels desplahers qui anaren venint de fora, experimentaren altres alarmes lo rey En Jaume y son fill En Alfons, al poch témps d'ésser aquest tornat de Sardenya, car lo díe 4 de Setembre del any de Incarnació 1324, rebéren la nova d'ésser mort lo rey Sanxo de Mallorques a un llogar de Sardenya, nomenat Formiguères, a ón solia anar com a deport al estiu, y més que tót aquell en què, diuen,

s'esperimentà una molt gran calor (1). Ap de familia, no dexaria motiu de pertorbació vehí e parent, essent com éra, segons pú molt religiós y exemplar, mansuet y pacífic no havent dexat fills de sa muller Na Marrey Robert: emperò aquesta metéxa rahó sentir cert malestar los nostres prínceps, successió podien renovar-se los duptes y nents de la concordia féta per los fills d'En ridor, y per altra part ja sap lo llegidor los a témps prodigava la casa de França als re llurs fronterers, y lo desgrat, sécret o manifié comportaven d'ésser feudataris d'Aragó, es d'aquesta mala disposició la metéxa estrat valgué En Jaume, al témps de les córts de hi vingúes En Sanxo e hi fés per temor m ventura no haguéra fét per voluntat. Fóra, cil que En Sanxo, en son testament, donas t plagués al nostre Rey; y axí vingué a confi al sabèr-se que dexava lo reyalme de Mallo tats adherents al seu nebot En Jaume (aque tant d'amor y cura dugué En Muntaner de de Perpinyà), fill del infant En Ferran, qui substituïnt al dit En Jaume, en lo cas de m fill mascle lledesme, un altre germà del met Ferran, qui diuen qui éra segon fill del pròs tenia, per tant, lo metéix nom que lo pare— pendre-ho al fer memoria de tota la relació primer infant, de la mort de la mare y del a pare, sinò que lo segon infant fós nat d'un al Orient.

Esdevenia ací un cas semblant al dels ir da, con a Castélla hi succehí la segona bi banda la primera. Emperò éra encare ací m tingencia, car a Mallorques lo cridat a la su menys edat, y los postergats qui éren gerr

(1) En la crònica del rey En Père diu-se que morí de Perpinyà.

funt, éren ja majors y los més prop parents: emperò la postergació éra ací convinguda y consentida per ésser eclesiàstichs los dos germans d'En Sanxo; lo major, nomenat Jaume, ja sap lo llegidor que seguí la modoria d'aquell témps, en la qual volgué també assenyalar-se lo primogènit del nostre rey, de nom còsemblant, y l'altre infant nomenat Felip, éra prebere o promogut a orde sagrat. Prescindint, donchs, d'aquests dos germans, substituya En Sanxo, en darrer terme, al rey d'Aragó, con no hi hagués successió dels dits infants fills d'En Ferran, y la única consideració possible que tenia ab los germans eclesiàstichs éra que dexava al un de élls, En Felip, per tudor del nin En Jaume y per governador del reyalme y demés Estats adjunts.

Al Zurita devèm la nova engrunada dels procehiments immediats als quals donà lloch aquesta disposició, séns que sapiam si la degué l'Annalista a la sort de possehir algun escrit o procés de la cosa llavors actuada, o a alguna obra antiga a nosaltres desconeguda, emperò com-se-vulla que sia, és de suma importancia la relació del dit autor y mereix tota la fè; axí, que fins reproduhirèm algunes de ses espressions al donar are a conèxer lo fét. Diu, donchs, lo Zurita que lo rey d'Aragó pretenia que tornava a éll la successió com a més propinque, per la substitució que féu d'aquell reyalme y dels comtats del Roselló y Cerdanya lo rey En Jaume, avi séu, ab lo senyoríu de Mont-peller y ab les baronies d'Omelades y Carlades; y que com éra En Jaume príncep molt just y allò éra axí fexuch y tant tocava a sa propria sanch y al dret dels seus reyalmes, no volgué procehir a ningun aute d'execució séns primer consultar-lo ab los estats dels seus reyalmes per què, a 16 del metéix mes de Setembre, acordà de fer aplegar alguns prelats, barons, cavallers procuradors d'algunes ciutats, a la de Lleyda, y ab élls certes persones de llétres, de les més mirades y principals dels seus reyalmes, per la diada de Sant-Lluch, y que allà s'hi discutis y esco-drinyas y deliberares açò que éra tingut de fer per lo dret que ell pretenia tindre en aquella successió.

Precisament les persones de lletres, les més autoritzades en aquest cas, no les nomena l'Annalista, sinó que fóssen

considerades com a tals les eminències eclesiàst concorreguéren, y les restants convidades fórer bisbes de Tarragona y de Çaragoça, los bisbes d Tortosa, Lleyda, Vich, Valencia y Taraçona, l'a Joan de la Penya, fra Ramon d'Empuries prior de Sant-Joan de Catalunya, fra A. de Soler mestre de Montesa; los nobles En Ramon Fólch vescomte de Cardona, En Jofre, vescomte de Roca-bertí, En Bernat de Cabrera, En Guillèm de Mont-cada, En Berenguer d'Anglesola, En Arnau Roger de Pallars, En Bernat de Sarrià, l'almirall En Francesch Carroç, En Ximèn Cornell, En Joan Ximeneç d'Urrea, En Joan Martíneç de Luna, En Ximèn de Foces, En Jaume d'Exérica, y dos procuradors de la comtesa d'Empuries y dels testamentaris del Comte Malgaulí; y los cavallers En Miquel de Gurrea, En Miquel Péreç de Gotor, En Ramon Xatmar, En Berenguer de Rajadell, En Berenguer de Castèl-bisbal, En Berenguer de Castèl-aulí de Rubrens, En Guillèm d'Anglesola Guerau de d'Aguiló y En Gonçal García y Vidal de Vila-nova qui éren del concell del Rey; y per fi los síndichs de la ciutats de Barcelona, Çaragoça, Valencia, Osca, Lleyda, Tortosa y Giróna. Curiós en éstrém haguéra estat possehir los dictamens que en aquella gran junta se donaren y los punts discutits que ofería materia tan delicada o espionosa; emperó per més que diu l'Annalista que fôu aquella congregació molt assenyalada, se limita a descobrir lo següent resultat: que, posat lo negoci en disputa y contenció d'opinions, restà, com sol esdevenir, insert y duptós, y en major contradicció que no abans.

Per un altra resenya que fa mes avant lo citat autor, un hom ne deduheix que la indecisió de la junta de Lleyda oferiria ocasió per celébrar-se un altra junta, en la qual hi intervindrien representants de Mallorca, per tal de podèr-se arribar a un acort, y que entretant als comtats del Roselló y Cerdanya van promoure-s desordens, per rebujar com a tudos l'infant En Felip, lo govern del qual tampoch no admetien, singular fét que no-n expliquen la causa los historiadors y que nosaltres no sabèm si atribuir a compostes del nostre

rey, o a la malvolença que hom sentis per lo gove prebere, car en la definició d'aquest complicat afer, vingué fins un any després, com veurèm, s'hi fa d'havèr admès l'infant En Alfons de Perpinyà y dels tats de la Corónà, per lá mort del rey En Sanxo, cosa pogué esdevenir al témps en què-ns trobam, o sia im a aquell ón se celebrà la junta de Lleyda. Notable és a resolució, que esplicarèm, axicom la congettura tocar segona junta, al atènyer lo Setémbre del any vinent.

Al mes d'Octubre del present 1324—que fóra en téxa ocasió de celebrar-se la junta de Lleyda, posat diada de S. Lluch cau en lo dit mes,—resolgué En dur a cap un acte qui esplica del tót lo caràcter d'aqu y quant estava atent tota-hora, per més que l'ocupas tres afers, a tot allò que podia procurar-li algun benif care que al tornar de Sardenya En Alfons, li prohibí En que anas fer reverencia al Papa, tras la prohibició li gué al Rey de creure-s que convenía enviar solemne xada al Sobirà Pontífech per avisar-lo de la sortida qu tinguda la empresa contra Sardenya y al metéix tén nar-li a conèxer les grans despeses y messions qui ofer a les armades. A aytal fí, trameté En Jaume l'infant E a Avinyó, per allà l'Octubre, y aquest comissionat, i per lo seu pare, féu-ho tan bé, que pintant los treball rills d'En Alfons y los estipendis que s'éren féts, ac suplicar que lo cens que calía pagar a la Esglesia, c de dos mil marches d'argent quiscun any, se reduhis a cents y que-s remetés la meytat del servey que éra de fer a la Seu apostòlica dels cent de cavall, y de cents soldats o de cinch galéres en lloch d'aquells. més: no content ab demanar la rebaxa, demanava gracia dels cens rebaxat y del servey per mentre d vida del Rey e del infant En Alfons; y lo Papa, qui bre ab amor estréma, voltat dels seus cardinals, l'inf baxador d'Aragó, mostrà-s tan generós y esplèndit, q acedir a la atrevida súplica, concedí, en cambi, a En lo delme dels fruyts eclesiàstichs per dos anys, y pe

deu va remetre quiscun any mil marchs, del cens y la meytat del servey militar (1), de què no-n restaren contents, segóns apar, ni lo Rey ni l'infant En Alfons, podènt un dir en conseqüència, que-s decantà més a justícia lo Pontífec, que no lo sobirà al qual la posteritat ha donat lo renom de just.

No tingué, donchs, altre remey En Jaume sinó contentar-se ab aquella rahonada composta, y jatsia no complí tantost la primera paga, no la retrassà gayre, car estant a Terol, als 25 de Maig (data qui correspon ja al nou any de Incarnació 1325, començat al Març), trametè En Bernat de Boxadors, majordom del infant En Alfons, al Papa, per fer-li donació, com axí ho féu, de mil marchs d'argent, per la meytat del cens annual, que calia pagar-lo per espay de deu anys, quantitat que fôu lliurada lo díe de la fésta de Sant Pére y Sant Pau. Nota ab oportunitat lo Zurita que fôu aquesta la primera vegada que hom pagà lo cens, y éren los mil marchs de moneda de stérlichs, y valia menys lo march d'aquesta moneda, que lo march del comte comú (2).

Trobam, al donar aquesta nova, lo rey En Jaume fora de Catalunya, après d'havèr-hi fét estada llarch témps. Hom iggora l'afer qui-l pogué conduhir a Terol, essent probable que hagués passat a Aragó ab motiu de les córts que congregà aquell estiu, les quals tinguéren per principal obgecte la confirmació, per part del Rey, del Privilegi general, ab algunes refórmes originals, que si bé proven un avenç en los costums, acrediten al metéix témps la idea errada d'alguns comentadors qui han cregut veure en lo poble aragonès un veritable poble modern y en sos legisladors un conximent especial del esperit democràtic qui anà caracteritzant les nostres antigues institucions: tals fóren, entre altres, la de prohibir lo torment, y fer encerca o inquisició; emperò d'aquest avantatge n'era sol exceptuat lo crim de fer moneda falsa, y d'ell podien fruhir únicament les persónes de condició y de bona vida y fama, y encare los qui no tinguéssen aquesta ni portassen bé aquella, ab tal d'ésser fills de rich-hom,

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 87 y 88 d'En Joan XXII,

(2) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 99, 100 y 117 d'En Joan XXII.

mercader, cavaller, *infantó*, ciutadà o hom de vila cabdal, y no dels altres.

Per més que valia la pena de consignar aquest pas, sempre important, de la legislació aragonesa, no-ns haguéra calgut mencionar ací aquestes corts, àtés l'objecte particular de la nostra historia, si no hi hagués passat un fét que no-l podèm dèxar de consignar, car atany de plè a la successió dels nostres monarques. No fà gayre, en parlant de la disposició testamentaria del rey En Sanxo de Mallorques, recordarem la irregularitat comesa a Castélla en témps de don Alfons, al succehir allà lo segongènit don Sanxo, en perjuhi dels fills del primogènit: lo metéix En Jaume succehí en Aragó al seu germà En Alfons, jatsia que aquest no tingués fills, emperò desconegué aquell lo testament del primogènit, privant al seu germà Frederich que regnas tan prést a Sicilia; y lo de Mallorques, per fí, ja havèm vist com prescindi dels seus germans, y dexà la corón a al seu nebot, substituint-lo un germà séu. Proven tals actes que si havia legislació o costum en la successió dels reys, éra lo millor dret la força d'aquell qui devia succehir, y com aytan mals exemples se presentassen a pijor interpretació, car quiscun aspirant, segons li convenia, n'aplicava aquell que més li convenia, d'aquí que, havént-hi dues o més generacions dins una metéxa familia, per poch que aguhas la ambició, n'havien d'exir precisament contendes y desplahers.

Ja repetirem, al parlar de la tornada d'En Alfons, unes paraules que son fill consigna en la Crònica que escrigué, a sabèr, que la causa de venir tan precipitadament fôu per havèr avisat dès d'ací que l'infant En Pére, germà séu, tractava, si En Alfons se moria a Sardenya, d'apoderar-se del reyalme y fer-se rey, per succehir a En Jaume y desheretar al fill del seu primogènit, qui éra aquell nin setmesó, nat a Balaguer, y que-s deya també Pére, axicom l'Infant son oncle, qui cuydava usurpar-li son dret. Aquesta nova de la Crònica reyal és noresmenys certa, car, de fét, lo germà del primogènit d'Aragó se tingué ferm en què devia anar la corón a al d'un germà al altre y no de pare a fill, ni més ni menys, que axi-

com passà a Castélla al heretar En Sanxo, y puix que jamay no manquen cortesans als ambiciosos, per les galivances que dónen; ni déxa de tindre partidaris una idea per descabellada que sia, no pogué anar altrement sinó que-s posaren de la banda del fantasiòs pretendent En Ximèn Cornell, qui éra de gran pès en l'antich reyalme, y seguint la opinió de aquest personatge diferents richs-homens. Va açò menaçar tal perill, que hom cregué ja en lo venidor alçament de distincts bándols, y lo vencedor de Sardenya temé percaçar, com a gallardó a les seues proheses y serveys, la privació de que son volgut fill y successor directe y masclí del llinatge dels seus augusts predecessors cenyís algun díe la corón a dels Jaumes y los Péres. A burlar semblant perill, concebéren la més sortosa idea, ço és, que lo fill del infant primogènit En Alfons fós jurat sòts lo metéix caràcter que ho éra estat son pare, en vida d'aquest y del seu avi En Jaume, tot recordant, a aytal fí, que un fét consemblant éra esdevingut en témps d'En Jaume I, de manéra que, tot alhora hi havia regoneguts y jurats lo monarca regnant, son fill com a primogènit y successor, y son nét com a primogènit del primogènit, e igualment futur successor a la corón a.

Segons la Crònica reyal, apar que lo qui més instava per la obtenció d'aquesta idea éra la muller d'En Alfons, Na Teresa, movent e la reyna Na Elisenda de Montcada per que inclinnés, com axí ho féu, lo cor del seu marit lo rey En Jaume II, cosa que conseguí aquella senyora, solventant obstacles, car lo gran partidari del infant pretendent, don Ximèn Cornell, li prometé donar la governació del reyalme, per més que la hi llevà a cap de poch. Diu lo Zurita que passà algun témps que lo Rey no volía tractar en aquesta materia, tement-se que fóra molt dificultós de concordar-se los richs-homens... y finalment considerant açò que calía esquivar, que après la seua mort no hi hagués alguna diferencia en quant a la successió, condescendí a complaure l'infant En Alfons fill séu: y en aquexes córts demanà que En Père lo seu net, qui tenía cinch anys, fós jurat per primogènit.

Aquestes paraules nos convencen de que no aplegà En

les corts d'Aragó ab aquest obgecte, segons han referits alguns historiadors, sinó que profitaren la ocasió d'estar des aquelles verament legislatives, per proposar lo assumpte sobre qué l'instaven sa muller, sa nora y lo fill. Feta, donchs, la deguda proposició, lo día 15 de Setembre declararen les corts aragoneses que tindrien l'infant En Jaume, nét d'En Jaume, per rey, après de la mort d'aquest fill En Alfons, y juraren que li servarien fehelitat y obediencia, com era degut a senyor natural. L'infant En Pére del jurat, per ésser conseqüent en ses pretensions, digué aquell acte, y no obstant l'exemple que les corts li donaven, no volgué ell jurar-lo, y se'n isqué de Çaragoça: però, après d'un any, procurant-ho lo Rey, s'hi adherí junt amb tots los altres, son nebot.

Feliu de la Penya, fent d'una congettura una certanirra d'aquest fet aplicant lo a Catalunya, y diu que lo que suposà aquí lo seu intent y fôu reverit per los catalans jatsia açò pogués ésser probable, après de les corts aragoneses, no crehem que hi haja document qui ho justifichi. Metéix autor, per haver llegit l'Abarca, s'encarregà de explicar com allà lo pretendent, car vé a dir que aquest infant sa ambició per lo grosser hàbit de Sant Francesch, morí frare. Possible fóra açò, emperò en tal cas no seria fins après d'alguns anys y com ja l'infant no amava ni tan sols pensava en desconèixer lo dret del seu comtat que'l vehem canviar son comtat de Prades, que ell no poch feya que li ho donà, ab lo comtat d'Empuries. Metéix concedí al altre infant Ramon Beranguer, y el mateix cabdal genealogista assegura que lo dit infant En Jaume al qual dóna títol de comte de Ribagorça y d'Empúries quart fill d'En Jaume II, prengué en 1327 per muller Blanca, filla de Felip príncep de Terent.

Lo metéix témps on se fortificava lo dret d'un infant En Jaume minyó y futur rey, éra aclamat lo dret hereditari al altre minyó, l'infant En Jaume de Mallorques, successor a la corón que havia cenyida son oncle En Sanxo. La falta de la justicia pogué relluhir en aquell moment sobre

los caps d'aquells innocents dos minyons, emperò i metéxa igualtat repartiria la seua llum la estela de la al atènyer aquells dos innocents la edat de la mali les passions, car un día vindria en qué lo nin nascut guer desbostas aquell que véu la llum a Catania.

Ja esplicarem les pretensions que tenia lo nostre hent-se preferent en la substitució, y lo resultat de de Lleyda: llavors ja calcularem que tras aquesta ju hagué de coldre una altra, y axí ho corrobora lo 2 dir-nos que «lo Rey tingué de reduhir-se a açò que confórme a equitat y justicia, majorment que per que ell volia fundar-lo restava reconvingut y esc successió del reyalme d'Aragó; per tal com ell req lo metéix cas, puix no havia succehit en lo reyalme son pare, sinó al Rey son germà. Y deyen que deví preferit lo rey En Sanxo de Mallorques.» Esplicit és dictamen, y bè prova de que-s discuti y que per con hi hagué nova junta, con lo propri Annalista asseg d'aquesta opinió fóren los majors lletrats, entre élls de Comenge y un Carlin de Cremona, advocat de Romana, qui éren los més famosos.

Sería conseqüència d'aquesta junta y de la opini minant un concert que-s féu lo día 24 de Setembre sent any de Incarnació 1325, per lo qual En Jaume cedi en nom séu y dels seus successors tot lo dret q dia tocar en lo régne de Mallorques y en los altre adjuncts, per vigor de les substitucions, en rahó mort lo rey En Sanxo sés fills, a En Jaume, fill d En Ferran, y als seus descendents, per dreta linia n reservant-se qualse-vol dret que d'allà en avant li p caure en vigor de les substitucions, en cas que tin lloch, al qual no-s perjudicas per aquesta renuncia q en contra (y açò explica lo caràcter interessat d'Er qui sémpe especulava en tots los seus afers) l'infant lip, tudor del nin En Jaume rey de Mallorques, donà, d'aquest, al rey En Jaume d'Aragó per lliure de la vint-y-cinch mil lliures que lo rey En Sanxo li havia

vades per la expedició contra Sardenya, noresmenys del socors que li havia prestat de vint galères armades al seu sou, per espay de quatre mesos.

Salvades en tal fórmula les grans dificultats y desaparegues les temors que engendrà lo testament del rey En Sanxo, o més clar, admesa sèns ulterior dupte la successió del infant En Jaume de Mallorques, qui, en aqueix règne (comptant *lo Conqueridor*), havia de dir-se Jaume III, inseguint lo darrer tractat fèt entre lo rey En Sanxo y lo rey En Jaume d'Aragó, éra tingut de fer cap lo nou rey mallorquí a Barcelona per fer regoneximent per mor del feu; y verificant-se axí, profitaren aquella ocasió, com diuen los historiadors qui n'han tractat, «a major vincle d'amor y confederació entre abdues cases,» y nosaltres dirèm «per un mirament polítich que may no defall al idear primerenchs consorcis;» y a aytal fí tractaren d'emmullerar lo jove reyet ab la infanta Na Constança, filla del infant primogènit En Alfons, comptant aquell, segons lo Muntaner, poch més d'onze anys y la nuvia poch més de cinch, y dexant aprovat aquest matrimoni per abdues les parts l'any de Incarnació 1325. Con que los contrahents no tenien la edat suficient, va contraure-s lo matrimoni per paraules de present, y no-s consumà fins més endavant, consentint segons mal costum d'aquell témps, que lo marit se-n dugués la muller al castell de Perpinyà, que éra la natural residència dels sobirans mallorquins, sempre entenant-se sòts la guarda y vigilancia del tudor y governador, l'infant En Felip. Per lo compliment d'aquest contracte, donaren-se a aquest, en ostage: los castells de Pons, al Urgell, y de Pontons y de Begue a la diòcesi de Giróna, y per part del mallorquí los de Querol, a la Cerdanya, lo de Belvedel de Berida y lo Pollensa a Mallorques; y juraren la concordia, noresmenys dels interessos quí estaven en disposició de fermar, los síndichs de Mallorques y los de Puig-cerdà, en presencia del bisbe d'aquella illa, y d'En Arnau Roger de Mata-plana, comte de Pallars, En Aymar de Mosset y En Gonçal García, del concell del rey d'Aragó, y En Artal d'Azlor, son porter major, ab altres cavallers.

Les dificultats que poguéren mijançar entres reys restaven vençudes, emperò manca re la que oposà des lo començament lo poble Rosselló y Cerdanya, la hora que, apoderantna del rey En Jaume y donant oficials y gnegà a rebre com a tudor del metéix y goyalme l'infant En Felip, de qui per ventura favorejas en ses pretensions al rey d'Aragó, compta la Crònica reyal que, al témps d'exir da cap a Aragó, en les quals córts proposà tatió de dret hereditari, anava en sa company rey mallorquí. Ordenat lo casori d'aquest Constança, per més que-s convingué en que son marit, diu que-s sobressehí en la anada d ra a Perpinyà, car estava tota aquella terra e reduhir-se a la obediencia del rey de Mallorq creure que durava tal situació des lo Setémbr rior, con hi anà l'infant En Alfons.

No ningú més apropòsit, donchs, que aqu nexedor ja d'aquell territori y revestit de la guerrer, per tornar-hi aquesta segona volta y cificació general que tant convenia. Algun ot prompte lo primogènit d'Aragó, emperò ab t cia, anà obtenint lo noble obgecte del seu enc se desprèn de la ressenya que fa lo Zurita d'a campanya, per la qual, no obstant, aplegà osts de Catalunya a Perelada y passà a la prompte féu que-s restituissen y lliurassen les ans s'éren ocupades al Rosselló, y avançar cossos d'exèrcit qui formaven lo del Infant, n a aplegar-se tots prop del punt més importar la Junquera, manava la avant-guarda En Ot ab son estandart y gent de cavall, y en ar rieral tocant al Voló, aplegaren-s'hi En Arna Roger de Pallars y En Bernat de Cabrera, vant ab un centenar de cavall, y ajustats des tres, anant en la llur companyia l'infant En dins la població.

L'endemà metéix, En Ot de Mont-cada, ab son orde de batalla, s'allogà a la entrada del bosch que junct al castéll de Perpinyà, les portes del qual n tancades, estant la gent distribuïda per les muralles hostil y com resolta a defensar-se; emperò tota fi, y séns que hom sapia si mijançaren alguns d'orreus, consta si, que al cap-devall isqueren dellos cavallers, En Père de Bell-castéll, y En Guillèm de Monts, los qui platicaren ab l'infant En Felip, y lo reventar a aquest tan prést dins la vila, y regonèixer el poder del rey de Mallorques, que diuen que ja hi érat al ún y al altre homenatge los de la població.

La manera com entrà al castéll no dèxa d'ésser notable, féu-ho acompanyat solament d'En Ot de Mont-cada, y d'espaxà tota sa gent, trametent-la a Banyoles; mas no de Pallars, al Cabrera y a En Berenguer de Vilanova, anaven també en sa companyia, no-ls dexaren l'infant En Alfons s'hauria esperat, séns dupte, a la Joia, o retrassaria la seua anada entant que l'estol avansés al verificar-se la entrada d'En Felip a Perpinyà al Voló, y sabuda aquesta nova en aquella vila, y begar-se al moment, prenent possessió de les forces d'En Felip, y mudant oficials. L'infant En Alfons entrà a Elna, ón va rebre les autoritats de Perpinyà que en a fer-li reverencia, y entrà en aquesta vila lo día 10 de febrer, fôu a 3 de Janer (corresponent encare aquest mes d'Incarnació 1325, per més que lo Zurita, segóns sa obra, no el comptar, l'aplich ja al 1326.)

Per satisfer sos miraments polítichs, havia procurat que En Jaume tenir coneximent de les interioritats de Castella, y açò ho conseguí ab la promoció d'En Joan al arquebisbat de Toledo, car exercint tants est prelat lo tan important càrrech de canceller d'armes, no-res ocult allà s'esdevindria que no ho pèr lo rey d'Aragó. Un nou camí anava encare a obrir-se aquest metéix any, per que lo nostre Rey pogués exercir la influència a la córt castellana, car tractaven de

al rey de Castella Na Constança per muller, c
d'En Jaume, com axí-s verificà, complint-se lo r
die, 28 de Novembre. Emperò abdós camins pro
fútil resultat, per quant, en aquest témps, crexe
y abundant les enveges en la córt de Castella,
molt de témps que s'esperimentava, va rompre
seu parent y canceller, l'arquebisbe aragonès d
llevà-li la cancelleria; y aquest, no podent com
humiliació, se-n vingué a Catalunya, ab cor
aquella esglesia, y tractà que li fós donat en a
l'arquebisbat de Tarragona, de que-n tractarèm
nut a la part eclesiàstica; y en quant al casori,
per aquella hora, com éren molt jóvens los cor
s'ajustaren, y poch après d'havèr-lo realitzat, s'a
de sa muller, per casar-se ab l'infanta Na Maria,
don Alfons de Portugal.

Reproduheix lo Zurita, ab certa desconfian
donada per lo Villani, car diu «que en les nostres
no se-n fa menció,» la qual, d'ésser certa, no de
molt de pès, a sabèr, que «en aquest meteix any
d'Octubre, l'infant En Alfons manà ocupar als
Papa, qui tornaven a la curia Romana tot lo d
vien recollit en los delmes y de les altres subve
sidis, que deyen que pujaven a dótze mil flori
per tal témps com aquell éra molt de diner, y
né rebé gran torbació: y lo rey d'Aragó fôu ting
tre sos embaxadors, escusant-se de quant féu, ca
va d'aquella moneda, y que la prenia a mar
guerra de Sardenya, y-s concertà ab lo Papa de
y donar certs castells en penyora a la Esglesia.»

Con entre les butlles eczistents del papa Joa
troba un hom res referent a aquest afer, ni-s tra
menor odi entre la Santa Seu y la casa d'Arag
noticia en los nostres arxius dels mencionats ca
en penyora, havèm de creure solament que lo
fongué un fét legal y convingut ab una usurpac
hà dupte que per aquell témps lo rey d'Aragó]

bre lo delme dels fruyts eclesiàstichs, emperó fôu per concessió del metéix pontífech, segóns havèm vist, al anar l'infant En Pére a Avinyó, a demanar rebaxa del cens de Sardenya, y si axí no fós, mal paper haguéra fét l'embaxador d'En Jaume, alguns mesos després, davant lo generós pontífech, con anà a fer-li donació del primer terme del rebaxat cens.

Ja recordarà lo llegidor que, a conseqüència dels desordens de Sardenya y Còrcega, éra allà aplegat altre colp l'almirall Carroç ab sa armada, y que los genovesos gibelins, conduhits per l'almirall Oria, éren anat ajustar-se ab los pisans, per intentar lo recobre d'aquelles illes. Semblant nova, per més que En Carroç estignés previngut, alarmaria per ventura al rey En Jaume, qui tenia alhora, segóns fós lo resultat a Sardenya, per la sort de Sicilia y del seu Rey, y a millor seguretat disposà que sen-hi anas un nou reforç, que consistia en dues naus armades, qui amenaven més de cent-cinquanta cavallers y altra gent molt escollida, al comandament del cavaller Ramon de Peralta, les qui armaren veles al port de Salou, la diada de Sant-Tomas, y tinguèren tan prosperós témps, que arribaren a la maresma d'Oristà un dimecres ans de la diada de Nadal. Les forces genoveses y pisans isquéren del port de Pisa per anar a socórrer lo castell de Càller, que En Carroç tenia bloquejat, lo díe 1 de Desembre, y dexant En Bonifaci les naus, passaren ab les llurs galères y ab los llenys y sageties al golf, lo díe de Nadal, colocant-se davant la escala de les nostres galères y naus, en la qual actitud romanguèren desparant-se los uns contra los altres per mijà de la ballesteria.

Componia-s la nostra armada de catorze naus grosses que hi havia a Bonayre, les dotze de catalans, la una del rey de França, qui éra arribada de Xipre, y una altra que-n havia prèls als genovesos güelfs: y ajudaven, per altra part, trenta-tres llenys d'una coberta, de mercaders catalans, vint-y-dues veles entre galères y uxers, y vuyt entre llenys armats y altres embarcacions nomenades tóps, qui servien per travesar l'estany. Totes aques es naus les manà afrenellar l'almirall ab cadenes, dedins la pallicada.

Lo díe 26 de Desembre, provaren los genovesçar, y rebent dany, prenguéren la vía de Cabo-terra taren de dreçar la acómesa per altra banda, y l'ende lo 29 qui ére en diumenge, no esperant més lo nost manà publicar la batalla, admetent que les nostre dexassen amagadament lo cap dins la mar, per que calgués amagar la àncora y esquivar que, advertit remor que fés aquesta operació les enemigues, qui lleugeres, poguéssen escapar. S'inicià lo combat av set d'aquestes. les cinch genoveses y les altres due també afrenellades, y seguint totes les altres de pa fins a allogar-se a tret de sageta de les nostres: l'almirall lo senyal, y séns donar témps a entrev séns tenir-ne les contraries per donar lo tòm, acc élles les nostres, y comença la barreja, resultant ha l'enemich més de set-cents homens y les galéres ó Per tal com En Gaspar d'Oria muntava la galéra aquesta faria per tenir-se ferm ab més perfidia, saltar dins un esquif que tenia a la pópa, y encare que, en camisa, calgué-li travesar nedant, sens atènyer les altres galéres qui anaven de fugida, y ésser tan lleugeres no poguéren ésser assolides d'elles.

Méntre açò esdevenia al golf de Càller, aparell altra lluyta entre les galéres enemigues y les naus duhia lo Peralta; malgrat del bon témps ab què aq vegaren de bell començament arribant en aygues ón oviraren ja la illa a trench d'alba, tan bell punt rejà s'alçà un vent contrari, y tinguéren d'arra port de Sant-Pére; mas al tercer díe que hi estigu podèr a arribar a Palma de Sols, ón etgegaren ge per pendre llenga, e informant-se de çò que en lo sava, s'esforçaren, conseguint allogar-se a la vist ayre. A fretura de vént, anava la una nau separ altra, axí distants que no servien los senyals, y dót enemigues ovirant, al ésser díe clar, aquella ón an ralta, cuydaren apresonar-la: A les dótze galéres se

taren després altres cinch, de manéra que éren disset galéres, y tres llenys armats, contra una sola embarcació, y si havèm de creure çò que refereix lo Zurita prenent-ho pot-ser una part del Villani o d'algun altre autor foraster, y un altre part del Muntaner, tal cosa allà passà axí meravellosa, que dexà molt enrere les dels llibres de cavalleríes. Recompten sèns més ni menys que les galéres enemigues se posaren entorn de la nau a trèt de ballésta y donaren-li tres terribles combaments, y que al començar lo quart, fent senyal los de les galéres per parlar al Peralta, aquest se-n desentengué, sols los hi féu dir que complissen tant com poguéssen lo llur devèr; que llavors «los enemichs ordenaren que-s donas la batalla per cinch bandes y calaren foch en molts iudrets de la vela, tot atemptant encare de calar-ne ab totes les galéres a la pópa de la nau, emperò que los soldats y mariners de la nau se descapdellaren també, que apagaren lo foch y los de les galéres continuaren en lo llur combat molt coratjosament fins a hora de vèspres que se-n anaren, tot dexant la nau; que dés lo sol exit fins après mig-díe soferí la nau vuyt combats, y que passada revista, en acabat de la brega, fòu trobat que de la part de la nau d'En Peralta no morí sinó un cavaller nomenat lo cavaller Salvatge (1), que fòu ferit d'una sageta al pit, e hi hagué coranta ferits entre soldats y cavallers, méntre que los enemichs, (pasmе-s lo llegidor!) perdéren una galéra qui s'afonà, y més de dos-cents homens, restant-ne

(1) Lo Zurita és lo qui diu que lo cavaller mort tenia nom lo cavaller Salvatge, emperò lo Muntaner espressa que «sols morí un cavaller salvatge,» de manéra que és aquest lo nom d'un estament y no un cognom. Lo metèix cronista al parlar de les fèstes que-s féren con En Jaume I, tingué d'anar al concili de Lió, entre altres deports cita lo de «Taules junctes de reyló de cavallers salvatges.» Lo Ducange defineix *arremire bellum*, decidir les questions per mijà de desafiú; y a les corts de Cervera del 1359, fòu prohibit aytal costum, espressant l'acte ab aquests dos sinònims *arramira vel juntas de relono faccre*. Lo Ducange defineix lo *sylvaticus* com a gent de mala vida; y afegint a aquestes noves la observació de que ja may no-s veuen cavallers selvatges en batalles y si en fèstes, venim a deduhir que éren una lley de matatxins qui oferien l'espectacle de lluytar en públich axicom los antichs gladiadors y los actual bocsadors anglesos essent aquest mal-us tolerat encare en tèmps d'En Jaume II.

Veja-s encare la nota que estamparem a la plana 46 de la *Crònica del Muntaner* que publicarem ab la traducció en lo 1860.

altres tants de ferits, y tres galéres tan desarmades, que no tocaven sinó vint homens per galéra.»

No cal fer comentari algun a semblant relació: havènt-n'hi prou ab llençar la conjectura, tot lo més, per interpretar-ho ab favor, de que algunes de les galéres dispersades après del combat de Càller—car esdevingué l'encontre ab lo Peralta con los genovesos y pisans anaven de vençuda, ovi-rant de passada la nau enemiga,—profitarien la ocasió per venjar-s'hi dels ultratges que acabaven de inferir-los los catalans d'En Carroç, y per molt que s'esforçassen, com tem-brien ésser acaçats per la espatlla, y éren tot just desbaratades, debades provarien de humiliar la tenaç altivesa d'En Peralta, qui, sabedor d'açò que éra esdevingut y lo coratge que-ls hi podia restar als fugitius qui l'encalçaven, persistiria més y més en sa defensa, segur de que mentre la feya la ve-héssen, com certament la podien veure, los vencedors de Càller, y correguésen en sa ajuda, per acabar d'escarmen-tar-los qui estorcéren del combat. No negam, donchs, lo fét, mas la ponderació de la pintura.

Lliures, per fí, les naus d'En Peralta, prenguén terra a Bonayre, y ajustant-se la força que aquest portava ab les del almirall Carroç, se convinguén en anar per terra a com-batre la vila d'Estampaxe, ón hi havia gran gent en sa de-fensa y s'hi éren acollits tots los compromesos a la rebelió, ab llurs families, y jatsia aquesta població va saber defen-sar-se y li fôu tramès socors del castéll, al cap-devall fôu en-trada per força d'armes, matant los nostres molts dels que hi havia; y «va córrer perill (afig lo Zurita) d'ésser entrat lo castéll al metéix témps,» fent-nos sospitar que vol aludir l'Annalista al castéll de Càller, ans bé que al de la citada illa. No éra, donchs, d'esperar més favor de la Providencia, que la que visiblement se descobria en aquests triumfes, y ja après del combat de Càller l'almirall Carroç s'éra donat brasa a fer-ne sabedor d'aquesta satisfacció lo seu rey, enviant a Barcelona, ón éra En Jaume, un adalil (cap d'almogavars) nomenat Rovira y lo cómit de sa galéra, qui tenia nom Lam-bert, los qui aplegaren a la dita ciutat lo día 15 de Janer. Em-

ò ben segur que, fins après del triumphe d'Estampà, li desplaïher que li sobrevindria, car altrement, ieren anat axí units aquells dos cabdills que s'ens trien de venir-ne a les mans per destroçar-se mutuament d'ésser delits los triumpfes que acabaven d'aconseguir, i allant ignominiosament la metéxa gloriosa senyera duhí a la victoria.

Per algun autor s'ha inculpat lo caràcter envejós de la nostra raça; y nosaltres no-ns oposarèm a això, per recordar los odis d'En Sarrià y En Roger de Llúria, i fi d'una desastroça que proporcionà la enveja als capitans: emperò cal tenir en compte que no és tan fàcil esta dissort entre races degradades, los individus dels quals no tinguen idea de llur pròpia dignitat, y s'obtenen semblants contrastos procehexen moltes vegades entre homes d'amor-propria que tinguen los qui obehexen la indiscreció e injusticia dels qui manen; y axí fàcilment es fa esta otasió. Al trametre En Jaume lo reforç de les galies comandament d'En Peralta, va cometre la bandonament de deixar enar que al aplegar aquest a Sardenya prenguéssin l'almirall, y En Carroç, qui ja ho éra, que s'interposés en les costes de la mar.

Faça-s compte ara lo llegidor del efecte que produí lo triomf del vencedor de Càller, qui consent, acabada de fer lo honor del triumphe lo seu rey, lo nomenament que, donant a En Jaume, li trametia lo Peralta, cap sobirà d'aquella armada. Penedits de sa indiscreció degueren respondre axí lo Rey com l'infant En Alfons, y més al rebre la resposta d'En Carroç, que aquest li enviava per En Grau d'Arce, suplicava, per tal motiu, retraure-s de Sardenya: donchs aquells prínceps usaren expressions amistoses y sensuades en les llurs respostes, per disculpar-se; es consagrarínginy féren ún y altre per convèncer l'humiliat a acceptar que lo nomenament del Peralta no s'éra provehit per lo honor seu; oferiren-li gallardonar sobradament los seus vassalls, y adhuc, com a suprèm lenitiu per ventura, li presentaren a casà lo seu fill, Francesch Carroç, ab una germana.

reyna Na Elisenda de Mont-cada, que és com si li oferissen ésser germà polítich de Rey.

Si los remeys haguéssen estat immediats al mal, pot-ser haurien estalviat la cangrena; emperò hi calia témps per que los correus poguéssen anar de Sardenya a Barcelona y de Barcelona a Sardenya: lo vencedor de Càller s'ens podèr-se arrencar del cor la sageta ab què En Peralta l'havia ferit en la fibra del orgull, havia de romandre subordinat al nou capità, qui venia a gaudir los avantatges del triumphe s'ens haver-hi tingut la principal part, y cada jorn que passava era un nou y major verí qui emmetzinava les ullades y les paraules que-s dirigien mútuament aquelles dues víctimes del llur propi orgull. Pot perllongar-se la esperança, emperò no la impaciencia, y apurada aquesta, s'ens donar témps a que arribassen les bones y conciliadores paraules dels principals, esclatà un jorn y esclatà de manera, que per poch com no s'afona per s'empre en aquelles regions la honra de la nostra patria y lo bon nom català.

Folls y furiosos aquells dos rivals, ben segur après d'haver-se ferit ab paraules y ultratges, se llançaren un die al camp, alçant los penons de llurs estols, iguals en llur senyal per acolorir-los indistinctament les roges barres catalanes, y guiats per tan gloriosos emblemes, que dividien llavors en oposats signes d'odi inflammat y mortal, s'escametèren cruelment y, en formada brega, acabaren per acoltellejar-se los uns als altres, o sia los partidaris y defensors d'En Peralta contra los qui feyen igual ofici a costat d'En Carroç, resultant d'abdues parts molts de morts y ferits, y valga-li que los habitants (vehins, pobladors y soldats) de Bonayre, que fou endret allà on se donà l'escàndel, procuraren descompartir la baralla.

Bé-s dona a entendre que en tal situació no podia seguir bonament lo govern d'aquelles illes, y tan bell punt com arribà la nova del fét, lo rey En Jaume y l'infant En Alfons privaren dels oficis ab què havien honrat a En Carroç y En Peralta, donant orde per que fossen conduhits deçà en sen gles vaxells, y amenassen aximetéix presos los fills del al

Il y En Gilabert de Cruilles, qui-s trobaren en la brega, ent-nos que ho complirien, si bé que fa avinent lo Zurita En Ramon de Peralta se-n passà llavors a Sicília, a ser o rey En Frederich, havènt dextat en aquell régne los successors.

Per suprir los dos càrrechs dels quals llavors s'apartava los culpables y atèndre al bon govern d'aquells Estats, aximetéix per complir los ordenaments de presó que en donats, envià tantost En Jaume a Sardenya En Berle Boxadors, majordom del Infant y En Felip de Roil, ent-se al primer lo càrrech de governador general de enya, y al segón lo de general de tota la illa.

Entretant los pisans enviaren una embaxada al Rey sollicitant la pau, per conèxer segurament que no-ls restava esperança, y ab tót que En Jaume s'amostrava generós ab los rebetles d'allà, generosos o desenganyats s'amosaren també los pisans, perçò que fins renunciaren a algunes concessions que feya En Jaume sòbre lo gordar-se certs coses que-s convingué (diu lo Zurita) a 24 d'Abril, vetle la fésta de Sant March del any de Incarnació 1326 (1). Boxadors y En Roil, entant que-s tractava' la pau ab los pisans, pressuraren ab la armada y l'estol de tot llur podèr lo Celler de Càller, y enviaren forces nombreuses contra los quesos de Malespina y los de Sàcer qui s'éren rebetlats; no segurs estaven del retiment d'aquella fortalesa, que lo Infant trametèren a Sardenya dos comissionats, En Galceran de Ribes y En Ximènec d'Arenós, per re-la sotsmissió, y efectivament a ells y a En Roil fôu lliu-Càller lo die 9 de Juliol del metéix any, publicant-se

) Reproduhim la data d'aquest document, no solament per que no-s conaquesta pau ab la primera que fermá En Alfons a Sardenya, segóns ha-rist en alguna obra estrangera, mas per que-s veja la diferencia que hi há en na de comptar los anys entre nosaltres y los pisans, lo qual sistéma han seguns al tractar d'assumptes de la nostra historia, cometent, en consequè-reus anacronismes *Actum est hoc in palatio Regio civitatis Barchinone, alendas madii anno Domini M.CCC. vigesimo sexto, secundum morem binone Dominice vero Incarnationis anno M.CCC. vigesimo septimo, in-dictione nona, secundum morem civitatis Pisanorum.*

Arxiu de la Coróna d'Aragó, registre 342, foli 300.

tantost la pau, y restant de llavors ençà estingida dels de Pisa a Sardenya, s'ens altra esperança que ésser admesos com a mercaders. Çò que En Boxadors en aquesta ocasió posà per obra en la que, s'ens dupte algun, féu errar en Capmany al aquest personatge éra lo qui éra anat la primer mirall contra Sardenya, reportant la victoria qu'En Carroç, segóns que diguérem.

Tras la sotsmissió de Càller, qui éra, com si lo darrer desengany dels pisans, los Malespines anaren a En Boxadors y a En Boyl desijosos d'ésser admesos en la pau, y lo marquès Azo, qui éra un d'ells, passà ab l'almirall Boxadors a Catalunya. En Jaume condescendí a la súplica, per tal com regonexia quant utilós no éra que amichs y enemichs, voluntaria o involuntariament, respectassen lo domini d'Aragó en aquells Estats, y convingué en que los Malespina continuassen tenint en feu lo castell d'Osoło y altres llochs de Sardenya per ell, y fins l'infant Alfons donà la investidura al Azo y aquest reté homenatge.

Hi havia un capítol en aquesta concordia qui pot-ser féu mudar d'intent al acceptar-lo après d'havèr-lo fermat, y éra que, a despit de quant se convingué devia En Azo lliurar lo castell d'Osoło a En Guerau d'Alós, per que ho tingués poderosamente, s'ens assenyalar témps limitat, fins que lo Rey determenas altra cosa, y li fós restituit, capítol que, als nostres ulls, porta en sí la justa desconfiança que tenia En Jaume del voluble sotsmès, qui podia rebetlar-se novament a la millor ocasió. Donchs cert és que, a les acaballes d'Agost, estant ja a punt d'enbarcar-se a Barcelona lo marquès d'Alós cap a Sardenya, aquell mudà de propòsit, y perfidiejà en que ans li convenia passar a Italia, y penetrant lo Rey sa mala intenció, manà-li que s'embarcas, emperò sòts la guarda del Alós, ab orde que al arribar a Sardenya lo retinguéssen près a Càller, fins a tant que fós fèt lo lliurament convinget, que-s verificà de cert en lo mes d'Octubre.

Romanent d'aquí-avant a la obediencia del Rey la ciuta de Sàcer, y ocupat per los nostres lo castell de Càller, los

Malespina no tinguéren altre remey sinó complir, y quant en la llur fehelitat los Arborea pogué un hom molt dir que lo nostre domini estava assegurat per llarch tér Sardenya, y que no calia ja temer dominadors estranys forces qui gordaven aquests dos punts tan importants ven a Sàcer, sòts comanament d'En Ramon de Mont-pa En Pére de Luna, y a Càller, ón residia l'almirall Boxa y lo capità general Boyl, hi havia tres companyies de de cavall, tenints per capitans los richs-homens Gonçal mèneç d'Arenós, En Uguet d'Anglesola y En Bernat d nesterra, ab altres cabdills, entre los qui havia los cata En Galceran y En Bernat de Ribes, En Pére de Puig-v En Pére de Péra-mola.

Al exemple dels Malespina, vinguéren encare per lo téix témps a Barcelona, uns comissionats, ab l'obgécte clamar unes propietats que l'Infant havia cedides a la lia d'En Marquet, per la qual cosa En Jaume va remet afer a aquell, sèns que ningú sapia lo resultat que tingu

Durant los fets adés descrits y en los mesos transguts del any qui ns ocupa, jogà la diplomacia lo paper inútil, y tot per defalt de franquesa dels úns y per sobre gull dels altres. Lo Papa éra tingut a condescendir a les tensions d'En Robert de Nàpols, car sèns lo seu adjuto podia hom combatre lo scismàtich emperador bavarià; l En Frederich, abandonat per los genovesos, menaçat pe forces marítimes que tenia a sa disposició lo napolità, arbitris y plè lo pahis de malfactors, no podènt assolir pau honrosa, se gitava als braços del emperador descongat, que éra més que fer-se defensor del gibelinisme, tran mar-se en parçoner del heretge. Per aquest pecat, En Ja d'Aragó, sèns duple ab viva dolor, no gosava ajudar lo mà per no agreujar la Santa Seu, y temorós ensémps de la armada d'En Robert après d'acabat ab la Sicilia, apoderas de Sardenya (1), y per fi, aquest Rey, conexo situació y lo coratge d'uns y altres, energullit ab la in

(1) Ja dès d'Avinyó, a 11 de les calendes d'Abril del any novè de son ficat, escrigué lo Papa al rey En Jaume, dihent-li que no permetés que s

tancia que havien adquirida de nou les seue perfidiejava entoçudit en no acceptar pac dongués per resultat romandre la casa d'Ansoluta de la Sicília.

Ab tal motiu, fóren innombrables, duran rada, los viatges d'embaxadors y comission a Avinyó, Nàpols y Sicília, y de cada un d Barcelona, y tót éra combinar, proposar, y denar çò que-n deyen una pau honrosa, er aconseguir-la, posat que éra impossible satisfér més o menys víctimes als altres. Entre los pensaments que-s féren per acontentar l'Enric nat que forçosament calia-li abandonar la Sicília cedir-li lo régne d'Albania y lo principat de Creghuén més convenient fer-li donació del Sicília y lo dret que lo rey d'Aragó tenia a la conquesta, qui éra la sisena part. No cabent bé aquell nat recurs, se renovellà la primitiva comba que En Frederich continuas, emperò dihe rey de Tinacria y no de Sicília, y los seus successors fóssen sols duchs y feudataris d'En Robert, çò que tingué la indiscreció de favorejar En Jaume, convenient axí que son germà fós respécte dels Anjous, ni més ni menys que los reys de Mallorques respécte dels reys d'Aragó: y no podènt açò venir de grat a En Frederich, com no devia tampoch havèr-n'hi vingut al seu germà, si-s recordava que éra fill del rey En Père, al cap-devall, deliberaren endóssar-li les illes de Sardenya y de Còrcega, de què-s desprenia En Jaume si li donaven en compensació les viles y llogars que los Templers y Hospitalers tenien en los seus reyalmes, composta que no volgué consentir may per may l'infant En Alfons, fundat en qué semblaria axò un menys-preu als esforços que éll havia féts en la conquesta.

En Alfons anas ab una armada ajudar al rey En Frederich, segons sabia que atemptava fer-ho si no reexia a consolidar la pau.

Arxiu de la Coróna d'Aragó, butlla 96 de Joan XXII.

er aquesta darrera combinació, adhuc havia ordenat En e que-s fés armada de vint galéres, y escampassen la com diu lo Zurita) de que éren coranta, y que hi calia lo rey en persona o l'Infant a la vinent primavera essent aliat d'aquest plan estar previnguts, car en arribant la de no poder més palanquejar entre gúelfs y gibelins, soldria En Jaume obertament a ajudar lo seu germà y a var que fossen perjudicats éll y lo seu reyalme. Emperò s d'axò pogué verificar-se entre la oposició d'En Alfons temptatives de Castélla; car és de sabèr que d'ençà que ginà donar a En Frederich, Murcia y una part de Gra, les nostres fronteres se veyen menaçades, sabènt que stellà s'era ajustat ab lo mahometà, al qual obgécte ià En Guillèm Ramon de Mont-cada, procurador gen en aquella part del reyalme, que vigilas ab lo més gran ment.

o podènt fer-se res per la qüestió de Sicilia, En Jaume nitar-se, donchs, a assegurar, segóns lo seu acostumat na, a amichs y a enemichs habitants a Sardenya, per aquest lo mijà de conservar la illa; y axí, als 8 del mes tubre, encarregà al Boxadors, qui éra vingut ab Guiu, abisbe d'Arborea, y ab aquest ensémps que tractassen nir-se de bones y primeres ab alguns grans feudataris òrcega y ab los bisbes de Pomblin y Massa, qui desijassen al servey del Rey, y com més aviat poguéssen assen reduhir-los a la obediencia.

urant aquest metéix any fóren proposats diferents ca- entre les cabdals cases de prínceps a les quals fem con- referencia, com és de veure en lo Zurita, de què pres- m en part per are, crehent no deure-n citar sinó entre rogectats, lo que s'atemptà entre la infanta Na Lionor, del rey de Castélla, y l'infant En Père comte de Ribaa y Empuries, al qual obgécte fôu allà tramès un car nomenat Galacià de Tarba. No s'afectuà aquest ajust- nt, emperò mencionam son progécte per tal com la dita ta éra la metéxa qui éra estada esposa (casada solament araules de present, per ésser nina) del religiós exelebrat

En Jaume, primogènit que éra estat d'Arag present per un altre germà séu, l'infant En cap y a la fi havia d'anar raure a un altre go Alfons, conforme indicarem de bell comença

En los mesos posteriors al Setembre—en dèm ja ficar-n'hi alguns del any següent,— bona temporada a Aragó, axí lo Rey com l'i per motiu d'unes guerres que hi tingué ent nyor d'Exérica y sa mare Na Beatriu de Ll l'escàndel de veure-s que lo Rey favorejava dents y l'Infant l'altre, fins que, convinguts ven, passaren los nostres prínceps a Valen aquest fét (de què no-n freturavem) per ésse mera nova que trobam de la falla de salut parlant lo Zurita del Infant, diu « que fòu major escàndel veure en aquest afer provisio Rey, qui estava en aquella sahó malalt, y i Beatriu, y del Infant son fill qui donà tota fa lo qual, unit a la oposició que féu a alguns l'infant En Alfons, nos induheix a presumi mençava ja a ésser inservible per los neg aquest ja hi intervenía de forma com si ada ritat sobirana que no gayre après havia d'ex

Un altre dels motius perquè citam lo fét sabèm en quin mes tingué fi, és solament p qui correspon a un altre fét paregut de Cata del qual tampoch no sabèm, y que en part p dins lo nou any de Incarnació 1327, car diu de parlar del primer que «a Catalunya esta major perill de recrubarse alguna gran alte per la mort d'un varó molt principal, qui-s de Queralt, al qual hi hagué sospita de que Arnau Roger de Pallars, qui succehí en lo llars, al comte En Uch de Mataplana son pa aquella terra en armes, seguint una part a F y la altra a En Raman Fólch vescomte de C

Tantes vegades havèm parlat de les pretensions at de Pallars, origen de contínues pertorbacions aya, y tan especialment nos dedicarem a explicar què a recaure en la familia de Mata-plana, que are tornar-hi, podènt compendre lo llegidor, que f'et una de tantes guspieres qui rebrotaven del m'loch d'altres jòrns (1). No crehèm que esdevingués candel que-s véu al Aragó de defendre lo Rey uient y l'Infant un altre, car no consta; emperò en positiu que En Alfons favorejava l'un dels dos, a l Roger, qui corria gran perill, per estar tota la terra guda.

No sabèm si aquest comportament d'aquell c'rop d'ésser coronat Rey f'ou generositat, política o parentesch, y és fàcil de sospitar que f'os lo darre esmenys d'ésser ja parents los Mata-plana de la ca's éra estret llavors més lo parentesch, per estar en o dit Arnau Roger ab Na Urraca d'Entença, ge'a esposa del Infant. En nom del Rey, ja f'os que a sitivament los nomenas o lo primogènit, present niançar en aquella questió, lo vescomte Jofre de í y En Ot de Mont-cada, los qui proposaren que lo l'abdós bàndols se vehessen ab élls a Perelada; ient perillós d'aconseguir la pau tan prop de la g'yalaren un altre punt ben apartat, que f'ou Ayto retant anaren sossegant los coratges d'úns y a netéix En Alfons procurà a la fi, que no vingués armes.

Posteriorment a aquests f'ets, trobam l'infant E ab sa muller a la ciutat de Çaragoça, y lo rey En J

(1) Constantment, ja des lo pontificat de Climent V, emperò n nent en lo de Joan XXII, escrivuèren los papes a En Jaume, exhort ondre les questions a que donà naxença lo comtat de Pallars, èmps advocant a favor dels Espanyes y Cosserans, s'ens que puga què provenia aytal volença, la hora que lo subject éra en estrém s'ecte de la Santa Seu. Lo butllari del nostre Arxiu general conté l'le butlles y breus, corresponents als dos sus-dits pontificats, ab l'ú que s'indica.

de Barcelona, ón hi va patir una llarga malaltia, de la qual morí (1). Estant en aquella ciutat la infanta Na Teresa, passà també d'aquesta vida, de resultes del part del seu darrer fill, nomenat Sanxo, lo día 24 d'Octubre del 1327, segons lo tíst de la Crònica reyal, y fôu soterrada al monestir de Frares menors de la dita ciutat, lo día 2 de Novémbre vinent, que éra la Commemoració dels difunts.

No espréssa lo llibre que acabam de citar lo día ón morí lo rey En Jaume, emperò l'epitafi de Santes-Creus, y confórme ab lo Zurita, consigna que-s morí lo día 2 de Novémbre; de manéra que, no podènt duptar-se d'aquesta data, aná morir-se lo Rey lo metéix día que soterraren la seua nora, mijançant nou dies del un òbit al altre (2).

No-s trobava a Barcelona l'Infant, ocupat a Çaragoça ab les exequies de sa muller; emperò tan bell punt com ne tingué noticia, se-n anà a aquella ciutat. No consta quina malaltia fôu la qui dugué En Jaume al sepulcre, si solament que fôu llarga, y que, al comportar-la, comptava ja lo Rey la edat de 66 anys, explicant-nos lo Muntaner la seua mort ab semblants paraules: «Sobrevénch axí llónnga infermitat, que comportà molts treballs, mas com a senyor sanct, hò e plè de gracies que éra, e impregnat de la Fé Catòlica, confessà-s, va combregar e rebé la estréma-unció, practicant axí tots los sacraments de la Santa Esglesia; e en après, ab clar enteniment e bona memoria, plegà les mans, abraçà la

(1) Un mes ans de la mort del Rey, al 1.er d'Octubre, anà lo nou rey de Mallorques, acompanyat del seu oncle Felip, a Barcelona, ab motiu del regoneximent del fêu; y fêu-ho axicom ho havien fêt son oncle y lo seu avi En Jaume. No sabèm en quina disposició estaria llavors lo nostre Rey, ja que sa malaltia fôu llarga, mas per la validesa del acte ninguna dificultat hi hauria que-s fés davant lo llit del sobirà, ab tal d'haver-hi los numerosos testimonis que menciona lo Zurita, y que són los qui-s troben al peu de la escriptura de regoneximent.

(2) Lo Zurita diu que morí Na Teresa cinch dies après d'havèr otorgat testament, que fôu lo 23 d'Octubre, y en conseqüència fa mijançar sols cinch dies més entre la mort de la Infanta y la del Rey; emperò nosaltres nos atenèm a la Crònica d'En Père, qui la dóna per morta lo día 24, o sia lo següent d'havèr otorgat testament. Çò que hom llig en lo Feliu de la Penya, de que-s morí lo día 21, no pot ésser sinó una errada d'impremta.

creu é reté son sperit en mans de Nostre lo dilluns, día 2 de Novémbre del 1327, a los llums (1).»

Ja diguérem en temps oportú que En Jaume, després de la volta que passà de Sicília a aquests reyalms, en la coronació del seu germà, havia fet testament, va a la successió, a defalt de fills, dels dos reialsms de Castella y d'Aragó, dividits per orde de primogenit dels seus germans los infants Frederich y Pére: e inutilitzada aquesta disposició, tant per no haver tingut fills al Rey, com per los cambis polítichs que se succehiren; de manera que, vultes no vultes, fou nou testament per estalviar noves dissensions, que'n féu no una, sinó dues o més vegades. Nosaltres al darrer, que és fet al palau de Barcelona lo día 5 de les calendes de Juny del 1327, care malalt, podem assegurar que en éll deixà lo seu fill En Alfons, al qual fa hereu univèrsalment de Castella, Sardenya y Còrcega, del comtat de Barcelona y del dret y domini que tenia en lo reyalme de Castella y ses illes adyacents, y en los comtats de Roda, Conflent, Vallespir y Coblliure y en los vescomtats de Carladès y Carlades; tot declarant que fós si no el seu fill En Pére, al qual devien ser hereus los seus germans, y solament fallant aquests, podien ser hereus o sien los demés fills d'En Jaume, gressantment esclohent no obstant lo primogènit En Jaume Joan, per los llurs vots religiosos.

Entre les dèxes y altres disposicions s'hi troba un creu d'or ab un *lignum crucis* a la seua muller, d'or que havia comprada a En Ot de Montmenys la del sceptre y de la coróna que se li havia donat a nació, y una cópa d'or al seu germà En

(1) Conferma aquestes menuderies una carta del Rey de França, des de Mont-Blaech, on s'hi llig, *díe lunc novembris in crepusculo noctis*, etc. *Arxiu de la Coróna* foli 5.

que la creu y lo sceptre y corónà del Rey no pugue venuts jamés, confórme los havia ja exceptuats en c dinació sóbre empenyorament de joyells, y que la co en aquella sahò empenyorada. Per lo compliment d' disposició testamentaria nomenà marmessors y exec seu fill En Alfons, lo seu germà En Joan arquebisbe ledó, los arquebishes de Tarragona y Çaragoça, lo t Valencia, y los nobles En Eximèn Cornell, En Otó d cada, En Bernat d'Aprera (Cabrera ?); En Gonçal G En Vidal de Vila-nova, los seus concellers (1).

De bell començament fôu depositat lo reyal ca monestir de frares menors de Barcelona, y, en arriba després de Çaragoça l'infant En Alfons, fôu dut a se monestir de Santes-Creus, per havèr axí disposat qu xava lo còs, sèns dupte ab la grata idea d'estar en nyia del seu pare lo gran rey En Pére, y de la seua muller Na Blanca, qui també hi éra sebollida, y, se testament, per ésser prometença que jurada havia d' altar de Santa-Maria. Se verificaria aquesta trasllació cuyta, car trobam que als 23 de Novémbre se-n an aquell monestir En Alfons, llést de les exequies y e sumptuoses y fúnebres cerimonies que s'hi féren, a tencia de numerosos personatges, a sabèr; tots los algunes de les infants, prelat, richs-hòmens, cavall tres gents de tots estaments.

Del sepulcre d'En Jaume nos ne dóna noticia u moderna (2), al fer un escorcoll comparatiu entre l Santes-Creus, en los següents termes: «Al devallar a ornamental, certes no trobarèm a Santes-Creus la cencia desplegada en lo soberch sepulcre dels reys, are no-n romanen sinó completats fragments; mas hi care dos sepulcres qui per ventura haguéren pogut so més rigorós parangó ab los més sumptuosos de Po

(1) *Arxiu de la Corónà d'Aragó*, volum de *Testaments reya*. Es una copia simple en paper y lletra de la època.

(2) *España* (volum de Catalunya) per En F. Pi y Margall, plana 1842.

quals vuy en díe són los qui-ns poden donar una idea més avantatjosa de çò que aquests fóren.

«Quatre ogives entre pilars constituïen lo| temple|t qui-ls cobrecela. Les ogives són calades, los pilars enlayren llurs pinacles de crestería entórn d'una agulla afilegrana|da qui brólla d'en mig del sostre. Estogen aquests templets, l'un la tómba d'En Pére lo Gran, posada sóbre un vas de porfiri, l'altre la tómba d'En Jaume II sóbre una alta socolada. Lo vas de porfiri és grandíós y senzill, lo sócol y les tómbes estan rublertes de relleus, les cobertes servexen de llit a les estatues dels prínceps. Aquests dos monuments de marbre pintats y daurats en llur major partida, són los més bells y delicats ornaments d'aquest monestir.»

Al sepulcre d'En Jaume un hom hi llig lo següent epe-
tafi:

*Honoratur hac tumba qui simplicitate columba
est imitatus Rex Jacobus hic tumulatus,
Rex Aragonensis, comes et dux Barcinonensis,
Mayoricensis Rex, nec non Siciliensis:
moribus et vita consors sua Blanca munita
Illustri nata Carulo simul hic tumulata.
Nec fuit hic segnis in subdendis sibi regnis,
Subdita sunt jamque sibi Murcia, Sardiniaque,
Floruit hic quinque Regnis tempus utrimque
Restituit gratis tria jus servans deitatis.
Hic humilis corde peccati mundus á sorde
Misericors mundus animo sermone facundus,
Judicis justus armis belloque robustus,
laetus non maestrus vultu mitisque modestus,
dici pacificus meruit quia pacis amicus,
Regna tenet coeli Domino testante fidei,
cum se collegit habitum Cisterciensem prae elegit,
Qui cuncta regit parcat quae nescius egit,
Defecit membris secunda nocte novembris,
Anna milleno centum ter bis quoque deno.
Septenoque pia sibi sistat dextera Virgo Maria.*

Amen

¿Farèm ací memoria, ab vergonya, axicom ho fém cada vegada que lamentam la destrucció d'una obra d'art, amparada, segles a travers, sòts lo mantell de la religió, que entre les runes del monestir de Santes-Creus, han rodat escorterats los sepulcres dels nostres prínceps y prous varons, confonet-se en la més pudent póls, los ossos d'En Jaume, Na Blanca, del gran deslliurador de Sicília y del intrèpit Roger de Llúria, despertant tanta llàstima com respècte, fins al estrèm de que lo peu no gosa trepijar-los ni la mà replegar-los? Bé fóra per demés, y lo sentiment que experimenta ací lo llegidor català podrà suplir ab major expressió les nostres paraules.

No més que per no apartar-nos del costum seguit fins ací car gayrebé tots los fills d'En Jaume han estat mencionats en lo transcurs del seu regnat, donarèm are compte de aquests, sòts la guía del nostre principal genealogista en sa obra de los *Condes vindicados*. Tots los fills llegítims los tingué En Jaume de la reyna Na Blanca de Nàpols, y fóren En Jaume, qui renuncià la primogenitura, En Alfons, immediat successor, En Joan, arquebisbe de Toledo y després de Tarragona, En Pére, comte de Ribagorça y Empuries; y endemés tingué cinch filles, a sabèr, Na Maria, qui-s maridà en 1317 ab l'infant dē Castélla En Pére, y després, vídua, se recollí al monestir de Sixena; Na Constança qui-s maridà en 1311 ab l'infant don Joan Manuel; Na Elisabet qui-s maridà ab Frederich III duch d'Austria, unida conjugalment ab son marit sòbre lo 1313; Na Blanca qui fôu priora de Sixena; y Na Violant, casada a mijan 1337 ab Felip, dèspota de Romania, y dos anys més tart ab Llóp de Luna, senyor de Segorb, a la ciutat de Lleyda.

Lo Marineo Sículo y altres escriptors dónen a En Jaume un sol fill natural, del metéix nom del pare, casat (segóns suposen) ab Na Joana, filla d'En Llóp de Luna, emperò sèns fer esment del nom de la mare. Nosaltres, ab tót, crehèm haver-ne trobat un altre, nomenat Neapolió, qui serví al rey del Marroch, segons se deduheix d'unes cartes dirigides per lo successor En Alfons al dit monarca, nomenat Abuçayt y al seu fill Bolcacén, als quals recomana lo nostre Rey lo men-

onat Neapolió d'Aragó, germà seu, ab aquestes paraules: *Rey, havèm entès que vós, per honor nostra, havets prè al vosservey En Neapolió Daragó, frare nostre, etc. Barcelona, a 24 s de Juliol del any de N. S. 1327* (1).

Lo Zurita, explicant lo sentiment general que produhí la mort d'En Jaume, fa lo panegírich d'aquest monarca, axí en tant toca a qualitats morals com a les físiques, dihent «que a príncep valerós y molt clement, y ab axò de tanta igual. y justificació ab los seus vassalls, que per causa d'açò lo menaren *lo justicier*, y governà los seus reyalmes ab tota u y justícia.»

Lo llegidor qui, al arribar a aquest punt, bé coneix lo personatge y la época, podrà, per sí sol, regonèxer fins a quin grau sia cert açò que senta l'Annalista Aragonès, car ell podèm retraure qualitats y actes bons y mals, conforme havèm justificat: emperò que, per sa metéxa diversitat,iven al crítich que-n faça un juhi sobrerament absolut. Com ahent especial del seu caràcter, cita lo metéix autor un fétue fôu prè com a cosa molt exemplar en aquells témps,» per tant lo reproduhim ací, com a cimbell de la seua vida, fôu «que manà bandejar dels seus reyalmes un famós lleat, qui éra jurista, y-s deya Ximèn Álvarez de Rada, com pernicios a la república, lo qual per ses manyes y mals mports, havia empobrit moltes persónes: y per axò, y per evaricador, lo manà foragitar de la terra.»

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 519, foli 55.



na de convents de Franciscans y Carmelites, y principalment
cedaris. Competencia entre aquests dos ordens sobre lo mèri
s. Construccions: la Catedral y Santa-Maria de la Mar de Ba.
fundació d'aquest convent per la reyna Na Elisenda. Referen
Templers. Institució del orde de Montesa en la capella Reyal;
nent de la clerecia durant l'anatema. Referencia a la part civ
ssió de delmes de fruyta eclesiàstica per la guerra de Granad
infant En Joan per arquebisbe de Tarragona, denegada per lo
un Luna. Diminució consegüent de la provincia eclesiàstica
ció per primera vegada del arquebisbat de Çaragoça, a favor
sea d'aquesta innovació innecessaria. Enaltiments eclesiàst
d'aquell cognom. L'infant En Joan, arquebisbe de Toledo, co
os Lunes. Protesten aquesta dels fums del nou arquebisbe
que travesa per lo territori ab creu alta, y lo de Çaragoça l'enc
desplaher entre lo Rey y los Lunes: sentència la Santa Seu
plahers y escàndels a Castélla, d'ençà de la anada del nou ar
qui resigna sa dignitat y se'n torna a Catalunya. Compil
sió d'En Jaume, anant lo Luna de Tarragona al arquebisbat
t en son lloch lo resignat Toledá. Augment dels ardiacanats
tatge als ordenants qui contribuyguen a la conquesta
Tarragona per la adquisició del braç de Santa Tecla.

ltima ressenya eclesiàstica, qui correspon a
. 'En Pére, ja manifestarem la rahó per què no
en aquesta part fins a la ocasió ón nos tro
ent, poch hi hà per dir del curt regnat d'E
en cambi, durant lo del successor En Jaume
a estensió, no manquen subjects del major
En En En témps que comprèn abdós regnats segueix pr
cionalment lo desenrotlle y prestigi dels ordens relig

la importancia dels quals havèm justificat en les anteriors, y que-s va provant per les noves funténen lloch, ab què-s dóna al metéix témps not construccions d'edificis eclesiàstichs: a Mont-bla almoynes dels vehins, s'edifica, en 1286, lo conve Francesch; y a Perpinyà, en 1292, se funda lo orde,—si bé algun escriptor ne remunta la fu època de Sant-Francesch,—comptant-se noresme consagrat lo de Barcelona, en 1297, l'arquebisbe Sant Lluís (1).

Traspunta algun altre orde, com és de veure dació del convent del Carme, ja eczistent a Barce liol del 1294, segons se dedubeix d'un donatiu d' lo del convent de Giróna als 17 de Febrer del 1 de Valls, del metéix orde, en 1325, lo del conver Agustí a Barcelona, en 1310, per lo venerable F net de Zagual y altres religiosos, segons refere: Cervera y altres autors y lo de Nostra-Dona en 1317, al Vernet, de ón lo traslladaren lo met cant dels murs de Perpinyà.

Emperò los dos ordens qui déxen més impr pétja al sol català durant la època qui-ns ocupa duduhir son valiment e importancia, són los de l o Dominicans, y lo de la Mercè; d'aquell se fund vent de Puig-çerdà en 1288, de Coblliure en 1290 llò d'Empuries en 1317, per lo comte d'Empurie de la metéxa vila, los de Manresa y Cervera ho metéix any, ab les almoynes dels naturals, lo qui-s troba ja eczistent en 1321, y lo de Balagu Los convents de la Mercè no són tants en nòmbi de Prehcadors, car solament se troben, en 1290,

(1) Constava aquesta circumstancia a una lápida qui estav part forana del claustre, la qual trasllada lo Capmany, aclarant, que lo dit bisbe consagrant éra nebot de Sant Lluís rey de Frar Carles d'Anjou, lo qui trobant-se presoner de guerra a Barcelona germans, lo duch de Calabria y lo príncep de Salern, dés la victor de Llúria, prengué l'hàbit en aquest convent. Per altra banda, del és de veure que l'edifici éra ja construït en 1277.

le Prades, y en lo metéix any eczistent lo de Montch (si havèm de creure lo Camós, qui diu que fòu fèt preal metéix, en aquest any, per sant Pére Armengol, de iatge de la Verge del Miracle, que rescatà de Berbería.) Ils fóren aquests dos ordens en quant toca a la redempció captius, portant-los a tal estrém l'esclusivisme de sta gloria, que per disputar-se-la l'un y l'altre, axicom cercar la major antiguitat de llur respectiva institució questa part, han omplert los defensors y advocats de cedaris o Prehcadors innumerables planes, segóns ja varem al parlar del origen d'aquells frares militars.

'rescindint nosaltres de mijançar en aquest debat, n'hi rou ab insistir ací en la idea de que abdós ordens teníen valiment en témps d'En Jaume, cadascú per lo seu estar si trobam Prehcadors en totes parts, en les embaxas en los confessionaris, en la cambra y en los testaments reys, y són móltos los convents de Dominicans qui-s funen lo primer terç del XIV.^{én} segle, en cambi honren l'orde. Mercè persónes d'alta virtut y mèrit, algunes d'élles insas en lo catàlech dels sants per havèr fèt cara al martiri ompliment del sublim devèr del llur institut.

'er més que sia excedint-nos quelcom, en quant toca a, truccions d'edificis eclesiàstichs, per entretenir-nos de es en determinats punts, nos deu ésser tolerat, puix que roves que anam a donar, interessan no solament per l'obee especial què ací-ns guí, mas encare a la historia del n general, de la qui fòu, durant segles, protectora y foadora la Esglesia catòlica. Aludim als famosos temples chs de Barcelona ab los quals s'enriquí aquesta ciutat y dels monarques d'Aragó del regnat d'En Jaume II encà, egué aquest rey que la basílica del témps d'En Ramon nguer I, ab l'augment de població que havia adquirit la at, no correspondria a la grandesa de la capital, y axí, ué senyalar los primers anys del seu regnat, construint ument una altra més espayosa catedral, y talment encerà en la elecció dels artistes per dur a terme tan famosa bra, que s'hi vegé aplegat (com per sort pot contemplar-ho

encare lo llogidor) tot allò que de més grandíós y elegant alhora pot donar de sí l'estil y orde al qual pertany tan bell, ensémps que sólit, monument. Lo grandíós de la obra eczi-gia naturalment duració, y axí no és de maravellar que no-s completas del tot y que fins se suspenguéssen devegades los treballs per continuar-los la hora que major oportunitat hi hagués, tant que encare s'hi treballà a la primeria del XV.^{en} segle, y adhuc en lo díe de vuy li manca la portada, lo dibuix de la qual s'estoja en la metéxa catedral (1). Em-però, interessant-nos ací principalment donar noticia del co-mençament de la obra general, no-s referirèm a la làpida que-s veu clavada a costat d'una de les portes laterals, ón s'hi dóna compte d'aquell acte inolvidable del rey En Jau-me II, marcant que fôu començada la obra, lo díe de les ca-lendes de Maig del 1298 (2). Consta per altres documents que estava acabada la esglesia fins al tras-chor en 1329, o sia dos anys après de la mort d'En Jaume, y per aquestes dues dates pot un hom compendre lo témps que durà la obra y lo troç que-n féren en lo regnat del dit sobirà.

Tal com féu lo Rey ab la catedral, féren-ne, per la llur devoció y liberalitats, los feligresos de la parroquia de Santa-Maria de la Mar, ab la esglesia llur, car substituiren l'antich témple de igual nom per l'ufanós y sumptuos que admiram vuy en díe, de tres naus, emperò de fóрма la més atrevida, elegant y lleugera que sia coneguda en la art gòtica; y per més que aquesta construcció no corresponga, a dreta lley, al regnat d'En Jaume, car no fôu començada fins prop de dos anys après de la mort, emperò aquesta metéxa propinquitat fa creure que fóra resultat del exemple de la catedral, y que-s

(1) Açò ho escrivía l'autor vers l'any 1876. Per llà les darrerries de la metéxa passada centuria, s'emprengué la construcció de la dita obra continuant-se en-care. (N. del T.)

(2) *Opus istius Ecclesie fuit inceptum kalendis madii anno Domini M.CC.XCVIII, regnante illustrissimo Domino Jacobo, Rege Aragonum, Valentie, Sardinie, Corsico, Comitague Barcinone.* Los títols que porta lo Rey pro-ven que no fôu la làpida colocada fins molts anys après de començada la obra, car bé sap lo llogidor que en la citada data no s'éra realitzada encare la conqués-ta de Sardenya.

cogità la nova obra encare en vida del Rey, si un honculla lo témps que li caldría al arquitecte per fer-ne la y los demés interessats en la obra per dispondre tots lo paratius materials y pecuniaris, que per aquella éren m

A la metéxa època pertany una altra construcció n que gayrebé devèm contar entre les de Barcelona, tal del monestir de Santa-Maria de Pedralbes, del orde de Clara. La darrera muller d'En Jaume, Na Elisenda de cada, ja en 1325, ab aprobació del seu marit (1), havia f aquell monestir, y és regular que tantost s'encomença obra y s'acabaria ab promptitut, car tot just hagué En closos los ulls, la reyal vídua (qui no havia tingut succ y que per ventura va preveure ab témps los pochs any li restaven de vida al seu marit) se tancà en lo Reya vent que élla havia fundat, duhent-se-n en companyia catorze senyores catalanes, y dotant de bastant rénd tabliment, per mantindre-hi dignament les nobles relig y dótze sacerdots, la meytat clergues y la meytat franciscans, per la observança del cult. Se morí Na Eli en lo metéix convent, y en éll se conserva encare la sepultura ón són estojades les seues cendres.

Nos ha calgut donar preferencia a la part civil per car la extinció del Orde del Tèmple, en atenció a aquest acte fill d'un plan polítich, y tenir gran relació fets civils y los personatges d'aquella època, per què, tèm lo llegidor als precehents capítols, y callant'ací, i repetir, la descripció de tan memorable fét. En la qu vèm fèta, veurà que fôu conseqüencia de la metéxa est del Orde del Tèmple, la nova institució de la de Mo procehint de la de Catalunya, encare que afillada de l terciàna de Santes-Creus, y que fôu nomenat primer m de la metéxa, lo català Guillèm d'Erill. No més c ací afegir, com a més propri en aquesta part, que per rimonía de fundació del Orde y recepció del hàbit pe dels cavallers, lo día 22 de Juliol del 1319, a la capél

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 228, foli 40, 51 y altres.

palau Reyal de Barcelona, o sia de Santa-Agata, en presència del Rey, de tota la córt y del comanador de Calatrava, se donà l'hàbit a En Guillèm d'Erill, a En Galceran de Bellera y a En Grimau d'Aroles, qui havien estat del Orde de Sant-Joan; bentost los hi va admetre la professió l'abat de Santes-Creus, qui éra estat lo celebrant de la missa, fôu nomenat lo nou mestre, y lo Rey presentà al metéix, vuyt cavallers de les nobles families de Catalunya, per ésser admesos, com axí ho fóren, prenent l'hàbit—y éren En Bernat de Monçonís, En Berenguer d'Erill, En Bernat d'Aramont, En Guillèm d'Aguilar, En Bernat Roça, En Berenguer de Torrent, En Arnau de Perdisa y En Père o Ferran d'Aragó, germà del Rey,—essent aquests los primers cavallers de tan distingit Orde, y romanent aquest, per tant, instituit en tota la Córona (1).

Passà ja lo témps en què Catalunya patia opremuda lo pès del entredit y anatéma de Roma: la política d'En Jaume, ja coneguda dels nostres llegidors, lluny d'indisposar-lo ab lo sobirà Pontífech, salvava en totes les ocasions ón podia perillar, per rahó d'interès propi, lo successor del rey En Père, y sés declarar-se obertament gibelí, afalagava con li convenia aquest bàndol, emperò sés llunyar-se jamés de la Santa Seu, conservant-se en aquesta discrèta neutralitat fins en témps de les guerres entre Felip de França y lo papa Bonifaci VIII, de les quals no més n'haguéra trét, d'interessar-se per l'un o per l'altre, o la nota de scismàtich respècte del Papa o una féra venjança per part de França, al morir aquell.

No hi havia, donchs, en tot Catalunya, durant los reg-

(1) Diu lo Zurita que fóren catorze los cavallers escollits per entrar en lo nou Orde, y que alguns prenguéren l'hàbit, emperò no espréssa res d'aquest acte y cerimonia, que ací descrivim. Nosaltres havèm preferit la relació que hom llig en los Annals de Catalunya, car aquesta volta l'autor ha justificat sa asserció ab referències a varies histories del Orde de Montesa y a documents, segóns hi és d'veure. La única dificultat que hi trobam és lo nom del frare Père o Ferran, que di que éra germà del Rey, car del primer nom n'hi hà dós, l'un lledesme y l'altr natural, qui contraguéren matrimoni, y del segón, si no fôu lo senyor d'Albarací, germà natural, solament hauríem de creure que fós un altre d'igual non emperò ignorat dels nostres genealogistes.

nats que descrivim, la anterior diferencia entre partidaris del Papa, céchs execudors del entredit, y partidaris del Rey, continuadors dels rítus, malgrat del entredit, ni féu mester sollicitar de Roma, com alguns monestirs, excepció de la ordinació prohibitiva del Papa, ab la fí de coldre los divinals oficis a porta tancada. Tot Catalunya réverenciava ab constant respécte les dues potestats, tot-hom professava lo cult catòlich séns excepció de ninguna especia, pública y obertament, y si los seus fills, en la generalitat de llurs diversos estaments, éren fervents catòlichs, no desmerexien los eclesiàstichs lo timbre de bons ciutadans o patricis, com axí ho acreditaren ab llur assentiment y ab generositats, cada volta que s'atemptava alguna empresa, qui tenia per objécte la honra o l'engrandiment de la patria, per més que en aquells témps hagués degenerat la costum de vestir los bisbes y ses comitives la cuyraça y d'embraçar l'escut, anant a la guerra ab les legions feudals famejants de presa, avenç de què devèm tots alegrar-nos-en, pregant Déu per que no revisca jamés, en ningun témps, aquell perjudicial vici entre tan benemèrit estament, les armes del qual sols han d'ésser les del Divinal Mestre, a sabèr, la pau y la caritat.

No podèm donar compte aquesta vegada de ningun concili qui veritablement meresca aytal nom, y fent cap lo lector a la part civil d'aquesta Historia, ja veurà, segóns havèm abans indicat, açò que sóbre aquest punt féren les congregacions provincials, entre les quals deu comptar-s'hi la celebrada en la nostra terra al referit objécte.

Tingué lloch en lo regnat d'En Jaume un acte de gran transcendencia en quant toca al còs eclesiàstich de Catalunya. La ciutat de Tarragona, qui a la època romana éra estada metròpoli civil de tot Espanya, la ciutat qui havia tingut la honra de veure desembarcar al seu ribatge Sant-Pau, con aquest gran apòstol de Jesucrist calcigà per primera vegada lo sol hispànich, la gran metròpoli eclesiàstica, qui après de la reconquésta de Catalunya nova y de la emancipació del arquebisbat de Narbona, havia extés la seua jurisdicció eclesiàstica per tots los demés estats o reyalmes, qui s'uniren a

la antiga Marca Hispànica, a que havien conquerits los catalans y aragonesos plegats, anava a soferir en aquesta época una gran minva respècte als encontorns o territoris per ón aquella s'estenia. Fins are haviem sèmpre vist bisbe a Çaragoça, bisbe a Mallorques, bisbe a Valencia, y solament Tarragona tenia arquebisbe, essent aquesta dignitat la més suprema de les gerarquíes eclesiàstiques en tots los estats qui constituïen la Corón a d'Aragó.

Apart de les rahons de conveniencia o utilitat que hi pogué havèr per dur a cap la reforma que indicam, una de les causes qui poguéren motivar-la o precipitar-la, per més que no hi han parat esment los historiadors eclesiàstichs, crehèm que pogué ésser l'afany que amostrà lo rey En Jaume de distingir los seus fills ab títols y dignitats qui-ls donassen veritable caràcter de grans prínceps. En tèmps d'aquest havèm vist crear, ab aytal obgécte, los comtats de Ribagorça, Prades y Empuries, y puix tenia lo Rey un fill qui seguia carrera eclesiàstica, l'infant En Joan, afrontós ha guéra estat per aquest si, comparativament, éra desigual la categoria a que pertanyés en son estament la dels altres germans, axí enaltits en la categoria civil.

En l'any 1316 éra mort l'arquebisbe de Tarragona En Guillèm de Roca-bertí y après d'aquesta novitat preparà En Jaume una embaxada per Roma ab l'obgécte de proposar y sollicitar diferents coses del Sobirà Pontífech Joan XXII, que no feya gayre que éra estat elegit, en acabat d'algunes competencies ab perills de scisma. Fóu lo primer pretést que-s retragué lo fer lo regoneximent degut per lo reyalme de Sardenya y Córcega que havia donat a En Jaume lo papa Bonifaci, y com aquest Papa, per la conquèsta d'aquexes illes, li havia cncedit lo delme dels fruyts eclesiàstichs d'aquests reyalmes per tèmps de tres anys, si hi consentissen la major part dels prelats, y aquests no hi havien volgut sentir, proporcionà axò un dels motius que havien de servi per la embaxada, car va sollicitar-se llavors que lo nou Pap fés la metéxa concessió per sis anys, y que-s donas podèr d legat per la empresa ab bisbe de Barcelona, en compte de

de Valencia que havien designat anteriorment (1) demanat que-s fés ajust dels béns dels Temple los havia demanats en altra ocasió En Jaume, qui almenys los d'un punt proper a Osca, ón éra nrenç, per fundar una capella que li concedissen delmes de la Crohada per la guerra dels sarrahnada, etc.

Emperò entre altres súpliques o propostes, s concedió tindria més o menys esperança lo rey i calava la de que, en atenció a que per la major pítol de Tarragona estava nomenat per successar arquebisbe Roca-bertí l'infant En Joan, plagués presentar-lo a aquella esglesia.

De les diferents coses que sollicitaren los d'En Jaume, se-n aconseguí alguna, emperò quamentació del Infant per arquebisbe fón denegat (si obrà axí lo Papa per veure que estava En Joan en sa carrera, ja que, segóns lo Zurita, al parlar en nom del pare diu: «que aquest tenia ordenat siástich,» de què-n podriem deduhir que encare sés admetre lo Papa la elecció féta en concordia pítol, presentà En Ximèn de Luna, bisbe de Çarprocurar-lo éll y sés volèr-lo (hi afig l'Annal vint anys hà que exercia aquesta dignitat. En cpassà al arquebisbat de Tarragona lo bisbe de lloch que aquest dexava vacant, passà un altre Pére, qui éra abat de Montaragó, y ocupà aqu que no éra poch d'entrada, lo sollicitant del arqTarragona y recomanat per lo Rey al Papa Joan (3).

(1) La concessió de Bonifaci y lo nomenament del bisbe de legat se troben en l'*Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 4 y Bonifaci VIII.

Clement V manà als col·lectors del delme per tres anys, que fés Jaume, per la guerra de Granada, una anualitat, y més avant nualitats. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 11 y 31, lligall 2

(2) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, breu 4, lligall 28 de Joan

(3) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, escriptura de cessió, en Joan XXII, nóm. 13, lligall 28.

Mèrits podia contraure ab ses virtuts lo nou abad de Montaragó; y pot-ser arribaria a fer-se digne de cenyir lo front ab una mitra arquebisbal, al sobrevenir la vacant de aquell qui de tan poch com feya éra arquebisbe de Tarragona, cosa que no fóra ja tan difícil si en compte d'havèr-hi una sola d'aquestes altes dignitats en tota la Coróna n'hi hagués dues o més. Si no procuraren aquesta facilitat va donar almenys la casualitat de propondre, mentre que En Joan se resignava a ésser simple abad, que-s dividís la Metròpoli Tarragonina en dues, çò és, que hi hagués arquebisbe de Tarragona y arquebisbe de Çaragoça, y havènt-se fèt axí, se compartiren entre abdós los bisbats, dexant al primer los de Barcelona, Lleyda, Giróna, Tortosa, Vich y Urgell, o sia tots los de Catalunya, y endemès lo de Valencia, y subgectant al segón los d'Osca, Taraçona, Pamplona y Calahorra y després lo d'Albarrací, que-s disputaven ja de témps l'arquebisbe Tarragoní y Toledà.

La butlla d'erecció de la nova Metròpoli Çaragoçana, que val tan com dir disminució de la Tarragonina, fóu donada a Avinyó als 14 d'Agost de 1317 o pot-ser 1318 (1), y per més que ún diga que tal divisió féu-se confórme als estatuts dels sagrats cànon s qui disposen que les esglesies catedrals s'ordenen de fóрма que no estiguen entre sí los bisbes separats ab gran entreval, y aquesta dificultat ofería la provincia Tarragonina per tan ample y estesa, ab justícia raciocina l'aragonès Zurita al dir que «no n'hi havia prou de totes aquestes consideracions per que aytal se fés ab tanta avinentesa, si no hi concorria una altra calitat, que fóu molt important, trobar-se Metropolità, y presidir en aquella provincia En Ximèn de Luna, arquebisbe de Tarragona, qui éra natural d'aquesta ciutat (Çaragoça) y molt prop-parent d'En Pére de Luna, qui-l succehí a la esglesia de Çaragoça; que fóu promogut

(1) La data d'aquesta butlla, que havèm comprovada, diu *Datum Avinione XIX kalendas septembris anno secundo pontificatus nostri*, qui correspon als 14 d'Agost (y no del Juliol com diu lo Zurita) de 1317 o 1318, segóns com un comptará l'any del pontificat. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 14, lligall 29 de Joan XXII.

ab la seua esglesia en aquesta dignitat: timent s'erigí en Metròpoli, y senyalareia, y fôu aquesta Esglesia decorada de eminencies d'Esglesia Metropolitana, y arquebisbe (1). De manéra que al aragon *procurar-ho y sêns volêr-ho*, éra passat de l'arquebisbe de Tarragona, és deguda princiució de la Metròpoli Tarragonina—qui ésser feta si vérament éra açò un benifet religiós,—resultant de sa generositat l'ex Luna parent seu, qui ja-l rellevà en lo b la metéxa dignitat arquebisbal ab què s' un altre Luna.

Poques consideracions podèm fer s per més que-ns convençam de que és aq en materia d'enaltiments eclesiàstichs, ta la centuria havèm de veure un Père de I la tiara pontificia, car bastarà sabèr que, referits, lo tingué també lo Rey en que y adhuch va procurar-ho, com axí ho autors, per insistir més nosaltres ab la ic que aquella tingué son llunyadà origen. Rey dominava de distingir l'un dels se birana dignitat eclesiàstica. No trigarèm fermada aquesta sospita, per un altre act lo metéix afer.

Per més que lo rey En Jaume hagués p la esglesia de Çaragoça en arquebisbat, format la ilusió de veure un fill seu ab la no podia estar gayre satisfet al tenir que nar-lo simplement abat, entant que al no-s presentava ocasió oportuna per tra vent. Emperò ab tót que l'elegit per ar gona per lo Capítol no havia pogut acor nitat en los reyalmes d'En Jaume, per

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 30, llig

Papa, s'oferí en l'any 1320 una ocasió per donar lènt al burlat infant. Vacà la Seu de Toledo, y demés interessats en aquest afer van manejar-se que traguéren de la seua obscuritat l'abat de M reexiren en fer-lo nomenar arquebisbe d'aquella Metròpoli castellana que feya témps venia mostrant fums de primada d'Espanya, jatsia no li fés acatament en aquesta preeminencia la de Tarragona, los drets de la qual són més antichs, ni-s resolguéssen per molt de témps los pontífechs a declarar quina de les dues rivals havia de tenir la preferencia (1).

Proven aquests actes la major importancia de la nostra nació respècte de la castellana, y la influencia dels nostres reys en aquella córt forastera, car ja no éra açò la primera vegada que esdevenia, y lo lector farà memoria de que en témps d'En Jaume I, lo fill d'aquest, nomenat Sanxo, fôu ja elegit arquebisbe de Toledo, exemple que no s'esperimenta ja may en orde invers, ja sia civil, ja eclesiàstich. Emperó si sobreprèn que lo príncep català pàs a ésser primat de Castélla, encare més estrany aparexerà lo punt ón fôu consagrat, a Lleyda, havènt concorregut al acte lós dos Lunes, ço és, l'arquebisbe de Tarragona y l'arquebisbe de Çaragoça, ab altres prelats, en presencia dels quals fôu-li fét a mans lo pali en lo referit any de 1320.

Diu lo Romey que «castellans y aragonesos celebraren a qui més podia aquell exalçament, y que sols la reyna Na Maria de Castélla s'amostrava apesurada, temerosa de que ab la vinguda d'aquell personatge, augmentassen los avalots que estaven ja destroçant tot aquell régne; mas tingué algun confort ab la correspondencia del Sobirà Pontífech, qui li prometia présta y complerta concordia.» Vol dir açò que en lo nou nomenament d'arquebisbe de Toledo, càrrech que en sí portava gran representació política per sa intervenció en lo govern de Castélla, estaven confórmes lo poble, lo Papa

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 42, lligall 31 de Joan XXII. Per ella fa a sabèr lo Papa a En Jaume haver elegit en arquebisbe de Toledo l'infant En Joan, y pregava l que-l provehis de bons consellers y familiars. Féta a Avinyó, 2 dels ídus de Desembre, any quart del pontificat.

are y amichs del favorejat: emperò, per més in-
 e sia atribuïda després a la Seu arquebisbal
 s ulls del elet y del rey En Jaume, en aquell
 de semblar sèmpre inferior a la de Tarragona,
 mera il·lusió del nostre Rey en favor del seu
 per molts satisfets que aparentassen estar lo
 sbe y son pare, tal elecció no podia ésser con-
 un camí més o menys indirecte, que al cap
 rme veurèm, haurà de conduhir lo fill d'En
 arquebisbe de Tarragona, esblaymant-se l'efe-
 lans al arquebisbe foraster, y adhuc los fum-
 de la consagració ostentà En Joan com a ar-
 i, cregut ja superior als propis arquebisbe-
 s qui li havien obstruït lo camí per ésser éll ar-
 uests reyalmes, en la seua patria nativa. Anèr-
 os d'aquest fèt, que citam ací per incidència, ta-
 ndental dels efectes que produhí, com per qu-
 àcter dels nostres metropolitans cada vegada
 la qüestió de primàcia entre la esglesia tarrag-
 edana.

par ésser que al aplegar-se los prelats a Lle-
 hir a la consagració del infant En Joan, ja se-
 s arquebisbes Luna que l'elet, tenint-se per pi-
 panyes, manaria portar davant séu la creu ele-
 ovíncies, y resolgueren de procehir contra
 atas, amparant-se en constitucions promulgade-
 is provincials. Descobriria o no En Joan aytals
 rò és lo cert que ans no isqués de Lleyda, los
 sbes, ensémps ab los demés bisbes que allà-s t-
 una protèsta contra l'Infant, aparellant-se abd-
 ur en llurs respectives diòcesis de manera que
 alahir los qui tal vegada no-ls creguéssem pod-
 l'an bell punt com tingué noves l'arquebisbe d-
 En Ximèn de que travessava per sa provincia
 u alta, escudat en una constitució d'un concili-
 a, procehí a cessació de divinals oficis y negà-
 ncia al toledà, tant més quant del seu nomena-
 ledubia aquell privilegi, ni menys la primàcia.

Lo Luna de Çaragoça fôu més tremebun fós: al dirigir-se l'Infant ab igual actitut y Aragó, envers sa Esglesia, en ocasió en què-s gats a Çaragoça en corts generals, presidides llunyà de la ciutat prompte per estalviar con fent-hi estada lo Toledà, als quatre dies d'est. l'escomunicà públicament, manant encare qu divinals oficis en los llogars per ón passas contra éll, y denuncià ab éll ensémps per tots quants anaven en sa companyia y sos fa llans, cadascú per son nom, com a fautors y aquella sobergaria, y quants l'acollissen en la éll se comunicassen.

Los personatges més notables, axí d'Arag lunya, apar que aplaudien lo comportament tius arquebisbes, y com d'aytal aprovació na pugna entre la casa Reyat o lo Rey e los seu la qual podien pervenir gréus desplahers, so tich reyalme ón estaven les córts congregade apaybegar los uns y los altres, y lo Rey qu manant cessar les coses de fét, fins havè-n curs a la Santa Seu.

Per bé que axí fôu convingut, l'Infant n testar d'aquelles censures, lo Rey se plangu irreverencia dels arquebisbes, y aquests no t esplicar, al metéix témps, al Papa, les rahons ven la llur manéra de procehir.

La solució que esperaven del recurs a la pogué menys d'ésser favorable als darrers: que havien procehit bé, car no constava del tòlich que l'Infant pogués portar la creu a províncies, y que tot quant féren fôu sols n defendre lo dret de llurs esglesies, sèns cor d llur natural senyor ni son fill, y terminava co que mesuras lo seu sentiment calculant que éra encare a honor dels seus reyalmes, per

sas la manera que feya mester (1). Durant la cessació de èt, y per resoldre la qüestió d'una manera honrosa, fóren itats los tres arquebisbes per que compareguéssen a la Curia Romana per sí o per procuradors: lo Rey entretant se va onvèncer del dret dels nostres prelats, si bé com a pare, a elir la ofensa, sollicità excepció y gracia especial per sols o seu fill y no per los restants arquebisbes de Toledo (2); mperò no serví de res la volença d'En Jaume, y lo resultat uprèm fôu romandre en possessió del llur dret los arquebisbes de Tarragona y Çaragoça, per prohibir als de Toledo 'usar de primacia en aquestes provincies, y per tant de traessar per elles ab creu alta, en significació de primat de les Espanyes.

Poch havia de durar-li la tranquil·litat a Castèlla al infant atalà. Com a canceller major d'aquell règne, éra depositari els segells reials, y tots los afers públichs havien d'arribar a sabuda d'ell; y recelant que per aquest camí pogués saber o rey d'Aragó tot quant a Castèlla esdevenia, se començà a enir alguna repugnancia a la intervenció del arquebisbe, ssent aquest motiu bastant a crear admòsfera contra ell. 'er altra part, la reyna Na Maria, qui al nomenar per arquebisbe de Toledo l'infant d'Aragó, havia tingut gréus contratemps, per no córrer bé llavors ab En Joan Manuel casat ab na germana del dit arquebisbe, al qual creya que aquest 'ajustaria, va anar després molt unida ab lo dit Joan Manuel qui exercia la tutoria, y en cambi s'enemistà lo tutor b son cunyat l'arquebisbe, resultant-ne d'ací que lo prelat anciller tingué per enemichs la metéxa reyna, lo tutor, lo Rey, influït per los altres dós, y en conseqüencia tots los àuchs d'aquests tres personatges.

En tal situació no cal enumerar los molts trastorns a que onaria peu la antipatia qui-s mantenía entre aquests tres ersonatges, y per poch que hi ajudas la passió, fàcil éra que

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, breu 59, lligall 32 d'En Joan XXII.

(2) Digué lo Papa que ho concediria si ho consentissen los arquebisbes de Tarragona y Çaragoça. *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, breu 61, lligall 32 d'En Joan XXII.

rimentassen desplaçers per uns y altres; lo Romey diu baralla entre l'arquebisbe y son cunyat lo tudor, pro d'havér-li aquell retingut los tributs reyal's que estava vint en la Caspetania, y lo Zurita explica que lo segon gran avorrició al primer «per tal com no permeté que orregut ab los serveys que li havien fets a les terres quebisbat, qui éren encloses en sa tudoria. Emperò ja ò causa y açò efecte, ja sien abdós efectes de la altra abans indicada, o sia, per fi, lo darrer fét pretést cer- r fer sobreixir lo got, certes que d'ací vingué lo rompi- estrém, car lo Rey, escoltant lo tudor, culpà l'arque- aquest, justament agreujat, revelà al sobirà los mals ab què lo tudor lo perjudicava a éll y als reyalmes, y unys y acusacions secrètes passaren a públichs insults a l'aula, resultant-ne no regonèxer per tudor l'arquebisbe ho éra regonegut per la casa reyal y encare més per éix capítol de Toledo.

mançà, donchs, ocasió als castellans per llevar al ar- be català l'ofici de canceller que exercia, y axí humili- en repugnant isolament lo metropolità de Toledo, fill y d'Aragó, suspirà entristit per sa patria nadida, y ja- aquelles preeminències ab què pogueren afalagar-lo de omençament la cadira de primat y la cancelleria de la astellana, no podènt comportar ja més tanta indigni- -n vingué a Catalunya, y declarà que estava aparellat gnar la esglesia toledana.

va estretor y afront apar que havia d'ésser açò per lo n Jaume, per lo pare qui tenia la ilusió de fer al ún eus fills arquebisbe de la tan espayosa metròpoli tar- ina, y are, après de veure aquesta dividida, sèns po- donar tan solament una part a aquell, de contemplar lt a tan alta dignitat personatges inferiors a un infant y d'ésser tingut de resigar-se a separar-se del seu fill de que cenyis una mitra arquebisbal, anch que fós en orastera, contemplava ab los seus propis ulls lo pro- orit, desestimant la antiga favor, desenganyat de la que cuydà encalçar a la córt castellana com a primat

, amparant-se melancòlich y enfastijat sòts lo man-
 ctor del seu rey e pare, y acorrent en quèsta de
 metéix pahis ón abans fôu descombregat per los
 es les cadires dels quals cuydava ell ocupar en al-
 y ab preferencia a no ésser-li adversa la sort. Em-
 ò pogué semblar un afront y nova estretor, remey
 robaren al mal, o millor, lo mal fôu camí per trobar
 dexar satisféta la primera ilusió del pare rey ab
 el seu fill. Fôu tractat (no diuen los historiadors per
 ni, encare que és de suposar) que fós donat al arque-
 gnant de Toledo l'arquebisbat de Tarragona en ad-
 ió: ab la dignitat de patriarca d'Alexandria, y en
 cia ¡quí ho diria! l'arquebisbe de Tarragona don-
 e Luna, lo primer qui havia fulminat anatema con-
 lat toledà per sostenir los seus drets de primacia, se
 les-hores a ésser arquebisbe de Toledo, a la qual
 ou promogut tantost, y, en resum, verificat lo cam-
 a de Tarragona passà a ésser arquebisbe de Toledo.
 En Joan, qui n'era estat fins en aquella hora, conti-
 í-avant essent arquebisbe de Tarragoua, permuta
 é lloch un any ans de morir lo rey En Jaume, o sia
 D'aytal manéra, ni més ni menys, petits xaragalls
 d'aspres montanyes envers la mar se desvien per
 s penyes vers oposades bandes, emperò al cap y a la
 prenyats a entrar en l'immens pèlech, méntre que
 rents més formades, per la força de les propries ay-
 ren pas per tot arreu que s'endrecen, y és aquest
 s més pregón quant major és lo dóll que-ls hi pro-
 una desféta tempestat.

alguns escriptors que lo bisbe de Barcelona, Ponç
 es, augmentà en 1327 les réndes dels canonicats
 novament los ardiacanats de Santa-Maria de la
 uella ciutat, lo del Panaders y lo del Vallès, ajus-
 Santa-Maria sa esglesia, al del Panaders la de Vi-
 y al del Vallès la de Caldes de Mont-buy.
 tre bisbe de la metéxa ciutat, Bernat Pelegrí, fôu
 durant los regnats que-s comprenen en aquesta res-

senya, per sa intervenció en alguns dels actes públics més notables dels metéixs. Durant lo seu episcopat se donà principi a la catedral barcelonina: abans havia concorregut als concilis tarragonins del 1291 y 1293, segons referencies de Aymerich, y assistí, com és de pensar, a la consagració ja referida del convent de Menors, que féu lo bisbe tolosench sant Lluís, per qual rahó algun autor s'anticipa fent al Pelegrí companyó de sant Francesch, y veritable imitador de ses virtuts, per remontar sens dupte la consagració del temple al temps del patriarca, y fer, en conseqüencia, deduccions qui no consten en lloch, ni en prò ni en contra del prelat.

Val la pena d'ésser mencionat en aquesta part un breu de Climent V, de data 2 dels ídus de Novembre, any quart del seu pontificat, per lo qual dóna facultat al arquebisbe de Tarragona y bisbes de la Coróna d'Aragó de dispensar als qui obtenien y obtinguessen rectories, per rahó de les quals deguessen ordenar-se de sacerdots dintre un any, que puguén diferir-lo fins a un quinqueni, si contribuïen al rey de Aragó, per la guerra de Granada, ab los fruyts d'un any de les llurs rectories (1).

Ab tót que ns ha semblat prudent ometre tot quant se refereix a miracles y reliquies que no fa del tót per una historia eclesiàstica, volèm donar fi a aquesta ressenya consignant que-s féren grans fèstes a Tarragona, ab asistencia del Rey e de tots los principals personatges de la noblesa y de la clerecia, per ésser arribat a la dita ciutat lo braç de sa patrona santa Tecla, que fou portat d'Armenia, al qual rey l'havia demanat lo nostre, tramentent-li a aytal obgecte d'embaxadors En Simon Salcet de Barcelona y dos clergues tarragonins, cosa que féu En Jaume, instat per lo capítol y ciutat de Tarragona, qui comissionà per aquesta súplica En Guillelm de Mont-oliu, sagristà, y En Bernat de Calafell, ardia-ca, y En Galceran Ricart y En Bernat Ginyet en 1318.

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 24, lligall 25 de Climent V.

CAPITOL XXXIV

Alfons o Anfós (lo Benigne)

III de la Corón a d'Aragó

(IV segóns los historiadors del antich reyalme)

Dés del any 1327 al 1335

Pertorbacions de feudals. Pretensions d'En Roger de Comenge. Les galéres destitades a Berbería, destròhides per la armada de Nàpols. Plan d'enllaçar los Arborees ab la familia Rey al. Va lo Rey a Barcelona: objécte de sa anada, y questió de preferencia per coronar-se lo Rey, y jurar, entre los diferents Estats de la Corón a. Errors cronològiques. Continuen embaxades de Castélla. Coronació del Rey a Çaragoça: gran cerimonial, fèstes y deports, armament de cavallers, convits y cants de joglars. Quina pogué ésser la llenga en què aquèsts cantaren. Jura en córts aragoneses. Nova línia de Comtes d'Urgell. Progete del casori del Rey ab Lionor de Castélla: mira política d'aquest y altres actes. Tréves ab los prínceps africans. Singular estatut sóbre alienacions del Rey al Patrimoni. Papa intrus: conseqüència del Scisma en les illes, burlada per En Alfons. Regoneximent d'En Jaume de Mallorca, com a feudatari, al nou Rey d'Aragó, a Barcelona. Casament d'En Alfons: confederació d'aquest ab lo rey de Castélla, contra Granada. Manca a la paraula En Alfons de Castélla. Pertorbacions a Sardenya, qui-s pòbla novament de catalans. La senescalía de Catalunya exercida per un infant Rey al: diferència entre aquest càrrech y lo de majordom d'Aragó. Armada catalana contra los genovesos rebetles. Propòsits del Rey de França de conquerir Granada: lo-n desenganya lo nostre rey. Rompiment ab Gènova: són escarmentats los genovesos per los catalans a Italia y a Sardenya. Destrucció de galéres catalanes per genovesos prop de Barcelona. Judici del Capmany sóbre la importancia de la nostra antiga marina. Los granadins ataquen les costes de Valencia. Pretensions de la nova reyna, embolichs al palau, ocasionats per la nodridora d'aquella, Sanxa de Castélla, o de Velasco, qui va emmaranyar abans la córt de Castélla; concessions ridícules del Rey, creació del marquesat de Tortosa, avalots a Valencia, ón En Alfons dóna una savia contestació a la reyna castellana, persecucions, crims, commocions a Aragó, contra la vèlla Sanxa, y bandajament d'aquesta, ab què-s restablí l'orde. Malaltía del Rey. Preludis del caràcter del primogènit: temor de venidores lluytes entre aquest y la madrastra. Revolucions y perills a Sardenya. Batalla judicada a Barcelona. Actes de rigor del Infant, e intrigues de la madrastra per lo bé seu y del seu fill Ferran. Nova irrupció del de Comenge y del de Fóix a Catalunya: tracten de casar ab una filla del primer, l'infant En Jaume. Demana lo Rey al nou papa exempció del cens de Sardenya: curioses pretensions ab què s'anticipa al pare l'infant En Pére. Destitució d'alguns partidaris de la reyna. Pau y tréva ab Jucef de Granada. Favor als navarrenchs per l'infant En Pére. Mutu als planys d'En Alfons y lo rey Robert. Agreuja-s lo Rey en sa malaltía: manyes de la reyna per posar-se a salvament, y entremalladura d'En Pére per burlar-les. La reyna s'escapa ans de morir lo Rey. La mort d'En Alfons, son testament y codicils, sa sepultura, traslació y funeralies. Fills legítims. Dictat de *Benigne*. Títols ab què-s distingí En Alfons.

REGNAT curt emperò notable, en quant a la modificació o perfeccionament d'alguns costums, és aquest que començam a descriure al present moment. En açò hi influexen algunes disposicions que, obligat pot-ser per la política, li calgué donar l'últim rey, la amor-propria del successor qui ascendía a un trònus la esplendor del qual havia ell augmentada ab la valor del seu braç, lluytant per mar y terra, la superioritat d'una dona qui aconseguí assuaubar, fins a humiliar-lo, l'altiu caràcter del príncep qui a ningú no s'era sots-mès fins a aquella hora, y lo talent y manya del immediat successor, lo qual, no transigint ab injusticies e influencies de ninguna mena, ja començà, essent príncep, a posar per obra la severitat del seu esperit, en térmens que aquesta metéxa qualitat anticipada havia de transformar-lo en semitirà essent rey, si bé en aquesta situació la força de les circumstancies y les tremendes vicissituds per ón passaren moltes nacions, inclusa la séua, haguéren de portar-lo més d'un colp per necessitat a tal estrém.

S'inaugurà lo regnat d'En Alfons, al qual la posteritat ha cognomenat *lo Benigne*, y ans aquest príncep no gaudís de les satisfaccions que procurà la seua pujada al thron, ab l'espectacle de rebelions e infelhats, exemple funest qui solía sémprer traspuntar, com havèm demostrat més d'una vegada, con hi havia un cambi en la successió, o absorbía la atenció del Rey altres afers en llunyanes terres. A Sardenya los Ories, los uns parents contra los altres, ajudats per lo marquès de Malespina, promoguéren una guerra civil, per questió d'uns drets feudals sóbre determinats castells: a les fronteres d'Aragó, endret la part de Navarra, s'hi feyen irrupcions, originades d'una antiga disputa entre los de Sagüessa y la Réyal, a les quals no volgué posar remey lo governador de Navarra ab tot y manar-lo-y lo rey de França: y a Catalunya, per fí, l'entoçudit y discontentadiç Roger de Comenge, tants colps citat en cassos anàlechs, tornava de

u a les seues reclamacions sóbre lo comtat de P. major altivesa per confiar pot-ser de la *benignitat*, la muller del qual éra estada germana séua. ch lo pertorbà al vencedor de Sardenya la aparició contratemps en lo precis moment de succehir sa propria confiança y energía li donaren segurels arrabaçats en molt bréu espay: en quant segur estava de que En Bernat de Boxadors enir en l'afer, definint-lo, com va fer-ho, a honra y de son rey: una simple ordinació als aragoneses correguésen los qui gordaven les fronteres del re, bastà per que los de la Reyal no-s vehessen entats; y en quant a la pertorbació que esperiment de Catalunya, per causa del mal vehí de Corruí que per part del comtat d'Urgell se donas tota a al comte de Pallars, interim enviava un embaxador de Melan, al rey de França, per donar-li planys consentien los seus senescals de Tolosa y Carcassonne que dexaven assoldajar en los llurs territoris l'aria y ab ella los envejosos pretendents entranyia y ocasionaven gréus destrets, lo qual fóra per la amistat y confederació que tenien entre sí aies, y no volia En Alfons, segons manifestà se al rey de França, donar principi al seu regnat nent tan perjudicial.

plica los eféctes d'aquesta seguretat que tenia En o veure que ja no-s tórna a parlar més d'aytals i tan solament muda la ruta que havia empresa a l'Artes-Creus cap a Mont-blanch, dés de ón havia la direcció que pendria a Barcelona o a Çaragoxa onvingués.

s gréu que tot quant havèm referit éra un altílar del qual llavors tingué noticies lo Rey, a salció de tres galéres, armades per En Guillèm d'aven en córs a Berbería, y trobades prop de Siracusa ren a fer provisió, y per la armada del rey Roberts, va aquesta acometre-les, destrohint-les, cremant

dues y carregant ab tot alló que portaven, s'ens que tingués lo capità altre remey sinó embestir en terra y fugir ab la seua gent. Açó éra de major transcendencia, posat que equivalia a un rompiment de tractats per part dels Anjous, y no-l dexaria passar per alt En Alfons, com veurèm, prenent justes repressalies.

La qüestió dels Ories, per bé que la compongués En Boxadors, demanava, per afermar tèmps a venir més y més la seguretat de les illes, una determinació venturosa, y aquesta la prengué En Alfons al consentir que los Arborees, dels quals li convenia tindre més íntima confiança, se'llligassen ab parentes de la casa Reyal, assumpte que s'éra començat ja a tractar a les darreríes de la vida del rey En Jaume, tant que lo metéix Jutge havia imaginat enllaçar lo seu fill Père d'Arborea ab una senyora de la familia dels Salucis, nomenada Constança, prop-parenta del Rey, y aquest hi consentia, y adhuc havia tramès com a representant seu a Sicília En Ramon de Peralta ab l'objecte d'arranjar-ho, y per efectuar lo matrimoni éra passat ací lo metéix Père d'Arborea; podent calcular per aquestes dilacions preliminars que les noces se verificarien ja ocupant lo setial d'Aragó En Alfons.

De tots los subjects que acabam de referir calgué-li a aquest monarca ocupar-se en los primers dies del seu regnat, y axí és probable que algunes de les disposicions que espedí relatives als metéixs, portarien la data de Santes Creus, ón ja diguérem que estigué fins al 23 de Novembre. L'endemà ja-s trobava lo Rey a Mont-blanch, y per tal com venia d'un punt ón hagué d'estar aplegada tota la familia y s'acostava la ocasió d'actes y cerimonies en què aquesta hi havia de intervenir o que devia almenys presenciar, és de creure que allí trobaren-se reunits en tal data tots los individus qui éren parents d'En Alfons, axí d'homes com de fèmbras.

Lo Zurita refereix que lo Rey anà dret a aquell punt «ab deliber de venir-se-n a Çaragoça y rebre la corón del reyalme, y tenir córts, y allà jurar los furs y privilegis del reyal-

me, com éra lo costum, y segons déxa entreveure çò que lo Muntaner escriu, allà mudà de parèr, car hi hagué dupte de si vindria primer a Aragó, o passaria al règne de Valencia o si tornaria a Barcelona: car en quiscuna d'aquestes parts éra tingut de jurar los furs, privilegis y constitucions, segons que ho havien fèt los seus antecessors. Y fôu resolt en son concell que rebés primer a Barcelona los homenatges dels prelats, richs-homens y cavallers, y dels síndichs de les ciutats y viles, per tots los feus que-s tenien a Catalunya, y que açò fós menys de cort general.»

Parlant després lo metéix autor de la coronació, per no recordar-se del estatut que féu l'un dels reys anteriors sobre la elecció de punt per verificar aquella cerimonia, déxa anar la idea de «com-se-vulla que lo reyalme d'Aragó éra lo principal del seu Estat y cap dels seus reyalmes:» donchs aytal crehença l'induhí, sèns dupte, a donar com a certa la primera resolució que tenia En Alfons, y que tantost mudà a Mont-blanch. No hi hà res qui ho justifich, y si solament que hi havia lo dupte sobre a quin punt anirien primer, y, que tingut concell, aquest determinà a Barcelona, emperò no a rebre solament, com creu l'Annalista, los homenatges per tots los feus que-s tenien a Catalunya *y que açò fós sense cort general*, car açò haguéra estat molt poch, y la preferencia d'anar a Barcelona portava en sí una idea molt elevada. Si al cap y a la fi hi hagués algun testimoni qui corroboras les paraules del Zurita y lo mirament esclusiu que suposa de venir ací a rebre los homenatges per los feus, preferencia li donariem sobre les relacions dels historiadors; emperò eczistint les cròniques de dos contemporanis, la del Muntaner y la del rey En Pére, méntre que lo document no aparega, a aquelles devèm atendre-ns: una y altre callen allò de la determinació anterior d'En Alfons, y esprèssen lo dupte que ocorregué a Mont-blanch, lo concell de familia y la resolució d'aquesta de que li tocava anar lo Rey abans a Barcelona.

No vaja algú a creure-s que-ns deturam a aquesta aclaració per simple vanitat provincial, com dirien alguns del témps present: sí axi fós, diríem que, per més que Aragó s'hi

HISTORIA DE CATALUNYA

monia de coronar lo Rey, cosa allà celebradora per o més atanyia l'acte al antich reyalme, del qual portol superior lo príncep, y no a ningun altre dels tats, en cambi éra Barcelona la córt y residencia a dinastia dels comtes de Barcelona, lo llinatge el qual éra lo qui imperava llavors a Aragó y a tots s de la Corón. Emperò la aclaració que atemptada encamina a enaltir encare més y més les antigues ons y l'esperit de tota la nació en gcneral, y a des-veritable època de certes formalitats que més en-naren-se observant per cada un dels Estats confeda vegada que hi havia nova successió, segons xplicar.

erit federal qui eczistia en tots los Estats de la Co-icà que s'uní Catalunya ab Aragó, feya que ningú s'entrometés en los demés qui li éren germans, em-supérieurs ni inferiors, y lo lector pot ací recordar la del rey En Jaume, al conquerir Valencia, en volèr est territori formas un règne a part, sèns ésser con-om a continuació territorial ni d'Aragó ni de Cata-s questions sòbre lo fur o lley per lo qual calia que-s los habitants del dit Estat, la declaració de límit, y burla féta justament al Mont-cada qui pretenia a-hom d'Aragó, etc., etc., exemples tóts qui justifi-a la evidència l'esperit de quèns ocupam, per tal a ésser tingut quasi com a foraster a Catalunya lo o valencià, y de la metéxa manera lo català qui-s Aragó o a Valencia, los quals Estats tenien quiscun ament córts generals ón s'hi tractaven assumptes qui les celebrava y no dels restants, sèns que sem-ma obstas a la unió de tots los sotsmesos d'un me-cep la hora que-s tractava d'una empresa gloriosa tota la Confederació en general, com aytambé, en ssos, se tenien córts de tóts los Estats aplegats en int fronterer, nomenades no ja córts generals de Ca-Aragó ni Valencia, sinó córts generals de la Corón, tota la Confederació Es, donchs, conseqüència y

deducció inevitable que eczistint cada Estat ab sa y costum, y essent senyor de quiscun lo sobirà per tichs títols qui éren entre si desiguals, no governas vament en quiscun d'ells sinó per lo títol que allà ponía, com a comte a Barcelòna, com a rey a Ar més que en lo tracte fós tóts-témps ab aquesta da nominació, per ésser en categoria la més enlayrac pectable.

Esplicant are la nostra aclaració, podèm creure havía d'havèr preferencia entre Aragó y Catalunya plir lo Rey ab lo primer acte de coronació y de jur succehir en lo trhon, car tan antich éra un Estat con la Confederació, y podia molt bé coronar-se primer Barcelona y després rey d'Aragó, o *vice-versa*, se més avinent, sèns que ningú degués considerar-s postposat. Aquesta rahó o altres que alegarien los de la familia reyal al concellar al nou monarca, in aquesta vegada En Alfons a passar a Barcelona, y j gecte d'anar-hi, a la capital de tota la Corón, deg per complir com a comte, un acte paregut per sa tra cia, al que compliria dintre poch, com a rey, en l'a yalme, dóna-ns per preguntar ¿què hi anà a fer lla Alfons a Barcelona, y si tot quant féu fóu reproduc iguals anteriors o principi tal vegada d'aquells avant tocava a executar als seus successors? Aques veritat que cercam, valènt-nos de les cròniques con nies, ab ajuda de les quals aclararèm les paraules d

Diu lo Muntaner: «E a la fi fó determinat que homenatge de prelats, richs-homens, cavallers, ciuta mens vilajants e de tots quants li présten vassallatg talunya, que anas en Barcelona, e llà tengués pa conferencias ab tots los catalans,» al qual obgécte per que fés cap a aquella ciutat, ón s'hi trobà per la Nadal, après de qué «jurà complida e molt valentes usatges, libertats e franqueses a tots los catalans, e raren per senyor e com a hereu que éra del molt al rey En Jaume, pare seu, (al qual dó Déu sancta glori

Corroboren la asserció del Muntaner les paraules del rey En Pére: «Va lo dit nostre pare tornar-se-n a Barcelona llà complí ab los catalans çó que devía, jurant-los llurs privilegis, constitucions, usatges e altres franqueses, en virtut de què fôu tantost regonegut com a Rey e comte de Barcelona.» Y més avant repetix: «e féu als catalans çò de què éra tengut com a novell senyor; va pendre-ls jurament de fehel-tat, rebé homenatge per tots los feus de Catalunya, e après pochs dies partí envers Aragó, ab la fí de fer altretant ab los aragonesos e çò que li atanyía aximetéix com a novell senyor.»

Malgrat d'aquestes noves tan espícites, per les quals ún veu que lo Rey jurava y éra jurat a Catalunya, y que con-corrién a aquest acte los representants dels tres braços, o sia les córts, y no solament los qui possehíen feus als quals no éra tingut lo Rey de fer jurament públich, lo Zurita dóna com a únich motiu de venir aquí lo Rey lo jurament dels feudals—acte que no podía complir cada feudatari ab un re-presentant o procurador del monarca axicom s'és dit en tots témps,—afegint-hi la circumstancia de que aquest acte lo compliria lo Rey séns córt. Lo Blancas en ses *Coronaciones*, imitador del Zurita, sens curar d'esbrinar en què fundava l'Annalista sa contradicció a les Cròniques contemporanies, passa encare més avant, y no content ab repetir tot quant li convenía, hi afig (séns dir de ón ho prén, malgrat de ses notes marginals,) «que havia resolt pendre la jura als catalans séns córt general (1), que no entenía celebrar-la en lloch al-gun, séns tindre-la primer als d'Aragó, perçò com aquest reyalme fós lo cabdal del seu Estat y cap de tots los res-tants,» paraules que contradiu poques ratlles més avall di-hent que «allà jurà als catalans llurs lleys, y ells lo juraren per llur senyor, y li prestaren los homenatges acostumats

(1) En prova de que lo Blancas ningun fonament no tenia per assegurar que fôu lo jurament *sin corte general*, veu-se en lo metéix volum de les *Coronaciones*, al tractar de les Jures (que escriuria separatament y séns recordar-se de quant digué en aquelles,) y allà s'hi trobaran aquestes paraules del metéix autor: «Y assí huvo de ir a Barcelona, y, *llamadas cortes*, bolvió a Çaragoça año 1328.»

—çò que no farien sèns còrts:—y c
 aquest Rey de jurar primer a Barcel
 alans ocasió de quant després succe
 Père, que ans de coronar-se lo Rey
 en que havia d'anar a Barcelona a j
 per més que no-ls hi reexí com per a

Per aquest supòsit de competen
 íem are, arribam a sospitar que lo E
 lel tót la època de què tracta y que
 confongué per ventura la còrt del Re
 a institució representativa del pahi
 enada també còrt, en singular, en l
 ocuderia d'aquest autor y la d'aque
 blar nos induhen a creure que ni ún
 es diferències establertes en tots l
 espècte de la institució de les còrts,
 mostrat més d'un colp, podien ésser
 ials de sengles Estats, y parlamen
 Catalunya, congregació de tots los
 er un objécte donat, sèns necessita
 ras ni desaprovat, o millor sèns la id
 es veritables còrts.

La paraula *parlament* és la que us
 propietat, y s'esplica bé que, havèn
 leys del pahi y d'ésser jurat per
 plegas còrts en la fòrma que esprés.
 no còrts legislatives de què no hi l
 er altra part, probable que parlas lo
 ular (encare donat lo cas que accept
 ors aragonesos), ja que aquesta esta
 sser la comitiva del Rey qui-l seguí
 úblichs. En còrts, sòts fòrma de par
 ue s'aplegaren a Catalunya los qui l
 nent del Rey y que lo-y devien pres
 iàstichs, nobles y representants o s
 os tres braços de la Diputació, denoi
 itar y reyal (de viles de reyalench). (

ca reyal espréssa que hi anà a *fer çò que devía*, suposant ab açò que éra ja cosa acostumada y no nova; emperò a parèr nostre, és aquest lo punt més difícil de resoldre.

Dés de llunyadà témps haurà observat lo llegidor la desconfiança que manifestat havèm cada vegada que havèm donat noticia de juraments y de cerimonial de regoneximent de nou successor en la dinastía de comtes-reys; que alguna fórmula eczistía, ab cerimonial o sèns élla, no pot hom dup-tar-ne, car hi hà indicacions de cronistes y encare documents qui ho acrediten; mas lo pacte entre lo Rey e lo poble, axi-com eczistéix per avant, no pot ésser del témps d'En Alfons, posat que no s'estableix fins al regnat del seu fill En Pére, com veurèm.

No eczistint, donchs, la causa del nou y futur jurament pactat, y no bastant lo regoneximent dels feus per conside-rar-se com a regonegut lo Rey per la terra, quelcom calía ésser açò que anas a jurar En Alfons a Catalunya. Son pare En Jaume, fòu lo primer Rey que establí la unió de tots los Estats de la Corónà, ordenant fermament que romanguéssen sempre ajustats y no-s poguéssen separar, ni encare ell los pogués alienar, obligant als seus fills y successors a jurar-lo al començament del seu regnat, de manéra que aquesta obli-gació éra requisit per ésser regonegut. Lo fill, qui llavors succehía, havia d'acceptar y confermar tantost la ordinació del pare, que és la qui, a parèr nostre, dóna peu al futur ju-rament nomenat *per les illes* (que-n tractarèm com ne serà ocasió), y si calculam que éra En Alfons amich de pompes y cerimonies, confórme nos ne convencerèm bentost, al tractar de la coronació de Çaragoça, podrèm deduhir en resum, que çò que en aquella ocasió *devía* fer En Alfons als catalans éra, per una part, allò antich no esbrinat, probablement jurament de gordar furs, privilegis, usatges; etc. y rebre homenatges en conjunct de tots los representants del pahís; per altra, probablement lo jurament de la ordinació féta per lo seu pare—per més que faça après un nou estatut a aytal obgécte, com veurèm;—y per altra pot-ser lo compliment d'algun ce-rimonial antich o novell per lo qual se simbolitzas la coro-

nació del comte de Catalunya, la presa de la garla comte de Barcelona, ja que d'aquí-avant va trobant-se l'acte revestit sèmpre de gran pompa y acompanyat d'antics fèstes.

Confermen la permanència del nou rey a Montblanc el 24, les dates de diferents cartes escrites al rey Carles I de França y a altres reys y prínceps, fent-los a saber ab dolor y en delicat llenguatge la mort del rey En Jaume I el 25, en lo meteix punt, diu lo Zurita, provehí del canceller «que éra lo principal càrrech del govern d'aquests reyalmes» a En Père de Luna, arquebisbe de Tarragona; als 27, convocà de llà estant les córts d'Aragó la festa de Pasca, y per fi, en los vinents dies, espatxà cònsuls afers, fins molt entrat lo mes de Desembre, segon veure per los primers documents del registre al qual havèm fèt referencia. En aquest s'hi troba una lletra del 4 de lo die de les nones del dit mes o sia lo 4, y lo die 6 de lo mes a Tarragona, una carta endreçada al mestre de la casa de Santiago, y a Barcelona lo-y trobam ja per lo continuant allà per molt témps.

Costum éra, al trobar-se un nou successor en lo còrrege Alfons, si éra propera alguna diada, triar-la per l'acte dels pòs de regoneximent y jura, y de la metéxa forma triar la Pasca per ésser jurat y coronat a Aragó, ésser jurat que la propera festa de Nadal seria la escollida per complir com a comte a Catalunya. Lo Zurita parla-n, sens pensar si l'acte fôu o no lo meteix die de la festa, y no distingué la festa de Nadal del any 1328 a la ciutat de Barcelona.

Lamentable és que aquest gran savi, exemplar tant per nosaltres y guía en gran part dels nostres treballs, pertinàcia de comptar los anys de la manera que ha veure tantes vegades, y que, per afegidura, començà la Nativitat, al estil curial, lo die 25 de Desembre o lo meteix die, car los llegidors actuals y fins los autors més aptes en cronologia, repassant fets, les dates dels q

(1) *Arxiu de la Coròna d'Aragó*, registre 519, foli 5.

del Desémbre del 1327, vehent un acte del Re lo Nadal del 1328, no concebent que la Nativitat mer die del any per lo Zurita, no concebexen qui apar traslladar-los al darrer mes del any la faysó de comptar actual.

No cal, donchs, admetre la data del Zurita car no fôu tal fésta de Nadal del 1328, y si fe del any de Incarnació 1327, qui no fineix fins manéra de comptar admesa llavors a Catalunya per tots los documents dels seus arxius, y ver catalanesch, qui pot certament reduhir-se al cc vitat, emperò ja may de la manéra que ho fa l afig en compte de traure.

Com éra axí fresca la mort del rey En Jau lo solaç y també poca la alegrí que s'esperin lona, en lo citat acte de regoneximent y jura, sa lo Muntaner, lo qui afig que, complit aquesi lo Rey envers Lleyda, ón s'entratingué algun passant les fronteres de Catalunya, féu vía de fôu ab tòt, tan precipitada la anada com sembl bam (llavors del díe 3 de les calendes de Fe signa a Manresa) fins al díe 8 dels ídus de Fe 14 de les calendes de Març porten ja los docur de Lleyda, fins al 6 de les metéxes calendes signa ja a Saranyena, y a Çaragoça als *IIII dñs mes de marzo en el anno del Nuestro senyor Mil*. e veja-s com allà, ab tòt y seguir un compte di tre, *dñs andados*, con escriuen en aragonés, no de comptar encare en lo Març, l'any 1327 y r adoptà lo Zurita ja dès de Nadal (1).

Estant a Lleyda lo Rey, lo díe 20 de Febre embaxada per lo rey de Castella, ab l'obgécte que transigís d'una manéra o altra ab l'infant nuel, la filla del qual, nomenada Constança, h muller, y després la fèu empresonar y fins mai

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 519, y, per l Çaragoça, lo foli 55 revers.

eus segells de reyna. Apar que aquesta embaxada, o l'indicat obgecte, duya lo de manifestar al rey d'aquesta que no enujas axí espressament ab les séues, car cada com estava ja de témps la casa Reyat, confonem vist, éra una contínua remesa de comissionats p'ers ací; y En Alfons s'espressaria axí o perçò que desijava basquejar a la primeria del seu regnat, in n cases forasteres, o per que ab tal procehir per temptas aparentar algun mirament polítich, car compten que n resultà certa temor de que lo rey d'Arago orejas la'greujat infant don Joan Manuel, y la temença l'establiment d'una confederació entre lo nostre ons, lo rey de Castélla, lo de Portugal y lo mençat, si, volènt escloure lo darrer d'aquests dos reys a agnès oposat lo nostre, venint axí a renovellar-se en lo régne castellà.

Donam semblants engrunaments, per que hom ninguna temptativa no féu lo nostre vídue monarca raure nou lligam ab la infanta castellana, que hanyuda al seu germà En Jaume, cosa per altra part honesta, la hora que acabava de coldre les funerals neller y del pare, y no s'éra encare coronat rey, çò nés pot havèr-ho assegurat algun autor qui confon a faysó de comptar, los darrers mesos del any com ab los qui acaven de transcórrer des de la mort d'En Alfons a la anada d'En Alfons a Barcelona.

Arribat lo nou rey a la capital del antich reyalme quatre mesos après la mort del seu antecessor, y conas per espay de dos mesos y mig a la capital de Castélla de sa naturalesa y residencia ordinaria dels reys, se disposà a complir allò promès y de costum ey en aquella terra; y en tant s'aparellà, que fins a cap la fésta de sa coronació d'una manera i ab la major solemnitat e fésta, diu lo Muntaner, que nay verificat ningun rey en Espanya ne en altres païs que yo sapia.»

No atany al nostre obgecte fer la descripció er

d'aquell fét, la magnífica pintura del qual nos descriu de mà mestra lo gran cronista Muntaner, que de mancar-nos aytal exemplar no-res haguéren pogut referir los escriptors qui après d'éll han seguit y han reproduhit la seua obra; axí que, en acabat de donar-ne una bréu noticia, nos limitarem ans bé a çò que tinga relació ab Catalunya. Entre los concorrens més assenyalats qui féren cap a Çaragoça, recompta lo Muntaner que hi havia missatgers del rey de Tremecen y del de Granàda, y lo Zurita hi afig de Bohemia y d'altres nacions com Castélla y Navarra, de les quals diu lo primer que hi havia grans potentats: hi fóren aximetéix lo fill del jutge d'Arborea, l'arquebisbe d'Arborea ab uns nebots séus y l'almirall En Bernat de Boxadors, qui-ls acompanyà dés de Sardenya; los richs-homens y cavallers, ab llurs comitives, los prelats y restants personatges éren infinits y de diferents terres, dels reyalmes espanyols ja citats, de França, de Provença y de Gasconya, y comissions de prohoms de les municipalitats de Barcelona, Valencia, Tortosa y altres ciutats, acompanyades de sengles tabaler, anafil y dolçayna, podènt un hom calcular lo gran nòmbre de concorrens no més que per lo dels ginets, que (diu lo cronista) passava de trenta mil, nòmbre que conférma també un altre cronista català, nomenat Francès (que no conexèm), citat per lo Blancas en ses notes marginals.

L'Annalista aragonès esplica ans de tot que «lo Rey entrà primer molt acompanyat a Çaragoça, per la Setmana Santa;» emperò aytal entrada, en esguart de les noves abans alegades, havia d'ésser solament entrada de cerimonia, posat que ans d'aquesta època notable del any ja estava allà, si no és que-s confóngia la dita Setmana ab la dels Rams, segóns la nomena lo Muntaner. Après d'éll anaren entrant los infants, a sabèr, En Joan, que aquesta Crònica nomena sols arquebisbe de Toledo, per no esser-ho encare de Tarragona —encare que si portant ja lo títol de Patriarca d'Alexandria, com encertadament lo nomena lo Zurita,—lo qual féu estada al monestir de Sant Francesch, En Pére, comte de Ribagorça y d'Empuries, qui-n menava més de vuyt-cents de cavall y

En Ramon Berenguer, comte de Prades ab uns cinch també de cavall.

Prescindint encare de comptar aquests prínceps catalans, car de fét ho éren, lo llur acompanyament creure que procehia en gran part de Catalunya ón rad llurs principals feus y títols. Ab élls hi fa entrar lo d nalista d'altres personatges, dels quals lo Muntaner també noticia, emperò séns expressar la ocasió de la l trada, tals com lo Maestre de Calatrava, lo de Monte Comenador de Montalbà y lo castellà d'Amposta, ab cavallers de llurs ordens, axicom declara també que aquests» hi concorreguén encare, noresmenys del bisbe ja nomenat, lo de Çaragoça, y los bisbes de Va de Lleyda, de Tاراونا y molts altres bisbes, abats y séns nomenar per res l'arquebisbe de Tarragona, la al del qual no déxa d'ésser notable, y poderós calia que motiu en què-s fundas.

Sía l'orde d'aquesta entrada combinat y de cerim sia, y és lo més probable, simplement lo que gorda hora que anaren comparexent, nos atenèm al que gua nostre Cronista, lo qui tantost après dels infants noma los grans cavallers ab les llur comitives. Aytal llista co per dos richs-homens aragonesos, Jaume d'Exérica, q nava cinch-cents homens de cavall, y son germà P Exérica, y per los dos catalans, En Ramon Fólch, ves de Cardona y lo noble Arnau Roger, comte de Pallà ternant tot-seguít aragonesos y catalans, y essent los d'aquests En Dalmau vescomte de Castéll-nou, En C Montcada, En G. d'Anglesola y En Berenguer d'Ang En Ramon de Cardona, En G. de Cervelló, En Amoi Ribelles, En G. d'Erill, lo vescomte de Vila-mur, Er de Caramany, En Gilabert de Cruilles, En Bertran c tellet, En Gombau de Tramasset, En Jofre vescomte c ca-bertí, y per fí hi anara també En Bernat de Cabrer comte de Montsoriu, si no lo-y empatxara la nova c morta en aquella ocasió sa tia la comtesa d'Em Aquests són los nomenats del nostre pahis, afegin

obstant que «noresmenys dels demunt dits, comparegué aximetéix lo noble En Pére d'Aregall (que en altra ocasió li diu Regal), y molts altres nobles d'Aragó, de Catalunya, del régne de Valencia, del de Murcia y de les demés provincies, ab grans y sengles cavalleríes, que fóra difícil podèr nomenar y descriure.»

Era aparellada a la major part d'aquests personatges una gran fésta, veritablement de cavallería, car lo Rey, per sa propria mà, anava a armar cavallers a alguns, fent-ne altretant los infants—entre los que hi deuen ésser comptats igualment los fills d'En Alfons, a sabèr, En Pére, jurat primogènit, y En Jaume qui després fôu comte d'Urgell,—y endemés los novament armats havien-ne d'armar d'altres, resultant-ne lo nòmbre de dos-cents cinquanta-sis cavallers nous, apart dels nobles, y encare creu-se que n'hi haurien mólts més que éra impossible comptar-los.

Molt gran fôu la honra que-ls hi tocà als catalans en aquests actes cavallereschs: entre los dótze cavallers que féu la Rey de sa mà, los sis éren de Catalunya, a sabèr, En Ramon Folch vescomte de Cardona, En A. Roger comte de Pallars, En G. d'Anglesola, En Berenguer d'Anglesola, En Guillèm de Cervelló y Otó de Mont-cada. Los tres que féu cavallers l'infant En Pére éren catalans, En Dalmau vescomte de Castéll-nou, En G. d'Erill y En Gilabert de Cruilles, y los altres tres fets per mà d'En Ramon Berenguer no-s nomenen. Anaven tots los novells cavallers vestits ab vestidures de drap d'or ab pennes-vayres, que donaren al joglars, y després se-n vestiren d'altres de grana, portant mantells ab pennes-vayres o arminis, cotes y gonelles de grana y gramalles: anaven en soberchs corsers, arreats ab gran parençeria, y en diferents agregats, precehits, respectivament, del cavaller qui havia armat los altres, al qual, regularment, portava les armes algun parent séu, acompanyats d'estruments músichs, de joglars y de cavallers selvetges (1), y

(1) Ja havèm vist quin ofici éra lo de cavaller selvatge, y per no conèixer-lo Blancas digué, al parlar d'aquest passatge «que iban *disfrazados* de caballeros salvajes.»

tant que per la ciutat s'hi feyen tota sort de fèstes
orsions, com éra júnyer, llançar a taulat, jugar a la g
rrer braus y dançar, anaren recorrent dés de Sant-Sal
la Aljafería, podènt en tal ocasió veure-s aplegat lo
millor de la cavallería catalana, y estimar-se los guira
granesa qui eclipsava de segur lo millor que teni
éssen moltes altres nacions en aquella centuria.

Diu lo Muntaner que durà aquesta fésta de la véspra
fins al diumenge vinent, y que en la dita véspra,
Pasca y lo dilluns següent, donà lo Rey convit pú
los restants jórn donaren-lo los infants, fins al dijou
vendrés per lo matí, vengué la gracia de Déu ab una
re arreplegà tot Aragó y Catalunya, y lo régne de V
a y de Murcia, la qual durà fins al diumenge següent
usiu.»

La cerimonia d'armar-se cavallers fôu darrera l'acte
ronació, en què lo Rey prengué també cavallería
nà-s per sí metéix, tenint açó lloch lo dissapte d'Al
caure aquesta. Lo seguici e processó qui ans éra sol
Palau, tornà exir d'aquest per tant important acte;
omponíen primer a cavall los fills de cavallers, los qu
ven les espases dels nobles, après anaven les espases
ai havien d'ésser armats, venint al cap la espasa del
e portava l'aragonès Ramon Cornel, carrus ab blar
lo Rey, abillat ab fort riques vestidures, cavalcant
ós cavall, al qual següien tres nobles, portant lo de
s armes del seu sobirà, y per fí, en dues rengleres, a
ue lo Rey devia fer cavallers novells y los que deví
s dos Infants, y (veja-s bé tal preferencia) En Ramon
ohent lo concurs los richs-homens y les comitives q
ues armes portaven.

Sortí aquest gran concurs a hora de véspre, en m
rans aclamacions y de crits que donaven los cavalle
atges, al tabustoll dels diferents esturments que llavor
ús estaven, y traversant la ciutat, qui éra tota
enada, aplegà a mija-nit a la esglesia de Sant-Sal
là vetllaren tóts y resaren matines, y al venir lo noi

lo Rey, per sa mà, allogà sóbre l'altar major espasa, vestí-s la alba y lo maniple, va ceny del pit la estola, féu-se calçar los esperons per llavors començaren les cerimonies y oracion celebrava la missa l'arquebisbe de Çaragoça desenvaynà lo Rey la espasa, y brandant-la safià lo primer los enemichs de la Fé, promet tindre orfens, menors y vídues, y jurà lo tercià a tots los estaments. En acabat de car oferí la espasa a Déu y fôu ungit per l'Arqupatlla y braç deret.

Acabada la primera missa, ne començà un En Joan, germà del Rey, e durant aquesta se de la coronació. No hi hagué aquí la protesta en los regnats anteriors, de no rebre aquella glesia, ni per élla, ni contra élla: emperò tãc declarà En Alfons, car «per sí-metéix prengut altar y la posà en lo seu cap, passant tantost lo senyor arquebisbe de Toledo, lo senyor infant lo senyor infant En Ramon Berenguer.» compte que son aquèsts tres servidors infant Rey, e si no hi éra com en altres ocasions arquebisbe de Tarragona (qui sèmpre fôu gen nebot lo nou y primer arquebisbe de Çarag perfectament lo Toledà, per ésser ja aquest arquebisbe de Tarragona, convingut com estav fant arquebisbe de Toledo y lo Luna, qui ho Metròpoli, se cambiassen mutuament les mitria mà aximetéix prengué En Alfons lo por y axí éra aprovat lo seu mou d'obrar, tant que corónà, entonaren tots los eclesiàstichs conceció un solemne *Te-Deum*, y los celebrants e les cerimonies y oracions oportunes cada vol manifestava fer algun oferiment a Déu y per algun dels objéctes simbòlichs del seu podèr

Après d'açò tingué principi l'acte d'armar lo Rey, tot passant los novament armats a ar

n capelles vehines; y en acabat, en la pròpia disposicions, emperò portant la corón a al cap, y en les receptes y lo pom, se-n tornà lo Rey, montat en ufall, que del frè partien llargues y distinctes régnes qaven los infants y mólts nobles de Catalunya y d'Aos representants de les ciutats, seguint darrere los cavovells, montats, en magnífiques vestidures. Lo Muai descriu minuciosament los joyells que portava lo Rey, diu que la corón sola valia cinquanta mil lliBarcelona, y que posat lo Rey a cavall, calculava honre ço que demunt portava y l'arnés del cavall vnsémps més de cent cinquanta mil lliures de la metéda.

Al arribar al palau lo Rey se mudà la corón, car ra pesava massa, pararen taules per lo gran convit, Alfons ecupà la principal ab los arquebisbes. L'infère, qui éra poeta, volgué en aquesta ocasió fer l'najordom, méntre que los altres germans ne feyen d's a dir, que curà del servey tenint a les seues ordensobles; y tot just fòu servit lo potatge, se presentà p e de la mà altres dos, y ell en lo mig començà a e na *dança* nova que ell-metéix havia composta, a la quonien a chor o fent la tornada los restants servidors o cant, llevà-s lo senyor Infant lo ricós abillament quia, mantell y cota de drap d'or, folrat d'arminis y a es perles, y donà-l als joglars qui allà éren, y aqueió va repetir-se per deu voltes o sia après de quisc es deu viandes que-s serviren.

Aprés del dinar passaren a una altra sala, ón es órt als peus del Rey, y un colp tot-hom assegut, lo Romaset cantà en altes veus un *sirventesch* que havia scrit l'infant En Père, al obgécte d'esplicar lo signifi engles joyes que portava lo Rey com a atributs de gestat; y a continuació entrà lo joglar Comí, qui *canta: ue nul hom de Cathalunya*, y cantà una cançó novel ambé éra composició del metéix Príncep; y per fi, En Comí, s'alçà En Novellat, joglar, y digué e

lant set-cents versos rimats, obro igualment del infant En Père, «versant axí la tençó, com tot l'orde, sóbre lo regiment que deu servir lo senyor Rey a ordinació de sa córt e dels seus oficials, no solament en sa propria córt, mas encare en totes ses provincies.»

Lo Zurita, inseguint lo Muntaner, donà compte d'aquesta funció poètica en un palau dels nostres reys, y lo Blancas (y més que ell son annotador) procurà explicar minuciosament tótes les particularitats que consigna l'antich Cronista —en la interpretació de les quals, sóbre-tót en los noms de les composicions, està, certes, bé prou fantasiós;—mas ningun d'aquests autors no ns dóna noticia del llenguatge en què estaven escrits los versos del infant En Père. En aquell témps, lo llenguatge comú o vulgar, qui servia per tota mena de prosa; axí en los documents de contractació y de cancelleria, com en la literatura, en la oratoria sagrada, en la legislació y en lo for, no s'era resolt encare a entrar al camp de la poesia, o més propiament de la versificació: tan sols lo llenguatge convencional, nomenat per lo Raynouard llenga dels trobadors, éra l'únich corrent, y consistia en l'ús del idioma provençal vulgar parlat, conservant en general sa forma y sa sintaxi, emperò prestant-se en les paraules a certa flexibilitat, de manera que cada trobador, segons l'idioma o dialecte romànic que li éra natural, les escrivia de distinta forma, sens que perçò dexassen de comprendre-les o endevinar-les los d'altres pahissos. En aquesta llenga, donchs, conforme la usaren lo Muntaner, al cantar la empresa de Sardenya, y tots los altres trobadors coneguts d'aquelles centuries, axí francesos, italians y provençals, com catalans, castellans y portoguesos, degueren estar escrits lo *sirventesch* y demés composicions del infant En Père, y no en llenga pura catalana ni menys en la parla aragonesa, que no éra llavors sinó castellana influida de català, en la qual, sens dupte, no sabéren pas cantar los joglars catalans; emperò, de totes les passades, la preferencia donada a aquests en la córt de Çaragoça prova, en primer lloch, certa especialitat de Catalunya en quant al ofici de joglars «que

s'usava més desempatxadament en aquells témps,» judicant pot-ser a aquells cantors y componedors de versos poètics que fóren en èpoques posteriors y de decadencia; y eix més, la major facilitat per part del joglar català en les composicions del llenguatge convencional trobador venint açò a explicar-se molt bé, atesa la major semblança fins dirèm igualtat de inflexions que hi hà entre lo català lo provençal y totes les llengues neo-llatines, llevat la castellana ab los seus dialectes, qui-s diferencia de totes les altres per efecte de ses influències especials. Més avançant servarém com la omisió d'aquestes particularitats y d'anàlegues en la següent centuria, contribuïren a confondre la còrt del reyalme d'Aragó ab la còrt ferma de tota la corona, çò és, la ciutat de Barcelona, al tractar del conre de la Gaya Sciencia.

En acabat de les fèstes de la coronació a Çaragoia tingueren les còrts ab l'objecte de la jura, de manera que ans d'ésser regonegut fôu ja coronat, per qual rahó no dirà que hi hagués en l'antich reyalme lo pacte que serva més avant a Catalunya de no admetre lo senyor tant que aquests hagués jurat mantenir les libertats de la terra. La jura d'En Alfons a la capital del reyalme d'Aragó no fôu fins al 5 del mes de Maig (que ja pertany al nou any de Incarnació 1328).

Semblant formalitat per la qual lo jurat romanía devotament constituït rey d'Aragó, après que per altra corral semblant romangué regonegut per comte de Barcelona, insubordina, çà com llà lo monarca de reunir en sa persona títols corresponents a sa alta digninitat y los que li pertanyéren d'abans com a simple infant: axí que, als 16 del mes de Maig traspassà los darrers ab les propietats anceses dels seus fills, féu donació del comtat d'Urgell y vescomtat d'Ager, ab les metéxes condicions que éll les tingué en concessió del rey En Jaume, pare seu, al seu segon fill, bé nomenat Jaume, per tal que comença des d'aquell tèix moment la època d'un nou comte d'Urgell, de la qual es parla en la Leyenda de la Casa Reyal.

Castélla, méntre que aturà a Daroca, volgué tatut qui fós com a confirmatiu d'aquell del una forma més ambigua, car s'imposava a s gació de no alienar dintre deu anys ninguna ni llogar, ni sa jurisdicció civil o criminal, mixte imperi, ni feu, ni dret algun, promete ni empenyorar-lo, ni separar-lo de la Corón vant-se solament que, en evident fretura y seus reyalmes (y ací està principalment la : gués donar çò que bé li paregués als seus fil re que en açò seguia l'exemple del seu prop alguna donació après del seu estatut; emper lo fill, havia de tenir per objécte, en tal c cundari o la excepció, çò és la reserva, que o sia la prohibició imposada a sí-metéix de n y si a aquesta s'inclinava, no comprenèm la ho, car refereix lo Zurita que lo día 20 d'Ag fons lo dit estatut, emperò molt secretament, intervinguéren sinó alguns familiars séus, i confessor apellat fra Guillèm Jornet, un prece En Pére, lo tresorer y un dels seus segre après jurat lo Rey.

Ans de partir lo rey En Alfons vers l Castélla ab la excusa d'anar de cacéra, y d acabament quant havèm susare referit, p Lleyda per la diada de S. Pére y S. Pau del dexar enrere certs assumptes de política estei dels quals convenia al bon nom de sa casa y neral dels seus Estats, méntre que ell vigilal d'ací estant los vehins d'Espanya, per procel actitud dels altres, en açò que donava ja pro y polític. Lo llegidor qui té ja noticia de les nades par rahó del Imperi entre En Freder Rey, y En Lluís de Baviera, podrà are sabè tonat lo bavaria ab los seus triumphes y dec per la Santa Seu, s'atreví a desbostar lo Pa seu lloch un intrus, qui éra frare Franciscà

onant açò los més grans escàndels que portú de referir: poch hi faria açò, quant a l nou comte-rey, qui s'amostrava lleial y ad a Catòlica, emperò naxia d'aquests conflictes omis qui podia fer perillar la pau y adhu algun dels Estats novament agregats a la ie esser-ho podien ab lo témps. Parlam per lia. Lo rey d'aquesta illa, oncle del nostre, ja vorir lo scisma, cosa difícil d'asseverar, pe omisos anteriors, no havia pogut prescin ismàtich, al Babre; Frederich havia conse l En Père, qui ja s'intitulava també Rey, ai mada, sòts la protecció del Emperador, at al per altra part prestà ajuda am la metè estes de Calabria, ocasionant aperduament el rey Robert; y en aquesta guerra recomta deslliurar En Père de Sicilia la senyoria d nia dels fills de Castrucci, libertà igualmen quell Ramon de Cardóna que poch abans v ant partides güelfes y anjovines a Italia, çò lià a préchs del seu parent lo rey d'Aragó t, encare que no fós de gran reexida per n rma la unió dels dos confederats, lligava le y d'Aragó per fer a la primeria del seu reg ntes voltes atemptaren los seus antecessors tre Nàpols y Sicilia.

Lo perill de Sardenya éra resultat més d a; los pisans, sobre-tót la casa d'Oria, qui t Estats a la illa, éren partidaris del anti-pap dor scismàtich, y entre los ordens religiosos tablerts, los Prehcadors, qui éren los mé quella centuria, y los Menors o Franciscans a exit l'anti-papa), qui éren tots pisans, seg isma. és ben sabut que havien tramet lo fei ll de Càller als seus compatricis de Pisa. D encedor d'aquesta famosa fortalesa vey a dos ie havia conquistada, lo del scisma y lo de

territori, axi que, calgué-li cercar previsor remey, per los mals qui-l menaçaven. De primer colp envià com a embaixador a Frederich un frare Prehicador de Barcelona, apellat fra Guillèm Costa, per consellar-li que s'apartas del Babre, súplica y cansell que fóren inútils, almenys de prompte, per portar lo progécte de maridar lo rey de Sicilia una filla seua ab un fill del Emperador descombregat, ab l'esguart polítich de tenir en sa favor aquesta casa, tan enemiga d'En Frederich d'Austria, la germana del qual havia donada també per muller lo rey Robert de Nàpols, al un dels seus fills; y per altra part donà orde que isquessen de la illa tots aquells ordens de frares pisans, y fins va valdre-s del cardinal Napolió per que d'aquí-avant no hi hagués a Sardenya ningun prelat italià, toscà ni sardesch, y si que fóssen dels Estats deçà, pertanyents a la Corón a d'Aragó.

Parlant lo Zurita d'aquestes disposicions que-s prengueren a Lleyda, fa passar lo Rey d'aquesta ciutat a la de Barcelona, per mor, diu, de tenir de concórrer a aquesta cort lo rey de Mallorques per fer lo regoneximent acostumat; emperò ja havèm vist que d'alli se-n anà En Alfons cap a les fronteres de Castélla, y per altra part éra molta la distancia que mijança entre un altre acte, car tals disposicions polítiques se prengueren al Juny y lo regoneximent del mallorquí no tingué lloch fins al Octubre. La tornada de les fronteres castellanes no la podèm senyalar, y en lo metéix dupte se trobaria l'Annalista, axi que, al dir éll que de Lleyda passà lo Rey a Barcelona per rebre lo de Mallorques, no pogué significar, a parèr nostre, altra cosa sinó que de les fronteres se-n tornà a Lleyda, sèns dir-ne lo témps y que al acostar-se la época ón devia venir lo Mallorquí, passà d'aquesta ciutat a la capital, per ón podèm deduhir probablement que la anada d'En Alfons a Barcelona seria a lo entrada o a mijan del darrer mes demunt dit.

Estant, donchs, lo Rey a Barcelona, se presentà lo jove rey En Jaume de Mallorques, ab gran córt o comitiva de cavallers de Roselló, Cerdanya, Mont-peller y de les Balears, y lo día 25 d'Octubre féu lo regoneximent al rey d'Aragó

per lo feu del reyalme qui li donava lo títol comtats de Vallespir, Conflent y Coblliure y l Mont-peller, conforme s'éra regonegut per los sors als d'En Alfons, y atenant-se a les condic tractades per l'infant En Felip, oncle y tudo Jaume. Ab aytal acte, que debades tractaria jóve monarca, redoblà més y més lo comprom ren entrant los reys de Mallorques d'accepta indispensable comesa per lo rey En Pére lo G. del testament del seu pare; y puix aquest acte aniran succehint-se legalitzen aquella ilegalita jor força al senyor sobirà per castigar al feuda lo cas de fallar a alló promès y jurat, tinga-ho gidor per no estranyar tan lo mou de procehir d'En Alfons contra lo metéix rey mallorquí E aquest s'aferra en oblidar açò que éll y tots los sors juraren, y per que puga jutjar ab imparci actes qui tenen alguna aparença de tirania, en gran part són duts a fi per necessitat legal y p

Apunta lo Zurita los noms dels personatge reguèren al acte del regoneximent d'En Jaume fants En Ferrant y En Pére, comte de Riba puries, los arquebisbes de Çaragoça y d'Ark renguer bisbe de Elna, En Pére fill d'En Ucl borea, En Ramon Fólch vescomte de Cardor Roger de Pallars, En Pére Fenollet vescomte renguer de Vilaregut, En Ponç de Caramany, Boxadors almirall, En Aymar de Mosset y E Aulomar viç-canciller del Rey.

Durant aquesta temporada se tractaren a rents matrimonis, alguns dels quals cuydava y y més la confederació tractada entre diversos nínsula, que acceptà y confirmà ja lo metéix com a part molt principal d'aquestes composte punt definitiu lo del nostre rey En Alfons a germana d'En Alfons XI de Castélla. Aques nant al seu pare la reyna Na Constança, ab la

a ajunstar-se per cópula, y a la qual havia tingut tancada per molt témps, s'uní ab María, filla del rey de Portugal (1). d'aquesta unió tingué lo castellà grans avantatges, que no és ací oportú explicar, conyint-nos a regonèxer que la confederació entre éll y lo de Portugal éra llavors molt ferma, y coui iguals efectes s'encalçarien respècte del rey d'Aragó, perçò metéix cuytà quant li fôu possible lo casament de Lionor, per què passà ab sa muller y comitiva a Salamanca. Informat lo nostre En Alfons de la disposició en què-s trobava don Alfons de Castélla, isqué de Barcelona, òn éra romas fins al díe 15 de Novembre, y anà dret a Çaragoça, des de òn passà, ab gran comitiva, a Taraçona, per ésser lo punt assenyalat per celebrar-so les esposalles, y òn devien veure-s los reys,

Féu-se en avant l'infant don Joan ab mols cavallers de Aragó y de Catalunya, per rebre lo rey de Castélla qui venia ab sa muller y ab la qui havia de maridar-se ab lo nostre Alfons, y havent-lo encontrat, tornaren tantost a la vila d'Agreda, òn ja estava lo Rey ensémps ab los seus germans En Pére y En Ramon Berenguer: allà aplegats abdós monarques, un dimars darrer díe de Janer, a la esglesia de Sant-Miquel, fermaren y ratificaren la concordia y confederació abans féta, y passant lo díe següent a Taraçona, verificaren lo matrimoni entre En Alfons y Na Lionor lo díe primer de Febrer «del any de la Incarnació de Nostre Senyor Déu 1328,» com diu lo rey En Pére en sa Crónica, y no «del Naximent de Nostre Senyor 1329,» com vé a dir lo Zurita, car li mancava a aquell compte çò que va fins al 25 de Març per finir l'any 1328, y jamay lo de Nativitat acompanyat ab l'altre no podrà portar en aquestes terres un any de més, entant que ans bé deu rebaxar-se.

Se conclogué allà metéix, al cap d'alguns díes, ab assis-

(1) Hi hagué a les-hores una coincidència digne de fer-ne esment Na Constança, qui pogué haver-se apellada reyna de Castélla, abandonada per Alfons VI, se maridà ab un infant de Portugal, y ab lo témps arribà a ésser reyna d'aquesta terra, mentre que la infanta castellana Na Lionor jaquida per lo primogénit de Aragó En Jaume, passant a ésser esposa del segon-génit d'En Jaume II, tornava a Aragó per ésser reyna

tencia d'abdues còrts, lo matrimoni de la infanta Blenca ab lo ruccessor de Portugal, y lo díe 6 marcà-s encare més l'objecte de la confederació concordant-se en empendre la guerra contra Gran qual fi féren-se moltes formalitats y donaren-se obligant-se abdós reys d'Aragó y de Castélla a no que ningú del llur respectiu pahis tingués pau o tmaures; y ab tals seguretats, satisféts uns y altres jats ab la esperança de la nova empresa per la qu llaven, se-n tornà cada còrt o comitiva vers la se lo nostre Rey ab la séua (segóns la Crònica reyal què de Taraçona e anà-se-n vers Çaragoça, avalla al régne de Valencia, llà ón aturà fins al mes de següent, e ón la dessus dita reyna donà a la llum Ferran.»

Estant lo Rey r Valencia, ón continuà per n entrat ja lo veritable any de Incarnació 1327, s góns apar, en fer preparatius per la empresa. Cr gidor que parlam ab cert recel sóbre la actitud rey, y no s'enganyarà, car en veritat; après de tar jar en la confederació, y de tantes fermances per una guerra de tant d'interès—que convenia só per l'engrandiment de les nacionalitats espanyoles benifets, deyen, que reportar devien a la Cristi que fins van recórrer a la Santa Seu demanant la dels delmes eclesiàstichs.—apar estrany que hom sar lo témps, sèns ordenar un veritable plan y sé dre ab decisió y energía una conquèsta de tanta u és que manava fer lo nostre En Alfons alguns pr la importancia dels quals no sabèm fins a quin gr estimar, que començà enviant En Bernat de Cabr ces a guerrejar contra sarrahins per les fronteres e que primer trameté un comissionat per que's vege tre de Castélla, ab la fi de que abdós eczigissen h dels pobles, confórme al article del tractat qui p deure may per may fer-se pau ni tréva ab lo de encare més, que procurà també assentar tréves ab

Tremicen, per via del seu germà natural Neapoli c no Jaume com diu lo Zurita) (1), si bé açò podia altra mira particular, independent de la qüestió de tot lo qual eldevingué sèns llunyarse de Valencia. Emperò no és menys cert que en fer aparellament gent dexaren passar una bona estació, tot l'estiu, y situació com éra la que s'oferia al confederar-se lo entrat ja l'hivern, fèu cap a Valencia lo bisbe de de part del rey de Castélla, instant per que-s dona a la guerra per los nostres. y que hi anassen per los reys, tant que lo rey de Castélla se trobaria a res a la primeria del Maig següent, donant-hi lo Alfons de resposta que de grat hi aniria, emperò dificultat en llunyar-se de la costa sèns tenir gracions, y que per tant calia començar la guerra i primer la tala.

A-les-hores, és a dir ja en ivern, recompten que Rey manà armar de ben triada gent deu galéres q sen la costa. Mas en tots aquests actes no vehém que éra d'esperar del actiu conqueridor de Sarden prou mouria lo recel que sentim: car convé re aquesta ocasió que en la dita illa se complicaven néra los successos, que arribaren a inspirar gréus al qui axí gloriosament havia sabut conquerir-la, éra tratenir-se en una guerra deçà, de prompte no sable per Aragó, y que s'hi aplicassen homens que ningú no sabia si dintre poch farien mester pe perdés aquell altre Estat qui, jatsia llunyà, al caí éra un dels agregats a la nostra nacionalitat, y qu perdre-l per conservar lo prestigi de les nostres a mentar lo comerç marítim, entant que la Sicilia es rada d'Aragó, y no éra vinguda la hora de tornar ab la metéxa nació qui li havia donat vida e indej Revela quelcom aquesta consideració lo veure, se ma lo Zurita, que si bé En Alfons féu armar deu g la guerra de Granada, al metéix témps manà en

(1) Veja-s a la fi del regnat anterior la nota a la plana 151.

l'almirall Bernat de Boxadors retingués les galéres que mester per la guarda y defensa de Sardenya, y les altres trameses a Barcelona.»

Aquest mirament podia ésser prou per que En anas un xich gançoner en la ajuda que promesa havia conquêta de Granada, emperò axí y tót, emprenedc éra, y tan unit llavors a la casa de Castélla ab nous de sanch, si segur poguéra estar dels avantatges que lla conquêta reportas, y tinguéssim igualment seguretat per ningun estil no-s transigiria ab los sarrahins fins a tar-los del llur amagatall, axicom féren més tart los re tòlichs çés de creure que abandonas la empresa lo que freturar d'altra nació alguna, y essent sols infant, sal jectar pisans y genovesos, güelfs o gibelins, y lligar ció, de què temps a venir li-n calia ésser rey, la illa que cobejaven, y s'entoçudien en empatxar-ne la conquesta és de creure-ho: dóna-ns abans de parèr que va témer tre En Alfons la volubilitat d'aquell de Castélla, lo fantasíós del qual és ben conegut, y que vehent d'altre que los avantatges de semblant conquêta serien poc Aragó, per no correspondre-li exclusivament lo fer-la, veure lo comportament de don Alfons XI, y la actitud Portugal, y lo resultat correspongué efectivament a les sospites, com anam a veure.

Per més que lo Portuguès envià algunes forces que daren al de Castélla, no anà lo rey en persóna a la costa: lo nostre rey, ab tot y sa indecisió, noresmenys deu galéres que facilità, trameté a les fronteres los cardels ordens, qui ensemps ab les companyies de Cabre llogaren a Orihola a les darreríes d'Abril, per passar ca y des d'allà fer la llur entrada: y lo rey de Castélla çant ab los séus, ana a posar setge a un castéll apella

a. A defendre aquesta fortalesa va presentar-se zmin, ab gran cavallería, y brocant-li demunt lo rey à, la desconfí, donant una gran batalla y sembrant l'entre la morisma, sotsmetent-se-li tantost, en conseguit dit castéll de Theba, lo de Canyet y diferents altres

HISTORIA DE CATALUNYA

a açò ample camí per dur a fi la conquèsta de Granada vèncer aquells ab los quals no hi havia a fer pau ni segons lo tractat: no obstant, Alfons XI, ab tót y ésser flor, menys de sabèr o sèns volèr profiter lo prestigi ocorava la desfèta del Ozmín, vehent retre-s als seus juants castèlles atemptà assetjar... escoltà un tramès y de Granada qui li demanava trèves per un any, y vassall séu; donchs poch li costà d'otorgar-li tot quant l'ava, fent-li la concessió en nom propi e del nostre rey. ò vinguèren a parar les grans fresses de confederació ntransigencia, qui no serviren sinó per ocasionar més en aquests reyalmes ab los preparatius de guerra que venen de fer!

Les commocions que esdevinguèren durant aquest any a Sàssari fóren ocasionades per les families dels Ories, sempre contentadiços, los quals estaven apoderats de Sàssari enien poch respècte als oficials del Rey, tant que al colp hagué d'escarmèntar-los l'almirall Boxadors, per malifètes que cometien a les costes; los fums prengueren totost caràcter de rebelions, y llavors l'almirall hagué de presons y pendre l'acort, sèns dupte inspirat per lo de fer éxir los Sarts de la illa, y poblar-la d'allà en de catalans y aragonesos, ab la qual fi envià En Al-Sardenya En Berenguer de Vilaragut y En Bernat ab encàrrech de poblar Sàssari de naturals d'aquestes illes; y anaren donant-se altres disposicions per semblant estil respècte d'altres punts, originant-se d'ací una treva y contínua lluyta entre los catalans y los genovesos, per aquestes determinacions la font de la autonomia parà d'aquella illa, sòbre-tót en quant al llenguatge, vestiment y costums, que fóren essencialment catalans, y encara en die, malgrat de ses transformacions, conserven tantes reminiscències del seu passat, que, apart de la unitat a la qual pertanyen ara com ara, podríem encara anomenar-la terra catalana, o quant menys germana de Catalunya.

Açò esdevengué méntre que estava lo Re
tingué córts als valencians, despertant-
estió del fur, per la diversitat qui allà regíe
ab témps pronosticarem, al tractar de la p
ie cuydaren introduhir-hi lo fur d'Aragó;
lfons, a costat de sa muller, qui infantà ja
rellat infant En Ferrant, fins a les darreríes
llavors deliberà passar lo restant del iver
s'encaminà ab sa família, romanent en
utat per algun témps, y traslladant-se despr
pital de Barcelona.

Un dels primers actes que-s mencionen d'
nt ja en aquesta ciutat és lo nomenament, fé
corresponent ja al nou any de Incarnació 133
Catalunya a favor del infant En Pére, ge
ie no cal ocupar-nos de les atribucions d'a
iver-ho fét en los primers témps con fôu co
da. Lo Zurita, al parlar d'aquest nomenam
el qual començà a excercir la senescalía de
dividuu de la familia reyal y s'esforça en v
tats per provar la semblança o dessemblanç
tre los noms senescal, conestable y major
fà no fà, que lo senescal a Catalunya equival
Aragó y que lo Rey volgué ajustar en una r
ofici de la Senescalía y la Majordomía de s
gidor ja recordarà que l'infant En Pére, lo ti
coronació del seu germà, volgué enténdre-s a
fer l'ofici de majordom, y que li serví les via
lo reyal convit; natural és, donchs, que tantos
confermes aquell càrrech a Aragó, y axí al ap
senescal de Catalunya no és que volgués a
càrrechs en una metéxa persóna, o que signif
l'un sinónim del altre, sinò que donà la ca
nenar per lo càrrech militar de Catalunya al
'altre càrrech de servitut palauera del anti
Aragó, que no té res que veure ab l'altre, ni
per que ún veja quant certa és aquesta

haurà prou ab llegir les ordinacions de la casa Reyat fêtes per lo rey En Père lo Cerimoniós ón se llegeix que «han ésser ennobleits ab l'ofici de majordom tres nobles cavallers, l'un en lo reyalme d'Aragó, l'altre En los reyalmes de Valencia y de Mallorques y l'altre a Catalunya, y encare altres dós qui sien simples cavallers...» afegint que a la terra o punt ón lo Rey se trobarà, méntre que allà aturarà, pendrà lo majordom del pahis, «çò és, si estam en lo reyalme d'Aragó, lo majordom noble d'aquell reyalme, tot aximetéix, si estam a Catalunya pendrèm lo noble majordom de Catalunya, e si estam al reyalme de Valencia o de Mallorques, etc.,» espresant ben esplicitament que lo majordom és lo qui cura de les viandes, y de que estiguen a punt totes les coses qui fan a proporcionar o administrar al palau Reyat: de què pot deduhir-se-n, exa suma, que çò féu lo Rey en aquesta ocasió fôu només que donar l'importantíssim càrrech de Senescal de Catalunya, que no tenien los altres Estats, al qui éra ja també majordom de la casa, no en general, sinó particular y respectivament del antich reyalme d'Aragó, con per casualitat o deliberadament s'hi trobassen la córt y lo Rey.

Per aquest metéix témps, o pochs dies abans, a 14 de Abril, vehent la tenacitat dels Ories y demés Genovesos de Sardenya, provehi de governador y lloch-tinent general del régne de Sardenya y Córcega a En Ramon de Cardona—que ignoram si és lo cap de *condottieri gúelfi*, estort poch abans a Luca per lo fill de Frederich de Sicila, a préchs del rey d'Aragó,—manant-li que enllestis sa partença, car Aytò d'Oria tenia, ab 16 galères assetjada la illa: mas no essent prou a ecoratjar los catalans de Sardenya la presencia del nou governador en los mesos d'Agost y Setembre, estant primer a Exea y després a Carinyena En Alfons donà ja enèrgiques disposicions per la defensa de la illa: y finalment en lo mes de Desembre, des de Valencia, trameté a En Guillem y Ambert d'Azlor, per que armassen algunes galères: y deliberà que la armada de Barcelona, ensémps ab la de rey de Mallorques, anas contra los genovesos rebetles, principalment contra lo castéll Pisà, com de fét, ho feren, y e

pletassen, totes les forces en defensa de la illa. Aquesta mada éra insignificant encare acompanyada ab la que fó tramesa l'any següent, com veurèm tantost, y ho perçò que generalment algun dels nostres antichs riadors les confóngueren, y no ho podèm admetre, sòt de suposar molta ganseria de part del nostre rey, cò gèns probable, con tan se refermava lo perill.

La gran armada, donchs, a què aludim, la estava llant lo Rey a Valencia durant lo romanent d'aquell mentre que se-n ocupava, va rebre una embaxada que no podria preveure l'objecte, y menys encare de la p aquell qui la trametia: lo rey de França, Felip de Valo acabava de fer pau ab lo rey d'Anglaterra, y desijava rentar alguna ardor per crohades, après que no va soldre-s per emprendre la de la Terra-Santa, com haurès a la primeria del seu regnat, requeria a En Alfonso, ab ell, ensemps, emprengues la conquesta de Gr Volen suposar que tanta obstinació y tantes instancies part del Francès, obligaren a En Alfonso a consultar-ho pahir, al qual objecte aplegà còrts generals a Tortosa següent mes de Juliol, qui-s prorogaren després per la de-Deu d'Agost, a les quals concorregué lo rey de Aragones; emperò sien aquestes veritables còrts general o de magnats — y per més que un no puga duptar de manencia del Rey a Catalunya per aytals dates, car que hi vingué per mor de les bódes del seu germà En Alfonso ab Na Joana, germana del comte de Fòix, que calia en a Castelló d'Empuries per la Pasca de Resurrecció, sèm per alt qual-se-vol enquesta que sobre açò pogués se, per fer-nos tan solament lo resultat, qual fòu, cò d'esperar del nostre previsor monarca, fer veure, al F la inoportunitat de sa proposició sòts tots concepte ningun dret que tenia a fer aquella conquesta qui, p tichs tractes, corresponia exclusivament a Castélla; y a Felip contentar-se ab un altra bravata indefensiva i hada, que tampoch hagué de camplir-se, qual fòu des is alçar guerra als infelhels, que hauria començame

Març vinent en dos anys, mèntré que lo nostre En Alfons pogué vanagloriar-se de no havèr servit d'instrument al qui, a escuses de crohada, cuydava arrencar concessions, y apropiar-se réndes y productes que altrement no podria jamés aconseguir.

Tornèm are als preparatius de la armada contra Sardènya. Estant encare lo Rey a Valencia, a àytal obgecte, a la entrada del mes d'Abril, qui correspon al any de Incarnació 1331, arriharen algunes proposicions de genovesos güelfs per ajudar contra los genovesos gibelins de Sahona, y en aquesta ocasió diuen que partí la armadada de Catalunya, trobant-se després per les costes de Gènova y Sahona vers lo mes d'Agost, podènt un hom reduhir quant se-n pogués referir a les paraules del Capmany, qui dóna bréu emperò sufficient noticia d'aquesta famosa expedició. «En l'any 1331 tingué principi lo rompiment entre la República de Gènova y lo rey En Alfons IV, après de les rivalitats que la navegació y lo comerç havien despertades entre los catalans y genovesos. La ciutat de Barcelona armà coranta-cinch galères sens un gran nómbré de llenys menors per fer una invasió en los principals llochs d'aquella República. Aquest armament, qui tot s'equipà a Catalunya, isqué del port de Barcelona, sòts comanament d'En Guillèm de Cervelló, y dels viç-almiralls Galceran Marquet y Bernat Ces-pujades, a esvahir Mònaco, Lavanya, Menton; y après d'haver destruïda la vibera, estrenyé lo port de Sahona y bloquejà lo moll de la propria ciutat de Gènova, qui per causa de les faccions no pogué aquell any venjar la injuria y los danys rebuts. Carregats de despulles los catalans, dreçaren la llur ruta a les illes de Còrcega y Sardenya, dés de ón tenien interceptada la navegació y son principal tràfech l'enemich.»

No tenim plena noticia d'açò que féu després aquesta armada vencedora, qui anà a incapacitar l'enemich en sa propria patria, calculant no més que una part romandria a Sardenya, car vehèm al un dels seus viç-almiralls exercir lo càrrech de Vicari de Càller, y la altra part se-n tornaria Catalunya. A la illa, continuaven los enemichs fent damna

rò regnant entre éll confusió, car tan aviat s'ordies entre los Ories, com s'ajustaven güelfs esperant que hi anas gran socórs marítim de què, a les darreríes del Desémbre, manà lo Ramon Companyies, que vingué ací a cercar lo govern y que s'armassen a la illa vuyt galéres.

re que ací-s feyen aquests nous preparatoris, convocar tots quants teníen feus a Sardenya, y lo mes de Març, en què començava lo nou 1332, y fent-los veure la necessitat d'ajuda, pe s genovesos qui s'estaven aparellant, s'hi avi generosament, los uns anant-hi en persóna, gent de peu y de cavall. Arribats aquests no les noves galéres ab En Ramon de Cardona, ç lo mes d'Octubre, féu de prompte sa estada a la ciutat de Sàssari, y d'allà començà a ons importants per la defensa general. No pas s sens tenir de mesurar les llurs armes ab r se-n entraren dins lo port del castéll de Càller s de genovesos, y atantsant-se per fí a la pal en les nostres, s'entremesclà una encesa batall resultat exir los genovesos fortment escarme a de molta gent y desbaratament dels llurs va uéren de pendre la fuyta vergonyosament, t y un altre que-n esdevengué a les platges d' origen de la avorrició que de llavors ençà s'e ntra aquells rivals nostres en lo domini de la nam a veure.

capar-se de Càller algunes de les galéres no ti remey sinó solicitar l'acolliment als qui havía ren de la llur nació emperò no de la banda l 'hi los altres. se deseucadenà major odi entre ren a anorresar-se de tal fôrma per defalt d varen alguns per oferir al nostre rey la venda ue allà teníen, proposició que rebujà ab savies ar, com diu lo Zurita, «lo rey no volgué donar nt compra, entenent que ells farién per per

fét de Barcelona al qual aludirem, fôu per havèr part los genovesos la tàctica dels Catalans, qui per Sardenya se-n anaren directament a combatre Gèrant, donchs que de les nostres platges isquéssen una nova armada envers Sardenya, fent compte que si arrien les nostres costes desmantellades, en compte aquella illa o d'exir al encontre de la armada genovesa, s'estimaren més dirigir-se deçà, y discorrent pels tres platges y ports, fèren molt gran damnatge, y a la platja de la nostra capital, encontraren cinch naus catalans y abocaren-se sôbre aquestes, no tenint altre remey sinò anar dèvers terra, per salvar la qual romangué en llur podèr la xurma y fóren les gaderas, famosa gèsta que de poca gloria podia ser per una armada qui comptava bé ab sexanta galères y alen armades.

Es fets senyalen de tót-en-tòt lo començament de la guerra entre genovesos y catalans, com axí ho jutja lo Zurita, y per havèr-ho encare lo Zurita, no podèm resistir a ací açò que sa esperta plóma traçà ab tal mòtiu, lo cambi que respècte de témps posteriorc espedificà la nació marítima catalana. «D'aquí-avant (diu lo Zurita) començà a fer-se la guerra entre catalans y genovesos, crudelment, no sols per la illa de Sardenya, mas per totes dues nacions qui competien per lo senyoriu de la mar, parèr de totes les gents, éren los catalans en téix témps preferits als genovesos y a totes les altres, en l'us y pràctica de les coses marítimes, axí com en la gacació com en lo fét de la guerra, en la fortitut, victòria y gran fermesa y tolerancia: y les armades de l'Aragó y Sicilia tenien lo domini y possessió de la mar, ò s'agontà molt de témps, ab lo premi y ab lo poder tenien los catalans tan rigoroses lleys en llurs naus y armades, y les coses estaven en tant d'ordre que l'ley de les llurs se donava pena capital y mort mit qui ab una galéra embestís en terra, per fugir dels seus enemichs. Emperò lo témps ha fét mudança.

no solament en los Estats, mas encare en
s, que tot just si un hom pot sabèr, la 'hor
n perdre tanta honor y reputació, sèns hi
ny notable de part dels llurs enemichs,
causa major meravella.»

Exar anar aquestes darreres paraules lo Zi
. la alusió a la mudança dels Estats, apare
usa de la que experimentaren los catalans
l témps en què escrivia l'Annalista aragor
libertat per dir çó que sentis y conegués
però al present, en que ninguna traba no
ostra crítica, nos encarregarèm nosaltres
. causes que l'antich historiador dexà pass
en aparexent, Per dissort sobraran ocasions
ditar aquesta fatalitat que caygué sóbre
, encare en aquests témps. ne sentim lo fe
nt que axò esdevingué a Sardenya, vejan
à ab los mauritans de Granada, ab tót y
; per Alfons de Castélla en nom propri e
ia estranyal No havènt estat lo nostre En
enter en fer guerra al granadí, ni havènt v
ésser estrument del francès, qui també ting
ença d'anar contra Granada, ja vers l'any
upció los granadins y precisament per les
ats del rey d'Aragó, per Orihola, menaçar
contra Alacant, per què En Alfons abocà
; les forces possibles, comanades per lo p
de Valencia, En Jofre Gilabert de Cruylles
'Abril del 1332, tornà un cabdill mores
ab gran cavalleria, disposat a conquerir
ét per part dels nostres grans esforços, ab
i concorreria en persóna En Alfons, car a
at de Tarragona a Valencia; tornà enrera
Rodoà ab la seua gent,
quella ocasió lo rey de Castélla se plangué
ormalitat del granadí en havèr-li trencada
ót y ésser en los Estats d'Aragó ón més

acions, al proposar lo castell
respongué In nostre rey qu
car prou feyna li donava la
qual éra tingut d'aparellar
endre a la defensa de la ill
it les acomeses dels granac
Castélla, car instigant M
el rey del Marroch, qui p
r, agombolaren-se tantes f
posaren en perill los régne
o nostre rey al castellà ajuc
ianament del aragonès En
may no podria anar-hi lo
sament ab Na Lionor, s'é
es mals, empijorant més y
n nosaltres cercar la cau
odia ésser axí moral com f
çó que hò li-n sapia, al rei
rior del palau Reyat, en
questa y son fillastre En F
tretéze anys, y entre altres
als promovedors de tan gr
avia tingut ja En Alfons u
m en la confirmació o ren
re sa alienació d'Estats y fe
n fill, a la primeria del seu
m ja donat compte, no-s fó
al donar a la llum la nova
e si lo pare féu la excep
de no alienació a favor
a, o si devia enténdre-s tam
nguéssen, y noresmenys si
lo Rey de fer donació alg

clarir aquest dupte per par
r just és que una muller p
lo dels seus fills, per lo ca

lo marit; emperó la pretensió no éra a desmembrar grans feus de la Estats y del successor, y pot-ser en certs céntres de defensa, qui podien a tota la nació en pés, posat cas de aquesta la dita reyna y sos fills, a l'altra nació de ón la mare procehia. visió no tindria res de particular, e tensió éra un altre, y portava en fatals, los quals éren sotsjogar la vnucli de cortesans qui favorir la infà, lo primogènit e immediat successor. En Père, diminuint les réndes del s a costat séu grans senyorijs a favor servissen d'ombra sémpré que conv

Tot açò va conseguirse en part, tenir un rescripte apostòlich per lo infant En Joan, patriarca d'Alexandencia y de Lleyda, podèr a informar sa voluntat en l'estatut de Darroca Na Lionor y sos fills: y lo Rey, mij que may no li anà per lo cor compe o com si digués que la excepció comprenia axí los nats com los que mare. Y en conseqüencia, lo fogós mostrà-s en vida de son pare, con tterés per la nació, docil y flectible en avant a les eczigencies de la mutaven, y ningun mirament no tingu nacions que hom li apuntà, no solar desvirtuant del tót l'estatut que ell a Darroca, y en gran partida aquel pare lo rey En Jaume II.

Sabut és que ningú no-s sotsme altres, si son propi cor no-s sent de malvolença; axí que no devèm discor en sa manéra de procehir, co

s'amostrà per l'assoliment de ses pretensions. Emperó, com la maldat, con no és propria y natnral, axicom la sciencia, pot també aprendre-s, just és ací descobrir la famosa mestra que tingué aquella senyora, y de la qual proveníen tots los embolichs que anaren tramant-se al palau y família del rey d'Aragó, d'ençà que vingué la reina castellana.

Destria molt bé lo Zurita los antecedents de la dona qui tingué cor per embolicar la casa del nostre rey, après d'havèr-ho ja fét a la córt de Castélla, de manéra que per ofici exercia tan males arts, la qui devia inspirar y concellar la nostra reyna, fins a conseguir que son marit fós lo seu més sots més vassall. Tenia per nom la dita fémбра Na Sanxa Carrillo, y éra estada muller d'En Sanxo Sànxex de Velasco, qui fôu gran privat del rey En Ferran, «y éra de tal condició, hi afig l'Annalista, que tots-témps procurava novitats y escàndels, com l'autor de la Historia del rey don Alfons de Castélla ho escriu, Donchs, per mor d'élla seguiren-se en aquell régne, al témps de les tudories del rey don Alfons, grans alteracions y bandositats: y fôu élla causa per que lo rey de Castélla tragués de casa séua lo comte don Alvar Nunyeç, y que-n perdés l'estat y la vida.» Era estada preceptora de Na Lionor Na Violant de Grecia, y essent morta aquesta senyora, prengué en lloch séu la mala vídua embrollayre de la córt de Castélla, y, per malaventura nostra, la amenà a aquesta terra, ón ben prompte dexaren-se sentir los efectes de sa endiablada índola.

No sia, donchs, algú qui crega ponderat açò que diu lo rey En Pére en sa crònica, al tractar de la nodridora de sa madrastra (la qual nomena sémpre Na Sanxa de Velasco) con assegura que éra dona molt influhent al concell del seu pare. Se convingué Na Sanxa ab alguns emparentats ab la Reyna, y ab En Bernat de Sarrià, al qual estava encomanat l'infant En Ferran, y fins aconseguí la favor del infant En Joan patriarca d'Alexandria, per dur a cap los seus projectes; y fóren aquests que lo Rey nomenas lo seu fill marquès de Tortosa, fent-li donació, per constituir lo marquesat, de gran nómbre de pobles, com éren la propria ciutat qui li do-

nava lo títol, la d'Albarrací, y la vila d'Alacant i d'Elda y la de Novelda, Orihola y Guardamar, qu'el regne de Murcia, Callosa, Noupot, La Mola y Aspe, y encare més avant hi afegí Xàtiva, Alzira, Maella, Burriana y Castelló.

Los documents que-n havèm vist, y als quals fa referència, no-ns dexen duptar de quant anam a explicar lo llur contingut no-ns meravellam ja de que-s velen los factors dels recursos que refereix lo rey En Pèrre lo rey En Alfons tan adherit y obediènt a la qu'el cortessans servidors de la Reyna, que arriba a fer plaure-ls, ço que jamés no li haguèra passat per lo nostres historiadors parlen de la mala situació on trobar-se En Alfons, de les donacions que féu; e s'adonaren d'un acte preliminar que executà per donar en favor del seu *dolcissim* fill En Ferran, *inclitum Ferdinandum karissimum et dolcissimum natum nostrum* axí-l nomina en la escriptura d'erecció del marques meravell lo llegidor al sabèr que al dit infant, qui comptar sinó mesos d'edat, atesa la època en que la seua mare—pot-ser per simular una aptitut le contractació,—va emancipar-lo lo pare de la patria *emancipamus, relaxamus et a nostra manu et paterna noster testatis penitis eximimus et dimittimus*,—y en consequència dóna facultat per testar, contractar, y totes les que convenga per fer un pare de familia lliure, *possitis extunc testari et contrahere pacisci et omnia alia et singula tam in iudicio quam extra iudicium facere et libere exercere que quilibet pater familias liber sui juris facere et exercere potest*. Es datat aquest notariament a Valencia, a 5 de les calendes de Janer del any (carnació) 1329; y datada aximetéix és la erecció de marquès y lo nomenament d'administradora dels béns en favor de la mare (1).

Diu En Alfons en sa donació, que fa al seu fill de Tortosa, per ésser ja aquest títol antich, *quia merito Dertuse est titulus ab antiquo*, volent per ventura re-

(1) *Arxiu de la Coròna d'Aragó*, registre 480, foli 13 y següent.

temps dels Berenguers, si bé aquest
 ent al sobirà y no a un infant. Segó
 a ciutat de Tortosa cuydà desentendr
 que no la separassen de la casa d'Ar
 a de menaces ab què aterraren lo pot
 'ortosa, e motivat noresmenys per la
 s seus majorals o regidors, qui, acce
 cediren a la dita donació, vingué a é
 fi lo dit senyor infant com a seny
 it senyorejà la dita ciutat fins al díe
 'era part d'aquest paragraf és iudupta
 quant a ensibornament dels magistra
 ar-ho del tót, no n'hi hà prou, per c
 a En Pére, essent com éra aquest ví
 y de les volences de la madrastra. A
 successor a la Coróna, apar que, per
 ía en los pobles per que no s'adheris
 le sa madrastra en favor del seu fill F
 om a interessat se movia per repelir,
 ría també que la Reyna ab sa conselle
 moguéssen aximetéix en sentit contr
 s llurs plans, y si a açò afegim la aut
 éra de per mig, bé podrèm admetre c
 istint-se, vingúes a condescendre a la
 ot de ciutat de reyalench a ésser vas
 erran.

encia les concessions d'En Alfons a
 éra la terra, y en sa capital tiraren av
 sistencia, al cap del qual estava En G
 ui, en nom del poble, qui armat espe
 calau, parlà ab gran energia al Rey, c
 de sa muller y del concell, fent-li veu
 ue-n resultaria, y acabant ab menaçar
 la mort. Succehí aquí una sortida e
 a favor del seu poble, y-l repetim pe
 ui honren molt justament los difere
 cions per les quals se regia tota la C

gó. Al veure la reyna la actitud del Vinatea, apar c
da y en plorant, digué:—*Señor no consentiría el rey
de Castilla, hermano nuestro, que él no los degollase*
responent-hi lo Rey en aquests térmens:—Reyna,
nostre poble és franch, e no stà sotsjogat com lo
Castélla, car los qui-l fórmen nos ténen a Nós com
e Nós los tenim a élls com a bons vassalls y comp

Sia la convicció que lo Rey tingués de çò que
la terror que produhireu les menaces del Vinatea
de tot-hom, apar que l'afer no-s tira avant, y adhu
sos de la mort, segóns espréssa lo cronista, los m
abans consellaren les donacions tractaren de cons
prés que-s revocassen. «E axí fó fét (continua lo
mas lo senyor rey obrà ab alguna duresa, per anar
que tots aquells qui tal consell havien-li donat, pe
éra estat prou mal, fóssen castigats, entenent que
pervengut la destrucció y aperduament del dit rég
lencia, e per tant de la Corón a d'Aragó.» Y ting
compte que de primer, lo metéix En Alfons, a do
fermesa a aquelles donacions, havia fét prestar ju
homenatge per tots los barons (cosa prou difícil c
d'ajudar y mantenir al nou marquès en les referic
cions, sots-signant-ho tot-hom, llevat d'En Ot de M
qui no hi volgué consentir per prechs ni menaces
ren. Aytal personatge bé recordarà lo llegidor que
del infant y futur rey En Pére, y que coseguí tal
trobar-se al castéll de Balaguer, al nàxer, sèns espe
vida, aquell nin setmesó qui en après ha de teni
rador regnat que tots los seus antecessors y succes

D'axò podriem deduhir quin hagué d'ésser l'
tat perjudicat en aquella ocasió, com fós cert que
cians sabéssen sots-traure-s ab vigor del perill, y
cions de Valencia se revocassen, car Tortosa contir
del infant En Ferran, qui la possehí fins en vida de
rey, emperò ja veurèm que açò no fôu d'una mané
soluta com solen recomptar. Encare més, a Valenc
mor, pogué la reyna desistir de ses pretensions,

Catalunya y Aragó va sabèr rescabalar-se de ses pèrdues d'una singular manera: s'aplicà la agreujada senyora a castigar aquells qui no la favorien, perseguint los amichs del infant En Pére y tots quants consellaven al Rey en contra de ses pretensions, vehent-se, per tant, axí costret En Alfons, que ni senyor ja éra de sa voluntat, tant més començant a mancar-li la salut.

Reciten que tan bell punt com tornà la familia reyal a Barcelona, fóren acomiadats En Miquel Péreç Çabata, qui éra home molt volgut del Rey, y son tresorer En García de Lòric, los qui, al veure les inquisicions que començava a fer la Reyna, anaren ajustar-se ab l'infant En Pére, sèns presentar-se a les crides que-ls hi feyen, y que per no havèr volgut valdre-s d'aquesta reserva En Llóp de Conçut, refiat en que obrava ab lleyaltat y dretura, agafaren-lo, donaren-li torment, lo rocegaren y penjaren, inculpant-lo de «que havia embruxada la reyna per que no pogués jamás concebre ningun infant.»

La impertèrrita Reyna, qui com a muller ressemblà a la darrera que tingué lo rey En Pére, axicom veurèm, y com a madrastra, fòu lo preludi de Joana Enriquez, de qui fòu víctima lo príncep de Viana, no cessà en ses persecucions, inventant males arts per llevar los destorbs qui s'oposaven a sa ambició. L'infant En Pére, primogènit y successor jurat, estava a Aragó sòts cura d'En Miquel Péreç de Gurrea, lo qui noresmenys d'ésser lo seu preceptor, exercia per éll lo càrrech de governador general del antich reyalme que al dit infant corresponia; y per altra part, axí aquest com lo seu germà lo comte d'Urgell, éren protegits per l'arquebisbe de Çaragoça Luna.

La hora més impensada va rebre-s orde del Rey de que En Pére fós tret de la cura del Gurrea, substituint-lo En Eximèn Cornel: los qui voltaven y volien l'infant tinguèren per bò no accedir al manament; se'n repetí un altre de més espressiu, qual éra que fóssen tot-seguit entregats los infants, car los volia lo Rey al costat seu, y a-les-hores l'arquebisbe Luna, consultant ab los cavallers amichs, manifestà que ell

podia negar-se a obehir lo manperò que si los infants éren lliures al punt fóren morts, no per lo ja, qui-ls emmetzinaria tantost los a vista de tan discrét consell del a va se-n dugué lo primogènit a Exe Jacà, per passar d'allà a França s en reclamar-lo o perseguir-lo. E ompta lo metéix En Père, que c er quant los qui portaven lo nego ofit servien aquells mals tractes Aragó, emperò sèns exir-ne per l estreém d'apocament éra arriba s de sa muller, que si alguna ve gú del seu consell per tractar d'en al bé comú, ni podia tan solar gilancia que ab ell exercien, y pe a-li posar la excusa o pretext d'an ar-se llà ón ningú no-l vegés, ab a ap a algun lloch senyalat, car altr mí de comunicació entre lo pare

L'àvol procehir de la Reyna co is metéixs qui éren sos partidaris s seues voluntarioses pretensions eral contra la vídua dona Sanxa, i 'aytals trastons, axí lo patriarca E iduus del concell proposaren al R e la Corón a aquella mala fembr atriarca a Tarragona un concili p er semblant pretést ab lo Rey ens utat féu-se sabèr a Na Sanxa qu iga a Castélla, de la qual nova, d ontorbada, y no havént-hi altre re amon Cornel, féu la vídua son quest devia dexar-la. Al passar p espitada vídua entrar dins la ciu ortelans y terra-tinents armaren g

ren a cridar contra la dita dona *que era la mala vieja. que no se atreve á por las afueras!*—Y d'aquí-avant, rert romangué sossegada, y lo Rey resolént-ho axí davant son plen ximetèix que fóssen d'allà foragita sa dels mals fets passats.

Abades havèm dit, donchs, de bell é ésser en gran part, la causa dels car coincidiren ab la darrera acon o del Marroch contra Gibraltar, lo nxa y lo plan d'enaltir lo prestigi ey congoxat ab les demostracions ítica de la Reya o de sa principalcc nporades a Tortosa, la ciutat qu at del fill de Na Lionor: estant all tractaren de casar l'infant primog a, filla major del rey Felip de Nava muller, essent aquests reys los qu o lo desíg, segóns apar, de confede , per resistir a Castella con convir també a la metéxa ciutat En Alfon l 1382, con l'infant En Joan anà pr la Sanxa, per tal que abdos germa ortosa cap a Tarragona, ón devia Concili abans indicat.

és que ab aquest cambi venía rest oritat reyal, y s'afogaven les int rar esment en la presencia inevitale la qual aquelles se tramaven. La star contenta, no-s movía del cost: returava del seu consol; y poch po interior del palau lo marit, per n ab ajuda del seu concell, regis lo dependencia. Afegiu-hi encare, qu emistat ab la madrastra, ab lo p a Aragó, no s'apartava d'aquell a

maturament se descapdellassen en é
y males, qui-l caracteritzaren després
stum y pràctica de governar dés de
al perspicacia, lo conduguéssen llavo
ment per necessitat, la severitat del
e, vers lo metéix témps, a conseq
promoguéren a Çaragoça sóbre pro
los quals volgué l'Infant intervenir,
que ccydà apaybegar a Terol, comen
gorositat, «que éra més temut (seg
ue no lo Rey son pare.» Donchs sem
de contribuir a amargar més y més
, com a marit, havia de preveure çò
mancas, entre sa muller y l'agreujat
diat a la Corónaa, y com a rey, calí
pri nom y per lo de sa dinastíu y pa
e la guerra contra Gènova, y a laaju
s que la dolor física y la calamitat m
humor y-l féssen sospirar per la p

donchs, tot aquest any, y encare m
1334, ón succehí çò que havèm r
dels maures contra Gibraltar, no-re
que requeris sa intervenció personal,
lo suplicava que tinguéssen unes vis
lolina, per ésser-li impossible, ab mo
y més les seues dolencies, en térmen
ue «no solament véu-se privat de seg
va llunyar-se d'enténdre en altres af
no obstant, no dexava de donar or
unes companyies en reforç de la ger
da en ajuda del castellà: mas amostr
a infermitat lo conduhía, lo veure co
die més los afers de Sardenya, id
la havia conquerida essent infant, y
dupte, haguéra prèss enèrgiques dis
gut la vigoria d'altres jórn, y la tra

cessaria per ordenar un plan convin-
 èm açò, car ja l'any ante-
 ra governador de la illa,
 —ón un sol genovès al qu-
 aragonesos y sicilians fe-
 als Castélls, l'havia venut
 Berenguer de Rajadell a
 tant que la illa estigués
 senyor, especialment del
 novesos ne fóssen fora, ca-
 yals, y los Ories acabave-
 patxaven que lo bisbe
 ió de sa esglesia, perçò el
 genovès causà tan bell tra-
 ne formiguejaven per to-
 següent any de 1334 tant
 chs, que arribaren a pend-
 y altres pobles y Castél-
 illa perdre. Hi hà qui rex-
 a de concordar la senyo-
 tal prnposit devien fer c-
 es parts, essent los nostres
 ancesch Gruny y En Pér-
 gar a la córt pontífica qu-
 éns volèr esperar-los, s

estat rebujada semblant a
 comptar ab la vigoria d'
 d'ésser estat combatudes
 e Genovesos quatre naus
 gent de guerra, vers lo m-
 òardenya, éren motius sul
 veridor d'aquella illa, ma-
 major motiu per postrar
 éra lo comportament del
 paraules del Zurita de q-
 lo rey son pare,» són una

governador general, anava acreditat; poderós no éra repetir, y encare erab los bàndols de Terol; com a innoróna, tirava avant actes que sols dríen, aparexent encare com si s'la corón, y com a fill o hòme, desvèr ja llunyat de sí aquella temor pujar a les montanyes de Jaca y a França, car a ningú no temía certa viure dins los tèrmens del antich r

Una tongada d'actes confermat acabam de fer: ja en l'any anterior Barbastre un repte o batalla jutjad tota cerimonia y aparat reyal; y pe aquesta mala costumança anaven c jatsia pogués tolerar-se, donat com riadors aragonesos, que era lícit pe lo cas éra tan especial, que no tem manitat, car la lluyta fòu, com si n llers, dos germans contra dos germ hagués hagut l'infant En Père, ma metre que-s verifícas: vers lo Dese pretést de la governació, se-n enti y ab tót y havèr donat paraula al s de Vall-digna, se convingué ab gordava lo castèll En Bernat de S ran. ab rahó o sèns rahó va promo que hi anava En Père ab cor d'apc féu mester posar-se en actitud de g entrà a Xàtiva, que tingué rahons reyna, y que per tót-arreu repetí c ni donaría consentiment a les dona favor del infant En Ferran, per es greuge séu y de la corón Reyal, y després devía esdevenir; a la prim urribat, també a pretést de la gove que l'arquebisbe don Père de Lun

HISTORIA DE CATALUNYA

Reys de Navarra s'acuytava a
matrimoni entre la filla d'aquest
Aragó,—penetrà ja també l'Infant
Jaume, discorrent per aquelles, y d
de Març, manà al veguer de C
d'Uluja, que prengués En Bere
era un dels barons més cabdals
sà en alteració tot Catalunya, p
el feya presoner «per havèr tracta
ta) que no-s confermas certa de
ciutat de Giróna y d'altres lloc
uell bisbat,» cosa que crehèm c
distir tal donació en los índexs de
émps se recompta aximetéix qu
te una comissió que la componí
n Père d'Aguiló y En Bernat d
allers de Vila-redona, car matar
ch tocant de Vilardida; y per
o mer imperi del dit lloch, se fe
relat éra tingut fer justícia dels
bisbe, fundadat en que l'infant

ova d'aquest darrer fét, la teni
t primogènit y governador gen
uría estat de molt témps, y si
l'esperit que anava prenent, ve
sa anada, al sabèr que en aqu
ab sa muller a Valencia. Tenir
es de que-s tractava de tenir
lo rey de Castélla, a les quals h
o'patriarca En Joan, y sospita
aquesta volta, que allò era cos
rar ab temps lo seu esdevenidor

—
a la ambició de Na Lionor, que no solame
mas encare al seu germá En Jaume, qui he
pare al thron. Axí diu lo Monfar, en parla
li çò que éra seu, traçà ab lo Rey que li d

ra la salut del seu espos, envià cuyta-correiers al arquebisbe de Çaragoça, qui era favore, per que anassen també a les vistes, y s'opson oncle Joan consentis en açò que-s den, probablement la confirmació de les donacions. En Ferran, cosa que s'obtingué en part, y perades, car al fer En Joan la via de Valencia ué per lo camí una malaltia qui-l dugué al sepeliat lo seu còs a Tarragona, ón fôu sepelit l'Agustí, y lo Rey per recruhar-se sa infermitat impossibilitat d'anar a les dites vistes, no sinó la anada de Na Lionor a Ateca, acompanyume y d'En Père d'Exèrica, los qui féren-li e d'ajudar-la a ella y als infants y de fer la quèssen al rey d'Aragó, gordant sa persóna Castella (són paraules del Zurita) s'obligà, mit y homenatge, a valdre-ls, si lo rey d'Aragó aytal causa contra ells, y-ls llevas les baronies hercès que tenien, y donar-los-ne la recompensa valmes.»

Rey d'Aragó al qual ací s'aludeix, per bé que que fós lo llavors regnant, o sia En Alfons, e que sia l'immediat successor, çò és, En l'ennemich de Na Lionor, qui no trigaria a a, atès a que lo pare anava empíjorant c

os mesos de Janer y Febrer prop vinents (encatanyents al any de Incarnació 1334), seguía lo Rey a cia; y, axicom tota-hora que lo monarca estava ocupanyadà, profita En Ramon de Comenge la trista situ se trobava En Alfons, per reclamar los tantes vega

ell y vescomtat d'Ager, los llochs d'Alós, Mejá, Fabregada, Puig-de-Monga, Vila-nova de Mejá, La Nou, Vernet, Ariet, Baldomar, Camallls, Ivars, Santa Linya, Mont-gay, Marita y altres, y los castells de Cortanya y Orença, que les viles no les hi doná. emperò com aquestes en immenses, y en perjuhi del infant En Jaume, si bé en vida del R mulá, emperò après de mort, recobrá En Jaume gran part d'aquelles.

manats drets que li pertanyien sobre lo comanà entrant, per no desmentir lo costum, getera. Mentre que aquesta alarma s'escampat per tot lo territori, lo constant padrí del de Comenge comte de Fóix, fent intercedir per mijà de l'infant En Pére germà del Rey, Alfons «descarregas sa consciencia en quantat d'Urgell, afermant que li pertanyia.»

Per aquestes paraules, que les prenèm de l'original, podèm calcular un altre contra-tèmp: l'lista dels qui anaven tabuxant lo malalt soi de la pretensió assevera lo nostre parèr, car de que s'apoderas l'enemich d'algunes forta convingué en posar tréves per sis mesos, per ab lo de Fóix y ab lo rey de Mallorques, per una cosa que no féu en altres ocasions anàlegue més fét, ben segur, si hagués tingut la vo braç fort com en altres jórns.

L'historiador Monfar nos dóna alguna llista de pactes o tréves: diu que aquells que aquell temps tueren tant per trobar-se lo rey de Mallorca com per conèixer En Alfons la inutilitat de la justícia del comte de Fóix, axí que, cosa romangué com d'abans; y tantost après hi fa ningun comentari, hi afig lo metéix esdeveniment de que lo Rey, conexent que sa vida finia, vengué a clós lo casament del seu fill l'infant En Jaume filla d'En Bernat de Comenge y de Na Matilde comtesse de Tours, al qual o França l'almirall En Ramon de Peralta, lo concludre lo tractat, se-n vingué ab la novia s'hi colguéren les noces.

Lo qui-s recordarū qué les pretensions dels Fóix éren tots-tèmps sobre Pallars y l'Urgell, fàcilment l'esguart polítich que hi hà en aquell temps con se tracta d'unir l'infant reyal qui té l'

dels Estats reclamats ab una filla y successora de la casa estrangera reclamant, y que solament conseguiran per ventura fer-la callar, ajustant-la ab vincles de sanch, ab la sobirana casa dels comtes-reys.

En lo mes de Desembre sus-are indicat, s'era mort lo papa Joan XXII, y setze dies després, era estat elegit son successor Benet XII: sens perdre temps En Alfons, tractà d'enviar, com axí ho féu, des de Valencia, en lo mes de Febrer, la felicitació acostumada al nou pontífech, al qual obgecte comissionà l'infant En Ramon Berenguer comte de Prades. Ab la felicitació hi anaven generalment diverses súplices y compostes de casament qui freturassen dispensa, y axí fou aquesta vegada; mas nosaltres nos limitam a donar compte de la súplica més trascendental, com ho era que ateses les moltes despeses que calia fer per lo sosteniment de Sardènya, y a que los produyts éren menys que no aquelles, li fòs remès lo cens que hom paga a la Esglesia. No sabèm lo resultat d'aquesta súplica, emperò la mencionam ab preferència per les noves singulars que proporciona lo Zurita al explicar les rahons en què-s fundava, y éren en resum que la major part de feudataris, axí estrangers favorables, com catalans y aragonesos, no tenien més obligació que la de prestar obediencia, que gran partida de la illa nomenada Bauhayra, per sa situació montanyosa y fort, s'era escusat sempre de prestar-la, en sortes que no contribuia ab servey algun, y com, per altra part, tots los catalans y mallorquins, per quan havien servit a la conquèsta, éren franchs y exzemps de tota imposició y drets de duanes y ports, venia a resultar que en absoluta propietat no li restava a la coròna sinó lo castell de Càller, Vila-d'esglesies y Sàcer ab los demás castells que solia tenir lo comú de Pisa; y com, en conseqüència éren ben comptades les réndes y produyts, se trobava lo rey de Sardènya que al cap del any podia cobrar quant més trenta-sis mil lliures d'alfonsins, que-n deyen meuts, y en cambi les despeses ordinaries que li tocava pagar passaven de coranta mil, sens lo cens que éren tinguts de pagar a la Esglesia. Nova interessant és aquesta, que pot

economistes, y que-ns fa recordar, p
que en aquest témps feu Espanya d
ech, que de conservar-la li haguér
lupte, tota mena de trenca-caps en

n hom veja com atalayava l'infant J
ns de podèr verificar los séus calcu
compte d'un altre missatge també e
itífech, y ab tal activitat, que fins pa
del seu pare y senyor. Axicom l
nquitat a ésser rey, y no sabènt cò
per si-en aquest cas (o ans tal veg
e), se promovía alguna pretensió per
i adevançar-se a prevenir En Benet,
que tenia y dels perjudicis que s'ir
pretensions de la madrastra, la qual,
t un nou fill, l'infant En Joan, qui co
ent dos anys, cuydava arrencar a favo
encalçat havia per lo primer, En F
osa. Semblant pas fòu aconsellat, se
ibe En Père de Luna, qui portava gr
havèr-lo-y recomanat los seus pares
de Sardenya, essent llavors lo dit in

nchs, observar que un mes ans de
on Berenguer, com a embaxador d
pontificia, En Père, o l'arquebisbe :
espatxat uns comissionats que hi an
sitar en nom seu lo Papa y felicitar
l soli pontifici, y al metéix témps (se
que ab ocasió d'aquest compliment, i
reuge que la Coróna Reyat rebia, p
pa Joan son predecessor havia do
kandria per dispensar en los juram
eral y particularment, als seus sotsm
na cosa del patrimoni Reyat, de qu
inconvenients: y per aquesta cau

després no havia volgut otorgar al Rey son pare y na no-res d'aquesta qualitat. Suplicava que per es inconvenients y escàndels que se-n podien seguir procurava per la Reyna que-s donassen alguns llocs als infants En Joan, qui no havia encare fets donacions, que deyen ésser im molt damnoses a la Coróna, no-s concedissen semblissions, per dispensar los juraments; y no se-n ptingun qui fós natural dels régnes de Castella a Catedral o Colegial dels seus senyorius, y que-s de naturals, car la Reyna procurava que lo Degà de qui éra principal en son concell, y natural de Cas provehit del bisbat de Valencia, nomenant-lo per al bisbe, qui éra molt vell, y hom procurava que fés provehiments d'altres esglésies castellanes: y éra inconvenient lo bisbat de Valencia a la frontera de Castella, llocs y castells a la ratlla, que-s dongués a estrane podria resultar gran dany y perill de dissensió majorment ab les coses que la Reyna tenia en comú.»

Prescindint de que açò éra ja obrar ab fums rabó tenia en sa demanda En Père, tant respecte al de la frontera que, ab mala intenció, procurava ad Reyna, com respecte a provehir oficis o càrrechs en persones extrangeres—vici que trobarem desproporcionacions anàlogues, tan bell punt com entrà la dinastia castellana en aquests reyalmes, après de vençut lo dany d'Ugell; en temps d'En Joan II, y fins atemptat durada del príncep de Viana a Barcelona.—Donchs aquest projecte la millor llohança, car revela l'especialitat de que En Père trobava-s possehit, y quant a la necessitat de conservar la unitat i jerarquia en los seus Estats, mas encare de la utilitzar per los naturals y habitants de cada Estat i no per los càrrechs y oficis del metéix, sens dexar que s'ocupassen forasters, perque axí cada regne o comtat

servas, com diríem are, en sa propria y nomia.

En aquest témps, per més que En Père exieral, éren procuradors ab lo títol de curació a Valencia En Père d'Exèric que éra lo gran amich de la Reyna, romès, ab homenatge, valdre-li contés,—y a Catalunya En Guillèm de C... a referir n'arribam a deduhir que lo conèixer les artimanyes d'esposa, y fill e immediat successor, car, sèns la causa, vehèm que en aquesta ocasió uells dos personatges del llur respectu, en lloch d'élls, l'infant En Père con... ós, que fóren En Ramón Ça-Costa y... it de Boxadors per Catalunya.

significatiu és aquest acte als nostres r tantost la nova confiança ab què... la hora, puix que tan bell punt com... enaments, de Valencia estant, vers l... onent ja al nou any de Incarnació... s trobava a Borja, tramet un con... 'obgécte de cobrar los segells y pen... hits estaven abans encomanats per... (car és de sabèr que a quiscun de... la governació fiaven-li lo penó y lo... districte), y noresmenys per suplica... nent nomenats vinguéssen personal... nt per rebre la comissió dels llurs cà... ra llur superior com a governador... er que fóssen instruits d'algunes co... na administració de justicia.» De p... la previsió del Infant en recollir los... però és de doldre que ignorèm les ir... onar als novament nomenats, y s... en aquelles que cogitara per la bona

cia, car, certes havien d'ésser molt singulars.

En lo Juny del referit any, continuava encare Valencia, car a 4 del dit mes, essent-hi anats els reis del rey de Granada Jucef, se concordà ab el senyor de Castella, y tantost fóren confermades a l'arribada allí anats los embaxadors del nostre Rey. Sabem si seria per aquest temps, o probablement, a guiar-nos per la Crònica reyal, que l'Imperador feu un altre acte, per lo qual donà a l'entendre al pròxim hereu de la Coróna regnava ja de fet i de dret, governava sens necessitat de demanar consell a consulta los seus plans. Des d'algun temps viva y embregada la guerra entre navarresos, y com En Pére, segons havem vist, havia demostrat-se ayrós ab aquella nació que per veure el fill de sa muller o dels seus fills temps a venir, i per la força de cinch-cents homens de cavall de gran generositat que pagaren cara los tramesos, com a mínim de la llur honor y de la valor llur, y per arribar a dissort y víctimes del major nombre, periren en un embregat pas.

Per fets que indicarem no més que de passada y editaran que En Alfons no estava ja a València en lo mes d'Octubre. Un descendent de Chiaramont a Sicília, qui era estat nodrit a Catalunya y considerat com de la familia d'En Frederic, de dones, que explica llargament lo Zurita repetir ací, proporcionà a la infortunada illa de Mallorca partida en dos bàndols, l'un dels quals el comte de Vintimília, abandonà sa patria, tot contra son rey e favoridor, y seguint a la fi l'interès de Robert de Nàpols, s'atreví a anar contra s'oposant la armada anjovina. Lo nostre almirall En Ruy de Seixalva, destinat ab nostra armada a la persecució de

HISTORIA DE CATALI

a defensa de Sardenya, se tasió, ab setze galéres dins lo gent no poguéren fer los na i éra destruir y talar los iresma, y estant-ne enfellonit ley en sò de plany, com ret establerta, car, deya, que ent r'hi havia dues de Sicilia. La expressiva, car perçò com si solamen esquivat que los a En Robert, com inculpa ven a les nostres galéres tanyudaven apoderar-se de Sarra per provehir en lo mester i lment, que mal podien estar e galéres dues de Sicilia, componia de setze galéres, lo nemichs havien tingut ocasiolada per En Alfons a Rob Barceloua, y és del 22 del da fét hagué d'esdevenir estana, car, axicom se veurà, és cia d'aquest que acabam de responent de la nostra marin s. Bé-s recordarà lo llegidor o recobre de Gerbes, y los di cilia: tot açò va perdre-s er ablevat los qui la gordaven la altivesa y avaricia dels se armada suficient la Sicilia, i) que fós cridada la nostra a és lo cert que En Peralta hi us. Essent baxat en terra ab sés preveure pot-ser que es ovina, y encare qui sab si lo i los Anjous per parar un pa mes véu-se de sóbte acomès

genovesos y tres del rey Robert, qui hi vinguéren dels mauritans; mas tan perspicaç fôu lo nostre al no obstant lo gran perill ón se vehéren, poguè salbarcacions majors, dexant a mans dels maures les restans vaxeills menors qui transportaven per lo ciments y armes. Y axí dexà burlats los sotsmesos dors d'aquell rey qui demanava compte al nostre sémanencia de la uostra armada a Sicilia, y romangmetéix burlats los maures; car, desacostats los nariners, los napolitans y genovesos qui allà restaresinó especular ab açò que dar-se-n poguéren, no víctimes sinó los pobres qui romanguéren al casélls lo governador qui allà estava per En Fredericseu, als quals los sarrahins a pedrades donaren mo

Ja no tornà a exir més lo Rey de Barcelona: sanava empijorant més y més; y ab tót y conèixer que al seu marit li restava poch témps de vida, atemptà y féu esforços per aconseguir açò que mol feya que estava projectat. Ab lo fét qui esdevingu mostrà la certesa dels plans impolítichs de la Reyr encare més la rahó que témps hà tenia En Pére e los y prevenir-se-n: de manéra que, fins a cert p disculpats tots los passos atrevits que donà per que la madrastra tingués avinentesa de realitzar-lo a la primeria del mes de Janer (no del any 1336, c Zurita car mancava-hi encre çò que résta fins al M nir l'any de Incarnació 1335); lo Rey estava sens ces de vida a Barcelona, y aquesta éra la gran millor, la més favorable situació per fer-lo obrar c més convinent als qui voltaven lo seu llit, parti apurada esposa, tant més quant lo primogènit, ún cipal destorb, se trobava a Çaragoça: vehent, donch Na Lionor la hora del traspas del seu marit, la hor rill per élla, volgué tenir lliure la sortida cap a Cas pre que li convingués. A aytal fi, son germà lo rey télla féu atañçar a la frontera dos mil homens de entretant Na Lionor o algun dels seus àulichs a

aclaparat monarca una orde per que los c
y Somet a la frontera fóssen lliurats a u
fiança de la dita senyora, lo qui portava i
alcavts qui-ls tenien.

i s'amostra més la entremalia
mer moment nomenà dos con
le Calatayú, y ab gents del m
s, com aytambé dels poblets
s persónes de pès que hi afeg
r valença als alcayts dels dits
ptassen los de la Reyna apc
ayts, al de Verdejo, havia-l ja
via ab ell conferenciat. No sa
va també a Çaragoça lo cria
n Père tingué la habilitat de
de que Verdejo li fóra lliurat;
s del Infant reexiren ab la llur
rèr lo concell del Infant que
ordinació del Rey, ho salvà E
missionats s'apoderassen del c
ni lesió de la honor del caste
riat que ell entratenia a Çara
ulpar-se al castellà de no c
taçò sinó un mijà per anar
ell sabut que son pare fós me
d'altra manéra ho haguéra f
però tenint noves de que est
mort, va resoldre-s per sí En l
giragonces féu empresonar l
onà orde als seus que s'apode
stéll; resolució que, per mane
zurita, féu sabèr l'Infant, des
son senyor pare, en ocasió q

t havia també manat la Reyr
ren dels infants fills séus, y
ota aquest, com a dò y graci

salvat lo castell de Xàtiva, la qual cosa fôu a la lleialtat del sôts-alcayt, lo qui vehent ayt, li preguntà a qui retria lo castell si el 'altra de resposta que al Rey, y com aqu'era ambigua, essent mort tantost l'alcayt. En Alfons, com que lo rey, era d'all'altre, y reté a En Pére lo sôts-alcayt, car devia ser que corresponia la lliurança al qui fôu jurant del nom.

Curita, tot parlant dels preparatoris que eia a per aquests témps, indica que estigué sobrepren, estant en la situació angustiosa son marit, afegint-hi que va escaparse en sa, y que tost après passà per la serra, enviant rací, haventse fêt veure a En Pére que feya a, y que la prechien lo bisbe de Búrgos ncia, los quals duyen davant moltes adze s d'or argent y joyells. Emperò si donas del metéix Rey al cronista, la madrasta de Barcelona, per temor d'En Pére, donar lo Rey, ja sia espressa si era dirigint-se a què'n tingué un sentiment lo fillastre, enténdre ab les següents paraules: «Nós concell sentirem tal novitat, car és de saber que emprengué élla secretament, donarem orde les barques del Ebre perque destorben mas con los nostres trameses hi aplegarer lita senyora hi era ja passada e stava fora tant-hi valiment En Pére d'Exérica, qui fôu nyà e anà-se-n ab élla a Castélla, Fô semblar triment del nostre régne, car si la Reyna sen exits, no fóren après esdevinguts tant en a la casa d'Aragó.»

deya lo fillastre, parlant de la darrera mul ler però qui li havia de dir al rey En Pére, quant de la muller per la persecució del fill ha ple repetit en lo seu regnat, y que, al ve

dolor en les seues derreríes, lo rey :
antment abandonat de sa muller, per
ons del seu fillastre En Joan? Ja
casió, interim que respectam los sec
videncia, qui sap premiar y castigar
ia aquells qui la respecten o la oblid
era estava, donchs, la fi del malav
nt que espirà en son palau de Barce
mes de Janer, vespra de la Conven
de Incarnació 1335, per més que en
llegidora en lo según capítol aque
primer que fôu lo día 27 del prop
r quina de les dues dates sia més c
ginal de la Crònica, no podèm assu
va errar lo copista; entant que la
document algun, sinó en encapsala
rlant d'unes disposicions que donà
bovatge, diu incidentalment que l
r succehit al seu pare qui morí lo día
'advertir que aquesta manera de
usada en lo metéix registre ni en la
ui-l componen (1).

'ajudat a preferir aquesta data, en p
és del metéix día lo darrer codicil
del qual bentost parlarèm), y que
it cronologistes que l'havía fét po
r, y després lo cronologi o apuntaci
ue-s recondía al convent de Francisc
qual marca que s'éra mort En Alfor
ii, que correspon al 24, emperò en co
osaren en lo XVII^{en}segle a Lleyda (q
a de norma un altra de més antiga) e
februarii, corresponent ab tota puntu
sia a la primera data que marca la C

l'any 1333, estant en Poblet, féu En Alfons, eivà Bononat de Pédra, formal y estens testaridra a la successió y heretatge universal lo ènit En Pére, substituint-lo, en càs d'insuccmà En Jaume, comte d'Urgell, y a aquest efant En Ferren, assenyalant lo dot conviosa com a quiscun dels fills. Posteriorment 1335, fa al Rey al de Valencia un codicil ab articular, y per lo metéix estil a Barcelona, que és lo primerament menciouat, del 2 los quals no s'hi parla de res de dot, hereió, limitant-se solament en un d'ells, tocant a ra part, a substituir al infant Ferran lo seu gequal, diu lo Rey, no fôu mencionat la priar no éra nat, si be la mare ja-l duya en lo se codicil fermat a Barcelona espréssa que En ingut al llit per malaltia, emperò que conservltats intellectuals y té la parla espedita; axí q s morí lo die de la data, podèm deduhir rrégue gayre témps de la signatura a la mort aquestes disposicions testamentaries declara r indicació del seu pare, estant al monestir de avia jurat, davantl'altar d'una Verge, que-s n aquest monestir; emperò que havènt tingut a rin, al Orde de'sant Francesch, havia percaçat c ució del dit jurament, y per tant manava que la esglesia dels Frares menors de Lleyda. De obstant, fôu dipositat a la esglesia de Sa e Barcelona, expressant aquesta circumstanci ologi y afegint que fôu sepelit tocant del seu infant En Frederich, lo quart fill d'En Alfon d'Entença, mort albat), al altar de Sant-Nic ué fins que lo rey En Pére féu-lo traslladar a res anys després,

aquesta trasllació dóna lo Monfar estensa n

im per la menció que hi fa del se-
ta d'Urgell) y segóns altres als 17
seus ossos traslladats al monestir
a: traguéren-los, segóns apar en n
s clergues de la Séu y parroquies
(sic) d'elles, y donà la ciutat tres-c
os, que-n deyen brandons, e isqué
stir, passaren per los carrers A

Tigre, plaça de les Cols, plaça d
ospital d'En Colom, y per la por
éren al monestir de Vall-donzella,
guéren a aquesta trasltació En P
ia, En G. de Barcelona, En Uch,

Gilabert de Cruilles, En Bernat
En Jaume de Gualbes y En P. Gil
nolts altres; y aplegats a Lleyd
s sepulcre, qui està en l'altar maje
y allà diuen que hi hà Na Lionor
la tómba hi hà los simulacres d'a
s de Sant-Francesch, y sandalies
se-vulla que lo sepulcre fós mane
t per los dos esposos, perçó hi ha
or, emperó no-n cal deduhir que h
ab lo seu marit ensémps, car diu-
e cinquanta anys, perí a mans
Cruel de Castélla, qui féu-la matar
fra Francesch Brandan, que après
abadessa de les *Huelgas* de Búrgo
el Rey al convent de Sant-Domèn
am quina fóra la primitiva làp
caría al sepulcre d'En Alfons, y r
crigué ab motiu d'una trasllació
en la guerra contra Felip IV, diu
de Franciscans de Lleyda, fóren
s a la catedral antiga de la meté-
cripció o làpida qui esplicava aqu
érmens:

Hoc conditor tumulo Alfonsus IV, Aragonum Rex, chinonae comes, benignus mine: obiit VII, Kalendas bruaris anno M. CC. XX Barchinonae; in Ilerden. . ti Francisci cenovio condit quo bellis saevientibus dirine templi collabentis ruinant Regis monitum oppriment, ab hac per Illm. se traslatus, Papa Inocencio X, Hispaniarum Rege Philippo IIII., Consulibus Philipe de Riquer, Xierontmo Sae Petro Pons, Michaelle Pa. 1645.

morir lo Rey, trobava-s a Çaragot per tant concórrer a les honres, e, entórn del qual se trobaven, nts, los infants En Pére, comte de Berenguer, comte de Prades, y a is: mas al arribar la nova de la n éu celebrar misses per lo bé de la salvador, y que-s fés sermó, que-l' d'Ayerve, qui després fóu bisbe ant arquebisbe de Tarragona. r no fallir al nostre sistéma, rells que tingué En Alfons, per mé alment lo llegidor, après d'havèr , Los que tingué ab sa primera n ça, fóren: Alfons, qui morí als do t successor, En Jaume, comte d' y Sanxo, qui, al nàxer, ocasionà ial seguí al sepulcre pochs jórns uina, y Na Constança qui-s mai · últim rey de Mallorques. De l

STORIA DE CATALUNYA

, nasquéren En Ferran, mar
isament a Burriana al Juliol
qual féu matar en 1358 son
bre lo Cruel.

no tenim dels fills natrals d
r una recomanació, après de
cessors y del que ofería son
candelitzant ab la Guzmaná.

posteritat ha donat a En Al
lo trobam propri, car verame
ja amostrant-se amorós y c
os qui-l voltaven, ja esquiv
nt ab les demés nacions, sé
its y crueltats del seu parent
se generós y espléndit con
són infinides les déxes, séns
a lo més infim servidor.

Alfons al morir, uns trenta

lfons, rey d'Aragó, de Vale
/ comte de Barcelona, séns
son pare de ganfanoner, cap
lesia Romana, com no-l usé
us successors.



†

Fundacions de Trinitaria y Franciscana. S'encomença a construir la de Santa-Maria de Barcelona, y donen fi a la catedral de Tarragona. forces dels llurs canons y diferencia de costums entre les diócesis. Consinodals. Celebritats eclesiàstiques; Ramon Albert, mercedari, y Gulu de bisbe d'Elna.

EN lo curt regnat d'En Alfons, és molt reduhit lo n que un hom pot citar de fundacions eclesiàstique que no se-n mencionen sinó la del convent de Trinita Balaguer (y adhuc lo P. M. Rodríguez pretén que tenia antiguitat) y la del de Franciscans de Bérga, la obra de s'éra empresa per mediació del Rey e a despeser dels segona volta fomentada per lo monarca, al veure que ligiosos havien abandonat l'edifici.

Emperò ¿què hi fà aquest reduhit nòmbre de fundasi-l compensen ab excés la granesa e importancia d'a magnífiques obres les unes començades y les altres acabades après de llarchs treballs, facilitades a la pública contemdurant la curta temporada a què-ns referim? No é aquestes construccions filles solament de la necessita la precisa avinentesa dels individus qui devien habit o suficients per l'objecte al qual se destinaven: la cura de la art precehía a la obra, y si descobria després, a del civilitzat pahis que la empenia, y particularment persóna o corporació qui la fomentava. En aquest p

nçat lo grandios tèmple de Sant
arcelona, abrandat pochs anys des
struit més tart, com veurèm, per l

Alfons; y va acabar-se, servint ja
catedral de Tarragona.

at aquest darrer monument, según
e Sant Olaguer, avançaria ab molt.
que a podèr-se treballar en la repa
liment III, a les darreríes del X
concedis per una butlla que los
donar los més greus pecats ab tal
ubgectassen a habitar a Tarragona
ció o defensa de la metéixa; y
porcionalment lo metéix havia d
ilitars, que a les eclesiàstiques, co
om llig en la biografia del arquebi
s, de que en lo 1181, de comú acor
que no passas de divuyt lo nombr
dótze anys, per rahó de les moltes
tat per aventar les invasions de
xí hom bé comprèn que la gran ca
al tèmps ón nos trobam, car durar
trevallaven a la fatxada (y encare t
ornaments y estàtues); emperò co
en disposició de servir al cult, per
sagració, que verificà lo patriarca
lor del arquebisbat, o sia l'infant E
s, vers los anys 1330 o 1331, según

metéix prelat qui acredità ésser
it; axí per sa eloqüencia en la p
primer qui tingué la venturosa
cions dels seus antecessors, home
usa (confórme declara l'epitafi del
lurant sa admininistració eclesiàst
especialment en lo monestir d'E
es metéxes li servissen d'escala
ma opera novo monasterio Scala Dei

ensis ut per ipsum scalam ad coelum asceuderet, paraules que om llig també en l'indicat monument funerari.

Ja manifestarem anteriorment que no hi havia canons als darrers concilis dels quals donarem noves, y aximetéix podèm dir dels celebrats en l'anterior regnat y dels successus, per una rahó que convé no passar per alt, sóbre-tòt osant asribats a una època en què los concilis provincials són eqüents. En la part civil, inseguint les assercions de diferents historiadors, no més que una vegada havèm mencionat un concili, axicom si fós l'únic tingut en témps del arxebisbe En Joan, patriarca d'Alexandria: emperó en los volums de les constitucions qui s'han publicades en diverses troques (1), per les indicacions que precehiren quiscuna de celles, per consignar la època en què fóren fètes, se'n dedueix que no fóu un sol concili sinó quatre, durant la administració del patriarca En Joan, y que aximetéix n'hi hauré en major o menor nòmbre, en lo témps que son antecessor Luna governà aquella esglesia y eu lo dels seus immediats successors fi termenar aquell segle, podént dir en suma axicom diferents escriptors eclesiàstichs que, durant lo meix fóren tinguts diversos concilis en distincts reyalmes y ie en la provincia tarragonina n'hi haguéren molts (2) al gècte d'ordenar la disciplina eclesiàstica, reformer les cosms dels clergues y procurar la defensa de les immunitats : la Esglesia contra la violencia d'alguns.

La causa que feya necessaris aquests concilis, y que susce indicarem, a ésser en témps més llunyadans y en los pri-

(1) Deu-se la ordenació de les Constitucions de Tarragona y també sa publicació a diferents prelats y altres persónes eclesiàstiques, al infant En Joan, als arxebisbes Doria, Agustí a Terés y al canonge Blanch. La darrera edició que s'feta, per lo vicari general En Ramon d'Ezenarro, ha estat a Barcelona, l'any 6, y és molt útil, per més que porta l'impropi títol de *Ebras del Excmo. é 29. Sr. Doctor D. José Domingo Costa y Borrds*

(2) *Plurima concilia Tarraconensis provinciae hoc saeculo celebravit... Ubi tamen era hpc sacculo freeuentissimum in conciliis de refo.mandis clerico-moribus agere, et vehementer clamaté pro tuendis Ecclesiae immunitatibus a violentiam, que ecclesiastici viri non raro apprimebantur.*

Ecclesiae Jesu-Christi Summarium historicum. autore Felice Amat, vol. II, 07.

mitius de la reconquesta del pahis—lació del cult catòlich en la nostra ttorí, per limitat que fòs, no dexaria pendent, bastaria per que les del guéssen poguéssen ésser considerables cànon, ço és, lleys obligat emperò en lo segle òn nos trobam, donar ja com a cimentades y del tot civil com on lo eclesiàstich, y la nostre territori, la metéxa metròpol de soferir una disminució, creant-se goça, fa de bon compendre que no com a cànon los dels concilis general formaven en general y per tota la E seu los concilis provincials a fer trictes o diòcesis òn los metéixs ére lloch perçò que la constitució no ob com lo cànon; car mudant la circum los costums, podria aquella retirar-sí-metéxa inútil—com axí ho provi flues o inútils, qui són en los metéix referim:—y després, perçò que, no tatar que en un metéix pahis, en l exemple, emperò en diferents estrépancia sóbre un metéix punt entre més concilis quiscun dels quals per parada o distant de la altra, discre confondria la disciplina en general, una obligas generalment lo cànon.

Per aytal rahó, prescindim d'esqu nuderíes les infinides constitucions rents concilis, contingudes en los v vant-nos fer la aclaració gradual y ocasió, de les escollides, purificades, com a còdech o cós de doctrina y que són vigents encare y coneg nom de *Constituciones Sinodales Tarr*

Honraren la època eclesiàstica que acabam de descriure dos ilustres patricis, lo cardenal fra Ramon Albert, mercedari, qui escrígué la obra *Aclamations catholicae circa ecclesiasticos honores*, y En Guíu de Terrera, bisbe de Mallorca y després d'Elna; natural de Perpinyà, autor dels llibres *Summa contro hereticos*, *Correctorium juris* y *De perfectione vitae*.





Taula

CAPITOL XXXII

DÉS DEL ANY 1311 AL 1323

Pàgines

Progectes de matrimonis, Còrts a Barcelona y després a Daroca. llur ob-
gecte, Declaració per los aragonesos de no pertànyer Fraga al Aragó.
Esperit federal. Concilis per jutjar als Templers: adjudicació dels béns
d'aquests, per lo Papa, al Orde de Sant-Joan. Vistes ab lo rey de Cas-
tèlla a Calatayú, ab motiu del casament de la infanta Na Maria. Rego-
neximent del feu a Barcelona, per lo rey Sanxo de Mallorques a En
Jaume d'Aragó, Presa de possessió de la vall d'Aran. Absolució dels
Templers al concili de Tarragona. cuyda possehir llurs béns lo Rey,
Vistes a Calatayú, a causa de la anarquia de Castèlla. Complicacions a
Italia, compromisos d'En Jaume, y nova guerra entre Sicília y Nàpols.
Casament de la infanta Elisabet ab En Frederich d'Austria (després
emperador): fèstes a Barcelona. Drets imaginaris d'En Jaume al impe-
ri de Constantinoble. Possessió de Gerbes, y sa defensa per En Mun-
taner: errors cronològiques. Nova dinastia a Tòniç, y tractat de pau
entre élla y los reys de Sicilia y Aragó. Progectes del casament d'En
Jaume ab la filla del rey de Xipre. Mort del comte d'Urgell, y com per
ses disposicionx degué unir-se per tercera vegada aquest al comtat de
Barcelona, Embaxades de Italia, decantament d'En Jaume al gibelis-
me, y adjutori a la Sicilia. Relacions comercials ab lo soldà de Babilo-
nia. Arribada de la infanta de Xipre, y casament del Rey a Girona.
L'infant En Jaume de Mallorques ajuda a la defensa de Sibilio, y l'al-
tre infant mallorquí, En Ferran, prén per muller la princesa de Morea.
Confiança fèta al Muntaner, d'amenar lo tendre successor d'aquests
prínceps, del Orient a Perpinyà. succés altament poètic. Segueixen
les guerres entre Nàpols y Sicilia. Política vacilant d'En Jaume, y ho-

menatge d'aquest nou pontifex, per les illes de Sardenya y Cor-
ga. Tèptativa d'usurpaci3 de Mont-peller per le casa de Fran-
Procehir misterios dels reys tocant a la pau! Desprop3sits dels mi-
nats gibelinisme del Rey. Lo primogènit defuig de pendre mulles
entra en religi3 prèn aquell títol lo segon, En Alfons, comte d'el
gell. Naximent d'En Père, lo *Cerimoni3s*. Regoneximent del primo-
nit a Çaragoça, y concessi3 d'un notable privilegi. En Alfons s'acrec-
ta com a capità contra los nobles rebetles de Catalunya. Disensl3
tre juheus y criats de la Reyat casa. la mort de la Reyna. C3rts a
róna, per la conqu3sta de Sardenya. Noves per esclarir la succes-
dels prínceps suhalterns. Informalitats polítiques y egoistes de gñe
y gibelins. LA CONQU3STA DE SARDENYA.

CAPITOL XXXIII

D3S DEL ANY 1323 AL 1327

Colps-de-cap del infant Jaume, religi3s. Casaments polítichs burlats. A-
tutut equivoca del Rey. Títol de comte de Prades al infant En Ram-
Berenguer. Lo Rey prohibeix al infant Alfons que faça reverencia
Papa. Tornada del Infant ab la armada, y f3stes a Barcelona. Prelus-
importantes de lu adquisici3 de C3rcega: va a aquesta illa la armada
talana, y, en lo viatge, desbarata los pisans. Se mort lo rey En San-
de Mallorques, qui d3xa lo reyalme al seu nebot En Jaume. pertor-
cions y discussions inútils per mor de la successi3. Remissi3, en pa-
del cens de Sardenya. Confirmaci3 del Privilegi general a Arag3. En
Père, fill primogènit d'En Alfons, és jurat successor a la cor3na. Co-
cordia ab lo nou rey de Mallorques, y casament d'aquest ab una fi-
d'En Alfons, Apaybegament del Rossell3. En Jaume aconsega el q-
son fill En Joan sia arquebisbe de Toledo, y resultat passatger de se-
blant astucia. Errada del Villani s3bre usurpaci3 de quantitats al I-
pa. Reforçor a Sardenya. Batalla naval al golf de Càller. 3n resten ve-
çuts genovesos y pisans. Odi y escàndels entre los dos caps de la ni-
tra armada, per efecte d'una indiscreci3 del Rey. Ocupaci3 de Càller
Sàcer. Entretors diplomàtiques s3bre lo domini de Sicília. Prim-
sintomes de la decadencia del Rey: disposicions del primogènit
pugna ab les reyalas. Escàndels al comtat de Pallars. Mort del Rey y
la muller d'En Alfons. Testament del Rey, orde de successi3, tras-
ci3 del cadàver a Santes-Creus, y panteon 3n se gordà. Fills lleders
y naturals d'En Jaume. Estima del dictat de *Just* que li donaren
guns historiadors.

Fundacions de convents de Franciscans y Carmelites, y principalment de Prehicans y Mercedaris. Competencia entre aquests dos ordens sobre lo mèrit de rehembre captius. Construccions: la Catedral y Santa-Maria de la Mar de Barcelona, y Pedralbes. Fundació d'aquest convent per la reyna Na Elisenda. Referencia a la extinció dels Templers. Institució del orde de Montesa en la capella Reyal: Entredit: comportament de la clerecia durant l'anatema. Referencia a la part civil sobre concilis. Concessió de delmes de fruyts eclesiàstichs per la guerra de Granada. Presentació del infant En Joan per arquebisbe de Tarragona, denegada per lo Papa y obtinguda per un Luna. Diminució consegüent de la provincia eclesiàstica tarragonina, y creació per primera vegada del arquebisbat de Çaragoça, a favor d'un altre Luna. Causes d'aquesta innovació iunecessaria. Enaltiments eclesiàstichs en los individus d'aquell cognom. L'infant En Joan, arquebisbe de Toledo, consagrat a Lleyda per los Lunas. Protesten aquests dels fums del nou arquebisbe toledà, prohibéxen-li que travers per lo territori ab creu alta, y lo de Çaragoça l'escomunica. Consegüent desplaçar entre lo Rey y los Lunas: sentència de la Santa Seu a favor d'aquests. Desplahers y escàndels a Castélla, d'ença de la anada del nou arquebisbe a Toledo, lo qui resigna sa dignitat y se'n torna a Catalunya. Compliment de la primera ilusió d'En Jaume, anant lo Luna de Tarragona al arquebisbat de Toledo, y entrant en sou lloch lo resignat Toledà. augment dels ardia-canats de Barcelona. Avantatge als ordenats qui contribuyguen a la conquèsta de Granada. Fèstes a Tarragona per la adquisició del braç de Santa Tecla.

153

CAPITOL XXXIV

ALFONS O ANFÒS (LO BENIGNE)

III DE LA CORÒNA D'ARAGÓ

(IV segons los historiadors del antich reyalme)

DÉS DEL ANY 1327 AL 1335

Pertorbacions de feudals. Pretensions d'En Roger de Comenge. Les galères destinades a Berbería, destruhides per la armada de Nápoli. Plan d'enllaçar los Arborees ab la familia reyal. Va lo Rey a Barcelona: objécte de sa anada, y qüestió de preferencia per coronar-se lo Rey, y jurar, entre los diferents Estats de la Corón. Errors cronològiques. Continuen embaxades de Castélla. Coronació del Rey a Çaragoça: gran cerimonial, fèstes y deports, armament de cavallers, convits y cants de joglars. Quina pogué ésser la llengua en què aquests cantaren. Jura en

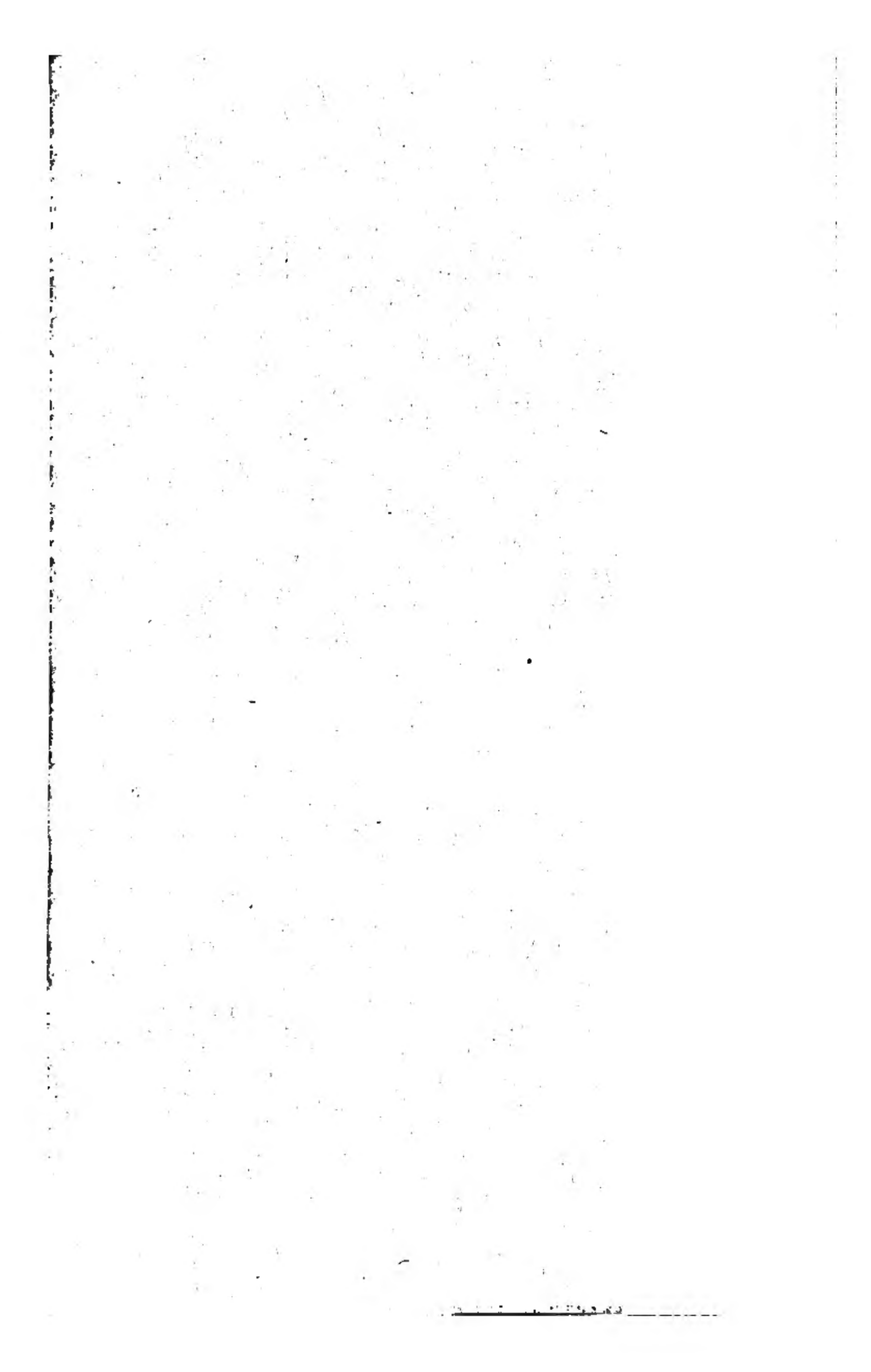
còrts aragoneses. Nova línia de Comtes d'Urgeli. Projecte del casori del Rey ab Lionor de Castélla: mira política d'aquest y altres actes. Tréves ab los princeps africans. Singular estatut sóbre alienacions del Rey al Patrimoni. Papa intrus: conseqüència del Scisma en les illes, burlada per En Alfons. Regoneximent d'En Jaume de Mallorques, com a feudatari, al nou Rey d'Aragó, a Barcelona. Casament d'En Alfons: confederació d'aquest ab lo rey de Castélla, contra Granada. Manca a la paraula En Alfons de Castélla. Pertorbacions a Sardenya. qui-s póbla novament de catalans. La senescalía de Catalunya exercida per un infant Rey al: diferencia entre aquest càrrech y lo de majordom d'Aragó. Armada catalana contra los genovesos rebetles. Propòsits del Rey de França de conquerir Granada: lo-n desenganya lo nostre rey. Rompiment ab Gènova: són escarmentats los genovesos per los catalans a Italia y a Sardenya. Destrucció de galères catalanes per genovesos prop de Barcelona. Judici del Capmany sóbre la importancia de la nostra antiga marina. Los granadins ataquen les costes de Valencia. Pretencions de la nova reyna, embolichs al palau, ocasionats per la no-dridora d'aquella, Sanxa de Castélla, o de Velasco, qui va emmaranyar abans la córt de Castélla; concessions ridícules del Rey, creació del marquesat de Tortosa, avalots a Valencia, ón En Alfons dóna una savia contestació a la reyna castellana, persecucions, crims, comocions a Aragó, contra la vella Sanxa, y bandexament d'aquesta, ab què-s restablí l'ordre. Malaltía del Rey. Preludis del caràcter del primogénit: temor de venidores lluytes entre aquest y la madrastra. Revolucions y perills a Sardenya. Batalla judicada a Barcelona. Actes de rigor del Infant, e intrigues de la madrastra per lo bé seu y del seu fill Ferran. Nova irrupció del de Comenge y del de Fóix a Catalunya: tracten de casar ab una filla del primer, l'infant En Jaume. Demana lo Rey al nou papa exempció del cens de Sardenya: curioses pretensions ab què s'anticipa al pare l'infant En Père. Destitució d'alguns partidaris de la reyna. Pau y tréva ab Jucef de Granada. Favor als navarrenchs per En Père. Mutuats planys d'En Alfons y lo rey Robert. Agreuja-s lo Rey en sa malaltía: manyes de la reyna per posar-se a salvament, y entremaliadnra d'En Père per burlar-les. La reyna s'escapa ans de morir lo Rey. La mort d'En Alfons, son testament y codicils, sa sepultura, traslació y funeralies. Fills legítims. Dictat de *Benigne*. Títols ab què-s distingí En Alfons.

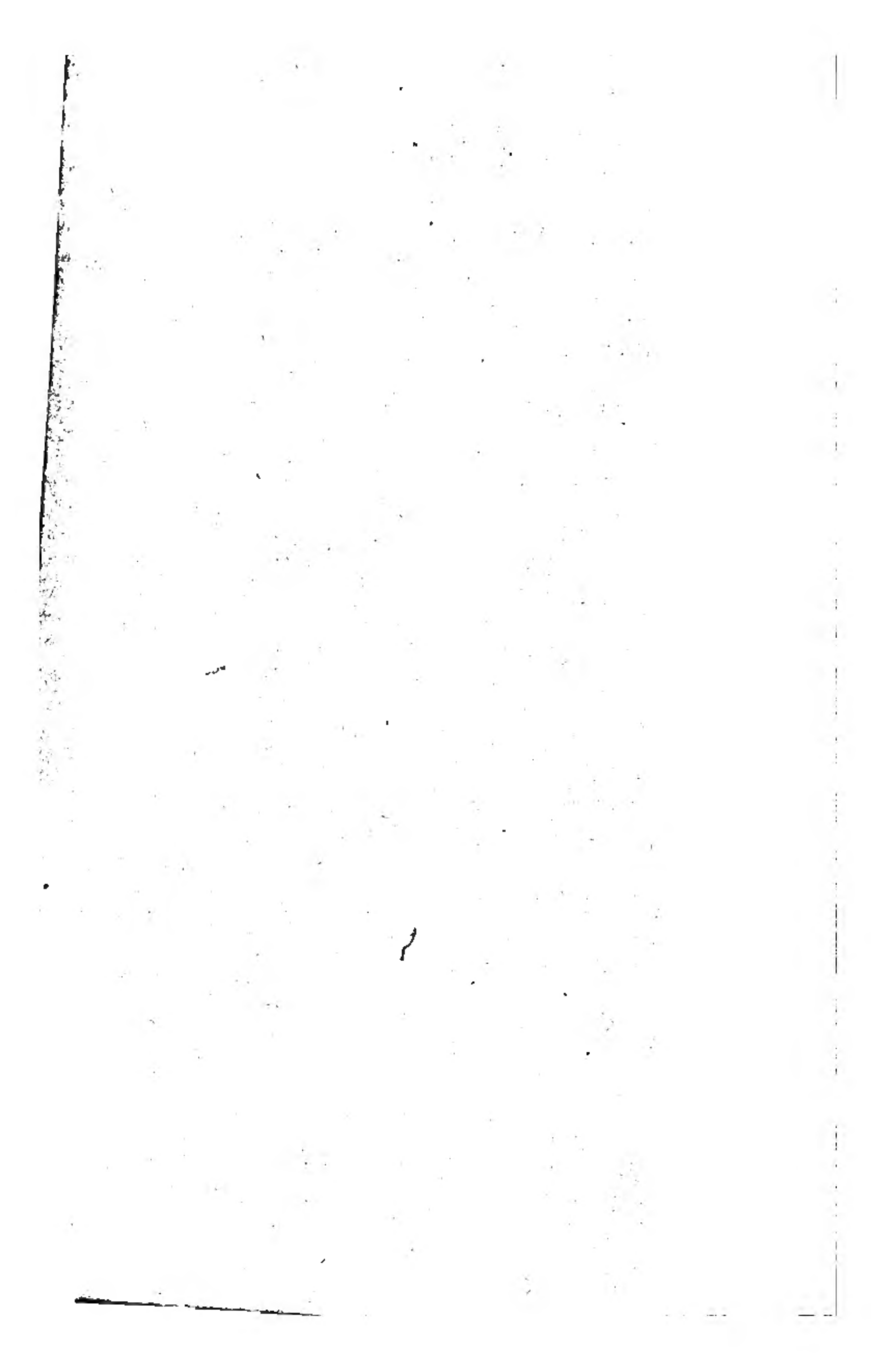
171



Fmndacions de Trinitaris y Franciscans. S'encomença a construir lo tèmple de Santa-Maria de Barcelona, y donen fi a la catedral de Tarragona. Concilis: forces dels llurs cánons y diferencia de costums entre les diócesis. Constitucions sinodals. Celebritats eclesiàstiques; Ramon Albert, mercedari, y Guiu de Terrera, bisbe d'Elna.

239





This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.